

**IRAK'TAKİ ARAP, TÜRKMEN VE KÜRT
FOLKLORU ARASINDAKİ BENZERLİKLER VE
FARKLIKLAR**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Ranya ALKAKİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Türkan GÖZÜTOK**

**IRAK'TAKİ ARAP, TÜRKMEN VE KÜRT FOLKLORU ARASINDAKİ
BENZERLİKLER VE FARKLIKLAR**

Ranya ALKAKİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Türkan GÖZÜTOK**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ocak 2021**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	6
DOĞRULUK BEYANI	7
ÖNSÖZ	8
ÖZ.....	12
ABSTRACT.....	13
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	14
ARCHIVE RECORD INFORMATION	15
KISALTMALAR	16
ARAŞTIRMANIN KONUSU	17
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	17
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	17
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	17
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	19
GİRİŞ	20
BİRİNCİ BÖLÜM	33
İRAK'TAKİ ARAPLAR.....	33
1.1. Irak'ta Arap Folkloru.....	36
1.1.1. Arap Halkın Bilgi ve İnançları	38
1.1.1.1. Halk Hekimliği	39
1.1.1.2. Hayvanlar Hakkındaki Halk İnançları	39
1.1.1.3. Sihir.....	40
1.1.1.4. Dini İnançlar	40
1.1.1.5. Evliyalar	41
1.1.2. Arapların Örf ve Adetleri.....	41
1.1.2.1. Yaşam döngüsü Adetleri	42
1.1.2.2. Ramazan Gelenekleri	45
1.1.2.3. Bayramlar ve Dini Uygulamalar	47
1.1.2.4. Araplarda Kabile Geleneği	50

1.1.3. Halk Edebiyatı	50
1.1.3.1. Halk Hikâyeleri.....	50
1.1.3.2. Efsaneler	53
1.1.3.3. Destanlar.....	54
1.1.3.4. Atasözleri	55
1.1.3.5. Bilmeceler ve Bulmacalar	57
1.1.3.6. Anekdöt ve Fıkralar	57
1.1.3.7. Halk Şiiri	58
1.1.4. Maddî Kültürel Miras ve Halk Sanatları.....	60
1.1.4.1. Arap Mutfağı.....	60
1.1.4.2. Halk Zanaatları ve El Sanatları	61
1.1.4.3. Arapların Uğraştığı Bazı Meslekler	63
1.1.4.4. Halk Görsel Sanatları.....	64
1.1.4.4.1. Halk Kıyafet ve Kostümleri	64
1.1.4.4.2. Dövme	65
1.1.4.5. Halk Mimarisi	65
1.1.4.6. Halk Performans Sanatları.....	67
1.1.4.7. Halk Oyunları	70
İKİNCİ BÖLÜM.....	71
İRAK'TAKİ TÜRKMENLER	71
2.1. Irak Türkmenlerinin Yerleşim Bölgeleri ve Nüfusu.....	72
2.2. Türkmen İsmiinin Kökeni ve Manası	73
2.3. Türkmenlerin Kökeni ve Ortaya Çıkışı	75
2.4. Dil.....	77
2.5. Din	78
2.6. Türkmen Halk Kültürü	78
2.6.1. Türkmenlerin Halk İnançları ve Öğretileri.....	79
2.6.1.1. Efsaneler ve Yıldızlar Hakkındaki İnançları	79
2.6.1.2. Günlük Ritüelleriyle İlgili İnançlar	80
2.6.1.3. Hayvanlar Hakkındaki İnançları.....	80
2.6.1.4. Batıl İnanç ve Büyü Hakkındaki İnançları	81
2.6.1.5. Türbeleri ve Evliyayı Ziyaret Etmek	81
2.6.1.6. Halk Tıbbı	81

2.6.2. Adet ve Gelenekler	82
2.6.2.1.Yaşam Döngüsü Adetleri	82
2.6.2.2. Türkmenlerde Evlilik Törenleri.....	85
2.6.2.3. Ölüm Töreni.....	86
2.6.2.4. Ramazan Adetleri	87
2.6.2.2.5. Bayram Gelenekleri ve Dini Törenler.....	88
2.6.3. Türkmen Halk Edebiyatı.....	91
2.6.3.1. Türkmen Edebiyatında Halk Hikâyeleri.....	92
2.6.3.2. Efsaneler	95
2.6.3.3. Halk Destanları	96
2.6.3.4. Vecizeler ve Atasözleri	96
2.6.3.5. Bilmeceler	97
2.6.3.6. Anekdöt ve Fıkralar	99
2.6.3.7. Türkmen Şiiri.....	100
2.6.3.8. Türkmen Edebiyatında Horyat.....	102
2.6.3.9. Halk Edebiyatı Biyografisi.....	104
2.6.4. Maddî Kültürel Miras ve Halk Sanatı.....	107
2.6.4.1. Türkmen Mutfağı	107
2.6.4.2. Halk Sanatları ve El Sanatları.....	108
2.6.4.2. Görsel Halk Sanatları: Halk Kıyafetleri	109
2.6.4.4. Türkmen Halk Mimarisi ve Tarihi Simgeleri.....	111
2.2.4.5. Türkmen Müziği	112
2.6.4.6. Çocuk Oyunları.....	114
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	116
KÜRTLER'İN KÖKENİ VE SOYU.....	116
3.1. Irak Kürtleri (Dilleri ve Dinleri).....	117
3.2. Kürt Halk Kültürü Şunları İçerir	119
3.2.1. Kürt İnanç ve Efsaneleri Şunları İçerir	120
3.2.1.1. Hayvanlar Hakkındaki İnançları.....	120
3.2.1.2. Bitkiler Hakkındaki İnançları.....	120
3.2.1.3. Efsaneler ve Büyü	121
3.2.1.4. Veliler.....	121
3.2.1.5. Dini İnançlar ve Şeyhlere Olan İnançları.....	121

3.2.2. Kürt Gelenek ve Göreneklere	121
3.2.2.1. Yaşam Döngüsünün Alışkanlıkları	122
3.2.2.2. Ramazan Ayında Kürtlerin Adetleri	125
3.2.2.3. Kürtlerde Bayramlar	127
3.3. Kürt Halk Edebiyatı	128
3.3.1. Yazılı Dönem Kürt Edebiyatı.....	129
3.3.2. Sözlü Dönem Kürt Edebiyatı.....	130
3.3.2.1. Kürt Efsaneleri	130
3.3.2.2. Halk Hikâyeleri.....	131
3.3.2.3. Kürt Destanları	133
3.3.2.4. Kürt Atasözü ve Vecizeleri	135
3.3.2.5. Bilmeceler	136
3.3.2.6. Anekdotlar.....	137
3.4. Kürtlerdeki Maddî Kültür ve Halk Sanatları	138
3.4.1. Kürt Mutfağı.....	138
3.4.2. El Sanatları ve Sanayi Faaliyetleri.....	139
3.4.3. Kürtlerde Otlacılık ve Tarım	140
3.4.4. El Sanatları	142
3.4.5. Kürt Millî Kıyafeti.....	142
3.4.6. Dövme	143
3.5. Kürt Halk Mimarisi	144
3.5.1. Erbil Kalesi'ndeki Miras Evler	145
3.5.2. Erbil Medeniyet Müzesi	146
3.5.3. Kürt Dokuma Müzesi.....	146
3.5.4. Tarihi Erbil Kalesi.....	146
3.5.6. Kürt Halk Müziği	147
3.6.1. Kürtlerde Yaygın Olan Müzik Aletleri	148
3.6.2. Şarkı Söyleme	148
3.6.3. Kürt Halk Dansları	150
3.7. Kürt Çocuklarının Halk Oyunları.....	151
SONUÇ	159
KAYNAKÇA.....	161
EKLER	175

ÖZGEÇMİŞ 195

TEZ ONAY SAYFASI

Ranya ALKAKİ tarafından hazırlanan “İrak’taki Arap, Türkmen ve Kürt folkloru Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Türkan GÖZÜTOK

Tez Danışmanı, Danışmanın Anabilim Dalını buraya yazınız

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında ızı buraya yazınızda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi (19.01.2021).

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Türkan GÖZÜTOK

.....

Üye : Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

.....

Üye : Doç. Dr. Cıldız İSMAİLOVA

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlâkî ve hukukî tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Ranya ALKAKİ

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu, Irak'taki Arap, Türkmen ve Kürt Folkloru Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıkları ele alır. Irak coğrafyası, köklü ve eski bir coğrafyadır. Bu coğrafya pek çok etnisiteden insanlara ve uygarlıklara beşiklik etmiştir. Irak, bünyesinde birçok farklı dine, mezhebe ve ulusa ait halkları barındıran bir coğrafyadır. Günümüzde, Irak bölgesinde Arap, Türkmen ve Kürtlerden oluşan bir demografik yapı mevcuttur. Bu nedenle bu coğrafya, aynı zamanda çok çeşitli ve çok renkli bir folklorik yapıya da sahiptir.

Folklor kelimesi, kökeni İngilizce olan ve iki kelimenin birleşmesiyle ortaya çıkan birleşik bir kelimedir. İnsanlar veya halk anlamına gelen “folk”; bilgi ve hikmet anlamına gelen “lor” sözcüklerinin birleşmeleri ile oluşmuştur. Dolayısıyla folklor kelimesinin anlamı, “insan bilgisi” ve “halkı tanımak” anlamlarına gelmektedir. Folklor, insanın yazı ile kaydetmeyi keşfinden çok kısa bir zaman sonra gelişmeye başlamıştır. Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerine ait birçok anıtta, farklı millet ve toplumlara ait öykü, mit, inanç, gelenek-görenek ve yaşam tarzlarına dair yazılar bulunduğu keşfedilmiştir.

Halk edebiyatı, folklorla ait en önemli konulardan biridir. “Edebiyat” kelimesi “halk” kelimesiyle bir araya geldiğinde; “halkların kendilerinden sonraki nesillere bırakmış oldukları kültürel mirasın sanatla harmanlanması” anlamını ifade etmektedir. Halk edebiyatı, tümüyle toplumsal mirasa ait bir meseledir. Bilinmesi gereken bir başka husus da halk edebiyatının birçok farklı isimle anılmasıdır. Bu isimlerden birkaçı; “sözlü edebiyat”, “söz sanatı” ve “edebi anlatımdır”. Hâlihazırda halk edebiyatı, toplumların ortak duygularını ifade eden, ortak endişe ve ortak isteklerini derinden hisseden bir sanat olma özelliğini taşımaktadır. Halk edebiyatının içerdiği en önemli konular ise şunlardır; halk hikâyeleri, türkü ve şarkılar, destanlar, atasözleri, bilmeceler, mizahtır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

"Birinci Bölüm"de, Irak'ta yerleşik unsurlardan biri olan Araplar'ın folklorik yapısı ele alınmıştır. Irak'taki Arap folklor unsurlarına değinirken Halkın Bilgi ve

İnançları konusunda: Halk Sanatları, Halk Hekimliği, Hayvanlar Hakkındaki Halk İnançları, Sihir, Dini İnançlar vb. konular ele alınmıştır. Örfler ve Adetler konusunda: Yaşam döngüsü Adetleri, Doğum, Sünnet, Evlilik Merasimi, Kız İsteme, Nikâh Töreni, Kına Gecesi, Düğün Gecesi, Ölüm Merasimi, Ramazan Gelenekleri, Bayramlar ve Dini Uygulamalar konuları ele alınmıştır. Halk Edebiyatı ve Kültürel Materyalizm konusunda ise: Halk Hikâyeleri, Efsaneler, Biyografi veya Destan, Fabl, Cinler ve Olağanüstü Hikâyeler, Sosyolojik Hikâyeler, Eğlenceli Hikâyeler, Atasözleri, Bilmeceler ve Bulmacalar, Halk Şiiri, Arap Mutfağı, Halk Zanaatları ve El Sanatları, Halk Kıyafet ve Kostümleri, Halk Mimarisi, Halk Performans Sanatları, Halk Kültüründe Müzik Aletleri, Halk Oyunları gibi konular detaylı bir biçimde ele anlatmıştır.

"İkinci Bölüm"de, Irak Türkmenleri'nin folklorik yapısı incelenmiştir. İncelemede Türkmen Halk Kültürü konusunda: Türkmenlerin Halk İnançları ve Öğretileri, Efsaneler ve Yıldızlar Hakkındaki İnançları, Günlük Ritüelleriyle İlgili İnançlar, Hayvanlar Hakkındaki İnançları, Batıl İnanç ve Büyü Hakkındaki İnançları, Halk Tıbbı konuları ele alınmıştır. Adet ve Gelenekler konusunda: Yaşam Döngüsü Adetleri, Türkmenlerde Evlilik Törenleri, Ölüm Töreni, Bayram Gelenekleri ve Dini Törenleri konuları ele alınmıştır. Ayrıca Türkmen Halk Edebiyatı konusunda: Türkmen Edebiyatında Halk Hikâyeleri, Efsaneler, Halk Destanları, Vecizeler ve Atasözleri, Bilmeceler, Türkmen Şiiri, Türkmen Edebiyatında Horyat gibi konular ele alınmıştır. Aynı zamanda Maddî Kültürel Miras ve Halk Sanatı konusunda ise: Türkmen Mutfağı, Halk Sanatları ve El Sanatları, Görsel Halk Sanatları ve Halk Kıyafetleri, Türkmen Müziği, Çocuk Oyunları vb. konular incelenmiştir. Böylece, tüm çeşitlilik ve farklılıklarıyla Türkmen folkloruna da değinilmiştir. Bu bağlamda ise, farklı gelenek ve göreneklerini, halk edebiyatını ve buna ek olarak da maddî kültürünü inceledik.

"Üçüncü Bölüm"de ise, Irak Kürtleri'nin folklorik unsurları ele alınmıştır. Bu folklorik unsurları incelerken Kürt Halk Kültürü konusunda: Hayvanlar Hakkındaki İnançları, Bitkiler Hakkındaki İnançları, Efsaneler ve Büyü, Dini İnançlar ve Şeyhlere Olan İnançları, Yaşam Döngüsünün Alışkanlıkları, Ramazan Ayında Kürtlerin Adetleri konuları incelenmiştir. Kürt Halk Edebiyatı konusunda: Yazılı Dönem Kürt Edebiyatı, Sözlü Dönem Kürt Edebiyatı, Kürt Efsaneleri, Halk Hikâyeleri, Kürt Destanları, Kürt Atasözü ve Vecizeleri, Bilmeceler, Anekdotlar konusu ele alınmıştır. Kürtlerdeki Maddî

Kültür ve Halk Sanatları konusunda: Kürt Mutfağı, El Sanatları ve Sanayi Faaliyetleri, Kürt Millî Kıyafeti konuları; ayrıca Kürt Halk Müziği konusunda ise Kürtlerde Yaygın Olan Müzik Aletleri, Şarkı Söyleme, Kürt Halk Dansları konusu incelenmiştir.

Irak'taki Kürtlerin kökenleri, yerleştirilme biçimleri, dinleri ve dilleri değinilen konular arasındadır. Bunun yanı sıra, birinci ve ikinci bölümde bahsi geçen diğer milletlerle ilgili tüm folklorik araştırma konuları, Kürtlerle ilgili olarak da ele alınmıştır.

Böylece bu üç milletin kültürel mirası hakkında oldukça geniş bir malzeme toplanmış ve değerlendirilmiştir.

Tezin "Sonuç" bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış; Irak'taki üç etnisiteden milletin folklorik unsurları ele alınıp benzer ve farklılıkları ortaya konmuştur. Bu çalışma göstermiştir ki, binlerce yıllık kültürel mirasa sahip, aynı zamanda tarihî Mezopotamya uygarlığının da anavatanı olan Irak coğrafyası, üzerinde yaşayan uluslar için ortak bir geçmişin izlerini taşımaktadır. Bu çalışma içerisinde Irak'taki Arap, Türkmen ve Kürt folkloru arasında benzerlikler ve farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, bazı hayvan inançları, sihir, halk hekimliği, dini önderlerin türbelerini ziyaret konularında benzerlikler olduğu sonucuna varılmıştır. Adet, gelenek ve görenekler açısından Araplar ve Türkmenler arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Mesela, "Zekeriya günü, safer ayı ve aşura günü" gibi zamanlarda bu iki millet, birbiriyle benzer ritüeller uygulamaktadır. Fakat bu konulardaki halk edebiyatında ise birçok farklılıkları bulunmaktadır. Ayrıca çalışmanın "Ekler" bölümünde, Irak'ta yaşayan Arap, Türk ve Kürt'lerin folkloruna dair fotoğraflar konmuştur.

Maddî kültür ve halk sanatları açısından ise, yemek pişirme, giyim, sanat ve oyuncak alanlarında farklılıklar var olmakla birlikte, zanaat alanlarında benzerlikler olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın sonunda, Irak folklorunun çeşitli yönleri farklı milletler açısından da işlenerek, gelecek nesillere fayda sağlayacak bir ders olacak biçimde aktarmaya çalışılmıştır. Bu gibi çalışmaların bireyler ve toplumlar üzerinde oldukça büyük etkileri vardır. Buna dikkat edilmeli ve önemi vurgulanmalıdır. Ayrıca çalışmanın "Ekler" bölümünde, Irak'ta yaşayan Arap, Türk ve Kürt'lerin folkloruna dair fotoğraflar

konmuştur.

Karabük Üniversitesi'nde aldığım Lisansüstü öğretimim boyunca yardımlarını esirgemeyen, tez Danışmanlığımı üstlenip tezin her aşamasını planlayan ve takip eden önceki danışmanım Doç.Dr. Enver KAPAĞAN ile tezin bitimi aşamasında danışmanlığımı üstlenen Doç.Dr. Türkan GÖZÜTOK'a şükranlarımı bir borç bilirim. Ayrıca daima yanımda hissettiğim değerli ailem ve özellikle canım babam İmadüddin ALKAKİ'ye teşekkür ederim.

ÖZ

Irak'ın coğrafi konumu, Mezopotamya bölgesinin de zengin tarihi yapısı ile birleşmek suretiyle; gelenekleri, görenekleri, halk inanışları, halk edebiyatı ve maddî kültür anlamında, Irak kültürel mirasının oluşumunda oldukça etkilidir.

Arap, Türkmen ve Kürtlerden oluşan bu üç millet, bahsedildiği gibi, kendilerine has özelliklere sahip olmakla birlikte, bu topraklarla bütünleşmiş ve bir ortak mirasa da sahip olmuşlardır.

İnsan sanatları; edebiyat, sanat, şiir ve müzik gibi alanlarda, yaratılmaya başladığından beri, Irak coğrafyasına etkisi olmuş ve Irak'ın hem tarihi hem de modern zamanlarda kimliğinin oluşmasında rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak, Folklor, Kültür, Edebiyat.

ABSTRACT

Geographical location of Iraq, combined with the rich historical structure of Mesopotamia region; It is very influential in the formation of Iraqi cultural heritage in terms of traditions, customs, folk beliefs, folk literature and material culture.

These three nations, consisting of Arabs, Turkmen and Kurds, as mentioned, have their own characteristics, but have integrated with these lands and have a common heritage.

Human arts; Since its creation, in fields such as literature, art, poetry and music, it has had an impact on Iraqi geography and has played a role in the formation of Iraq's identity in both historical and modern times.

Keywords: Iraq, Folklore, Culture, Literature

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Irak'taki Arap, Türkmen ve Kürt folkloru arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar.
Tezin Yazarı	Ranya İmad Alddin
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Türkan Gözütok
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	19. 1. 2021
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	195
Anahtar Kelimeler	Irak, Folklor, Kültür, Edebiyat.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN ARABIC, TURKMEN AND KURDISH FOLKLORE IN IRAQ
Author of the Thesis	Ranya ALKaki
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Türkan Gözütok
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	19.1.2021
Field of the Thesis	Department of Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	195
Keywords	Iraq, Folklor, culture, literature

KISALTMALAR

- Akt.** : aktaran
adg. : adı geçen eser
C. : cilt
ev. : Çeviren
S. : sayı
s. : sayfa
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu, "Irak'taki Arap, Türkmen ve Kürt Folkloru Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar"dır. Çalışmada Irak coğrafyasında yaşayan bu üç farklı etnisiteden halkın folklorik malzemeleri incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma; Irak folkloruna (halk kültür mirası), Arap, Türkmen ve Kürtlerden oluşan üç milletin benzerlikleri ve ayrıştıkları noktalardan yola çıkıp, kültürel mirasa ışık tutmayı amaçlarken, gelecek nesillere aktarılan bu mirasın gerçek kimliğini de ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada metin aktarma, araştırma konusu ile ilgili kitap, tez, makale, bilimsel araştırmalar, internet siteleri ve bildirileri inceleme, kütüphane araştırması yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırma yorumlama tekniği kullanılarak folklorun tema hususiyetleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bundan başka bu üç halka ait folklor malzemesine dair fotoğraflar da kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu tez çalışması Irak'taki Arap, Türkmen ve Kürt halklarının folklorik benzeşme ve farklılıklarını ele almaktadır. Arap, Türkmen ve Kürtlerden oluşan üç milletin gelenekleri, halk inançları, halk edebiyatları, maddî kültürel sanatları ve aralarındaki benzerlikler ve farklılıkları değerlendirilmiştir. Üç bölümde, "Arap, Türkmen ve Kürt" kültürünün; gelenek, görenek, halk inançları, halk edebiyatı ve maddî kültür açısından, aralarında benzerliklerin ve yakınlıkların olduklarına dair bir sonuca ulaşılmıştır. Bununla birlikte tabii ki her milletin kendine özgü kültürel öğeleri de görülmektedir. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde bunlardan bahsedilmiştir. Halk inançları konusunda, toplumlarının kavramsal bilgi dağarcığı ve inanışları bakımından üç milletin, hayvanlar konusundaki inançları birbirine benzemektedir. Araplar ve Türkmenler, karga ve baykuş gördüklerinde onları bir uğursuzluk alameti olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Araplar için evin bahçesinde ötüşen kuşlar

misafirin geleceğine işaret etmektedir. Ağaçta cıvıldaayan kuşlar ise Türkmenlerin inançlarına göre yeni bir haber duyulacağını anlatmaktadır. Türkmenler, hasedi kovmak için, geyiğin başını evlerinin önüne takma inancına sahip olmalarıyla diğer milletlerden farklıdır. Keçi kuyruğunu kaldırdığında yağmur yağmayacağına, kuyruğunu indirdiğinde ise yağmurun yağacağına ve seyahat esnasında yabani hayvan görmenin iyiye işaret olduğuna dair inançlar Kürtlere has halk inanışlarındandır.

Gelenek ve görenekler konusunda, her üç millette de bebek karşılama ve yeni doğan hazırlıkları için yapılan ritüellerin birbiriyle çok benzediği tespit edilmektedir. Evlilik törenleri ile ilgili uygulamalar, her türlü adımlarını da içine alarak (nişan, dini nikâh, kına ve zıfaf) birçok konuda üç millette benzerlik arz etmektedir. Böylece, bir dini önderin (Mela, seyyid...) huzurunda ve kızın evinde dini nikâh akdi gerçekleştirilmektedir. Yine Türkmenlere göre eğer nikâh Cuma günü kıyılırsa o ev adeta peygamber çadırının kurulduğu gibi kurulmuş olacaktır. Araplar ve Türkmenler arasında birbirlerine benzer bir şekilde kutlanan günlerden biri de “Zekeriya Günü”dür. Bu günün ifası, uzun seneler önce kendilerine miras kalan Zekeriya Peygamber’in kıssasının anılması üzerinden oluşan kutsal bir gelenektir.

Halk edebiyatı konusunda ise, araştırmalar neticesinde, üç milletin halk edebiyatının birbirinden farklı olduğuna; zira her halkın kendine özel bir kültürel mirası, tarihi geçmişi ve nesilden nesile aktarılan özgün bir kimliği olduğuna kanaat getirilmiştir. Üç milletin halk hikâyelerinin özellikleri: Bazı hikâyeler tür açısından birbirine benzemektedir. Bunlardan en önemlileri; hayvan hikâyeleri, kahramanlık hikâyeleri ve halk masallarıdır. Ancak, Araplar, “Binbir Gece Masallar” ile Türkmenler “Genç Osman ve Aslı ile Kerem” eseriyle, Kürtler ise “Kelile ve Dimne, Şanklo-Manklo” isimli edebi eserleri ile ön plana çıkmaktadır. Epik destanlar; eski ulusların tarihlerinde var olan en önemli edebi eserlerdendir. Araplara ait olan ve Mezopotamya kültürünü yansıtan “Gılgamış Destanı” dünya edebiyat tarihinin en eski destanlarındandır. “Köroğlu Destanı” ve “Arzu ile Kerem” mitleri, Türkmen edebiyatına ait en önemli eserlerdendir. Kürt halkının kahramanlıklarını en iyi anlatan destanlardan biri de “Dımdım Kalesi Destanı’dır”. Bünyesinde barındırdığı özelliklerle benzersiz bir eser niteliğindedir.

Halk deyimleri ve atasözleri; birkaç kelimedenden yahut birkaç cümleden oluşan, dünyaya hikmet ve derinlikli bir bakış sunmada etkili olan bir halk mirası türüdür. Bahsedilen bu üç milletin doğruluk, vatan, toprak, dost, ihanet ve kadın konularında benzer atasözlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bilmece ve bulmacalar, üç millette de ayrı ayrı özel yerleri olan, nesilden nesile aktarılan eski bir sözlü sanattır. Üç milletin de benzer bir şekilde, evde buluştuklarında, kaliteli zaman geçirmek ve eğlenmek amacıyla bilmeceleri kullandıkları görülmektedir.

Mutfak ve Halk Yemekleri konusuna gelirken, her milletin kendisini diğer milletlerden ayıran, özgün bir yemek kültürü vardır. Mesela, Arap mutfağı balık yemekleri ile farkını ortaya koyarken, Türkmen mutfağı “sulu kebab” ve “karışık dolma” ile ayırt edilmektedir. Kürt mutfağı ise haşlanmış buğday anlamına gelen “şelet bernec yemeğı” ve “ekşi” ile karakterini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yöresel halk kıyafetleri, her millet için adeta kimlik niteliğı taşır. Her milletin, kendisini diğer halklardan ayıran bir yöresel kıyafeti bulunmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada, eserlerin tercüme edilmesi açısından birtakım zorluklarla karşılaşmıştır.

GİRİŞ

Folklorun Anlamı

Folklor kelimesi, kökeni İngilizce olan ve iki kelimenin birleşmesiyle ortaya çıkan birleşik bir kelimedir. İnsanlar veya halk anlamına gelen “folk”; bilgi ve hikmet anlamına gelen “lor” sözcüklerinin birleşmeleri ile oluşmuştur. Dolayısıyla folklor kelimesinin anlamı, “insan bilgisi” ve “halkı tanımak” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise, 19. yüzyılın ortalarında, M.S. 1846’da İngiliz arkeolog William John Toms (1803-1885) tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Toms, “The Athnaeum Dergisi”ne yazmış olduğu bir makalede folkloru; atasözleri, halk türküleri, bilgelik hikâyeleri gibi örnekler verilerek, ahlakın, toplumsal adaletin, gelenek ve göreneklerin halk arasında yayılmasını ve benimsenmesini sağlayan sözlü kültür, olarak tanımlamıştır. (Al-Bakr, 2009, s.26).

“Folklor” terimini ilk kullanan İngiliz araştırmacı "William John Toms", 1877’de Londra’da ‘Folklor Derneği’ni kurduktan sonra, bu terim üzerine araştırmalarını derinleştirmiştir. Toms, bu terimi halkın gelenek-göreneklerini, inançlarını ve nesilden nesle aktarılan eserlerini de içine alacak bir inceleme ortaya koymak için geliştirmeye devam etmiştir. Bu derneğin en önemli amaçlarından biri ise halk geleneklerini, destan ve kahramanlık şarkılarını, atasözlerini, yöresel gelenek-görenekleri toplamak ve sürekliliğini sağlamıştır. Buradan yola çıkarak folklor teriminin her türlü halk kültür ve medeniyetini değışlere bağılı gelenek-görenekleri toplamak ve bunları kayıt altına almaktır. Folklor; evlilik törenleri, cenaze törenleri, sünnet cemiyetleri, hasat ritüelleri gibi hayatın tüm alanlarına ulaşan geniş bir ağı sahiptir (Al-Bakr, 2009, s.26).

Folklor, insanın yazı ile kaydetmeyi keşfinden çok kısa bir zaman sonra gelişmeye başlamıştır. Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerine ait birçok anıtta, farklı millet ve toplumlara ait öykü, mit, inanç, gelenek-görenek ve yaşam tarzlarına dair yazılar bulunduğu keşfedilmiştir. Ayrıca birçok seyyahın gezi notlarında da bu gibi anekdotlarla karşılaşmaktayız (Kana'a, 2011, s. 114).

1846 yılından itibaren “hem İngiltere hem de Almanya’daki araştırmacılar, sıradan halkın günlük yaşamlarını araştırmaya başlamışlar”, toplum mirasını ele alan

konularda yoğun bir biçimde çalışmalarını artırmışlardır. Bu durum ise, kendilerini “folklor” kelimesini halk bilim de terimsel anlamda kullanmaya başlamışlardır. Almanya’da “folklor” terimi ilk defa 1806-1808 yılları arasında, Von Arnim ve Brentano tarafından halk şarkılarını içeren bir dergide kullanılmaya başlanmıştır. Ancak “folklor” terimi, 19. yüzyılın ortalarında Rael tarafından kullanılmadan bilimsel bir boyut kazanamamıştır. Almancası “Volkswagen” olan folklor teriminin dildeki çevirisi, “halk kültürleri çalışmalarıdır”. Özellikle burada kastedilen, köylülerin ve basit bir yaşantıya sahip insanların yaşamı olmuştur (Ömer, 2018, s.23).

Volkswagen terimi, uzunca bir vakit, kırk yıl önce kullanılmaya başlanmış olan “folklor” kelimesinin çevirisi olmaktan çıkamamıştır. Anacak Finlandiya, İngiltere ve Almanya gibi bazı ülkelerin halkların ruhunu arama çabası onları folklor kelimesini kullanmaya itmiştir. Daha sonra ise halkın maddî mirası anlamını aşarak kültürel miras manasında kullanılmış ve nihayet, “halk yaşamı” ifadesi olarak dilde yerini almıştır (Ömer, 2018, s.24).

“Halk bilim” terimi sözlü folklorik unsurlar da dâhil olmak üzere geleneksel kültürün tüm yönlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla da bir bilim dalı olarak kabul görmüştür. Kültür kelimesi, kültürel her türlü etkinliğin ortak adı konumundadır. Bilimsel araştırmaların konusu olan sözlü edebiyatın, sanat türlerinden sayılan folklor; gelenek, görenek, adetler, atasözleri ve hikmetli sözleri bünyesinde barındırır. Ancak bağımsız bir bilim türü olmayıp, antropolojinin dalı sayılmaktadır.

Amerikalı antropologlar, folklorun halk mirası ve edebiyatı olduğunu ispatlamaya dair şu iki görüşü öne sürmüşlerdir:

- Amerikalı folklor çalışmaları yapan bilim insanı Francis Lee Attlee ve Amerikalı antropolog William Bascom tarafından da onaylanan görüşe göre, folklor “halkın yalnızca rivayet yoluyla aktarmış oldukları sözlü bir edebiyattır.” Zira heykel, resim, halk inançları ve halk hekimliği gibi alanlar, folklor tanımının dışında kalmaktadır (Ömer, 2018, s.26).

- Destan, halk edebiyatı, gelenek ve görenekler konularında uzman olan Fransız bilim insanı ve araştırmacı “Guaidouz” (1842-1932) da folklorun rivayet yoluyla, yani sözlü aktarım neticesinde oluştuğu görüşünü benimsemektedir. İnsanlık medeniyetini, insan ırklarını ve özellikle de ilkel toplumların yaşamıyla ilgilenen etnologlar da

folklorun, kuşaktan kuşağa aktarılan; içeriğinde ise sözlü edebiyat, inanç yapıları, şarkı, dil, gelenekler, sanat ve zanaat olduğundan, yani toplumsal hayatın her yönünü içerdiğinden bahsetmektedirler. Dolayısıyla nesilden nesle aktarılan, toplumun ortak ürünüdür. Kanadalı antropolog, etnolog ve folklor araştırmacısı Marius Barbeau (1883-1969), folkloru tanımlarken “dede ve ninelerin, tek bir kelime dahi kaydettirmeden, evlatları ve torunlarına aktarmış oldukları kültürdür” ifadelerini kullanmıştır. Folklor terimi, içerisinde, ister sözlü ister eylemsel olsun, “insanın üreticiliği” manasını taşımaktadır (Ömer, 2018, s. 28).

Folklor teriminin modern tanımları ise, konusu göz önünde tutularak, şu şekilde yapılabilir: Halkın manevi mirası, “sözlü mirasıdır”. Aynı zamanda folklor, bu eserleri inceleyen bilim dalıdır. Bu tanım, 1955 yılında Hollanda’nın Arnhem kentinde düzenlenen folklor konferansında ortak karar verilen bir tanımdır. Bu tanım gibi daha önce 1846’da Toms tarafından yapılan “halkın gelenekleri, yerel hikâyeler ve halk arasında devam eden gelenek-görenekleridir” şeklinde ortaya çıkarılmıştır. Böylece halklar çağlar boyunca yaşam tarzlarına, adetlerine, “göreneklerine” bir takım yerel inançlarına, şarkılarına, hikâyelerine ve atasözlerine yeterli eğilimde bulunabilmiştir (Al-Anteel, 1965, s.44).

Folklor, her ne kadar kendine özel bilim yöntemleri geliştirmiş, özel bilimsel yayınlarda ve dergilerde yer edinmiş olsa da insanbilim ve toplumbilim sahalarında, bağlantılı olduğu alandaki çalışmalardan bağımsız değildir. Folklor, özellikle bazı teorileri geliştirirken ve bazı saha çalışmalarında diğer bilimlerle yoğun bir ilişki içerisindedir.

Mesela antropoloji, folklorla adeta birleşik bir sosyal bilim dalıdır. Antropologlar, eski halk metinleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Örneğin, birçok antropoloji teorisi Franz Boise önderliğinde bilim dünyasına kazandırılmıştır. Antropologlar, folkloru antropolojinin bir dalı olarak tanımlamışlardır. Bu dalın ise, şarkılar, destanlar, atasözleri ve ağıtlar gibi sözlü anlatım biçimlerini incelediğini söylemiştir (Abdi, 2004, s. 9).

Folklor Biliminin Ortaya Çıkışı

“Folklor” kelimesi, 1846 yılının Ağustos ayına kadar yaygın bir terim hale gelmemiş, ancak İngiltere’nin konuyla ilgili yapmış olduğu araştırmalara dâhil edilince yayılmaya başladı. Bu bilimin ortaya çıkışına sebep olan, eski Alman tarihçisi Tasios’un 15.yüzyılda ihmale uğramış olan kitabı “Germania”yı anlama gerekmektedir.

Kitabın önemi anlaşıldıktan sonra, oldukça yoğun ilgiyle karşılanmış ve defalarca basılmıştır. Kitap, Almanların geleneklerinin önemine dikkat çekmekte ve bu geleneklerin kendi tarihleriyle oldukça yoğun ilişki içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Folklor bilime olan bu ilgi birkaç yıl içerisinde tüm Avrupa’da yayılmış ve insanlar şarkı, destan (masal), atasözü, halkın yaşantısına dair bilgileri toplamaya başlamıştır. Bu önem sayesinde gelenek bilime olan bu ilgi, bireysel kaygılarla değil, toplumsal kaygılarla gösterilmeye başlanmıştır. Bu nedenle her bir birey kendi geleneklerinin tarihi geçmişini araştırmaya başlamış. Eski dönemlerde neler olduğunu, atalarının nasıl bir hayat tarzına sahip olduğunu, adet, gelenek-göreneklerinden öğrenmeye çalışmıştır. Birçok entelektüel ve araştırmacı, eski yaşam biçimlerini öğrenmekle meşgul olmaya başlamıştır. Avrupa, kendi sözlü ve yazılı tarihini keşfetmek suretiyle kendini yeniden keşfetmiş ve geleceğe daha güçlü adımlarla başlamıştır (Al-Bakr, 2009. s.16).

Halkbilimi (folklor), Arap dünyasının akademik hayatına henüz 15 yıl önce girmiştir. Antropoloji ve sosyoloji gibi bilim dalları akademiye en son giren alanlardır. Avrupa ülkeleri ve Amerika, folklor ve her türlü folklorik alana önem vermiştir. Aynı zamanda bu bilim ile ilgili her türlü materyali toplamışlar, akademik dergilerde yayınlamış, sınıflandırmış, yaygınlık kazandırmış ve dolayısıyla zaman içerisinde kaybolmaktan kurtarılmıştır. Böylece folklorik unsurların içerdiği önemli değerleri tekrardan hayata kazandırmışlar, insanların hayatları için faydalanacakları bir alana dönüştürmüştür. Folkloru bilimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok alanda değerlendirebilmek için konferanslar ve seminerler düzenlenmiş, fotoğrafı, yazıyı ve her türlü ileri teknolojiyi kullanarak kayıt altına almaya gayret göstermiştir (Ömer, 2008, s. 176).

Bu nedenle bu “bilimin” çağdaş bilimler arasında bir yıldız gibi parladığını görmekteyiz. Zira bu bilim, çağın değişen sosyal ve ekonomik dengeleri karşısında

ihtiyaç duyulan bir alan haline dönüşmüştür. Çünkü folklor, eski coğrafyalardaki toplumsal, manevi, psikolojik, tarihi ve politik birçok alanı anlamada köprü vazifesi görmüştür.

“Gelenek bilim” de halkbilime benzer bir şekilde gelişimini gerçekleştirmiş ve halkın gelenek-görenek kültürünü anlamada temel taşı konumuna yükselmiştir.

Bu sağlam bakış açısı sayesinde folklorun, bir ağaç gibi gelecek nesillere miras kaldığı görülür (Al-Turath Al-Shaabi Dergisi, 2004, s. 126).

Folklorun Ana Bölümleri

Halkbilim araştırmacıları bu bilimi genişletmek ve daha geniş bir ufukla meseleye bakabilmek için folkloru dört ana bölüme ayırmıştır.

- Halkın İnanç ve Bilgi Birikimleri

İnanç denildiğinde daha fazla yaşanılan hayatın dışında kalan hayat ve doğaüstü âlem ile ilgili bilgiler kastedilmektedir. Bu inanışlar ilk başta keşif ve rüya yahut ilham veya dini hayat ile ilgili iken, sorasında nesiller değiştikçe farklı formlara dönüşmüştür. Bu inanışlar, halkları birbirinde ayırma özelliğine de sahiptir. Mesela bu inanç, insanları aynı dili konuşmaya, aynı giysileri giymeye hatta aynı aksesuarları kullanmaya ihtiyaç hissettirir. Halk inançları insanların kalplerinde saklı olmasına rağmen, onların göğüslerinde belli bir olgunluğa ulaştırmakta ve topluma özel bir karakter katmaktadır. Genellikle halk inanışları; azizler, sihir, halk tıbbı, rüyalar, taşlar ve madenler, ruh, renkler, hayvanlar ve bitkiler, tabiat olayları gibi temel konuları içermektedir (Cavhari, 2006, s. 33-36).

- Halk Gelenek ve Göreneklere

Halkın gelenek ve göreneklere, folklorik çalışmalarda dikkati çeken önemli konular arasındadır. Gelenek kavramı, toplumunun maddî ve manevi değer ve öğretilerine bağlılığını ifade etmek için kullanılan kültürel bir kelime olmuştur. Bozma halinde ise toplumun beklentileri ile uyumsuz bir durum ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla gelenek kavramı, toplumun geçmişi ile ne kadar ilişkili ve güçlü olursa, geleceğinin de o oranda güçlü olacağına dair inancı besleyen bir tanımlama boyutu kazanmıştır.

Böylece insanlar zaman içerisinde, maddî ve manevî geleneklerine bağlılıklarını ifade etmek, geleneksel ruhlarını yeniden canlandırmak amacıyla birtakım kutlamalar düzenlemeye başlamıştır. Gelenek-görenekler, toplumlar tarafından kendilerinin ayırt edici özelliği olarak kabul edilmiş ve nesilden nesle aktarılan bir miras olarak sahiplenilmiştir. Aşağıda bahsi geçen konular, gelenek ve görenek alanında incelenen konular arasındadır: Doğum, evlilik, ölüm gibi günlük hayatın döngüsüne dair gelenekler, dini ve millî bayramlar gibi yılın döngülerine ait gelenekler (Al-Khalidi, 2016,s.480-483).

- **Halk Edebiyatı**

Halk edebiyatı, folklorla ait en önemli konulardan biridir. “Edebiyat” kelimesi “halk” kelimesiyle bir araya geldiğinde; “halkların kendilerinden sonraki nesillere bırakmış oldukları kültürel mirasın sanatla harmanlanması” anlamını ifade etmektedir. Halk edebiyatı, tümüyle toplumsal mirasa ait bir meseledir. Bilinmesi gereken bir başka husus da halk edebiyatının birçok farklı isimle anılmasıdır. Bu isimlerden birkaçı; “sözlü edebiyat”, “söz sanatı” ve “edebi anlatımdır”. Hâlihazırda halk edebiyatı, toplumların ortak duygularını ifade eden, ortak endişe ve ortak isteklerini derinden hisseden bir sanat olma özelliğini taşımaktadır. Halk edebiyatının içerdiği en önemli konular şunlardır; halk hikâyeleri, türkü ve şarkılar, destanlar, atasözleri, bilmece, mizah (Al Kadravi, 2015, s.77-78).

- **Maddî Kültürü ve Halk Sanatı**

Maddî Kültür

Bu halk mirası; kültürel içeriğe sahip, somut ve fiziksel bir boyutta olup, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için elde etmeye ve üretmeye çalıştıkları, kendi içerisinde sürekli değişim içerisinde olan bir mirastır. “Arkeolojik çalışmaları neticesinde ortaya çıkmış yapılar, antik şehirler, müzeler, bina ve kurumlar, sanayi biçimleri ve mimari” gibi unsurlar, maddî kültür kavramı tarafından incelenmektedir (Muhammed ve Saad, 2018, s.243).

Halk Sanatı

“İnsanın kendi özel kullanımını için evde yapılmış, ticari olarak üretilmiş olandan farklılığı belli olan, herkes tarafından kültürel miras özellikleri taşıdığı kabul edilen eserlerdir”. Folklor ve halkbilim çalışmaları, kendi aralarında oldukça ilerlemiş olmalarına rağmen, halk sanatı alanları bu gelişmelerin gerisinde kalmıştır.

Şu alanlar, halk sanatı alanında incelenmesi gerektiği düşünülen alanlardır; halk müziği, halk dansları, tiyatro ve akla gelen diğer sanatsal eserler (Cavhari, 2006, s. 50-52).

Iraklı Bilim İnsanlarının Folklorla Olan İlgileri ve Yapmış Oldukları Çalışmalar

Irak, geçtiğimiz yüzyılın altmışlı yıllarında, Mezopotamya bölgesindeki (iki nehir arasında) büyük medeniyet mirası ile en çok ilgilenen ülke olmuştur. 1963 yılında *et-Turasü’ş-Şabi Dergisi*, İbrahim ed-Dakuki, Şakir Sabır, Latif Habib, Abdülhamit el-Aluci, Mahmut el-Abta gibi birçok ismin yoğun çalışmaları neticesinde yayın hayatına başlamıştır. İrşad Bakanlığı (ismi daha sonra Yayın ve Basım Bakanlığı’na dönüşmüştür), bu alanda çok önemli kitaplar yayınlamıştır. Şeyh Celal Kufi’nin Bağdatlı şarkıları, Muhsin es-Sudani’nin Birleşik Arap Emirlikleri’ndeki halk oyunları, Yunus es-Samarri’nin Samarra’daki halk oyunları ve Osman el-Akak’ın halk oyunları gibi eserler, bu alanda yayınlanmış olan birkaç kitaptır (Hamodi B., 2013, s. 9).

Et-Turasü’ş-Şabi Dergisi, Arap dünyasında yayınlanan Arapça, Türkçe, Farsça, İngilizce, Fransızca ve Almanca dilleriyle en eski folklorik içeriğe sahip aylık bir dergidir. Yalnız Irak’ta değil, diğer tüm Arap ülkelerindeki folklorik konuları ele almış ve etkileyciliği uluslararası bir boyuta taşınmış ilk kültürel miras dergisidir. Bazı araştırmacılar Irak Folkloru ve Arap folkloru ile oldukça yoğun çalışmalar yapmıştır. Mesela Korkis Avad’ın Irak folkloru ile ilgili yirmi altı basılmış eseri bulunmaktadır. (Coda, 2019, s. 1519).

Mahmud Abta, Arap folklorunu inceleyen çalışmalarda bulunmuş, 14 Temmuz darbesinden önce bu konuyla ilgili, *el-Kafile* isimli bir kitap da yazmıştır. Daha sonra 1962 yılında *Racul eş-Şari’ fi Bağdad* isimli, 1963 yılında ise *el-Fulklur fi Bağdad* isimli iki önemli kitabı bu alanla ilgili neşredilmiştir (Hamodi, 2007, s. 11).

Profesör Lutfi el-Huri ve ansiklopedik bilgiler konusunda araştırmalar yapan Abdülhamit el-Aluci'nin başını çektikleri, Irak halk mirasına ilgi duyan birçok çağdaş araştırmacının öncülük etmesiyle 1971 yılında Bağdat'ta "Folklor Merkezi" kurulmuştur. Merkez, Kültür Bakanlığı'na ait bir binada yer aldı. Bu merkez, aynı zamanda yerel halk hikâyelerini koruma konusunda çalışmalarını yoğunlaştırarak, yetmişli yıllarda folklorik kültürün temellerini atmayı başarmıştır (Al- Alaf, 2017) <https://m.ahewar.org/s.asp?aid=579685>).

Araştırmacı ve eleştirmen Dr. Hayrullah Said, on yılda tamamlamış olduğu *Irak Halk Mirası Ansiklopedisi*'ni (*Mevsuatü 't-Türasi 'ş-Şabi 'l-Iraki*) yayınlamış ve bu eser Irak kültür tarihindeki ilk on ciltlik ve oldukça büyük bir hacme sahip ilk ansiklopedi olmuştur. Eser'in içeriği ise; halk edebiyatı, gelenek-görenekler, yerel inanışlar ve Mezopotamya medeniyetinin mirasına ait her türlü içermektedir (Hayrullah, 2017) http://www.almothaqaf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=918029&catid=291.

Abdülhamit el-Aluci de halk edebiyatı ve bu edebiyatın alanları ile ilgili ilk kitabı yazan müellif olmuştur. Abdülcebbar es-Samiri ise folklorik yayınları içeren *et-Turasü 'ş-Şa'bi* adlı eseri yayınlamaya devam etmiş ve Irak halk kültürüne ait yayınlandığı en önemli eserlere dönüşmüştür.

Irak halk mirası konusunda küresel ölçekte yapılan çalışmalar, aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- **İnternet Medyası siteleri:** el-Mada gazetesi, folklor konusundaki haber ve gelişmeleri önemsemekte ve alanda uzman kişilerle röportajlar düzenlemektedir.
- **Kişisel internet siteleri:** Halk şiiri ve halk kültürü konusunda araştırma yapan kişilerin araştırmalarını yayınlamak için kurmuş oldukları sitelerdir.
- **Arama motorları:** Halkbilim, arkeoloji ve Irak halk medeniyeti konularında yapılan çalışmalarını yayınlamaktadır.

Tüm bu anlatılan araştırma ve geliştirme metotlarına ek olarak Iraklılar, şiir, dans, müzik gibi dünya çapında festivaller düzenleyerek kültürlerini ve halk miraslarını

koruyup yaymayı başarabilmiştir. (Abdullah, 2006, s.78-82)

Irak'taki Türkmen mirasını kaydedilmeye olan ilgi ise 1951 yılında araştırmacı Molla Sabir tarafında yazılan *Kerkük Müntahap Hoyratları* eserinin yayınlanmasıyla başlamıştır. 1955 ve 1957 yılları arasında da Ata Terzibaşı tarafından üç ciltlik *Kerkük Öyküleri ve Manileri* yayınlanmıştır. Araştırmacı Nesrin Neftati de 1957 yılında içerisinde Türkmen halk gelenekleri konusunda, (yağmur yağarken yapılan bazı ritüeller, masal ve destansı anlatımlar, düğün gelenekleri...) *Kerkük'te Bulduklarım* adlı bir kitap yayınlamıştır.

1950'lerin sonlarında (1958 yılında) yayınlanan *Beşir Gazetesi* aracılığı ile birçok Türkmen halk kültür ve edebiyatına dair eser hayat bulmaya başlamıştır.

Mayıs 1961'de Bağdat'ta kurulan "Türkmen Kardeşliği Kulübü" tarafından yine "Kardeşlik" isimli kültür ve edebiyat dergisi, hem Arapça hem de Türkmençe olarak yayınlanmaya başlamıştır. Irak'ta Türkmen edebiyatındaki bu gelişme, Türkmenler için adeta bir dönüm noktası olmuştur. Bu dergi, Türkmen düşünce yapısının tanınması, edebiyat ve kültürünün yayılması için oldukça özgür bir platform görevi görmüştür.

Bu dergi ilk baskısını 1 Ocak 1999'da altmış dört sayfa olarak (Müessesetü Kerkük li's- Sekafe) Kerkük Kültür Vakfı tarafından Türkçe, Arapça, İngilizce olarak yayın hayatına girmiştir. Derginin genel yayın yönetmeni olan, mimar yazar ve tarih uzmanı Dr. Suphi Saatçi ve derginin genel sorumlusu İzzeddin Kerkük tarafından oluşturulan bir ekiple titizlikle denetlenmektedir. Altmışlı yıllarda Türkmen halkı folkloru, Şakir Sabir gibi yeni araştırmaların odağı olmuştur. Şakir Sabir, *Kerkük'te İçtimai Hayat* isimli çalışmasında olduğu gibi, Kerkük halkının kültürel ve sosyal mirası ile ilgili araştırmalarda bulunmaktadır.

Suphi Saatçi, Türkmen folkloru konusunda yapmış olduğu çalışmalarla, bu konudaki meşhur isimlerden biri olarak kabul edilmiştir. Özellikle seksenli ve doksanlı senelerde yapmış olduğu "Kerkük'te çocuk folkloru", "Kerkük'te geleneksel Türk mimarisi" ve "Kerkük'te halk müziği" çalışmaları ile Irak Türkmen folkloruyla ilgilenen en önemli isimlerden biri olmuştur.

Yazarın Folklor Alanında Yayımlanmış En Önemli Eserleri:

- Kerkük'te Çocuk Folkloru

Bu konudaki ilk araştırma 1984 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışma Suphi Saatçi'nin merhum babası Hasan Saatçi'nin babasının derlediği bir eserdir. Ancak kütüphanede çıkan yangın sebebiyle tamamen ortadan kalkmıştır. Bunun üzerine Suphi Saatçi gerekli ekleme ve düzenlemeleri yaparak eseri 2008 yılında tekrar basıma sunabilmiştir.

- Kerkük'ten Derlenen Olay ve Türküler

Yetmişli yıllarda yayınlanan bu kitap, araştırmacının Kerkük sanatına dair derlediği; savaş, yenilgi, ayaklanma, kahramanlık, cinayet ve aşk konularını içeren halk şarkılarını *Olay Türküleri* kitabında belgelemiş ve birçok farklı Türk bölgelerinde nasıl yayıldığını anlatmıştır.

- Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle Kerkük

Bu araştırmada, Kerkük şehrinin halk mimarisi hakkında detaylı bilgiler vermiş, hatta Türkmen mimarisini gösteren resim ve krokiler sunmuştur. Bu bilgiler içerisinde, şehrin yeri ve tarihi, Kerkük kelimesinin kökü, Kerkük kentindeki ilk yerleşimin izleri, Kerkük evlerinin özelliği ve folklorik yapıları vardır. İkinci bölümde ise, en önemlisi Kerkük Kalesi olmak üzere Kerkük'ün tarihi yapısına dair bilgiler vermekte, kalenin içindeki ibadet merkezleri olan Daniel Peygamber Camii ve Hasan Pakiz Camii'nden değinmektedir.

Son yıllarda Türkmen halkbilimi alanında çalışmalar yapan kişiler arasında Necdet Yaşar Bayatlı öne çıkmaktadır. Yayınladığı en önemli eserler arasında, *Irak Türkmenlerinin Halk Masalları* (2009) ve *Irak Türkmen Halk Kültürü Araştırmaları* (2012) bulunmaktadır (Saatçi, 2019, s. 14-19).

Türkmen folkloru konusundaki en önemli araştırmacılar arasında Ata Terzibaşı, Molla Sabir, Şakir Sabir, Muhammed Hurşit, Abdüllatif Bandaroğlu, İbrahim ed-Dakuki ve Suphi Saatçi, çok önemli folklorik eserler yayınlamışlardır. Sözlü edebiyat eserleri ise ilk kez “Kerkük”, “el-Afak”, “el-Beşir”, “Irak” ve “el-İha” dergilerinde

yayınlanmıştır (Paşayev, 1998, s. 31- 32).

Atasözleri, türküler, yerel inanışlar ve mizah hikâyeleri gibi eserler Ata Terzibaşı'nın“ *Kerkük Hoyratları ve Manileri ve Kerkük Havaları Sözleri*” isimli yayınlarında bulunabilmektedir.

İbrahim ed-Dakuki, “Irak Türkmenleri, Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları”, “Irak Türkmen Edebiyatında Bir Adım” eserlerini neşretmiştir.

1961 yılında, Kerkük Vakfı Yayınlarından çıkan “Irak-Türkmen Folkloru” kitabı Gazanfer Paşayev tarafından yazılmıştır. Paşayev bu kitaptaki bilgileri derleyebilmek için altı yıl boyunca Irak'ta bilgi toplamıştır. En önemli telifleri arasında şunlar vardır:

Kerkük Bayatıları, Düzenleyenler: Resul Rıza, Gazanfer Paşayev, Bakü, Azer neşir, 1969.

Kerkük Mahnıları, (Düzenleyen: Gazanfer Paşayev), Bakü, Gençlik, 1973.

Irak-Kerkük Bayatıları, (Düzenleyen: Gazanfer Paşayev), Bakü, Yazıcı, 1984.

Kerkük Tapmacaları, (Derleyip düzenleyen: Gazanfer Paşayev) Bakü, Gençlik, 1984.

Kerkük Folklor Antolojisi (Derleyip düzenleyen: Gazanfer Paşayev, Bakü, Azer neşir, 1987 (2. baskı 1990).

Gazanfer Paşayev, Irak Türkmen Folkloru, Bakü Yazıcı 1992.

Arzu Kamber Destanı, Düzenleyen: Gazanfer Paşayev, Bakü, Gençlik, 1971.

Gazanfer Paşayev, Irak Türkmen Folkloru, Bakü, Yazıcı, 1992. (Paşayev, 2010, s.177-178).

Irak Kürtleri folklorunu ilk kaydetme çalışmaları, 1930 yılında, Güney Kürdistan bölgesinde İsmail Hakkı Şaves (1894-1976) tarafından ilk eserin yayınlanmasıyla başlamıştır. 1933 yılında, *Akval el-Kudema* (Büyüklerin Sözleri) adlı, 613 tane mesel ve bilgelik hikâyesini içeren bir ansiklopedi yazmıştır. Bu hikâyeleri,

siyasi, edebi, toplumsal ve nüktedan hikâyeler olmak üzere bir sınıflandırma yapmıştır. 1938 yılında ise ikinci eseri olan *Harafat el-Gudema* (Büyüklerin Hurafeleri) kitabını yayınlamıştır. Bu başlangıçla birlikte folklorik çalışmalar bu şekilde gelişimini devam ettirmeye başlamıştır. Yine 1938 yılında Maaruf Piavk, “Bin Atasözü ve Hikmet” başlığı altında bir derleme yayınlamıştır.

Ünlü şair Pir Mirad, 1935 yılında Süleymaniye’de kalelerini savunmakta olan on iki cesur askerin kahramanca çarpışmalarını anlatan *Mervan’ın on iki kahramanı* adlı hikâyesini yayınlamıştır. Yine Bağdat’ta 1957’de Şeyh Muhammed Hal, içinde 1319 hikmetli sözün bulunduğu *Hikem el-Akdamin* (Büyüklerin Bilgelikleri) adlı eseri yayınlamıştır. Muhammed Tevfik Verdi ise, 1961 yılında önce *el-Folklor el-Kurdi* (Kürt Folkloru) adlı destanı aynı yıl içerisinde de ikinci eseri olan *Dımdım Kalesi* destanını yayınlamıştır.

Alaaddin Seccadi, 1957-1981 yılları arasında bir dizi eser ortaya koydu. 1958’de Mustafa Salih Kerim de Süleymaniye şehrinde *Dımdım Kalesi* destanı üzerine *Dımdım Kalesi Şehitleri* adında bir çalışma yayınlamış ve 1982’de Bağdat’ta yeniden yayınlamıştır.

Molla Mahmud Dirşevi tarafından 1979 yılında *Bedar el-Cibal min Kelam el-Evail* isiminde, özlü sözler ve atasözleri derlemesi yapılmıştır. Ömer Maruf Barzai ise,

1978 yılında Bağdat’ta halk öyküleri derlemesi yapmış ve bibliyografyasını yayınlamıştır.

Ayrıca Erbil’deki Selahaddin Üniversitesi’nde Kürt Edebiyatının profesörü Dr. İzzeddin Mustafa Resul’ün *Kürt Folkloru Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme* çalışması “Kürt Kültürü, Neşriyatı ve Dairesi” tarafından 1987’de yayınlanmıştır.

Sadık Bahattin Amidi, 2002 yılında Erbil’de yayınladığı kitabında “Kürt Folkloru” başlığı altında bir grup destanın derlemesine yer verdi. Aynı şekilde Yasin Hasan Koran da 2011 yılında Erbil’de beş tane destan derledi (Ömer, 2018, s.101-103).

Kürt Akademisi Erbil’de Kürt araştırmacı Ali el-Ceziri’nin *el-Edeb eş-Şifahi el-Kurdi-Dirase/Kürt Sözlü Edebiyatı-İnceleme* adlı eserini yayınlamasına öncülük etmiştir. Kitap, Kürt sözlü edebiyatı konusunda verilmiş eserleri çeşitli yönleriyle ele

alır. Bunlar; Kürt masalları, hayvan hikâyeleri, Kürt sözlü edebiyatına ait olan mizahi eserler, Kürtçe hüzünlü Şarkılar, Kürt sözlü edebiyatına mal olmuş dramatik eserler olmak üzere beş temel bölümden oluşmaktadır (Mustafa,2008, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=152419&nm>).

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK'TAKİ ARAPLAR

Irak, yaklaşık 438.446 kilometrekarelik yüzölçümüyle doğunun en büyük ülkelerinden biridir. Başkenti Bağdat'tır. En önemli şehirleri ise: Basra, Musul ve Kerkük'tür. Halkın yaklaşık %70'ini Araplar, %15'ini ise diğer azınlıklardan oluşturmaktadır. Toplam nüfusun %95'i Müslüman'dır. Yaklaşık %40'ı Sünnî, %60'ı ise Şii olarak dağılım göstermektedir. Yunanlılar zamanında "Arap Mezopotamya" olarak isimlendirilerek, kuzeyde Türkiye, doğuda İran ve güneyde Basra Körfezi ile sınırlandırılmıştır. Araplar "Irak" ismini vermişlerdir (Takoş,2015,s.170).

Irak halkı farklı milletlerden meydana gelmektedir. Araplar, Irak'ın batı sınırları ile güneydeki Necd Çölü arasındaki güney ve batı illerinde, Dicle Nehri ile Şam Çölü arasında yaşamaktadır. Ayrıca Kürt ve Türkmen bölgelerinde yaşayan Araplar da mevcuttur. Çeşitli dinler yaygınlık gösterir. İslamiyet, Hristiyanlığın yanı sıra Yezidilik, Sâbilik ve Bahailik gibi çeşitli azınlıklar da vardır (Homi,1959, s166).

Irak birbirini izleyen tarihi dönemler boyunca eski medeniyetlere tanık olmuştur. Doğu ile Batı arasındaki orta coğrafi konumu, tarım arazilerinin bolluğu, bereketli suları ve topraklarındaki madenlerin varlığı nedeniyle kültürel etkide önemli bir rol oynamıştır. Irak dağlık ve düzlük olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Dağlık alanın üçte birini engebeli yollar, dar vadiler ve debisi yüksek nehirler oluşturur. Güneybatı Asya haritasına kuş bakışı bakıldığında bize Irak'ın bölgeleri arasında kuzeyde ve doğuda platolar ve dağlar, batıda ve güneyde çöller olduğunu göstermektedir. Irak bol sulardan ve geniş topraklarından faydalanmaktadır. Nüfusun ardışık dalgalar halinde Irak'a gelmesi doğal bir durumdur. Eski çağlardan beri Irak'a doğru ilerleyen bir beşeriyet dalgası vardır. Irak kıtalar arası işgalci veya göçmen halklar için bir geçit niteliğindedir. Bu göçler nüfusu etkilemiş ve farklı nesiller arasında doğrudan karışmaya yol açmıştır. Tarihin başlangıcından bu yana, insan ilişkileri birbirini izleyen dönemlerde Sâmi ve Sâmi olmayan göçlerle Irak temsil edilmiştir. Irak, birçok unsuru karışarak dünyanın en eski medeniyetlerinden bir medeniyet oluşmasına yardımcı olmuştur.

Irak'a gelen insan unsurları Irak sakinlerini etkilemiştir. Nüfus birbirini izleyen birden fazla dalgayla karşılaşmıştır. Bu dalgaların en önemlilerinden biri de

Antropologların Akdeniz nesline atfettikleri Sâmi dalgasıdır. Bu dalgalar Irak nüfusunun temel antropolojisini temsil etmektedir. Samilerin, Irak sakinlerinin antropolojik özellikleri üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur. Bu durum bizlere Irak hakkında Arap unsurunun mutlak çoğunluğu oluşturduğunu da açıklamaktadır (Alani, Al berazi, 1979, s 9- 15).

Irak'ın coğrafi konumu, nüfusunun tarihi yapısında etkisini göstermiştir. Mezopotamya iki coğrafi bölge arasındaki havza gibidir. Coğrafi özelliklerinde farklılık olmasına rağmen iki nehir arasındaki araziye göre doğal kaynakların azlığı bakımından benzetilmektedir. Burada iki bölgeden kastedilen vadinin batı kenarını çevreleyen vadiler ve ovalardır. Kuzey ve kuzeydoğusunda ise bitişik dağlık bölgeler vardır. Mezopotamya tarihindeki en açık olay, antik ve modern tarihin çeşitli dönemlerinde bu iki bölgeden insan göçlerinin devamlı olmasıdır (Bakir, 2009, s.73).

Öyleyse Araplar kimdir? Tarihin başlangıcından önce kış ve ilkbahar mevsimlerinde sulara ve otlaklara gelen çobanlardır denilebilir. Bugün (Arap Yarımadası) olarak adlandırılan yaz ve sonbaharda vadilerin ve akarsuların bol olduğu açık topraklara hareket etmişlerdir. Doğusundan batısına geniş bir ada veya bir yarımadadır. Aynı şekilde kuzeyinden güneyine tarihin başlangıcına kadar hiçbir sınırı yoktur. Bu bölgenin ilk sakinleri olan bedevileri, develerini ve büyükbaş hayvanlarını saldıkları her bölgeye ve her yerine gitmeye iten şey budur.

“Arap” veya “Arabe” veyahut eski Aramicede “Arabânî-Ubdûvânî” olarak adlandırılmalarının sebebi açık arazilere taşınmalarından kaynaklanmaktadır. Araplar bedeviler döneminde taşınmış “Nuh oğlu Sam” ırkı olan Sami ırkından gelmektedirler. Yılın dört mevsimi hayvanları için ve geçimleri sağlamaları sebebiyle belli bir bölgede karar kılmamışlardır. Sakin bir hayat istediklerinde diledikleri yerleri araştırıp gitmişlerdir. Böylelikle güney, kuzey ve kuzeydoğuda olduğu gibi M.Ö. 3500'den itibaren bu adada belli topraklarını genişletmişlerdir. Tüm Sâmîler Arap'tır. Çünkü göç ettikleri tek yer Arap yarımadasıdır. Sâmîler ilk göçlerinde Suriye'ye yerleşmiştir ve Fırat nehrinin kıyısında tarımsal yerleşim yerleri kurmuşlardır. Hadarî Sâmîler ise Irak'a göç ettiler ve kuzeyde M.Ö. 2500'de Mezopotamya vadisine medeniyet kurmuşlardır.

Eski Sümer medeniyetini kentin sembolü haline getirmişlerdir. Anah ve Heyt arasındaki noktada ikamet etmişlerdir.

Hayatlarını tarımsal sulama üzerine inşa etmişler ve Mezopotamya'nın

yukarısında kendi vatanlarını kurmuşlardır. İlk Sâmi göçmenlerin diğer kısmı ise asırlardan bu yana Batı Sahra'nın kıyısından Sümer'e gitmişlerdir.

Irak'taki Araplar diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi iki kısma ayrılırlar: Bedeviler ve Hadariler. Bedeviler develeri ve hayvanları ile beraber başka yerlere taşınanlara denmiştir. Hadariler de kendi içinde iki kısma ayrılırlar. Bir kısmı nehir kıyılarına yerleşerek ziraatla uğraşanlar, ikinci kısım ise şehir merkezine yerleşenlerdir. Bunların çoğunluğu ticaret, ziraat ve sanatla uğraşan Araplar'dır (Homi, 1959, s. 34-35).

Sümerlilerin Mezopotamya'ya gelmeleri ve göç ettikleri zamana dair birçok olasılık ve ihtimal vardır. Bu ihtimallerin birini diğerine tercih etme özelliğinde hiçbir medeni ve tarihi gerekçe yoktur. Bu olasılıklardan biri, Sümerlilerin ülkenin çok uzağından gelmemiş olmalarıdır. Daha ziyade tarih öncesi çağlarda Mezopotamya bölgesinde yaşamış olan ve sonrasında M.Ö. 5000'de bu ovanın yaşanabilir hale geldiği zaman sonrası bu bölgeye yerleşen insanlardan biriymişler. Bu bölgeye tek yerleşenler olmadıkları gibi en eski yerleşimcileri de değilmişler. Sami milletler başta olmak üzere diğer milletlerle de beraber yaşamışlardır. Sümerler, Avrupalı göçmenlerin Amerika'da yaptığı gibi, medeniyet unsurlarını ve temel dinamiklerini Mezopotamya'ya getirmemişlerdir. Sümerler taş devrinin sonlarına doğru Mezopotamya'dan bu ovaya gelmişlerdir. Sâmi Arap Yarımadası'ndan göç eden milletlerden biridir. Akad ve Babil devletleri zamanından birtakım izler kalmış olsa dahi Arap Yarımadası'nın muhtelif zamanlarındaki sınırları bilinmemektedir. (Bakir, 2009, s. 83).

Sâmi olarak isimlendirilmeleri, Arap Yarımadası'ndaki yerlerinden göç etmeleri sebebiyledir. Göç eden bu millete Sâmi denilmiştir. "Sâmi-Sâmi" ifadesini 1781 yılında terimleştiren Alman araştırmacı Schlotzer olmuştur. Schlotzer bu ismi Arapça, İbranice ve Akad'ca (Babil, Asur, Aramice ve Kenan dili) gibi birbirlerini tamamlayan dil ailelerini tanımlamak için kullanmıştır (Bakir, 2009, s. 83).

Irak nüfusunun, mevcut halkla etkileşime geçtikten sonra halka son imajını kazandıran beşeri bir göç sonucunda şekillenen bir topluluk olduğu söylenebilir. Bu tablo, günümüzdeki antropolojik nüfus topluluklarının tarihsel kökeni addedilmektedir

Irak halkının oluşumunda tarihsel faktörlerin etkisi, o bölgeye yerleşmiş olan diğer milletler, mülteciler ve işgalciler sebebiyle farklı halkların onlara tâbi olmasıyla belirginlik kazanmıştır. Tüm bu farklı milletlere mensup olan insanlar Irak yönetiminde

süregelen imparatorlukların hükümleraltında karışmış ve oraya yerleşmişlerdir. Şehir halkın kalıntılarının izleri bırakılmıştır. Irak tarih boyunca yerli halk ve bölgeye göç eden halk arasında sürekli bir çatışma içinde olmuştur. Farklı milletlerin oluşu ve bu milletlerin çeşitliliğinden kaynaklanan etnolojik yönlerin yanı sıra sosyal ve ekonomik hayat da bu durumdan etkilenmiştir (Alsadi 2005, s. 104-106).

1.1. Irak'ta Arap Folkloru

Irak'ın millî mirası, kültürel bilgi ve bilgi kavramları sistemi üzerinden teşekkül etmiştir. Tüm birikimi ve gelişimi tarihsel bir derinliğe dayanmaktadır. Kelime dağarcığı ve kültürel olaylarının çoğu, Sümer, Babil, Akad, Asur ve İslam'ı dönemde ise Abbasiler olmak üzere dayandığı birçok kökü vardır. Batı edebiyatındaki “folklor” kelimesini, halkın mirası anlamına gelen “et-türâsü’ş-şa‘bî” olarak Arap araştırmacı ve yazarlardan Mısırlı Fevzi el-a‘ntîl ve Ahmed Salih, Iraklı Mahmut el-A‘bda terim olarak kullanmışlardır (Said, 2017, s. 1-8).

Bazı Arap akademisyenler ve araştırmacılar bu tanımda farklılık göstermiştir. Kimisi “halkın kültürel malzemeleri” anlamına gelen “el-mevâdus- sikâfetu’s-l-hâssa bi’ş-şa‘b” terimini tercih etmiştir. Bu kullanımdan kasıt, kültürün zihnî, sosyal, ekonomik ve maddî açıdan değerlendirilmesi veya kültürel unsurlarıdır. Kimisi ise yaygın gelenekler ve akideler, aynı zamanda millî anlatı olarak tanımlamıştır. “Halkın Mirası” genel surette folklordaki çalışma konularını veya millî anlatı çalışmalarını göstermektedir. Tüm konulardaki birliği ve manevi kültürün tüm yönlerini açık bir şekilde somutlaştığını görmemiz gerekmektedir (Kori, 1979, s. 6-8).

Irak edebiyatında “folklor” kelimesi ilk defa 1927 yılında akademisyen Mahmud Abda tarafından kullanılmıştır. 1948’de “Mecelletu’s-sikâfiyyeti’l- basariyye” isimli bir dergide bilinmeyen Bağdatlı bir yazardan alıntılanmıştır.

Bazı kimseler folklor kelimesinin “etik” kelimesine işaret ettiği görüşündedirler. Kastedilene en uygun görülen tercüme ise “halkın kültürü” olarak görülmektedir. Bununla birlikte Profesör Mahmut el-Abda etik terimini: “Etik; insanlar, beşer veya halk” anlamlarıyla açıklamıştır (Said, 2017, s. 3-6).

El-Abda'nın kitabı Bağdat kültürüne dair çalışmaları üzerine şekillenmiştir. 1963 yılında yayınladığı “Bağdat'ta Folklor” adlı kitabı Bağdat folkloru üzerine yapılan çalışmalarının temeli niteliğindedir. Kitabın bölümleri şu sıralama üzerinedir: Folklor

tarihi, Bağdat Folkloru, Folklorun Mahiyeti, Millî Edebiyat Sanatı vb.... . Bu nedenle bu kitap Irak Arap folkloru için temel bir referans olarak kabul edilmiştir (Abdül Hamid, 2007, s. 11).

Arap halk edebiyatı tarihini anlatırken, halk edebiyatı üzerine yeryüzünde ortaya çıkan ilk insanla mukayese edileceğinden belirli bir tarihte zuhur ettiğinden değinmek zordur. Antropologlar basit medeniyet seviyesine sahip insanları “ilkel insan” olarak tanımlamıştır. Böylece insan doğa ile mücadele içindedir. Bu mücadeleler insanın kültürel ve edebi varlığını ortaya koymasında yardımcı olmuştur. Çağlar boyunca babadan oğula miras kalmıştır. Destanlar, mitler ve masallar bu ilkel edebiyatın temsilcileridir. Başarılı Iraklı arkeolog Dr. Taha Bakır’ın kitapları:

Eski Uygarlık Tarihine Giriş Eski Irak Edebiyatına Giriş Eski Dil Mirasımızdan

Başarılı bir bilim insanı olan Dr. Taha Bakır, yazılarında Sümer mirasını ve çağdaş folklorun tarihsel bağlamını ilişkilendirmeyi başarılı bir şekilde ele almıştır. Millî edebiyat, halkın sorunlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Halkın psikolojik durumunu tanımlanırken, sosyal ve politik açılardan da göz önüne alınmaktadır. Bu nedenle özellikle halk edebiyatının folklordaki temel kaldıraçlardan biri olduğuna inanılmaktadır. Arap halk edebiyatı halkın zihnine nakş olmuştur bir öz değerindedir. Farklı insan gruplarının belirgin özelliklerini akseden kültürel sermaye toplamıdır.

Arapların ortaya çıkmaya başlamasıyla beraber ümmî oldukları ve kültürel varlıklarının öğretilmesi konusunda da ümmî olduklarını bilinmektedir. Bu halk edebiyatının geleneksel edebiyattan önce geldiği anlamına gelmektedir. Çünkü halk edebiyatı hayatî tafsilatları tasvir eden bir edebiyat çeşididir. Geleneksel edebiyat ise toplum edebiyatını ve görgü kurallarını içeren bir edebiyattır.

H. 6/M. 12 Yüzyılda, halk edebiyatının sanatları ortaya çıkmıştır. Bunlar: Mevali sanatı ve Endülüs geleneksel şiir saati olan el-veşh sanatının bir yönü olan Zecl Sanatı’dır. Halk sanatının bizler için iki çeşit kalıp kaydettiğini bilmek önemlidir. Bunların ilki: Bağdadi Rubaisi diğeri ise vezin ve kafiyeli olan neydir. Bundan sonra, meşhur şiirsel sanatlar diğeri tüm Arap ülkelerine yayılmıştır. Halk edebiyatının kavram ve özellikleri: insanların vicdanına yüreğine ve zihnine yansıyan ibareler, emsaller, şiirler, hutbeler, kıssalar ve efsanelerdir (Said, 2017, s. 3-6).

Folklor çalışmalarını kolaylaştırmak ve bu bilgiyi geniş bir çerçevede açıklamak

için, folklorun yönleri aşağıda geldiği üzere bölümlendirilmiştir:

- 1.”Halkın Bilgi ve İnançları
2. Örfler ve Adetler
3. Halk Edebiyatı
4. Kültürel Materyalizm ve Halk Sanatları

1.1.1. Arap Halkın Bilgi ve İnançları

Derin bir medeniyeti, ulusların ve ırkların çokluğu nedeniyle Mezopotamya topraklarında yaşayan insanlar dini kültür, inanç, adet ve ritüellerini kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. İnsanların günlük yaşamlarında uygulamaya alıştıkları çok büyük miktarda bir miras geriye bırakmışlardır. Iraklı Arapların inançları, inanç değerlerinin asıllarıdır. Bazen bilinçsiz bir şekilde hakikatini bilmeden veya din kavramlara atıf yapılmaksızın uygulanır. Bireyler çevreden elde ettikleri kültürel kazanımlar ve faydalar şeklinde yaşam döngüleri boyunca bunu kabul ederler. Hayatlarının sonraki aşamalarında bunları terk edebilir veya yaşamlarının sonuna kadar onlara bağlı kalabilirler. Popüler İnanç İçerikleri:

(Evlilyalar- Sihirli Sözler- Halk Hekimliği- Rüyalar- Halkın İnsanlar Hakkındaki Bilgileri- Halkın Hayvanlar Hakkındaki Bilgileri – Halkın Bitkiler Hakkındaki Bilgileri- Antoloji (Beden Bilgisi – Dini Akideler – Takvim). Bu İnançlardan Bazıları:

Bitkiler Hakkındaki Popüler: Bilgiler Bitkiler hakkında halk inançlarından bahsedeceğiz.

İnanca göre hurma ağacı ağaçların en şerefli ve merteye olarak en yükseğidir. Mübarek bir ağaç olarak sayılır. “Halanız olan hurmaya hürmet ediniz.” Hadisi mevcuttur. Diğer bir inanca göre de hurma ağacı insana benzetilmektedir. Hurma boyunun istikameti, hurma ağacının uzunluğu, erkek ve dişi cinsi oluşumu, hurma tohumun insanın beynine benzemesi gibi benzemeler (El-Haciye, 1999, s. 28).

Yine halkın nezdinde incir ağacının şeytanları kendisine çektiğine ve şeytanların gün batımının ardından incir ağacını barınak olarak kullandığına dair bir inanış vardır. Bu sebeple incir ağacının evlere dikimini yasaklamışlardır. İncir ağaçlarını yetiştirdikleri yerlere ise zakkum ekmişlerdir. İnançlara göre zakkum şeytanı püskürtmüştür. Nar ağacını öldürücü yılanların tercih ettiği bir yaşam alanı olarak

görmüşlerdir. Anneler çocuklarını narları fazla yememeleri konusunda ikaz edermiş. Belki de bu inanç nar ağacını korumak üzere yapılmış bir uyarıdır (Irak Halk İnançları, 2014, s. 52-53).

1.1.1.1. Halk Hekimliği

Alternatif tıp son yıllarda daha önce görmediği ilgiyi görmüştür. Araştırma ve çalışmalara konu edinmiştir. Eski zamanlarda başka seçeneği olmayan insanlar alternatif tıba yönelmişlerdir. İnsanlığın bildiği ilk tedavi yöntemi şifalı bitkiler kullanımına dayalıdır. İnsanların ağrılarını tespit ettikten sonra iyileştirme yollarını denemişlerdir. Bitki kullanımı gelişmiş ve buna dair bilgiler artmıştır. Hastalıklar nesilden nesile aktarılan becerilerle tedavi edilmiştir. Hacamat alternatif tıbbın en önemli dallarından biri olmuştur. Antik çağlardan bu yana birçok toplum tarafından bilinen bir tedavi yöntemidir. Hacamatın ağrının giderilmesi ve kan dolaşımının uyarılmasına dair birçok önemli yararı vardır. Eklem hareketleri, toksinlerin atılması üzerinde de güçlü bir etkiye sahiptir. Hacamatta hastalık teşhis edildikten sonra uygun nokta ve bölgeler seçilir. Ardından ilgili bölge arınık edilir. Hacamat şişesi belirlenen noktaya koyulur ve üç dakika boyunca kirli kan toplanır. Daha sonra şişe kaldırılır ve steril bir neşter eşliğinde çizikler atılır. Aynı bölgeye vakum yerleştirilir ve hava çekilir. Bir miktar kan çıkar ve işlem şişeyle tekrarlanır. Bölge temizleninceye ve kan kümesi giderilinceye dek hava çekilir (Ridini, 2012, s. 340-342).

Kırsal kesimde oturan halk, yılan veya akrep sokması için eski Irak madeni para parçalarından olan bakır kuruşu yara bölgesine yerleştirerek tedavi ederlermiş. Bazı uzak bölgelerde ise insanlar yılan sokmasını, yara bölgesine “killerin efendisi” olarak adlandırdıkları bir kili uygulayarak tedavi edermiş. Akut kanamalar, el veya bacadaki görünen yaraları tedavi etmek için yaranın üstüne fırın külü sürerler ve kanamayı durdurmak için üzerine sıkıca bastırırlarmış (Irak Halk İnançları, 2014, s. 57-56).

1.1.1.2. Hayvanlar Hakkındaki Halk İnançları

Hayvanlara dair inançlar Arap toplulukları arasında benzerlik gösterirler. Iraklılara göre kargayı seyretmek uğursuzluktur. Talihsizliği temsil eder ya da bir aile ferdinin ölümüne dair alamet anlamına gelmiştir. Bu nedenle karganın ötüşünü duyduklarında “bıçak ve tuz” demekte acele etmişlerdir. Aynı şekilde evdeki kuşların kavgalarını da sağanak yağmur veya bir yolcunun gelişinin müjdesi olarak

değerlendirmişlerdir. Ancak bir kuş sürüsü evin avlusuna şiddetli bir cıvıltıyla hücum ettiğinde kıymetli bir misafirin geleceğine inanırlarmış. Sarı gözlü kedilerin evde bulunmasını sevinçle karşılarken, siyah kedinin kötü bir cin olduğunu düşünerek dışarıya atmışlardır (Mahmut, 2017, s. 72-73).

1.1.1.3. Sihir

Sihir din tarafından kabul görmemiş birtakım ritüel ve uygulamalardır. Sosyal açıdan da alışılmamış olan sihrin, toplumun bir kesimi tarafından hastalıkların tedavisinde tıbbî olarak faydalı olduğuna da inanılmıştır. Aile arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözenin bir yolu olarak görülmüştür. Bu nedenle kadınlar eski adetlerden ve hoşgörüsüzlükten dolayı yaşadığı zorluklardan sihir vesilesiyle kurtulmayı amaçlamıştır. Kocasının ikinci bir eş alması veya onunla ilgilenmemesi, kızlarının kısmeti, kocasının ve oğlunun işinin bereketli olması gibi nedenlerle sihre başvurmuşlardır (Mahmut, 2017, s. 56).

Modern tıbbın gelişmesine, teknolojik ilerlemelere ve İslamiyet'in sihri ve sihre dair uygulamaları haram kılıp bunları şartanlık olarak görmesine rağmen, toplumun bir kesiminin hastalıkları tedavi etmek amacıyla sihrin tedavi olduğuna inanan şahıslara başvurdukları görülmektedir (Mahmut, 2008, s. 46).

1.1.1.4. Dini İnançlar

Asırlar boyunca insan düşüncesinin manevi yanını şekillendiren din, Mezopotamya uygarlığının en önemli unsurlarından biri olmuştur. Dini fikir ve inançlar genellikle kişinin yapısını belirler. Dinin örf ve adetlerinin insanın fikrî ve ruhî yapısında etkisi vardır. Halkın dini mirası bir kişinin dünyaya bakışını yansıtan birçok fikir, halk inancı, ritüel ve uygulama türlerini içerir. Irak'ın dini, medeniyet ve kültürel konumu nedeniyle ülke genelinde dini mabetler, camiler ve türbeler bol miktarda bulunmaktadır. Örneğin; Bağdat'ta Şeyh Abdülkadir Geylânî türbesi bulunmaktadır. Türbeye gelen ziyaretçiler sıtmadan deliliğe kadar her hastalık için şifa bulunduğuna inanmaktadırlar. Evlenme isteği olan bir kadının kırk salı boyunca türbeyi ziyaret etmesi halinde, çocuk sahibi olamayan bir kadının da muradı olana değin kuyudan su çekip bu suyla yıkanması ile amacına ulaşacağı söylenir. Bir diğer türbe de Musa Kâzım (aleyhi selam) türbesidir. Her cuma ve cumartesi ziyaret edilir. İnsanların çoğu istihare talebinde bulunma niyetiyle oraya giderler. Bazıları ise kâfur mumunu tutarak türbenin

kapısına oturur ve “şemea‘ el-Kâzım şemea‘ el-Kâzım” diyerek tekrar tekrar seslenirler. Eğer insanlar bu nidalarını duyar ve bir mum satın alırlarsa bu mübarek mumun muratlarını gerçekleştirdiğine inanırlar. Bunlara ek olarak Irak’ın Necef, Kerbela ve Musul gibi çeşitli illerinde çok sayıda türbe bulunmaktadır (Mahmut, 2017, s. 65-66).

1.1.1.5. Evliyalar

Evliyaların türbelerini ziyaret etme olgusu Irak’taki Araplar arasında yaygın olan uygulamalardan biridir. Irak topraklarında çeşitli etkinlik ve ritüel şekillerine sahne olan yerler bulunmaktadır. En azından bu ziyaret ve olgular konusunun halk için kutsiyet taşıdığı söylenebilir. Bu sosyal olgu Sümer, Akad ve Asurlular zamanından bu yana uzun yüzyıllar boyunca var olmuş ve bugüne dek devam etmiştir. Evliyaların mucize yapabilme kudretinin bulunduğu, kudretleri aşan olaylar karşısında kudretlerinin olduğuna ve bunları gerçekleştirebileceklerine dair insanların inançları vardır. Bu durum ziyaretçilerin evliyanın yetkisine, kuvvetine ve kudretine olan köklü inancını doğrulamaktadır. Arap toplumundaki bir diğer adet ise, evliyanın türbesi içinde adak adamaktır. Bu adak ziyaretçinin talep ve temennilerinin gerçekleşmesi karşısında teşekkür etme şeklidir. Evliyadan ihtiyacı olan taleplerinin gerçekleşmesi karşılığında türbe sahibine ziyaretçiler tarafından bir şeyler verilir. Bu bazen bir torbanın içine konulan paradır. Bu paranın miktarı ziyaretçinin maddî durumuna ve gerçekleşen talebin büyüklüğüne bağlı olur. Bazen de evliyanın mezarında koyun gibi hayvanları kurban ederler. Evliyanın mezarında adanan adak yerine getirilerek ziyaretçilere dağıtılır. Adağını yerine getirmeyen kimsenin evliyayı kızdıracığına ve kişiyi cezalandıracağına inanılır. Adak, ziyaretçinin imkânlarına bağlı olarak horoz, koyun veya diğer hayvanlardan da olabilir. Bazı insanlarda dileklerinin gerçekleşmesi halinde evliyaya teşekkür etmek için bir kumaş parçasını türbenin duvarına asarlar. Bu türbe sahiplerinin de işlerinin tasarrufunda etkisi olduğuna, onları yollarındaki engellerden kurtardıklarına, yaşadıkları zorluklara yardım ettiklerine ve hayatlarını durduran manileri giderdiklerine inanırlar (Kadim, 2016, s. 183-188).

1.1.2. Arapların Örf ve Adetleri

Tüm zaman ve mekânlarda birçok örf ve âdete şahit olmaktayız. Bu durum eski tarihe ve halkın mirasına kadar uzanır. Irak beldesinde ve şehirlerinde yaşayan Araplar arasında da birçok gelenek ve görenek vardır. İster Babil ister Sümer devirleri olsun

antik çağa kadar uzanan bir kültür söz konusudur. Bunlar: doğum, evlilik ve ölüm gibi yaşam döngüsünde olanlar, dini ve ulusal bayramlar, örf ve adet hukuku, günlük yaşam ve aile ilişkileri gibi konulardır. Irak'taki En Önemli Örf ve Adetler:

1.1.2.1. Yaşam döngüsü Adetleri

A- Doğum

Hamileliğin dokuzuncu ayının son günlerinde ve bebeğin doğmasından ardından, hamile kadının annesi kızının yanında yedi gün kalır. Bazı anneler ise kızlarının yanında çocuğun kırkı çıkana dek kalırlar.

Hamile kadın doğumun yaklaştığını hissettiğinde, ebeinin isteği üzerine doğum için özel bir odaya gönderilir. Kız bebek ve erkek bebeğin mevlit törenleri farklıdır. Doğan, bir kız çocuğuyorsa topluluk şöyle bağırır “Bu bir kız” büyükanne ise şöyle cevap verir “Onun sağlıklı ve iyi yaratılmış olması için dua edin. Bir kız doğurabilen kadın bir erkek çocuğu da verebilir.” Eğer erkek doğduysa gökyüzünün bulutları ve hilal yarılr. İçlerinden biri müjdeyi babasına haber vermeye gider. Göbek bağı kesildikten sonra doğuma gelen insanlar ebeye sevinç içinde para vermeye başlarlar. Ertesi günün sabahında koyun kesilir ve eti fakirlere dağıtılır. Lohusa kadın da bu etten yer ve kendisine özel bir odanın yatağında uyur. Çocuğun kırkı çıkıncaya kadar korkup sıçramaması için yastığının altına küçük bir bıçak konur. Aynı şekilde annenin de yastığının altında bir bıçak bulundurulur. Bundan sonra dost ve akraba ziyaretleri başlar. İyi dileklerde bulunulup hediyeler takdim edilir. Hediyelerin çoğu altın ve gümüş takılar veyahut paradır. Anne, çocuğunu uyutmak istediğinde onu beşiğine koyar ve çocuğun uyuması için şefkatli sesiyle bazı ninni söylemesi uygulanan eski adetlerden biridir. Sözlerden biri şu şekildedir:

“Delillo yâ 42eledi delillo ‘adûke ‘alîl ve sâkini’l celûl” (Al-Haciye, 1967, s. 39-42).

B- Sünnet

Sünnet, Müslümanlar tarafından uygulanan dini görevlerden biridir. Bu sebeple Bağdatlı aileler yedi yaşına ulaşmayan çocuklarını sünnet ettirirler. Bazı koşullarda bu yaş sınırı aşılabilir. Sünnet yapılmadan önce evde gerekli malzemeler hazır edilir. Sünnet edilecek çocuğu için beyaz bir entari, saten bir yatak ve gelen ziyaretçilerin

oturmaları için bir yer yatağıdır. Yine ziyaretçiler için kek, çikolata, ekşi ve tatlı meyvelerle beraber şuruplar temin edilir. Ev ve mutfak eşyaları yıkanır. Cuma sabahına kadar oda tütsülenir. Babası korkmuş ve paniklemiş olan oğlunun yanına gelir. Ebu Haşman müzik çalmaya başlar ve sünnetçi çocuğun oturtulduğu sandalyenin karşısına oturur. İşlem tamamlandıktan sonra tentürdiyotla pansuman yapılır ve sargı beziyle sarılır. Çocuğa mizahi olarak “sarıklı” denilmektedir. Para ve tatlı serpiştirilir, çocuğun annesi tezahürat yapar ve gelenlere yiyecek atarlar. Bu müzik organizesinin sahibi Ebu Haşmana verilen meblağdır. Sünnet olan çocuk eve götürülür ve saten yatağa yatırılır. Babası koyun kesmeye gider, etini komşularına ve fakirlere dağıtır. Sünnetçi fakir ailelerin çocuklarını da sünnet eder. Anne, sünneti kutlamaları için kadınların tebriklerini kabul eder. (Al-Haciye, 1967, s. 47-48)

C- Evlilik Merasimi

Çeşitli evlilikler vardır. Yaygın olan evlilik türü kuzen evliliğidir. Diğer bir evlilik türü ise şehirlerin çoğunda gerçekleşen karşılıklı evliliktir. İki ailenin anlaşmasıyla gerçekleşir. Birinci ailenin oğluyula ikinci ailenin kızı, ikinci ailenin oğluyula da birinci ailenin kızı evlendirilir. Bu evlilikte mihrin bir kıymeti yoktur. Aileler evlilik için lazım olan şeyleri hazırlarken harcamaları eşit olur. Aileler arasında yaygın olan ihtiyatlı evlilik ise, erkek kızı seçtikten sonra, kızı ailesinden istemeye gidilen evlilik türüdür.

• Kız İsteme

Erkek tarafı, büyükleriyle beraber kız tarafının evine giderler. Biraz sohbet edildikten sonra erkek tarafında yaşça en büyük olan ve en çok hürmet gören kişi kızı ister.

Babanın rızasının alınmasının ardından şerbet bardakları çıkartılır ve gelenler Fatiha suresini okuyup iki taraf için de hayır dilerler. Şerbetlerin sunumu esnasında tebrik yapılır.

• Nikâh Töreni

Nikâh töreni gelinin evinde gerçekleşir ve davetlilere haber verilir. Çoğunlukla cuma günleri tercih edilir. Gelinin babasının evi döşenir. Misafir sayısına göre koltuklar hazırlanır. Cuma sabahı damadın babası ve kardeşleri davetlileri karşılamak üzere hazırlanırlarken, gelinin babası ve kardeşleri bu karşılamaya dâhil olmazlar. Çünkü bu

ayıp olarak görülmektedir. Davetlilerin gelmesinin ardından belediye başkanı, kadı, gelin ve damadın temsilcileri ve iki şahidin törene katılımıyla nikâh töreni başlar. Kuran tilaveti yapılır. Ardından gelin ve damadın temsilcileri el sıkışarak kadının önüne otururlar. Kadı, temsilcilerin ellerini beyaz bir mendille örter ve nikâh töreni başlar. Sonra iki temsilci ile şahitler nikâh sözleşmesini imzalarlar. Bir nüshası gelinin ailesine verilir. Bu nüsha gelinin falanca damatla izdivacı, mihr-i mukaddem ve mihr-i muaccellerinin bilgilerini içermektedir. Aynı gün öğleden sonra gelinin dost ve akrabalarının davet edildiği kadınlar arasında bir kutlama yapılır. Bazı aileler kutlamalarını canlandırmak için müzik şöleni sunarlar. Bazı aileler de davetlilere akşam yemeği ile çeşitli lezzetli yiyecekler, meyveler ve tatlılar ikram ederler.

- **Kına Gecesi**

Genellikle düğün gününden bir gün önce gelinin ailesinin evinde yapılır. Gelinin dost ve akrabaları da dâhil olmak üzere iki ailenin de dost ve akrabaları bu geceye katılır. Mumlarla süslenmiş büyük bir tepsinin içine fesleğen ve kına konulur. Gelin çok sayıda elbise değiştirir. Önüne mum, kına ve güllerin olduğu bir tepsi getirilir. Gelinin büyükannesi, annesi ve damadın annesi gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakarlar. Ardından davetlilere de ellerine kına yakmaları için kına dağıtılır.

- **Düğün Gecesi**

Düğün günü genellikle perşembe günü olur. Gelin bugün beyaz bir gelinlik giyer. Ailesinin evindeyken kendini süsler. Akşamleyin damat, damadın arkadaşları ve ailesi şenlikli bir kalabalıkla beraber şarkılar söyleyerek gelini almak üzere gelinin evine giderler. Damadın aile ve arkadaşlarının bir kısmı gelini almaya giderlerken diğer bir kısmı ise düğün evine giderek davetlilerle beraber şarkı söyleyip dans ederek kutlamalara devam ederler(Al-Haci, 1967, s. 7-24).

D- Ölüm Merasimi

Ölen kişinin cesedi evinden alınarak yıkanır. Meyyitin ruhu için namaz kılınmak üzere camiye ardından da mezarlığa götürülür. Cesedi kibleye doğru yerleştirilir. İmam, kabri başında Kuran tilaveti yapar ve toprağa defnedilir. İnsanlar cenaze evine üç gün boyunca gelerek Fatiha ve diğer sureleri okurlar, aynı zamanda akraba ve komşu ziyaretleri olur ve gelenlere acı kahve dağıtılır. Ölümünün üçüncü gününde meyyit erkek ise horoz, kadın ise tavuk kesilir. Sonra kadınlara has bir dua meclisi kurulur. Kuran

okuması için bir İmam getirilir. Kadınlar meyyit için ağlamaya ve dövünmeye başlarlar. Vefatının üzerinden kırk gün geçmesinin ardından “et-temn” adındaki tatlı yapılır ve komşulara dağıtılır. Meyyit ailesinde bulunan erkeklerin yedi gün boyunca sakal tıraşı olmamaları da adet haline gelmiştir. Ölümünün üzerinden bir yıl geçtikten sonra bir kari getirilir ve ölen kişinin erdemleri ve başarılarını anlatır. Bu münasebetle kurban kesilir (Abdel-Hamid, 1986, s. 21-22).

1.1.2.2. Ramazan Gelenekleri

Araplarda Ramazan iklimi henüz Ramazan gelmeden ortaya çıkmaya başlar. Sokak ve mahallelerde alışlagelmişin dışında bir hareketlilik olur. Ramazan gelmeden onun şuurunun farkında olabilmek için, Ramazana özel yemekler erkenden hazırlanır. Bu arada çorba, mercimek ve maş temel yemeklerdir, aynı zamanda meşhur dolma tabakları vardır. Sofralar et ve tavuk sularının olduğu ekmekli tabaklardan boş kalmazlar. Et ve tavuk içli köfteleri de sofralarda yerini alır. Tüm aile fertleri tarafından sevilen en iyi yiyeceklerden biri olan çorbayla beraber, çeşitli içli köfteler vardır. Örneğin; Halep içli köftesi, bulgurlu içli köfte ve ekşi şalgamlı içli köfte gibileri. Ramazan ayında yapılan en önemli tatlılardan biri de nişasta tatlısıdır. Hafif bir tatlı olduğu ve oruçlu kişinin kolay hazmetmesi açısından bu tatlı tercih edilir. Helvatü’ş-şi’riyye denilen peynir veya muhallebi ilave edilerek yapılan havuç tatlısı çeşitli içeceklerle beraber sunulur. Kamruddîn, kuru üzüm suyu, temruddîn ve portakal suları gibi.

Aileler evin babasının çocuklarıyla beraber evlerinin yakınında bulunan camiye gitmelerini isterler. Caminin avlusundaki masalara oruçluların iftar etmesi için hazırlanan yiyecek dolu tepsiyi taşırlar. Çocuklar radyodan ezanın okunması sırasında Ramazan topunun patlamasını dinlerler.

Hurma ve sütle oruçlarını açmak üzere en yakın camideki müezzinin sesini duymayı beklerler (el-Samarrai, 2008, s. 57-59).

Sahurda ise herkes davulcunun sesiyle uyanır. Sokaklarda bağırarak davul çalan, zavallı bir adamdır. İnsanların duymaya alıştıkları “Sahur, Sahur” kelimelerini tekrar eder. Davulcu modernizenin, teknolojinin ve iletişimin gelişmesine rağmen Ramazan geceleri dolaşmayı sürdüren folklorik bir figürdür (Abdel Hamid, 2011, s. 106).Ramazan’da Yöresel Oyunlar :

- **el-Muhaybis Oyunu**

el-Muhaybis oyunu Iraklı Araplar arasında çok meşhur bir oyun olarak, özellikle Ramazan ayında oynanan yöresel bir oyundur. İsmi Farsçadan gelmektedir. “Mahbes” kelimesi ism-i tasğir veznine alınarak “muhaybis” olarak söylenmiştir. Oyun boyunca bir yüzük aranır. Bu oyunun bir diğer ismi de oynayanların elindeki ev anlamına gelen “bât” tır. el-Muhaybis birçok katılımcıdan oluşan iki takımla beraber oynanır. Burada yüzüğü yani el-muhaybisi satın alan iki takımdan birine puan verilir. Takımlardan biri diğer takıma göstermeden oynayanlardan birinin elinde yüzüğü saklarlar. Yüzüğü arayan takım bu arama esnasında yüzüğün kendisinde olmadığını düşündüğü oyuncuları düşürür. Oyunculardan birinin elinden yüzüğün çıkması halinde takım bir puan kaybeder. Bu esnada elinde yüzüğü tutan oyuncu “bât” diyerek bağırır ve yüzük tekrar saklanır. Eğer ilk takımın lideri yüzük saklı olan eli bulursa, takımı bir puan kazanır. İkinci takımın araması için kendi takımı içinde saklamak üzere yüzüğü alır. İki takımdan biri kazanıncaya dek oyun devam eder ve ödülü kazanan takım alır. Kaybeden takım ise tatlı tepsilerinin ücretini öder. İki takıma ve seyircilere baklava ve Bağdat lokması dağıtmak adettendir. Oyun sırasında yöresel şarkılar ve ezgiler söylenir, bu da Seyircilere coşku ve ilham verirler (el-Samarrai, 2008, s. 37-38).

- **Macina Ya Macina**

el-Macina Ramazan gecelerinde çocukların uygulamak istediği adetlerden biridir. 8-12 yaş aralığındaki çocukların oynadığı bir tür şarkı söyleme oyunudur. Şaban ayının ortasından itibaren başlar ve el-macina ile devam eder. Çocuklar iftarlarını yaptıktan sonra mahallerlerde toplanırlar. Çocuklardan en büyüğü elinde birkaç tane kumaş kese taşır. Arkadaşlarıyla beraber semtinin veya mahallesinin evlerini dolaşırlar. Çocuklardan biri komşuların kapısını çalar ve hep beraber Irak lehçesi olan şu şarkı söylemeye başlarlar:

Mâcinâ ya mâcina

Hilve'l ciys ve'n-tûnâ Tantûnâ lev tentûkum Bît mekke nevdûkum Hey mekke'l-
ma'mûra Mebniyye biceshâ ve-nûrâ

Çocuklar uzun süre evin önünde dururlar ve hiç kimse onlar için dışarıya çıkmazsa seslerini yükseltirler ve şöyle derler: “Ey bu damda yaşayan insanlar, bizi

sevindirmek isterseniz bize verin.” Evin hanımı bu nidalarını duyduğunda eliyle veya bir kâseyle onlara bir miktar şeker veya para vermek üzere yanlarına gider (el-Samarrai, 2008, s. 62- 65).

1.1.2.3. Bayramlar ve Dini Uygulamalar

A- Ramazan Bayramı

Ramazan bayramı kutlamaları, bayram boyunca içerisinde çocukların binmeleri için kurulan salıncaklar ve dönme dolapların olduğu büyük alanlarda başlar. Kadınlar cevizli, hurmalı, susamlı, şeker ve kakule ilaveli çeşitli kurabiye yaparlar. Bayramda misafirlere kakule çayı ve lokum ikram edilir. Bayramın ilk günü aile ziyaretlerinde beraber kahvaltı yapılır. Kahvaltıda kaymak, bal, börek, peynir ve haşlanmış yumurta olur. Aile daha sonra akraba ziyaretlerine gider. Büyükanne ve büyükbaba ziyaret edilir. Öğle yemeği onlarla birlikte yenir. Aile ziyaretleri bittikten sonra arkadaşlar ziyaret edilir. Çocuklar bu ziyaretler boyunca bayram harçlığı alırlar. Daha sonra çocuklar dönme dolaba ve salıncaklara binmek için oyun alanlarına giderler. Çocukça bir edayla kutlamaların ortasında bazı özel şarkılar söylenir. (el- Samarrai, 2008, s. 41-42).

B- Kurban Bayramı

Kurban bayramı uygulamaları, görünümü, kutlamaları ve halkın inançları doğrultusunda seçkin bir bayramdır. Bayramın ilk günü sabahın erken saatlerinden itibaren kurban kesilerek akraba ve komşulara dağıtılır. Bayramlık yeni kıyafetlerini giymiş olan erkekler, bayram namazını kılarak güne başlarlar. “Allah ibadetlerinizi kabul etsin” ve “Bayramınız mübarek olsun” gibi tebrik söyleriyle birbirlerinin bayramlarını kutlarlar. Küçüklere bayram harçlığı verilir. Sabah kahvaltısının hemen ardından aile ziyaretleri başlar, anne ve babanın evine gidilip öğle yemeği yenilir. Daha sonra da akrabalar ve arkadaşlar ziyaret edilir. Zenginlerin bu bayramda fakirleri hatırlayarak onlara yiyecek ve kıyafet vermesi adettir. Bayramın ilk günü sabah kahvaltısında kaymak ve Bağdat’ın meşhur yiyeceği olan börek sofralarda yerini alır. Tüm şehirlerde bayram için kurabiyeler hazırlanır. Bayramdan iki gün önce Irak’a has olan bu kurabiyenin yapımı için hazırlıklar başlar. Kızlar, kız kardeşler, teyzeler bu kurabiyeyi yapmak için bir araya gelirler. Çocuklar bu kurabiyeden yiyen ailenin ilk üyesi olma şerefine nail olmak için mücadele edip sevinçle tatlının çıkmasını beklerler (Al- Hacıye, 1967, s. 103-108).

C- Nevruz Bayramı

Atalarımızın hala resmi ve geleneksel bir şekilde kutladığı Irak'ın en eski bayramlarından biri nevrüz'dür. Geleneksel ve dini olarak birçok farklı form ve isimde anılan Nevruz bayramı, yaklaşık beş bin yıllık geçmişe sahiptir. Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler, Sabiiler, Yezidiler, Falyanlar ve diğerleri de dâhil Irak halkını oluşturan tüm topluluklar tarafından benimsenen en kapsamlı bayramlardan biridir. Her topluluk kendine has bir isimle, dini ve tarihi deliline dayandırarak, farklı isim ve üslupla kutlar. Sümerler “zakmuk” Babil Ninovalılar ise “Acitva-hac” adını verdikleri kutlamalar anlamlarına gelen isimlerle kutlamışlardır. Irak takvimine göre 21 Mart Nevruz bayramı ve yeni yıl olarak kabul edilmiştir. Iraklı Araplar Nevruzu Nisan ayının ilk günü olarak kabul etmişlerdir. Bahar işaretleri belli olduğu için, nisan ayının ortaya çıkmasıyla beraber kutlanmaya başlanmıştır. Bugünde erkek bereket tanrısı olan Temmuz, yeryüzündeki karanlık mezarından kurtularak özgürlüğe kavuşur ve yeryüzünde görünür. Kadın tanrıça inanan, hayatı ortaya çıkarır ve bahar belli olur. Bu bayram gelenekleri Hristiyanlarda olduğu gibi diğer ülke ve milletlerde de görülmektedir. Hristiyanlar baharın ortaya çıktığı tabiat bayramını Paskalya adı altında kutlarlar. Abbasiler döneminde Nevruz her yıl kutlanan resmi bir bayramdı. Şairler ve vaizler Nevruz'un gelişini sözlerine yansıtmışlardır (Al-Araf, 2008, s. 11).

D- Zekeriya Bayramı

Aileler her yıl Şaban ayının ilk pazarının gecesi Hz. Zekeriya Bayramını kutlamak üzere erkenden hazırlanırlar. Bazı Iraklı ve Bağdatlı aileler dileklerinin gerçekleşmesi için Allah'a adak adarlar. Zekeriya gecesi uygulamasının âdeti uzun zaman önce Allah tarafından duası kabul edilen Zekeriya peygamber kıssasından miras kalmıştır. Yüce Allah onu doksan yaşında iken kısır olan eşinden bir çocukla rızıklandırmıştır. Çocuk sahibi olamayan kadınlar veya erkek çocuğu olmayan kadınlar veya bir başka dileği olanlar, Allah'tan dileklerinin gerçekleşmesini umarak bu geceyi ihya ederler.

Bu inanç iyimser olanıdır. Bazı şehirlere has uygulamalardan birinde kadınlar bugünde oruç tutarlar. Bu bir tür dini yönde bulunan yöresel uygulama veya adet gibidir. Erken yaştaki kızların yanı sıra evlenmemiş kadınlarda uygularlar. Şaban ayının ilk günü Zekeriya orucu tutulur ve bayram kutlanır. Şaban ayındaki adağın kabul olması için kızlar ilk günde oruç tutarlar. İlk günün öğle vaktine kadar sağlık, afiyet, hastalara şifa ve

evlenmek için dua edilir. Bugünü karşılamak üzere bir gün önceden hazırlık yapılır. Zekeriya'nın tepsisini hazırlamak için markete gidip gerekli tutsü malzemelerini alırlar. Anneler Zekeriya tepsisine envai çeşit lezzetli tatlıları hazırlamakla meşgul olurlar. Tepside zerde, balıklı pilav ve marul yaprakları eksik olmaz. Dolmalar, çeşit çeşit sebzeler, meyveler ve kuruyemişlerle beraber tepsi rengârenk çiçeklerle bezelidir. Tepsideki mum yakılmadan önce, oruçlu kişi kibleye yönelir duasını edip namazını kılar ve muradını ister. (Al-Haciye, 1967, s. 97-99).

E- Aşure Günü

Irak'taki Arap Müslümanlar her yıl Aşure gününü kutlarlar. Bugün VII. yüzyılda İmam Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin yıl dönümüdür. Bu anma törenleri dini, siyasi ve sosyal açıdan iç içe geçmiş olan bir inanç sistemi olarak yer etmiştir. Bu dönem Muharrem'in 10'una kadar devam eder. Daha sonra 40 gün boyunca İmam Hüseyin için tutulan bu yas döneminde insanlar siyah giyinirler ve dini törenler düzenlenir. Evlerde Hüseyinler Meclisi adı verilen tören yapılır. Bu törende İmam Hüseyin, kardeşleri, çocukları ve ashabı adına olan şiirler okunur. Onların dini, ahlakları ve İslami değerleri üzerine dersler verilir. Kerbela olayının somutlaştırılarak anlatıldığı ve çok sayıda insanın katılım gösterdiği "teşâbeh" adı verilen açık hava tiyatroları yapılır. Tiyatroların yanı sıra Hüseyin'in hayatı ve Kerbela hadisesi de anlatılmaktadır. İmam Hüseyin'in şehadet günü olan onuncu günde sokaklarda siyah bayrak ve pankartlarla yürüyüş yapılır. Bunun yanı sıra taziye meclisleri oluşturulup, alaylarla yürüyüş de adetlerden biridir ve bu münasebetle helva kavrulur. İmam Hüseyin'in ruhu için kavrulan aşure günlerine has olan helva komşulara ve yürüyüş alayına dağıtılır. Helva soyulmuş buğday tanelerinden pişirilir, yanına üzerine bazı baharatlar ilave edilerek etle beraber dağıtılır (Al Arab Gazetesis, 2018, s. 20).

F- Safer Ayında Arap Gelenekleri

Hicri takvimin ikinci ayı olan Safer ayının ilk gününden itibaren insanlar arasında pek çok efsane ve anlatılar ortaya çıkar. Bu ay içerisinde insanlarda bir korku ve panik görülür. Bağdat sokaklarında insanlar gün batımına kadar sokaklarda dolaşırlar. Tek duyulan ses kap kaçağın ve bardakların kırılma sesidir. Bugünde insanlar sadaka verirler ve kötü bir şey olacağı korkusundan plan ve programlarını ertelerler. Iraklı Araplar arasında uğursuz ay olarak bilinir (Al Murakib Al Iraki gazetesi, 2015, s. 6).

1.1.2.4. Araplarda Kabile Geleneği

Toplumun yapısını ve kararlarını kontrol eden sosyal ilişkiler ışığında uygulanagelen gelenek-göreneklerin sosyal mirasını temsil eder. Toplumun çoğu üyesi tarafından kabul edilen gelenek ve görenekleri değiştirmeye çalışmak kolay değildir. Irak Arap topluluğu, aşiret gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı olan toplumlardan biridir. “en-Nehve” eski aşiret geleneklerinden biridir. Bu geleneğe göre erkek akrabalarından bir kızla evlendirilir. Eğer nahve geleneği bu evliliğe karar verirse erkek için başka bir evlilik söz konusu değildir. Diğer bir geleneğin adı ise “el-fasliyye” veya “dini evlilik” de denilen hala yaygın bir olan örfüdür. Birbirlerine düşman olan iki ailenin kızlarından biri ile diğer ailenin oğlu intikam adı altında evlendirilir. Kadınlar genellikle bu evlilik esnasında ağır psikolojik baskı altında kalırlar (Hüseyin, 2016, s. 627-630).

1.1.3. Halk Edebiyatı

Uluslar uzak geçmişlerinden ve azametli medeniyetlerinden gurur duymuşlardır. İlim, sanat ve icatlarla insanlık tarihine katkıda bulunmuşlardır. Kültürel bir miras oluşu folklorik miras açısından önem teşkil etmektedir. Bu mirastan boş kalmak mümkün değildir. Bir halkın tarihinin tüm özgünlüğüyle nesiller boyu aktarılmasını sağlayan bir süreçtir. Mezopotamya medeniyetindeki edebi ürünler insanlık tarihine atılmış önemli bir adımdır. Çünkü insanların edebî ve hayali sahadaki bu deneyimleri bizlere hayatları ve değerleri hakkındaki anlamları temsil etmektedir. Dünyanın bildiği en eski edebiyat olarak kabul edilir (Taha Baker, 1962, s. 3-4).

Sümer edebiyatının Mezopotamya’daki ilk ortaya çıkışı, bilinen en eski kayıtları M.Ö. 4000 ortalarına kadar uzanmaktadır. İnsanlığın bildiği en eski edebi metinlerden biri olarak kabul edilir. Bilim adamları ve tarihçiler 19. yüzyılın ortalarında, Sümer ve Akad dillerinin yazıldığı çivi yazısının sembollerini çözmeye başladıklarında, Mezopotamya medeniyetinin önemini anlamışlardır (Hüseyin, 2016, s. 299).

Edebiyat İçerikleri: Hikâyeler, Mitler, Destanlar, Atasözleri, Bulmacalar, Şarkılar, Halk Edebiyatı. Bunlardan bazılarını ele alalım:

1.1.3.1. Halk Hikâyeleri

Iraklı Araplar ilk hikâye yazarlarıdır. Irak Halk Hikâyesi dünyadaki en eski hikâyelerden biri olarak kabul edilir ve belki de tüm hikâyelerin ilk kaynağıdır. Irak halk

masallarıyla ilgilenen ilk kişi, Leydi Drower'dir. Leydi Drower 1930 yılında bazı Irak hikâyeleri ve Grimm kardeşlerin topladığı Alman hikâyeleri arasında karşılaştırma yaptığı ilginç bir konferans vermiştir. Yapmış olduğu bir çıkarımda “Anne Kaz” isimli Irak masalının “Yaşlı Adam ve Keçi” isimli Alman masalına benzerliğinden bahsetmiştir, aynı zamanda diğer hikâyelerden de örnek vermiştir. Drower, hikâyenin anlatımı esnasında tekrarlanan halkın ifade ve malzemelerinin yanı sıra hikâyenin girişini, halk hikâyelerinin nasıl başladığını ve nasıl sonlandırıldığını anlatmıştır (Hammadi, 2008, s. 16).

Arap hikâye ravilerinin kendilerine has kültürleri vardır. Kadın hikâyeleri erkek hikâyelerinden, bedevi hikâyeleri haderilerin hikâyelerinden farklıdır. Hikâyenin geçtiği zaman genellikle gecedir. “Ta'lûle” denilen hikâyeleri falanca kişinin evinde gece hikâyeleri bir kadından dinleyerek geçirirler. Genellikle yaşlı olan ve çocuklar tarafından seçilen bu hikâye anlatıcı kadının etrafında çocuklar ve anneleri toplanırlar. Erkeklerde ise genellikle acı kahvenin ikram edildiği varlıklı bir kişinin evine konuk olurlar veya bir divanda buluşurlar. Şehirlerde bin bir gece masalları, Sîret-i Antera ve Hilaliyye'nin anlatıldığı özel kafeler vardır. Kadınların ve erkeklerin hikâyeleri içerik ve anlatım bakımından farklılık gösterir. Erkeklerin hikâyeleri kabileler arası savaşlar gibi gerçek olaylardan oluşur, konusu ise korku ve harikulade olaylardır. Cesaret, gayret, cömertlik, kibir, vefa vb. temalar tasvir edilir. Kadınların hikâyelerine gelince, aile hayatı içerisinde anlaşmazlıklar ve beklentiler yer alır, aynı zamanda Peri masalları ve efsaneler de vardır. Irak'taki Arapların çeşitli türlerde hikâyeleri vardır.

Bu hikâyeler farklı inançlara dâhil olanlar dışında diğer halkların hikâyelerinden farklı hikâyeler değildir. Bunlar:

- **Efsaneler**
- **Biyografi veya Destan**
- **Fabl**
- **Cinler ve Olağanüstü Hikâyeler**
- **Sosyolojik Hikâyeler**
- **Eğlenceli Hikâyeler**

Halk masallarının kendine özel başlangıçları vardır. Özel bir lehçe, etkili bir ses

tonu, hoş ve tatlı sözlerle başlar. Kadınlar “Can mâ can” veya “Eku meku a’şıkî’n-nebî ve sallallahu aleyh” sözleriyle başlarlar. Dinleyenler “Allahümme salli a’lâ Muhammed ve a’lâ âli Muhammed” diyerek cevap verirler. Hikâyenin başlangıcı böyle yapılırken sona erdiğinde eğer mutlu bittiyse “Mutlu bir şekilde yaşadılar” denir ve dinleyiciler de buna cevap olarak “yaşayan da soran da sensin” derler.

Irak’taki Arap hikâyeleri farklı hikâye türleri ve konularından oluşur. Bunlardan biri cin hikâyeleridir. İnsanların dikkatini çeken ilk şey bazı hayvanların özelliklerinin somutlaştırılması olmuştur. Böylece bu hayvanlar belirli işlevleri olan tanrılar ve doğüstü yaratıklar haline gelmiştir. Bir kişinin önünde gerçekleşen doğal değişimler için doğru olan veya olmayan açıklamalar aranmaya başlanmıştır. Doğma ve gelişme fikri yaratılış ve var olma fikri düşünülmüştür. Her şeyi doğüstü niteliklere sahip bir tanrının, insanın veya bir yaratık tarafından yaratıldığı düşünülmüştür. Cinlerin kendilerini her türlü hayvana dönüştürebildikleri inancı nedeniyle cinlerin hikâyeleri, hayvanların hikâyeleri ile karıştırılmıştır. Bazı hayvan masallarında tabiat fenomenleri açıklanmıştır. Bunlar arasında eski Araplar, kuşların ölümleri temsil ettiği gerekçesiyle mavi güvercine saygı duyulan ve hürmet edilen bir hikâye vardır.

Semiramis adında bir çoban kadın vardır. Bir subay ona âşık olarak onunla evlenmiştir. Ancak kral bu subayı askeri bir kampa gönderip Semiramis’i ondan çalmıştır. Semiramis’in kocası intihar etmiş ve kral ölmüştür. Bu yüzden Semiramis’in 42 yıl boyunca hüküm sürdüğü anlatılır. Halkı tarafından sevilen bir idareci olmuştur, ancak onun aleyhine bir ayaklanma sonrası Semiramis gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuştur. Güvercin sürüsüyle uçan bir güvercine dönüştüğü söylenir. İnsanlar bu hikâyeye inanmışlardır, onun için hala bazı insanlar için bu sebeple güvercinler kutsaldır.

Hikâyeler arasında zengin kız fakir oğlan veya fakir oğlan ve padişahın kızı, çok eşlilikten kaynaklanan problemler, yetimler, üvey anneler, cimrilikten dolayı oluşan sorunlar gibi sosyal durumları anlatan türden öyküler vardır. Bu öykülerde iyi ve kötü nitelikler okuyuncaya yansıtılmıştır. Sosyal durumları yansıtan hikâyeler en fazla hikâyenin yer aldığı türdür. Bu hikâyelerin bazıları ciddi bazıları ise eğlencelidir (Saadi El-Din, 1979, s. 8-38).

1.1.3.2. Efsaneler

Mezopotamya efsaneleri belde sakinlerinin fikrî ürünlerini temsil etmektedir. Binlerce yıla yayılan ve yazının gelişimiyle beraber gelişim gösteren kültürel ürünlerdir. Bu nedenle çeşitli isimlerle anılan efsaneler, destanlar ve hikâyeler halkın düşüncelerini, kavramlarını ve kültürlerini öğrenmeyi mümkün kılan beşeri kültürün en önemli fenomenleri arasındadırlar.

Bu nedenle efsaneler evrenin ortaya çıkışı ve dünyanın yaratılışı ile ilgili temalar içerirler. Başından beri insan hayatının gereksinimlerini gaibi bir şekilde veren varlığa inanmaya ihtiyaç duyar. Şuur etmeye başladığı andan itibaren insan, dini fikirlere dâhil olmak üzere herhangi bir fikre ulaşmadan önce başlangıçta efsanelerden oluşan hikâye örgüleri ine yönelmiştir. Zamanın geçmesiyle beraber insan efsanelerle olan ilişkisini geliştirdi ve bu kısa süre içerisinde insan bilinç tarihinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Dünyayı ve varoluşu doğru ve mantıklı bir yorumla anlamak ve yorumlamak için insan gelişimini ifadelendirmiştir. Arap mitolojisinde üç konuya değinilmiştir: Evrenin aslı, evrenin nizamı, insanın yaratılışı (Al-Tai, 2019, s. 231). Bu Efsaneler:

- **Babil Yaratılış Destanı**

Babil yaratılış destanı, evrenin ve tanrıçanın yaratılış meselesini ayrıntılandırarak antik dünyadaki en önemli ve en eski mitlerden biri olarak kabul edilir. Çeşitli kozmik fenomenlerinin yaratılması ve insanın yaratılışı bunlardandır. Bu nedenle Mezopotamya halkının dini ve fikri inançlarının ana kaynaklarından biridir. Araştırmacılar tarafından Babil yaratılış efsanesi olarak tanınmıştır. Babilcede “Elish–Enuma” efsaneleri yedi kil tablet üzerine kaydedilmiş ve bu efsaneler “yedi yaratılış” olarak isimlendirilmiştir. Her levha 115 ve 170 satır veya beyit içermektedir. Toplamda 1000 beyit vardır ve bu beyitler ilk defa Austin Layard, Hümmüz Ressay ve George Smith tarafından yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır. Ninova’da 1867-1848 yılları arasında Ninova Kralı Asur Ban-Appli (Asurpanibal) Kütüphanesi’nin kalıntılarını içermektedir (Al-Nuaimi, 2018, s. 196).

Destanın ana teması Babil tanrısı Marduk’un yüceltilmesi etrafında şekillenmektedir. Bu tazim M.Ö. 1792-1750 yıllarında arasında Babil’in geniş Hammurabi İmparatorluğunun başkenti olmasını da haklı çıkarmaktadır. Burada Asurluların destanı tanrı Marduk yerine Asur tanrısı olarak değiştirdiklerini de belirtmek

gerekir. Destanın önemli olmasının sebebi Babillilerin tanrıları, yaratılış kökenleri hakkındaki inançlarından haber vermesidir. Diğer eski uygarlıklardan da bilgi edinmektedir. İlâveten toplumun koşullarını, çeşitli politik ve sosyal yönlerini ve yönetim sisteminin kökenindeki bakış açıları da tasvir edilmiştir (Bakir, 1976, s. 71-73).

1.1.3.3. Destanlar

Mezopotamya destanları insani dokunuşu olan kültürel metinleri temsil etmektedir. Derin bakış açısı ve düşünce yapısının doğruluğu evrensel olarak kabul görmüş Yunanistan, Roma ve kadim Mısır gibi ülkelerde kabul gören evrensel destanları doğrular niteliktedir. Yaratıcı özellikler Mezopotamya uygarlığında M.Ö. 3000 yılının başında ortaya çıkmaya başlamıştır. Mezopotamya uygarlığının kalıntılarının açığa çıkması, araştırmacıların bilim, sanat ve edebiyatın kökenlerinin tekidini sağlamıştır. Edebiyat ilk temellerini Mezopotamya medeniyetinde bulmuştur. Belki de bugün ki edebiyat bu ürünlerin kökenlerini bizlere yansıtmaktadır. Varoluşsal eğilimle seçkinleşmiştir. Evren, yaratılış, yaşam, ölüm ve sonrası gibi meselelerle ilgilenmiştir. Bu Sami metinler, diğer milletlerin edebiyatına karşı fikri ve manevi hâkimiyet ve üstünlük göstermişlerdir (Al-Tai ve Segban, 2015, s. 191). En Önemli Destanlar:

• Gılgamış Destanı

Gılgamış Destanı, dünya edebiyat tarihindeki en eski epik edebiyat modelidir. Yaklaşık 4000 yıl önce yazılan bu destan, edebiyatta büyük izler bırakmıştır. Antik dünyanın en büyük destanları arasında seçkin bir yere sahiptir. Metninin içeriği, kalıcı şiirsel değerinin yanı sıra, destanı sadece bir masal veya efsane olarak okunmamasının gerekliliğini haklı çıkaran derin anlamlar ve yüce değerlerle doludur. Kadim insanlık için bir belge niteliğindedir. Diğer destanlara gelince, bunlar en son hikâyeler niteliğindedir. Tarihte yaşanmış olan hikâyelere dayanmaktadır, ancak edebi ve şiirsel bir dille anlatılmıştır. Kahramanlar ve karakterlerde öncelik insandır (Bakir, 1976, s. 99).

Destan Uruk şehrinde veya Fırat Nehri'nin doğu yakasındaki Mezopotamya Vadisi'nde bulunan Varka şehrinde yaşamış olan Kral Gılgamış'ın etrafında dönmektedir. Kral Gılgamış'ın annesi ölümsüz bir tanrıça babası ise ölümlü normal bir insandır. Üçte ikisinin tanrı, geriye kalan üçte birlik kısmının ise insan olduğu söylenmektedir. İnsan kısmı onu sonsuz yaşamın sırrını yani yaşam iksiri arayışını

bulmaktan aciz bırakmıştır. Bu destan kalpleri büyüleyen ve yaşamla ölüm arasındaki ebedi mücadelenin mahir bir tasviridir. Destan kurgusal ve heyecanlı olaylarla fazlasıyla doymuş durumdadır. Destanda insanın fani kaderinin değiştirme fikrinden kurtulması gerektiği hikmeti anlatılmıştır. Bir insanın sonsuz olması için dünya hayatında yaptığı iyiliklerle ölümsüzlüğe kavuşulabileceğine değinilmiştir. Zamanda insanlar aracılığıyla nesilden nesile anısını aktaracaktır. Çünkü endişeleri gelecek nesilde insanların da endişeleri, beklentileri de onların beklentileri ile aynı olacaktır. Gılgamış Destanı'nın bir epik şiir olarak bu nebze önemli olmasının sebebi, insanın varlığı ve kaderi hakkındaki gerçek farkındalığını tasvirini ifade ettiği içindir. Buradaki üçleme, ilk defa alışılmışın dışına çıkma ve eski milletlerde hâkim olan anlayışın kırılmasıdır. İnsanoğlunun isteklerini gerçekleştirmek için kudret ve karar yetkisi yoktur. Bütün işleri tanrının dilemesine bağlıdır (Hassan, 2018, s. 107-110).

1.1.3.4. Atasözleri

Irak'taki halk meselleri, nesilden nesile aktarılan folklorun en önemli parçalarından biridir. Meseller dilin hikmetinin bir parçasıdır. Bu hikmetli sözler bazen mizaha, bazen şarkılara bazen de günlük dile yansımışlardır. Hiçbir millet veya topluluk hacmi ne kadar küçük olursa olsun kültürel mirastan boş değildir. Onlarca insanın içerisinden bir insanın bile olsa, aktarılan atasözü önem taşır ve asırlar boyu nesilden nesile aktarım sağlanır. Meseller toplum tarafından değer görmüş ve gurur kaynağı olmuştur. Çünkü meseller anne babalardan, büyükanne ve büyükbabalardan şifahi ve yazılı yollarla aktarılmış olan tecrübelerin ürünleri ve meyveleri niteliğindedir. Birçoğu toplumdan bir kişinin veya bir grubun zaman içinde geçirmiş olduğu bir hikâyeye veya bir durumun neticesi olarak söylenmiş sözlerdir. Bu mesellerin bir kısmının günlük hayatta sıklıkla kullanıldığı görülmekteyken, bir kısmının da yaygın ve bazılarının da az ve nadir kullanıma sahip olduğunu görülmektedir. Bunun nedeni bireyin içinde olduğu durumun türü, genel kültür düzeyi ve özellikle sosyal düzeyine göre değişkenlik göstermektedir. Arap meselleri akla gelen gelmeyen her konu ve amaçta bir mesele sahiptir (Al-Abbasi, 2018, s. 294-302).

Arapların günlük yaşamda halk mesellerini çok kullandıkları ve her durum için bir mesele sahip oldukları görülmektedir. Onlara göre “Meselin babası söylediklerinden boş kalmamıştır.” Yani meselin sahibi hakkındaki durumu açıklayan bir örnek dışında hiçbir şey bırakmamıştır (Al-Kaabi, 2010, s. 5).

Eski Iraklı Araplar ve Sümerler, hikmetli mesellerini kısa terimler ve sözlerle, bazılarını da felsefi bir karakterle bazılarını da kastedilen gerçek anlamı bilme konusundaki belirsizlikle harika bir edebi form kazandırmada başarılı olmuşlardır. Iraklı Arapların Bazı Atasözleri:

- **“ed-Demu meysîrun mây”**

Dostluk devam eder ancak akrabalık ebede kadar baki kalır manasına gelmektedir.

- **“Rahima’l-llah men ‘arefe kadre nefsih”**

Yetenekleriyle orantılı olmayan bir şekilde konuşan ve hareket eden, üst seviyede kişilik zaafına sahip insanlar için kullanılmaktadır.

- **“el-Cemel şâyil mây ve-huve adşân”**

Bol suya sahip olan ancak bu suyu infak etmekten ve bu sudan istifade etmekten habersiz olanlar kimseler kastedilmektedir (Abd al-Rahman, 2012, s. 111-115).

- **“İzâ şekît sahyek hîlû li-te’kile killehû”**

Cömert bir arkadaşına sahip kimsenin istismar edilmesini engellemek için söylenmiştir. Yani cömertin malının yenmemesi üzerine söylenmiş bir meseldir.

- **“Ekbel minke biyevm e‘kal minke seneh”**

Hayat deneyimleri ve insanların durumları hakkında bilgi sahibi olmaları sebebiyle yaşından istifade etme durumu için söylenmiştir (El-Hanefi, 1962, s. 33-47).

- **“Ebuy mekder gayru ‘alâ ümmî”**

Sadece zayıf olan kimseler üzerinde gücünü gösteren kimseye denir.

- **“Titbâha el-gera‘ yeşu‘r binti amhe”**

Bir kimse kendini diğerlerinden ayırt edecek bir özellik söyler ve onunla övünür. Başkalarını gösterir, ancak bu özellik kendisinde yoktur.

- **“Mâ yu‘âşiru’l-bûme illâ’l-gurâb”**

İki kişi arasındaki geçimsizlik veya eşlerin arasındaki kötü geçim veya eşlerden birinin diğerine kötü davranışı halinde söylenen bir meseldir (Al- Abbasi, 2018, s. 307-344).

1.1.3.5. Bilmeceler ve Bulmacalar

Bu farklı sanat, haddi zarında özel bir sanattır. Yüzyıllar boyunca gelişen eski bir sanattır. İki türü vardır; ya dağınık, vezinsiz olur ve çabuk unutulur ya da vezinli olur, ezberlenip zihinlerde kalır ve kitaplara yazılır. Bu sanat kişiyi, türü ve yavaş okunması aracılığıyla güçlü bir gözlem yapmasını ve derin bir tefekkür halinde olmasını sağlamaktadır.

Örneğin:

كل الوادم تأكل منه بس أني ما آكل منه

Kastedilen, birinin diğerine karşılıksız olarak gösterdiği minnettir (Şebar, 1995, s. 161).

Eski zamanlardan beri Arap bilmecelerinin köklerine gelince; ilkel insan, zihinsel hareketin başlangıcındayken bilmeceler, toplantılarda veya meclislerde şiir veya kısa öyküler yoluyla edebi form olarak ortaya atılmıştır. Diğer Arap başkentlerinde, şehirlerde ve kırlarda olduğu gibi Bağdat'ta da televizyonun ardından, diğer eğlence ve iletişim araçlarının girmesinden önce Araplar, toplantı yerlerinde, kulüplerinde ve ev oturumlarında akşamlarını ve gecelerini küçük hikâyeler anlatarak ve bilmecelerle doldurmuşlardır. Bu, bir nesilden diğerine aktarılan bir tür kültürdür. Bilmecenin faydaları, zihinleri düşüncelerle hareket ettirmesidir. Eğlencenin yanında insanlar arasında sosyal iletişim ve bilgi köprüleri kurmanın da bir aracıdır (Macid, 2010,s.14).

1.1.3.6. Anekdot ve Fıkralar

Bir durumun komik tasvirini içeren kısa bir hikâyedir. Genellikle özel bir cümle içeren şakayla biter ve bu cümle, konunun özüdür. Bir durumun komik tasvirini içerir ve amaç kahkahadır.

Arap mirası anekdotlar, fıkralar ve komik kişiliklerle doludur. Araplarda fıkra karakterlerinin en önemlilerinden biri Nasreddin Hoca'dır. Nasreddin Hoca, çağını farklı bir şekilde yaşamıştır. Gerçekçi – hayal ürünü olaylarla uyumludur, alaycı komik bir espri anlayışıyla hareket etmiştir. Bu, tüm anekdotlarının, hikâyelerinin ve tavırlarının insanlar arasında kendileri aracılığıyla yayılmasına katkıda bulunmuştur.

Nasreddin Hoca fıkraları sözlü edebiyatta, kitap, makale ve çeşitli medya

araçlarında yer alır. Ressamlar ve heykeltıraşlar, yetişkinlerin ve çocukların güldüğü eserlerinin çoğunda bunu sunmuşlardır. Hikâye anlatıcıları ve yazarlar da bunu yeniliklerine dâhil etmişler, fikri kalıpları detaylandırmışlar ve bunları birden fazla görev ve amaç için kullanmışlardır. Bu da Nasreddin Hoca karakterinin görüldüğü çağların ve zamanların renkleriyle canlanmasına ve egemen olan halkların ve milletlerin gelenek ve göreneklerinden etkilenmesine sebep olmuştur.

Nasreddin Hoca, diğerlerinden farklı bir şekilde yaşayan, komik bir mizah anlayışı olan, fakir bir adam olan, hayal ürünü bir karakterdir. Komik hikâyeleri ve tavırları, çağlar boyunca insanlar arasında söylene söylene bugüne kadar yayılmıştır. Nitekim Nasreddin Hoca karakteri, hala mizah ve hafifliği simgelemektedir. Nasreddin Hoca şakalarına ve çağdaşlarının gözlemlerine göre aptallık ya da aptalmış gibi davranmaktan aldığı zekâ ve kıvraklığı yaşam biçimi olarak, zamanının koşullarına göre uyarlamıştır. Çağdaşları, tehlikeleri savuşturmakta çaresizken Nasreddin Hoca, iyi bilinen bir mizah anlayışına sahipti. Gülme felsefesine ve hayatın zorluklarının üstesinden gelmedeki rolüne inanmış, mizahi sözler söylemede yeteneklidir (Halk Kültür dergisi, 2010, s. 62).

1.1.3.7. Halk Şiiri

Irak Arapları, şiirle en çok ilgilenen Arap ülkelerinden biridir. Hiçbir Arap ülkesinde Irak'taki kadar şair yoktur. Hiçbir bölge, mahalle veya köy şairsiz değildir, tıpkı orta Fırat halkının tüm dünyada benzeri olmayan bir şiirle ayırt edilmesi gibi. Şiir, daha çok kırsal kesimde ortaya çıkmıştır. Ancak bir grup şair, bu sanatla, yaratıcılıklarıyla, sanatlarındaki ustalık ve doğru kırsal dilin korunması ile ayırt edilmiştir. Divaniye sancağı yakınlarında Haseke adlı bir köy, tam bir edebiyat türüdür. Sakinleri fasih ve yaygın olan amme dili bilen şairlerdendir. Buradan Divaniye, Ramise ve bu civarlarda farklı yerlere yayılmıştır.

İster kırsal yerlerden ister şehirlerden olsun, toplumsal uzaklaşma ve başka bir ülkeden taşınma nedeniyle, iki unsurun harmanlanmasından bir şiir doğmuştur. Bu şiir orta Fırat'ta olan, biçimde esnekliğe sahip bir hayal gücün içerir. Güney kesime gelince; orta Fırat lehçesi gibi olmayan farklı üslubu ile ayırt edilmiştir. Bu edebiyatı sevenlerin, büyük beğenisini kazanan bir rol oynamıştır. Bağdat'ın kuzeyine ve Musul'un güneyine gelince, ayırt edici özel bir lehçesi vardır. Musul bölgesine gelince, lehçe açısından onu

Irak'ın geri kalanından ayıran bir özellik vardır. Ancak orta Fırat şiiri türüyle iç içedir. Musul, Mevali (veya Züheyri) denilen birçoğundan ayırt edilir. Üslup bakımından tek olmasına rağmen, lehçe bakımından da farklılık gösterir. Halk şiirinin, bedevi şiirine daha yakın bir üslupla halk edebiyatının geri kalanından ayıran bir özelliği vardır ve Arap şairlerinin en çok çaldığı kapıdır. Üslubu, ritmi veya musikisiyle ayırt edilir. Fasih şiir tarzından farklı, kendine özgü bir üslubu vardır. Ancak bazı açılardan sanata benzer (Şebar, 1995, s. 17-18).

Halk Şiiri Türleri (Züheyri, Beste, Atabe, Ebu Ziyye, Hevse, Eddarimi, Mevşuh)
Bazılarını şöyle açıklıyoruz:

A- Hevse

Hevse, genellikle dört bölüme ayrılan Irak Arap halk şiirlerinin türlerinden biridir. İlk üç kısım, hevsenin ruhu olan kafl kısmına, yani gerçek hevseye bağlantı için hazırlık mesabesindedir. Orta Fırat bölgesindeki Arap aşiretinin kollarında, özellikle Divaniye ve Samavat olmak üzere Orta Fırat'ın kırsalında halk ezgileri ortaya çıkmıştır. Bu, 19. yüzyılın yeniliklerinden biridir. Hevseler coşku, gurur veya üzüntü ve keder uyandıran halk şiiri dizeleri şeklindedir. Savaş zamanlarında, genellikle farklı aşiret üyeleri arasında çıkan kabile çatışmalarında kullanılır. Hevselerin coşkulu dizeler serpiştirilmiş, bilinen dairesel bir hareketin eşlik ettiği kendi törenleri vardır. Yetenekli bir köy sakini tarafından, söyleyen kişinin etrafında toplananlar arasında heyecan, gurur ve ilham verici güç ve kararlılık uyandırmak amacıyla doğaçlama olarak söylenir. Halk şiirinden bir ya da iki beyitle başladığında erkekler tarafından gerçekleştirilen hızlı hareketlerle yapılan, ayaklarını hızla yere vurdukları, ellerini başlarının üzerinde kaldırıp hızlıca zıpladıkları bir dans olan “er-Radse”ye başlamadan önce son üç bölümü defalarca tekrar eder. Bu dansın nağmeleri, heveslerle uyumludur (Al-Khaldi, 2020, s. 82-84).

B- Mevşuh

Üçüncü yüzyılda Endülüs halkı arasında ortaya çıkan şiirsel bir sanat olarak bilinir. Mevşuh, sosyal bir olgunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunun açıklaması ise, Arapların İspanyollarla temas kurmasıdır (Kareem, 2002, s. 5).

Nağmeli mevşuhun Endülüs'ten çıkıp doğuya gittiğinde Irak'a ulaşması doğal bir şeydir. Irak, Şam topraklarına yakın olmasının yanında, doğudan batıya giden bir

yoldur. Mevşuh sanatı Irak'ta H. 521–626 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Irak Arap mevşuhu, kendisini diğer Endülüs ve doğu mevşuhlarından ayıran benzersiz özellikleriyle ayırt edilir. Irak mevşuhçuları ürettikleri her şeyde Endülüslüleri taklit etmemiştir. Ancak çoğunlukla şu türlerle sınırlı kalmışlardır: Muhammes mevşuh. Vezin olarak aynı, kafiyeleri farklı, kendini tekrar etmesi şartıyla iki kısımdan oluşur. Yedili mevşuh; üçüncü satırın birinciye, dördüncü satırın ikinciye kafiye ve vezin bakımından benzediği dört kısımdan oluşur.

Iraklı Arap şairleri mevşuhu uzun zaman önce yazmışlardır. Ancak mevşuh ismiyle değil, beşli ya da yedili şiir ismiyle bilinmiştir. Mevşuh şiirlerinin işlediği konular arasında şairler, onların destekçileri, arkadaşları ve ahabları arasında toplumsal ilgi kuran kardeşlik duygusu yer alır. Aynı şekilde tebrikler, özürler, şikâyetler, sitekler, sadakat gibi toplumsal anlamlar içermektedir (Maidi, 2019, s. 16-17).

1.1.4. Maddî Kültürel Miras ve Halk Sanatları

Herhangi bir ülkenin kültürel mirası, farklı tarihsel aşamalarda ulusal ve insani kimliğinin açık bir ifadesidir. Ataların geride bıraktıkları tüm bilgi, görgü, sanat, gelenek-görenek, inanç ve değerlerdir. Bilişsel faaliyetlerini ve düşünce tarzlarını yansıtır. Nesilden nesile miras kalır ve aktarılır.

Sonra her insan veya insan topluluğunun yüreğinde ve zihninde canlı kalır. Yiyecekler, sanatlar, geleneksel el sanatları ve tarım gibi şeyleri kapsar.

1.1.4.1. Arap Mutfağı

Irak Arap mutfağı, dünyanın en zengin ve en çeşitli mutfaklarından biridir. Irak'taki Araplar, Irak kültürünün bir parçası olan kendine özgü ve lezzetli geleneksel yemekleri ile meşhurdur. Mutfağın, yemek çeşitleri ve pişirme kapları da dâhil olmak üzere tüm detaylarıyla mevcut şekli, pişirme yöntemlerinin geliştirilmesi ve yemek pişirenlerin yeni yemekler veya Batı yemekleri denemeleri çağlar boyunca halk kültürünün önemli bir konusu olmuştur. Tarih boyunca mutfak, çeşitliliği, doğrudan iletişimi, mutfakta kullanılan çok sayıda alete ek olarak içindeki yiyeceklerin çeşitliliği ve kapsamının çeşitliliği ile ayırt edilmiştir. Zira her ziyafet için uygun aletler, her yiyecek için diğer yiyecekler için belirlenmiş kaplara benzer kaplar vardır. Arap toplumundaki sınıflar, yaşam döngüsünün veya bayramların vesilesiyle farklı türde

yiyecekler ikram etmeye çalışırlar. Doğumdan sonra loğusalık kadına et suyu ve tavuk, emziren kadına tatlı verilir. Ölüm durumlarında çok sayıda koyun veya başka hayvanlar kesilir. Her çevrenin baskın olan bir yiyecek çeşidi vardır. Her asırda tercih edilen ama mevcut olmayan meyve ve sebze türleri vardır. 20. yüzyılın başına kadar “domatesin” Irak’ta gıda maddesi olarak bulunmadığı bilinmektedir (Hamodi, 2005, s. 11).

Irak’ta farklı türden pek çok iyi şey vardır. Fırat ve Dicle nehirlerindeki Arapların isteğe bağlı olarak kızarmış, ızgara ya da fırında kızarmış veya başka şekillerde pişirmede uzmanlaştığı bun, keten ve sazan balıkları bunlardandır. Balık avında ise Bağdat öne çıkmıştır. Bu, nehir çevresindeki ızgara balıktan yapılan en popüler yemek olarak kabul edilir. Yeni yakalanan nehir balığı getirilip balığın arka tarafından kafasına kadar yarılarak açılır ve sonra balığın bağırsakları dışarı çıkar. Balıklar temizlenir ve mandalların asılması için balığın derisine iki veya üç delik açılır. En iyi nehir balığı çeşitleri, kahverengi ya da sazan balıklarıdır (Al-Haci, 1967, s. 87-88).

Yiyeceklerden bazıları şunlardır; kıymalı pilav, büryan pilavı, baklalı pilav, ızgara kebab, tarhana, Halep kebabı, bulgur kubbesi, bamya ve dolma. Tatlılar ise şunlardır; lokma, tahin helvası, muhallebi, tel kadayıf (Abbas, 2015, s. 272-273).

1.1.4.2. Halk Zanaatları ve El Sanatları

Genel anlamda zanaat ister maddî ister manevi olsun, kaynağı insan zihni olan tüm üretimlerdir. Başka bir deyişle, özel bir toplumun, başka bir coğrafi çevreden farklı olarak özel bir coğrafi bölgede bir grup insan tarafından yapılan zanaatta çalışmayı kısıtlayan belirli kaynaklara sahip doğal bir çevre ile etkileşimidir. M.Ö. 5000’den daha önce Sümerlerde insan uygarlığının erken gelişimi, sakinlerini etkilemeye başlamıştır; düzenli tarım, endüstriyel zanaat, mimari, yazı, sanat, edebiyat, bilim ve medeniyetin diğer yönleridir. Tarımda, alet ve makinelere ihtiyaç vardır. Sakinler aynı zamanda tapınaklar, zigguratlar, saraylar ve konutlar da inşa etmişlerdir. Bunları oluşturmak için mobilya ve dekorasyon gereksinimlerine ek olarak inşaat malzemelerine ihtiyaçları vardır. Yaygın el sanatları, bir yaşam biçimi olarak eski ve modern uygarlığın köklülüğünü temsil eder. En önemli el sanatları arasında hurma yaprağına dayalı zanaat, hurma yaprağından ve kütüğünden mobilya imalatı yer almaktadır. Güney bölgesinde (göl olan bölgelerde) hurma ağaçları, papirüs ve sazlıklar vardır. Yün sanayinin yanı

sıra sepet, hasır, tabak, deniz taşıtları yapımında kullanılır. Orta bölgede ise en önemli zanaat kilim ve halı yapılan yün sanayisidir. Bu bölge, cam, bakır ve çanak çömlek üretimi ile ünlüdür (Kacayi, 2002, s. 9-10).

A- Çömlek Yapımı

Çömlekçilik, Arapların Irak'ta erken dönemlerden beri bildiği ilk endüstriyel el sanatlarından biridir. Tarihi ise M.Ö. 5600 yıllarına kadar uzanır. Bu zanaat, bölge sakinlerinin ev ihtiyaçları ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için geniş bir çevrede yayılmıştır. Çanak çömlek, yemek pişirmek, suyu soğutmak, taşımak, yağ ve şarap gibi sıvıları korumak ve tahılları depolamak amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca saf kilden yapılan çanak çömlek ürünlerinden oraklar yapmışlardır. Bu zanaat, sanatsal bir dokunuştan sonra gelişmiş; bölgede geniş yer kaplayan bardaklar, tavalalar, testiler, tencereler, vazolar gibi birçok şekli, çeşitli renkleri ve süsleri ortaya çıkmıştır. Birçok kap, ev aleti ve zirai alet imalatında kullanılmaktadır. Irak'taki Araplar çömlekçilik sektöründe çalışmaya başlamıştır. Böylece halkların medeniyetinin ve refahının ölçüsü haline gelmiştir. Bu meslek, nesilden nesile aktarılan çok çeşitli bir halk mirası olarak kabul edilmiştir. Kapı ve sürahiler gibi el yapımı boyanmamış saf kilden olmayan, sert çömlekler ve hassas el yapımı saf kilden dolap şeklinde renkli çömlekler genelde desenli olanlar bunlardandır (Hüseyin, 2006, s. 62-63).

B- İplik ve Dokuma Zanaatı

İp ve dokuma zanaatı eski çağlardan beri Araplar arasında Mezopotamya'da bilinmektedir. Giyim, Sümerlerin barınma ve diğer yaşam ihtiyaçları kadar temel gereksinimlerinden biridir. Medeniyetinin başlangıcında Sümerler, yün başta olmak üzere iplik ve dokuma zanaatının önemli bir merkezidir. Sümerler, örgü ve dokuma zanaatının yaygınlaşması nedeniyle giysilerini yapmak için kaliteli yün kullanmışlardır. Dokumalarının bir kısmında keçi kılı da kullanmışlardır. Halılar gibi yünlü ürünlerin imalatı ile de ayırt edilmişlerdir. Kilim ve el yapımı halı dokumak, bedevi ve kırsal yaşamın gerçeklerinden kaynaklanan köklü geleneksel zanaatlardan biri olarak kabul edilir ve her zaman hayvancılık ve tarım ile ilişkilendirilmiştir. Arap halısı endüstrisi, tarihin en eski zanaatlarından biridir. Belki de hiç kimse, yapanların halıyı farklı boyutlarda, renklerde ve muhteşem güzellikteki tasarımlarda gördüğümüz son haliyle ortaya çıkarmak için ne kadar çaba gösterdiğini, zorluk çektiğini ve duyduğu hassasiyeti anlayamaz.

C- Ahşap, Kamış ve Hurma Yaprağından Yapılan El Sanatları

Irak'taki Arap üreticiler sandalye, masa, kapı ve pencereler, fincanlar, müzik aletleri ve bunların süslemelerini yapmışlardır. Tahta parçaları, sanatsal bir şekilde çivilenmiş veya bir araya getirilmiş, ardından tümü tek parçaymış gibi görüne kadar cilalanmıştır. Ahşap; Basra, Bağdat ve Vasi'te imal edilen ve gezinti, ulaşım veya savaş amaçlı kullanılan gemi, tekne ve ahşap teknelerin yapımında da kullanılmıştır.

Çiviyle tutturulan ve zift kaplı ilk gemilerin yapımı Irak'a nispet edilir. Güney Arap halkı, hurma ağaçlarının gövdelerinden evlerin kapılarını ve çatılarını yapmakta çok başarılıdır. Hasırlar, orta ve güney Irak'ın şehir ve köylerinin çoğunda sazlardan, halfa otlarından, papirüsten ve hurma yaprağından dikkatli ve şık bir şekilde yapılmıştır. Bazen bölgenin esas üreticileri, bölgelerinde yapılan şeylerin üzerine, ürünün kalitesini göstermek ve insanların satın almaya buraya gelmesi için "Şu şehirde üretilmiştir" cümlesini yazmışlardır. Bu malzemelerden sepetler, tabaklar ve yelpazeler gibi başka ürünler de yapmışlardır (Kacayi, 2002, s. 100-126).

1.1.4.3. Arapların Uğraştığı Bazı Meslekler

A- Tarım

Tarım, Mezopotamya'da ortaya çıkan ilk mesleklerden biridir ve Araplar için güvenli bir meslektir. Dünyada birbirini izleyen tüm tarihsel dönemler boyunca nüfusun ekonomisinin bel kemiği olarak kabul edilmiştir. Tarım, ekonomik hayatın temel direğidir. Bu alana olan ilgi artmıştır. Çeşitli tarımsal ürünlerin üretildiği doğal koşulların uygunluğu, geniş düzlük alanların varlığı, arazinin verimliliği, kışın, yazın ve ilkbaharda büyüme için ılımlı ve elverişli iklim nedeniyle eski çağlardan beri Irak Araplarının ana zanaatıdır. Üzüm, incir, elma ve turuncgiller gibi sebze ürünlerinin yanı sıra buğday, arpa, susam ve mısır gibi her tür mahsul bunların en önemlileridir. Araplar arasında kutsallığına ve sembol olmasına özel önem verilen hurma ağacı da ekilmiştir. Çiftçilik işinde çok sayıda ve çeşitli tarım araçları kullanılmıştır (Vahit, 2007, s. 3-5).

B- Çaycı

Çaycı, seyyar çay satıcısıdır. Hala bugün bile Irak'taki pazarların ve halk yerlerinin ayırt edici özelliklerinden biridir. Halk yerlerinin pek azında gündüz belli vakitlerde müşterilerine çay satan çaycı yoktur. Çaycı, çay yapmak için ihtiyacı olan her şeyi yanında taşır ve bu amaç için tasarlanmış büyük bir kaptaki servis yapar. Çaycı, bir

sokağın köşesine yerleşir ve gününü bitip güneşin batmasıyla çay malzemelerini evine taşır.

C- Terzi

Dikiş sanatı, eski çağlardan beri Mezopotamya’da bilinmektedir. Bir terzi, tekstil ürünleri dikmenin yanı sıra, törenler ve dini etkinlikler için çeşitli kıyafetler, şapka ve rida dikebilir. Kadınlar, bu zanaatı uygulamada daha önemli bir rol oynamıştır. Dikiş aletleri ve malzemeleri; iğneler, iğler ve ister yün ister pamuk veya keten iplikler olsun, ipliklerdir (Hammadi, 2013, s. 118-119).

1.1.4.4. Halk Görsel Sanatları

Halk sanatı, halkların günlük yaşamını ortaya koyan, tasvir eden ve bunları tekniklerle ve ticari değiş tokuş yöntemiyle genel açıklamalarla kullanan bir sanat türüdür. Halkın geneli tarafından uygulanan sanatsal ürünlerin toplamı olarak kabul edilir. Bunlar onların yüreklerinden sadır olur ve esas olarak sanatsal, kültürel ve sosyal miraslarını ifade eder. Şarkı ve müzikler, halk dansları, kıyafetler, süs eşyaları, oyuncaklar, dövmeler, dokuma, sanat ve motifler, resim, süslemeler, halk mimarisi gibi şeyleri kapsar.

1.1.4.4.1. Halk Kıyafet ve Kostümleri

Iraklılar, kıyafetleri bilen ve yapımında ustalaşan ilk topluluktur. Sümer yazıtları ve Babil, Asur heykelleri, Araplarda halk kıyafetlerinin önemi nedeniyle bu insanların hayal gücünün boyutunu bizlere göstermektedir. Halk sanatı geleneğinin bir dalıydı ve hala da öyledir. Kıyafetler zamanla değişmiştir. Bazıları nakış şekilleriyle ve zıt şekiller ve renklerle ayırt edilir. Bu kıyafetler, Mezopotamya mirasının önemli bir kültürel kaynağını temsil eder.

A- Kadın Kıyafetleri Şunları İçerir:

1- Bez: Şile de denir. Bir kadının başına sardığı siyah bir bezdir.

2- Haşimi: Iraklı Arap kadınları diğer Arap kadınlarında ayıran bir kıyafettir. Güzel çiçek yapraklarıyla süslenmiş çok ince bir kumaştan yapılmış bir kıyafettir ve kadınlara güzellik katar. Haşimoğullarının kıyafeti olduğu için Haşimi olarak isimlendirilmiştir (kasim, 2017, s. 13).

Arap Kadınlarının Süs Eşyaları: Kadınlar, bayramlarda ve düğünlerde Kolyeler vb. gibi farklı süs eşyaları takarlar. Bu süs eşyaları şunlardır; bilezikler, künyeler, kolyeler, halhallar, teraciler, alyanslar, gerdanlıklar, muadıdlar ve kıvrık bilezikler.

B- Erkek Kıyafetleri Şunları İçerir:

- 1- Gutra:** Beyaz ve kırmızı renktedir. Başı örtmek için kullanılır.
- 2- Kafa Bandı:** Yaşamak üzerine takılan bant. İki tabakalı daire ve kare şeklinde çeşitleri vardır.
- 3- Takke:** Külah olarak da bilinir. Başın üzerine yerleştirilen derin bir yarım küre şeklinde kalın bir bezden yapılmıştır.
- 4- Erkek Abası:** Kenarları işlemeli, üzere takılan abalardır.
- 5- Deşdeşe:** Farklı kumaşlardan dikilmiş hafif tipte uzun bir giysidir.
- 6- Saya:** Deşdeşeye benzer ancak önü açık ve yakası yoktur. Bazıları saya üzerine setre de giyer (Al-Gırdan, 2016, s. 1).

1.1.4.4.2. Dövme

Dövme, özellikle İslam kültüründe çok az ilgi gören bir halk sanatı ifade biçimini temsil eder. Ancak aynı zamanda halk kültüründe kültürel özelliği açısından da benzersizdir. Bu da dövmenin genel yaşamdaki önemine inanan fertleri, dövme yapanların miras aldığı inançlar ve geleneklerle ilgili sosyal ve kültürel boyutlarda uygulanması çerçevesinde süslü şekiller veya halk tıbbı olarak dövme yaptırmaya itmiş ve isteklendirmiştir. Dövme, bir ülkeye veya medeniyete özel olmasa da bir şekilde toplum kültürüne bağlı kalır. Dövmeler, tarihin başından beri Dicle ve Fırat vadisinin güneyinde Sümerler tarafından uygulanan en eski geleneklerden biri olarak kabul edilir. Zira vücutlarını onunla süslemişlerdir. Irak'ta dövmelerin hamileliğe yardımcı olduğu söylenir. Ayrıca, bir kadının çok sayıda çocuğunu kaybettiğinde, son çocuğunu kurtarmak için dövmeden medet umar. Dövmelerin ulusal inançlar ve uygulamalarla ne kadar yakından ilişkili olduğu ve dövmelerin bireylerin yaşamlarında önemli bir rol oynayan inanç, sembollerini nasıl ortaya çıkardığı açıktır (Khalil, 2012, s. 3- 4).

1.1.4.5. Halk Mimarisi

Şüphesiz mimari miras, ulusların uygarlıklarının ve kültürlerinin en büyük

tanığı, temeli ve tarih boyunca gelişimlerinin bir sembolüdür. Toplumun bugünü ve geleceği için ilham ve devamlılık kaynağı olmanın yanı sıra şehirlerin asalet ve köklülüğünü de ifade eder. Mimari ve medeni miras, nesiller için gerçek bir miras ve izlenecek bir yol oluşturur. Halk Mimarisi şunları içerir:

A- Eski Bağdat Evleri

Osmanlı döneminde inşa edilmiş, bir kısmı eski Bağdat'ın dar sokaklarında ve yollarında hala ayakta olan Bağdat evleri, evlerin sıralandığı, düz bir yolla sınırlı olmayıp çok kıvrımı olan genişliği iki metreyi geçmeyen sokaklarda görülür. Bu darlık kasıtlıdır, çünkü yaz mevsiminde sokaklar arasından geçenlerde yakıcı (güneş ışınlarını) azaltmak, sadece yayaların geçmesi ve büyük araçların geçmemesi içindir. Zaman geçtikçe şehirler, mahalleler ve evler düzenlerini ve arı kovanlarını andıran iç içe geçen dar sokaklarda ve belirgin bir şekilde yansıtılan dini gelenekler ve törenlere olan bağlarını sürdürdüler.

B- Musul Evleri

Musul'daki antik geleneksel evler, geleneksel evlerin içinde açılan birçok kemerli dar sokaklarıyla ünlüdür. Bu evlerin en önemli özelliği kaymaktaş ve mermer gibi yerel malzemeleri kullanmalarındır. Yapımında kullanılan malzemelerin sadeliğine rağmen çeşitli Hint motifleri ile doludur. Bu geleneksel evlerin zemin planlamasına gelince, eski Irak binalarındaki saray ve tapınak planlamasına genellikle yakındırlar. Bu evler, yiyecek deposu, yazın ve kışın dinlenme ve uyuma yeri olarak kullandıkları bodrum katlarından oluşmaktadır (Al-Zarkani, 2014, s. 172-177).

C- Basra Şenaşili

Şenaşil, 17. yüzyılda Irak'ta bilinmektedir ve bu tarihi bölgelerin bir simgesi haline gelmiştir. Uzmanlara göre şenaşil, "Evlerin önündeki yollara ve sokaklara bakan süslü ahşap balkonlardır. İkinci katın tüm cephesini veya odalardan birinin öne doğru uzatılarak yapılır. Bu çıkıntı genellikle ahşaptan ve geometrik süslemelerden yapılmıştır." Şenaşil, Basra'da ortaya çıkmış, Bağdat ve diğer Irak şehirlerine taşınmıştır.

Tarihi kaynaklar, Senaşil kelimesinin kökeninin Farsça olduğunu, (Şah Naşin) kelimelerinin bir birleşimi olduğunu söyler. Anlamı yüce Şah'ın oturduğu yer ya da oturlan yerlerin en güzeldir. Şenaşil, mimari tarzı açısından biraz balkonlara benzer.

Bu yapı, Basra sokaklarında yürüyenlere, yaz sıcağından koruyan büyük bir gölge sağlamaktadır. Bir sokakta uzanan yan yana yirmi veya otuz evdeki şenâşiller ve bunların karşısında da bir o kadar ev olduğu akla geldiğinde, güneş ışınlarının bir boşluk bulmasının zor olduğu göz önünde bulundurulursa gölgeliklerin önemi artar. Sokağın bu şekilde şekillenmesi soğuk hava akımlarını karşılayan kapsamlı veya silindirik bir tasarıma yaklaştırır (Al Arap gazetesi, 2018, s. 20).

1.1.4.6. Halk Performans Sanatları

A- Halk Kültüründe Müzik Aletleri

Sanat, insanlığın medeniyetler aracılığıyla gelişip büyümesi kadar eskidir. Sanatı tanımlama girişimleri bir yandan felsefeyle yakından bağlantılı olurken, diğer yandan sanatsal ve estetik değerler ve müzik herhangi bir toplumun kültürel inşasında önemli bir unsur haline gelmiştir. Toplum bireylerinin davranışları için bir kıstas mesabesinde. Sanatlar, çeşitli türlerde insan becerilerinden oluşan bir mecmuadır. Telli çalgılar, insana yol gösteren diğer bir şey olarak değerlendirilir. Böylelikle telli müzik aleti yapımı başlamış ve gelişmiştir (Nasır, 2013, s. 1).

Irak'taki Arap, müzik aletleriyle binlerce yıl öncesine dayanan uzun bir tarihi vardır. Ur, Kiş, Babil ve Nemrut'taki kazılar, Sümerler, Babil'iler ve Asurlular tarafından kullanılan çeşitli müzik aletlerini ortaya çıkarmıştır. Bunlar, şu anda Irak Müzesi, İngiliz Müzesi ve Amerika Birleşik Devletleri Filadelfiya Üniversitesi Müzesi'nde bulunmaktadır. Kullanılan çeşitli müzik aletlerinin çizimlerinin oyulduğu, altında çatışma ve savaşların yanı sıra tarım arazilerinde köylülerin yeni yıl gibi dini şiarların, kutlamalarının ve bayramlarının gerçekleştirildiği araçlardan biri olma özelliği yatan büyük bir eser mecmuası ortaya çıkmıştır (Al-Baldavi, 2017, s. 97). Müzik Aleti Çeşitleri:

- **Telli Çalgılar:**

Ud: Kadim Doğu'nun en eski ve en önemli enstrümanlarından biridir. Armut şeklinde küçük bir ses kutusu ve genellikle nispeten uzun bir boyundan oluşan bir müzik aleti kastedilmektedir. Ses kutusunun önünden geçen 12 veya 14 teli vardır. Udun ana vatanı Mezopotamya vadisidir. İlk ortaya çıkış zamanı M.Ö. 2350 – 2150 yılları arası Akadlar dönemine kadar uzanır (Farid, 2017, s. 64-71).

- **Üflemeli Çalgılar:**

Ney: Uçları açık, içi boş bir kamıştır. Üflenecek yer doğrudan üfleyicinin dudağına bakan kenarda bulunur. Ney genellikle kamış, ahşap ve bazen de metalden yapılır ve eşit boyutlarda dört deliği bulunur. Neyin tarihi M.Ö. 2450 yılına kadar uzanır.

- **Vurmalı Çalgılar**

Davul: Davulların uzun bir geçmişi vardır. Şekilleri ve boyutları çeşitlilik gösterir. Büyük yuvarlak davul, el davulu, uzun konik davul ve silindirik davul vardır. Bu davulların çerçeveleri metal, ahşap veya kilden yapılmıştır. Vuruşlar elle ya da sopayla yapılır. Günümüzde bilinen Irak antikaları, Sümer antikalarına kazınmış sahneler aracılığıyla Sümerlerin büyük yuvarlak davulu M.Ö. 3000 yılının sonlarında kullandıklarını kanıtlar (Al-Baldavi, 2017, s. 107).

B- Halk Şarkıları

Halk şarkısı, Arap halkının ruhunu en doğru şekilde ifade eden özellikleri içerdiğinden, Araplar için büyük bir ulusal zenginlik oluşturmaktadır (Musa, 2009, s. 96).

Halk şarkısı, insanların söylediği, özümlediği, aktardığı, yüreğinden gelenleri ve umutlarını dile getirdiği şarkıdır. Toplum içindeki konumu, öncelikle halk şarkısının toplumda gerçekleştirdiği işlevlere ve o toplumun isteklerini ve umutlarını ifade etmesiyle ilgilidir. Eski uygarlıklarda sanat, dine eşlik etmektedir. İlkel insanların ibadet yöntemleri, kendilerini ifade etmenin bir yolunu aramaktadır (İbrahim, 2008, s.54). Arapça Şarkılar, Şu Farklı Çeşitleriyle Ayırt Edilir:

Makam: Makam, müzikal ilerlemenin zirvesinde bulunan ve özgün müziğin en önemli kollarından biri olan ulusal bir mirastır. Geçen yüzyılın başlangıcı, bu sanatın mitlerinin ortaya çıkışına şahit olmuş ve seksenler de Irak makamının gelişme dönemi olarak kabul edilmiştir. Makamın tarihi başlangıcı 20. yüzyıla kadar uzanır. Makamın en önemli öncüleri arasında Reşit Kantarcı, Muhammed Kabancı ve Necm Şahlı vardır (Koury, 2015, s. 13-17).

Makam, geleneksel şarkının renklerinden biri olarak kabul edilir. Bilinen sabit isimleri olan ve birbirine bağlı parçalardan oluşan nağmeli bir kalıbı vardır. Performans sırasında esnekliğe sahiptir. Bazı nağmeli ve süslü eklemeleri kabul edebilir. Müzisyenlerden oluşan ve “santur, ceviz, davul, def, darbuka” aletlerini çalan küçük bir musiki grubu olan “Bağdat Çalgı Grubu” Irak makamına eşlik eder (Kübe, 2020, s. 16).

Meval: Bağdat mevalı, Irak'taki halk şarkı sanatlarından biridir. Bu, şarkıcının yeteneklerine, ses aralığını göstermesine ve insanları coşturmasına dayanan performansı ile ortaya çıkar. Meval, genelde bir müzik aleti eşliğinde nağmeli şekilde serdetme (Recitative) yöntemiyle ya da doğaçlama söyleme (Parlando) yöntemiyle söylenebilir. İkisi de ayrı ayrı yapılır. Meval, iki bent ve bir kıtadan oluşan şiirsel metnin ifadesinde özel bir üsluba dayanır. Meval, Emevi döneminin sonunda ortaya çıkmıştır ve ortaya çıktığı yer, Emeviler döneminde inşa edilen Irak'ın Vasi vilayetindeki el-Kut semtidir. Günlük faaliyetlerini gerçekleştirirken, özellikle hurma ağaçlarının bakımını yaparken ve toprakları sularken çokça söylemişlerdir (Muydi, 2019, s. 3-10).

Ninniler: Şarkı, bir çocuğun annesinin kollarında karşılaştığı ilk sanat biçimidir. Ninnilerden bahsetmek, nerede olursa olsun bir anneden bahsetmektir. Halk arasında çocuk şarkıları, genellikle beşikteki çocuğun uyumasına, oynamasına ve hareketine eşlik eden ölçülü kelimeleri mırıldanmaktır. Eski zamanlardaki insanların ortak dillerinde yer alan, kökeni bilinmeyen halk şarkılarının bir parçasıdır. Ninniler, her toplumun doğasına ve diline uygun birçok isimle anılmıştır. Araplarda “dellul” olarak bilinir. “Luli” veya “yuli” fiillerinden terkip edilmiştir. Ailede, çocuk ağladığında anneannenin anneye şunu söylediği bilinmektedir; gece ise uyuyayım ya da gece olursa uyurum. Ninniler genellikle çocuk uykuya daldığında, banyo sırasında, yürütmesine yardım ederken, onunla oynarken veya emzirirken söylenir. İsimleri arasında münâğat, zikir ve dans şarkıları sayılabilir (Al-Samarrai, 2011, <http://81.225.238.251/article.asp?id=110670>).

Menkıbe: Peygamber Efendimizin (s.a.v) doğum ve ölümüyle ilgili çeşitli kasidelere ve şiirsel beyitlere dayanan bir dini ezgidir. Menkıbe söylenmesinin çocukların sünneti, düğünler, hacıların Kâbe'den dönüşü gibi sevinçli sebepleri ve vefat gibi hüznü sebepleri vardır. Müzikal performansına gelince, sözlerin ve şiirsel metnin ritminin melodik olarak tonlanmasına dayanır. Dini ezgiler yüksek bir konum ve farklı bir üslup kazanmıştır ki, bu da onu Arap halk müziği mirasının diğer tüm biçimlerinden ve usullerinden ayırır. Bağdatlıların meşhur olduğu “Nebevi menkıbe” özgün şarkı sanatının bir türü olarak kabul edilir (Hussain, 2018, s. 372-377).

C- Halk Sanatı Millî Grubu

Bu topluluk, 1971 yılında kurulmuştur. Amacı, Irak halk sanatlarını yaymak ve yaygınlaştırmak, ülke içinde ve dışında yüksek bir fayda sağlamaktır. Kuruluşundan bu

yana grup, uluslararası ve küresel düzeyde tanınmıştır. Kültür Bakanlığı Sinema ve Tiyatro Daire Başkanlığı'na bağlıdır. Halk Sanatı Millî Grubu'nun kurulmasının amacı, halk sanatını yaygınlaştırmak ve genelleştirmektir. Çünkü bu sanatlar, etkileyici ve geleneksel danslar, müzik, halk kıyafetleri ve diğer miras kalan gelenek ve görenekler gibi Irak halk sanatı ve mirası üzerine kitaplarda tarihsel olarak belgelenenleri canlandırmanın ve belgelemenin tek yoludur (Al Kafaci, 2004, s. 16).

1.1.4.7. Halk Oyunları

Irak halk kültüründe küçüklerin oynadığı, bazen de büyüklerin oynadığı güzel ve yaygın oyunlar vardır. Bu oyunlar genel olarak Arap ülkelerinde oynanan oyunlara benzer. Irak Arapları için halk oyunları kültürün en önemli unsurlarından biri ve zihnin önemli bir parçasıdır. Kültürel ve medeni oluşumun bir ürünü, doğal çevrenin ve sosyal atmosferin bir yansımasıdır. Çocukların oynadığı bazı halk oyunlardan değiniriz:

A- Tuki: Genç kızların oynadığı oyunlardan biridir. Tebeşirle altı kareye bölünen bir dikdörtgen çizilir, her iki tarafta üç kız durur. Ardından oyuncu, sağdaki ilk kareye taş atar. Tek ayağıyla en yukarıya kadar iter. Bu sırada diğer ayağı yukarıdadır. Taş karenin kenarlarından taşmamalıdır. Dördüncü kare, mola içindir ve oyuncu, altıncı kareden çıkınca kazanır (Al karağoli, 2017, s. 18).

B- Dönme Dolap: İki uzun ağaçtır. Üstünde iki tarafında, kutular asılı olan kare şeklinde çarklar olan kirişler vardır. Her kutuda bir çocuk oturur ve çark yukarıdan aşağıya doğru döndürülür. Böylece kutular yükselir ve alçalır.

C- Sapan: Çocuklar güvercinleri ve kuşları yakalamak için kullandıkları sapanları kendi elleriyle yaparlar. Bunlar, şu şekilde yapılır: İki başı olan bir çubuk bulurlar. Her başına uzunluğu bir karış geçmeyen iki lastik tutturulur. Sonra bu iki lastiği uçlarından bir deri parçasıyla tuttururlar.

D- Uçurtma: Erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Kâğıttan, farklı şekillerde yapılır. Bazıları altıgen, bazıları konik, bazıları da karedir. Yapılış şekli şöyledir: Yukarıda belirtilen şekillerde bir kâğıt kesilir. Üzerine iki kamış çubuğu takılır, kanatları yapılır ve uzun iplerle gökyüzüne gönderilir (Al karağoli, 2017, s. 67-79).

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK'TAKİ TÜRKMENLER

Kuzeydoğu Irak'ta yaşayan eski halklar arasında yer alan Türkmenler, nüfus bakımından Arap ve Kürtlerden sonra Irak'ta üçüncü millet olarak kabul edilir. Irak tarihinde, Abbasi döneminde ve hatta bundan önceki dönemlerde rolleri vardır. Nitekim Tarihi belgeler, Türkmenlerin, Irak'ın tarihi medeniyetinin oluşturulmasında büyük rolü olduğunu göstermektedir. Irak'taki Türkmenlerin ilişkisine gelince, Irak'a geldiklerinden beri Araplarla daha farklı bir şekilde kaynaşarak Arap kültürünün bir parçası olmuşlardır (Abdull Latif, 2019, s. 137-138).

Türkmenlerin Irak'a gelişinin, Abbasi devletinin 1258'de sona ermesinden sonra başlamış olduğu görülmektedir. Irak'a gelişleri Mezopotamya'ya kadar üç ayrı dalga geçirmiştir. Türkmen aşiretlerinin Orta Asya'daki ilk yurtlarından ilk çıkışı, yani birinci dalga, H. 54'te Emevi döneminde olmuştur. Irak'a, Müslüman kuvvetlerin saflarında asker olma gibi veya ekonomik ve ticari amaçlar gibi çeşitli nedenler ve etkenlerle gelmişlerdir. Bu sebeple, Irak'taki tarihi kökleri, bin yıldan daha eskiye uzanmaktadır.

İkinci dalga, 1055'te Irak'taki fiili Türkmen yerleşim aşamasının başlangıcı kabul edilir ve Irak'a giren en büyük Türkmen akımıdır. Sultan Tuğrul ve ondan sonraki sultanlar döneminde Irak topraklarına göç devam etmiştir. Sonuç olarak, kuzey bölgelerini vatanları ve sığınak edinmişlerdir. Selçuklular, Türkmen Oğuz boylarını Irak'a götürenlerin başında gelmektedir. Bağımsız bir devlet kurmuşlardır ve ayrıca Musul Atabeki Zengiler, büyük bir emirlik kurmuşlardır. Onların bu durumu Musul, Erbil, Şehrizer, Hakkâri, Harran, Sincar ve Tikrit'i yöneten Erbil Atabekine benzer.

İvıklar, Kerkük ve Şehrizer'da bir Türkmen emirliği kurmuştur. Kuzey Irak'ta, Karakoyunlu Devletini kuran Baraniler ve Akkoyunlu devletini kuran Bayındırlar gibi başka emirlikler ve devletler kurulmaya devam etmiştir.

Üçüncü dalgayı tamamlayan ve destekleme, güçlendirme ve kaynaşma aşamalı olarak göçler devam etmiştir. Türkmenler özellikle Oğuz yurtlarından, en önemlisi 1638'de Osmanlı Sultanı IV. Murat'ın Safevilerin elinden Bağdat'ı aldığı sefer gibi birbirini izleyen Osmanlı seferleri sebebiyle Kuzey Irak'a akın etmiştir. Osmanlılar, yönetimleri boyunca Anadolu'dan Irak'a Türk göçünü ve onların Kuzey Irak'a

yerleşmelerini teşvik etmiştir. Sünni Hanefi mezhebini yaymak için din âlimleri de getirmiştir (AL Hormzi, 2003, s. 14-16).

2.1. Irak Türkmenlerinin Yerleşim Bölgeleri ve Nüfusu

Irak Türkmenleri bin yıldan fazla bir süredir Irak'ta bulunurlar ve ülkenin kuzey ve orta bölgesinde kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanırlar. Günümüzde Irak Türkmenleri Musul, Erbil, Kerkük, Diyala ve birçok mahalleyle çevrili başkent Bağdat sınırlarında yer almaktadır. Irak'ta Türkmen nüfusunun yüzdesi % 9 – 10 arasında, yani Irak'ta 3 ile 4 milyon Türkmen arasında değişmektedir.

A- Musul: İlçeleri arasında Türkmen toplam nüfusun yaklaşık %80'ini oluşturduğu Telafer vardır. Telafer'deki eski Türkmen mahalleleri arasında; Saray, Kale, Sincar Su, Karakari, vb. sayılabilir.

B- Kerkük Şehri: Bu şehir, Türkmenlerin merkezi sayılır. Kerkük'ün Türkmenlerin yoğunlaştığı bölge ve ilçeler arasında Taza bölgesi, Tuzhurmatu, Dakuk, Amerli ve Altın Köprü bulunmaktadır.

C- Diyala: Türkmenlerin yoğunlaştığı bölge ve ilçeleri arasında; Bakuba, Şahriban, Mikdadiye, Halis, Mandallı (Kazaniye), Karahan, Karatepe ve Hanekin bulunur.

D- Selahaddin: Bu vilayet, eski bir Türkmen yerleşim yeridir. Süleyman Bey ve Tuzhurmatu ilçeleri, Türkmenlerin yaşadığı alanlar arasında en önemli bölgelerden sayılır.

E- Bağdat: Türkmenler, Irak'ı yönetirken Bağdat'ta çok sayıda Türkmen vardı. Bazıları göç etmiş, geri kalanı ise Araplaşmıştır. Bugün Bağdat'taki Türkmenlerin sayısı 20.000 olarak tahmin ediliyor.

F- Erbil: Erbil, Türkmenlerin eski yerleşim merkezlerinden biridir. Türkmenlerin sayısı 1990 yılına kadar yoğundu. Erbil Kalesi'nin evlerinin çoğunda, yaklaşık 700 evde Türkmenler yaşıyordu. Kalenin evleri mahalle sakinlerinden tahliye edildikten sonra halk, bazı bölgelere ve mahallelere dağılmıştır. 2006 istatistiklerine göre Erbil'deki Türkmen nüfusunun yaklaşık 250.000 – 400.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir (Doğan, 2018, s. 3-4).

2.2. Türkmen İsmi'nin Kökeni ve Manası

Türkmen isminin kaynağı, yapısı, anlamı temsil ettiği millet hakkında birçok farklı görüş olmasına rağmen devlet olarak Türkmenistan'da yaşayanlar için kullanılan bu sözcük, genel anlamda bütün Oğuz Türkleri için de kullanılmaktadır. Türkiye'de ise Yörükler kendilerini Türkmen olarak kabul ettikleri için, böyle adlandırılmaktadır. Bugün Ortadoğu Coğrafyasında Irak, Suriye, Lübnan'da yaşayan Türk soylu halklara da Türkmen denilmektedir. Türkmen adı hakkında birbirinden ayrı birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu yüzden Türkmen kelimesinin kökeni ve anlamını tarihi kaynaklara dayanarak izah eden ve bizce önem kazanan bazı görüşleri aktaracağız.

Türkmen adı Türkmenistan, Irak, Suriye, İran ve Türkiye'nin bazı bölgelerinde yaşayan Türkmenlere verilmektedir. Bu isim ilk kez Dîvânu Lugâti't-Türk'te "Oğuzlar ve Oğuzların dışında kalan göçebelere Karluklar" şeklinde geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 911).

Türkmen adı belli başlı olarak Divanü Lügati't Türk Kaşgarlı Mahmut'un "*Bunlar Oğuzlardır. Bunlara Türkmen denilmesinde bir hikâyeye vardır.*" Sözünde geçmektedir. Kaşgarlı Mahmut'un eserinde bahsettiği hikâyeye göre Balasagun'daki bir Türk hakanı doğuya çekilmiş ve orada yalnızca 22 kişi kalmıştır. Sonra 24 kişi olan bu insanlar üzerine saldıran Büyük İskender (Zülkarneyn), onların üzerlerinde Türk belgeleri bulunca onları Farsça-Türk'e benzeyen anlamına gelen "Türkmanend" diyerek adlandırmıştır. Kaşgarlı Mahmud eserinde Türkmenlerin kabile yapısı ile ilgili de bilgi vermektedir: "*Türkmenler aslında yirmi dört kabiledir. Lâkin iki kabileden ibaret olan Halaçlılar bazı kere bunlardan ayrıldıkları için kendileri Oğuz sayılmaz; asıl olan budur*" (Kaşgarlı, 1963: 412).

Türkmen adı Türklerin geniş coğrafyalara yayılmaları ile birlikte daha da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Köktürk devletinin yapılanmasında yer alan Oğuzlar "Türk" adını korumuşlardır. Onlar Rus yıllıklarında "Türk", "Torki", yani Türk adıyla anılmışlardır. Orta Asya Türk ülkelerinden çeşitli tarihlerde İslam ülkelerine gelenlerde Arap kaynaklarında "Atrak" (Müfredi, "Türk") diye anılmışlardır (Kafesoğlu, 1958: 318).

Türk adının yanında "Türkmen" adının kullanımıyla birlikte Oğuzlara "Müslüman Türk" anlamında "Türkmen" denilmeye başlanmıştır (Sümer, 2017: 79).

Biruni, 'Kitab el-Cemahir' isimli eserinde, Müslümanlığı ilk kabul eden Oğuzlar için Türkmen adının kullanıldığını ve Türkmen etimolojisi ile ilgili şu açıklamaları yapmaktadır: "Geçmişte Oğuz Türklerinden İslam'a geçen biri, iki taraf arasında tercümanlık yaparak Müslümanları kaynaştırırdı. Hatta bir Oğuz Türkü İslam'a girdiğinde ona "Türkman (تركمان) [Türkmen] oldu" derlerdi. Müslümanlar da bu anlamda "hepsinin arasından o Türkman oldu"; yani Türk'e benzedi, derlerdi" (El-Bîrûnî, 2017: 265).

Türk tarihçisi Yılmaz Öztuna'ya göre Türkmen adı; Müslümanlar tarafından "İslamiyeti kabul eden Türkler" anlamına Oğuzlar için kullanılmıştır. Ancak XI. Yüzyıldan itibaren Türkmen sözü Oğuz kelimesi ile beraber es anlamda kullanılmış ve bu ad göçebe Oğuz boylarına verilmiştir (Öztuna, 1963: 10).

Kimi tarihçilere göre, "Türkmen" deyiimi, "Türk" ve Farsça "manend" kelimelerinden birleserek "Türk'e benzer" anlamına gelen "Türkmanend"den doğmüstür. Türkmen kelimesinin Türk-ıman olarak anlamlandırılması, Türkler arasında İslamiyet'i kabul eden kitlelere bu adın verildiğı esasını savunan Türkmen rivayetçi Muhammet Nesr-i ve İbn-i Kesir tarafından da nakledilmektedir. Yani Türk ve iman kelimesinden meydana gelmiş birleşik bir deyim olarak düşünülebilir (Ceferoğlu, 1964: 24).

Ebul Fida'ya göre Horasan ve Maverâünnehir bölgesinde yaşayan Türklerin müslüman olanlarına Türkmen denilmiştir. İslam dinini benimseyen bu Türklere, Araplar arasında karıştıkları ve henüz müslüman olmamış Türkler arasında tercümanlık etmekle tanındıkları için önceleri, "Tercüman", adı verilmiştir. Böylece, tercüman, kelimesi ağızlarda zamanla, Türkman, biçimine dönüşmüştür (Samancı, 1999: 24).

Deguignes'ye göre İran, Suriye ve Anadolu'yu ele geçiren Selçuklu Türklerinin Türk boylarının yanında Kumanlar da bulunuyordu. Kıpçak bölgesinden akıp gelen Kumanlar iki bölüğe ayrılmışlardır. Bir bölümü İslam imparatorluğu ile Erminya ve Horasan sınırına dayanan Maverâünnehir bölgesine yayılmışlardır. Diğer Arap tarihçilerinin Ğuz dediğı ve öbür bölümü oluşturan Uzlar ise Avrupa'ya doğru yönelmişlerdir. Deguignes'ye göre, sonradan Türkmen'e dönüşen "Turkuman" kelimesi, adı geçen Kuman boyundan kaynaklanmıştır. Necip Asım ise Türkmen sözünün Türk insanı veya Türk savaşçısını ifade eden "Türk" ve "man" kelimelerinden oluştuğunu ileri sürmüştür. J. Deny tarafından ileri sürülen bir görüşe göre de, "men",

veya "man", takısının yücelik veya sonsuz çoğunluk ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Birleşik bir kelime olan, Türkmen'in asil veya safkan Türk insanını ifade ettiği savunulmuştur (Hürmüzlü, 2003: 14-15).

Selçuklular devrinde Türk ve Türk toplulukları için hem "Türk", hem de "Türkmen" adı kullanılmıştır. Yerleşikler için "Türk", konar - göçer hayat yaşayanlar için "Türkmen" adı ön plana çıkmıştır. Osmanlı döneminde ise Selçuklu döneminde olduğu gibi, "Türk" adı yerleşik ve şehirli olanlar için "Türkmen" adı ise şehirli olmayan, konargöçer hayatı yaşayanlar için kullanılmaktadır (Salim Koca, 2013: 53).

Irak'ta yaşayan Türkmenler için 1959'a kadar millet adı olan *Türk* kullanılırken, bugün Türkmen adı kullanılmaktadır. Bu durumu Saatçi şu şekilde açıklar: "1959 yılından sonra, Bağdat yönetimi tarafından Türkler 'Türkmen' diye isimlendirilmiş, Lozan Konferansı sıralarında İngiliz heyeti tarafından da 'Türkmenler' olarak ifade edilmiştir. O zaman Türk 10 heyeti başkanı İsmet İnönü, Türkmen ile Türk'ün eşanlamlı olduğunu ve Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını söylemiştir". Bu tartışma Türkiye'de bugün de devam etmektedir. Kimi tarihçilere göre orada yaşayan insanların Türk olduklarını, özellikle devlet tarafından 1958 yılından itibaren bölgede yaşayan Türkler için onları Türkiye'den koparmak için bir boy adı olan Türkmen isminin millet adı gibi kullanıldığını iddia etmektedirler. Abdülkerim Kasım da Türk yerine Türkmen adını kullanmıştır (Saatçi, 2003: 13-16).

2.3. Türkmenlerin Kökeni ve Ortaya Çıkışı

Türkmenlerin kökenine ve soyuna ulaşan tarihçilerin çoğunun görüşüne göre Türkmenler, Orta Asya'dan göç eden ve İslam'a geçtikten sonra Türkmen olan Oğuzlardır. İslam ülkelerinde yayılmışlardır. Türkmen kabileler, asıl vatanlarından bir kerede taşınmamışlar, aksine yıllar içinde peş peşe göç etmişlerdir. Maverünnehir ve Horasan'a yerleşmişler, Müslüman olmuşlar, ardından Irak, Anadolu ve Orta Doğu ülkelerine göç etmişlerdir. Türkmen tarihi çok eskilere dayanmaktadır. O dönemlerde Türk halkları arasında bunların önemli bir yere sahip olduğu Orhun yazıtlarından anlaşılmaktadır. Bu yazıtlar, Köktürk bölgelerinin kuzeyinde yaşayan Oğuzlardan bahsetmektedir. Bu kabileler, bu yerler şimdiki yurttaşlarına bırakılana kadar Orta Asya'daki asıl vatanlarında kalmışlardır. Çoğu tarihçi, bu konuda bahsedilen farklı görüşlere rağmen, Türklerin Irak'a göçlerinin peş peşe olduğuna değinmiştir. Bir kısmı

da Irak'ta Kürt bölgesini Arap bölgesinden ayıran topraklarda yaşayanlara Türk ve Türkmen kelimesinin verildiğini söyler. Kuzeybatıdan güneydoğuya, yani Musul'daki (Ninova vilayeti) Telafer'den Diyala ilindeki Mandallı'ye uzanan bir hat üzerinde yayılmışlardır. İslam Ansiklopedisi, Türkmenlerin Orta Asya'da yaşayan Türkçe konuşan bir halk olduğunu söyler (AL Hormzi, 2003, s. 13-14).

Müslüman tarihçilerin ve diğerlerinin, Türkmenlerin kökeni ve oluşumu konusundaki görüşleri farklılık gösterir. Bu görüşler, tarihsel kaynak ve dayandıkları kaynakların farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda dört kısımda özetlenebilir:

- **Oğuzname**

Tarihçilerden bazıları, kökenlerinin Oğuz Kağan'a döndüğünü, ondan öncesinin bilinmediğini belirten bu kaynağa dayanmışlardır. Bu Oğuzname, Oğuz Kağan'ın doğumundan, hayatından ve gizemli yeteneklerinden uzun uzadıya bahseden bir destandır. Dede Korkut yazıları, bu destanın bir parçasıdır. Türk inançları ve Türk toplumundaki yaşam biçimleriyle ilgili belirli tarihsel gerçekleri gösteren on iki hikâye içermektedir. Oğuz Kağan destanı, büyük Türk tarihi şahsiyetlerini yücelten Türk destanlarının önemli bir parçasıdır. Bunun üzerine Oğuz kolu, bu kaynağa göre Türk tarihinin en önemli ve etkili Türk kollarından biri olarak kabul edilmektedir. Tarihin en büyük iki imparatorluğunu, Selçuklu ve Osmanlı'yı kurmuşlardır.

- **Cihangüşa**

Cihangüşa, yazarı Alaaddin el-Cüveyni ve bu ikisini takip edenler, soylarının Uygurlar ile başladığını ve öncesinde kim olduğunun bilinmediğini söylerler. Türklerin kökenini Oğuzlara ve Uygurlara dayandırma fikri, Arapların köklerini Adnan ve Kahtan'a dayandırmasına benzer.

- **Camiu't-Tevarih**

Bu üçüncü görüş, yazarı Hoca Reşidüddin Fazlullah olan Tarihu'l-Gazani olarak da isimlendirilen bu eserdekilere dayanarak kökenlerinin Moğollardan geldiğidir. Bu görüş, Darwin'in, Türklerin Kökeni kitabında insanların aşağıdaki gibi dört ırka ayrıldığı öğretisiyle tutarlıdır:

A- Aryanlar: Avrupalılar, Farisiler ve Ermeniler bu kısımdandır.

B- Samiler: Araplar, Süryaniler ve İbraniler Sami halklarıdır.

C- Zenciler: Afrika kabileleri bu kısımdandır. Camiu't-Tevarih kitabında zencilerin bahsi geçmemiştir.

D- Moğollar: Darwin ve Reşidüddin'in düşünce ekollerine göre Türkler ve Türkmenler Moğol ırkındandır.

- **Şecere-i Terakime**

Bazı tarihçiler bu kaynağı tercih etmişlerdir. Ancak kitabın yazarı Hive Emiri Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın eserini Çağatay dilinden Türkçe'ye Dr. Rıza Nur çevirmiştir. Asıl nüshaları Petersburg'daki Asya Müzesi'nde, Kazvin'de ve Berlin'de mevcuttur. Türkler, Türk topluluğu tarafından birleştirilen halk ve kabilelerdir. Ne Moğolların ne Uygurların ne de Oğuzların soyları birbirine dayanmaz. Şecere-i Terakime, bir yandan kaynak olarak alınabilir. Kitap bu sınırdan kalmamış, şecerelerini Âdem'e kadar uzatmış, Türkleri de en büyük ataları Yafes'e nispet etmiştir. Sonra Tevrat'ın atalarına bakmış, ilk rivayetleri ve soy silsilesini toplamış ve birini esas almıştır. Arapların soyundan ve onların yetiştirilme kurallarından yararlanmış, bunları kitabına almıştır. Temelde Türk milletini çok yüksek bir soy olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle, esas kabileler arasındaki büyük bölümleri, yani millet bölümlerini, ardışık atalar olarak saymıştır. Aynı şekilde derecelerini, her ata için kollara ayrılan bölükler halinde vermiştir.

Müslüman tarihçilerin, Kaşgari, Niruni, Mervezi ve diğerlerinin görüşlerine göre, Türkmenlerin İslam'a giren ve Orta Asya'dan göç eden Oğuz kabilesi grupları olduğu sonucuna varılmıştır. Şecere-i Terakime'ye göre diğerleriyle birlikte, Oğuz kolundan olan Azeri Türkleri ve Balan Türklerine mensupturlar (Al-Samanci,1999, s. 26-28).

2.4. Dil

Oğuz kolundan gelen boylar, yani Türkmenler, Oğuz lehçesini konuşurlar. Irak Türkmen dili, yakın bağlantılı Türkistan dillerinden oluşan bir grubun parçasıdır. Ancak Türkmençe, Türkçe ve Azerbaycan dillerine çok benzer. Türkmen lehçesi, hala Arapça kelime hazinesinin %40'ını korumakta ve yazılarında Arapça harfleri

kullanmaktadır(AlNacafi,2008,<https://www.mesopot.com/mesopot/old/turkman/turkman.htm>).

Türkmen dili çeşitli lehçelere ayrılmıştır. Kerkük ve Tuzhurmatu lehçeleri, Azerice ve Türkçe'ye yakın sayılır. Telafer halkı, Türk "Çağatay" lehçesine yakın bir Türk dili konuşurken, Es-Sadiye, Celevle, El-Azim ve Süleyman Bey Türkmenleri, özgün bir Türkmen aksanıyla konuşmaktadır.

2.5. Din

Eski dinleri Şamanizm'dir. Bunun yanında az miktarda Zerdüşçülük ve Hristiyanlık görülür. Ayrıca Irak'taki Kerkük kalesinde Türkmenlerden sadece Türkçe konuşan ve Moğol ordusuyla geldikleri söylenen yüzlerce Hristiyan Katolik aile bulunmaktadır. İslam dinini benimseyen Irak Türkmenlerinin büyük çoğunluğu, Sünniler ve Şiiiler olmak üzere ikiye ayrılır. Ancak, çoğunluğu Hanefi Sünniler oluşturur. Sünni Türkmenler, Abbasi döneminden bu yana Irak'ı asırlarca yöneten ilk göçmen Türkmenler, Selçuklular ve Osmanlılardan gelmektedir. Şii Türkmenler ise Safevi döneminde Irak'a gelen ve farklı bir lehçeye sahip olan Azeri Farisilerden gelmektedir (Al Türkmani, 2015, s. 779-780).

2.6. Türkmen Halk Kültürü

Türkmen halk mirası, bütün bir millet veya halk ya da bir taife yelpazesi olarak tüm çeşitliliği ve yönleriyle, yaşam sevgisi ve bir arada yaşama ruhu ile insan sayfalarının canlı bir tercüme olarak ve hikmet simgesi, deneyimler, umutlar, insan duyguları ve birçok edebiyat yoluyla popüler yaratıcılığın oluşturduğu bu doğuştan yetenek, yüzyılların ve on yılların içinden gelen sanat, gelenek ve üretim, yaşam sevgisi, cesaret, umut ve çalışma ile canlı halk sanatları üreterek, bir taraftan hayatla ve diğer taraftan da saf insan etkileşimi programlarıyla, tecrübe olgunlaştırma ve zenginleştirme kriterlerine göre, zenginlik ve etkileşim karşılığında, samimi ulusal haklarla ilgili dini, etnik, inanç, bölgesel veya diğer en belirgin ortaklıklar dâhil olmak üzere çeşitli insani ortaklıklar yoluyla varlığını sürdürmüştür. Nitekim eski Türkmen halk edebiyatı, deneyimlerin, kültürlerin, folklorun ve diğer Irak kültürlerinin bir tür zenginlik ve diğer halklara aktarılmasında önemli bir kültür köprüsü olmuştur. Coğrafi ve tarihi konumu gereği insan diyalogu için bir atölye ve farklı medeniyetlerin ve halk kültürlerinin birleşme noktası haline gelerek onu bir birleşim haline getirmiştir. Irak halk edebiyatının

kolları ne olursa olsun ve başta Türkçe konuşan ülkeler olmak üzere, dünyanın birçok yerine dağılmış bu halklarının edebiyatından ve mirasından beslenen insan, milli ve dini deneyimler açısından zengin birçok halk geleneğinin doğması için verimli bir zemin olmaktadır.

Yazar ve araştırmacı Nusret Merdan, “Irak Türkmen Ansiklopedisi”nde mirasın insan boşluğuna dayanamayacağını, aksine düşüncenin sonucu, deneyimin, olayların ve mirasın meyvesi olduğunu söyler. İnsan etkileşimi, bir yönü, uzaklığı veya zamanı değil; tarih, yer ve zamanın birden çok boyutunu temsil eden mirasın insan oluşumundaki temel mayadır. Bu, miras zenginliğine ve bilişsel kazanıma katkıda bulunur. Türkmen kültürünün içindekilerin, karanlık alandan tarihsel eylem alanına doğru ilerlediğini hisseder. Türkmen mirasının zenginliği, sembollerinin zenginliğinde, bir arada yaşama ve yüzyıllar boyunca canlı bir akciğerle nefes alabilmesinde yatmaktadır” . (AL bayati, 2007, <http://www.bizturkmeniz.com/ar/index.php>).

2.6.1. Türkmenlerin Halk İnançları ve Öğretileri

Özel inançlara inanmanın, insanların hayatında önemli bir yeri ve Türkmenlerin davranışları üzerinde etkisi vardır. İnsanların kültürünü ve inançlarını ifade eder. Türkmen folklorunda, gündelik yaşamı dolduran ulusal inanç olgusu mevcuttur. Bu olgunun kökenleri eski dönemlerden beri süregelmektedir. Nesilden nesile aktarılmış inançları; günlük yaşamlarıyla ilgili inançlar, doğal afetler, hayvanlar ve bitkiler hakkındaki inançları, yıldızlar ve efsaneler hakkındaki inançları, halk tıbbı, türbe ziyaretleri gibi şekillerde çeşitlilik göstermektedir. Türkmen toplumundaki en önemli ve en yaygın inançlar şu şekildedir:

2.6.1.1. Efsaneler ve Yıldızlar Hakkındaki İnançları

Yıldızlara ve efsanelere dair inançlar, eski çağlarda Ay’a, yıldızlara ve diğer gök cisimlerine olan inancın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar, insan ruhunun yıldızlarla ilişkili olduğuna inanır. Bir yıldız gördüklerinde bir insanın hayatı biter. Türkmenler arasında sevilen Leyla ile Mecnun destanında olduğu gibi, Leyla ile Mecnun’un ölümünden sonra ruhları gökyüzüne uçup parlak bir yıldızla dönüşür. Yıldızların yılda bir kez birbirine yaklaştığı inançlarına göre, buna şahit olan kişi zenginleşir ve tüm istekleri yerine gelir. Ay’a bakma inançlarında ise bir kişi bir hilal,

sonra güzel bir yüz görürse, onların bir ay içinde görüşeceklerine inanırlar. Ayrıca hilali apaçık görmenin insanlara fayda sağlayacağına da inanırlar.

2.6.1.2. Günlük Ritüelleriyle İlgili İnançlar

Bazılarının, birisi hapşırırsa bunun anlamının sabır ve sakinlik olduğuna, hapşırık iki kez olduğunda bir şeyde acele etmek anlamına geldiğine inanması, günlük ritüelleri ile ilgili ortak inançları arasındadır. Yanında biri hapşırırsa, birçok kişi işini ya da seyahatini erteler ve “Sabır geldi” ya da “Hayırdır inşallah” derler. Türkmen kültüründe suyun kutsallığı çok yaygındır. Yani, aile üyelerinden biri seyahat ederse, yolcunun ailesi veda ettikten sonra yolculuğunun kolay geçmesi ve selametle dönmesi için arkasından su döker. Biri, bir günden pişman olduğunda, günahının affedilmesi için kafasına 40 bardak su dökerler.

Sağ veya sol göz seğirirse yani, göz kapağı birkaç kez kırılırsa bunun, bir olayın olacağını haber verdiğiğine inanırlar. İyi şans ve kötü şans kavramları hakkındaki yaygın inançlarına gelinirse, çocuğun yatağını boşken sallamak, baş ve karın ağrısına neden olabilir. Doğumundan 40 gün geçmemiş bir çocuğun yanında ağlamak, talihsizliğe neden olabilir. Geceleri ev süpürmenin kötü bir alâmet olduğunu düşündükleri için uğursuz sayarlar. Bazı insanlar, bebeğin yastığının altına bıçak veya demir nesnelere koymanın, kötü rüyaları önlediğine ve çocuğu kötü ruhlardan koruduğuna inanır. Ayrıca kıskançlıktan korumak için çocuğun boynunun altına bir boncuk koyarlar.

2.6.1.3. Hayvanlar Hakkındaki İnançları

Bazı ev sahiplerinin geyiğin başını odanın önüne ya da evin girişine asarak kıskançlık gözünü kaçırdıklarına inandıkları bir olgu vardır. Bazıları, kuşlar evde ya da ağacın yakınında çok öterse, yeni haberlerin duyulacağını ve bu haberin iyi olması için şu ifadenin üç kez tekrarlanması gerektiğini söyler (Paşayev,1998, s. 40-47). Heyir isen gel beri Ser isen don geri

Karga sesi duyulduğunda “Allah en hayırlısıdır” derler, çünkü sesi kötülük getirir. Kara kediyi ve kargayı kötülüğün bir işareti olarak uğursuz sayarlar. Tavuk yere yatarsa ya da bardağa sinek düşerse ya da bir kedi patisiyle yüzüne dokunursa bunu iyi sayarlar. İnançları arasında, kertenkeleyi tek darbeye öldürmenin, kişiye yedi defa hac yapma ecri vereceği, evde yılan öldürülürse kötülük, kargaşa ise felaket getireceği

sayılabilir. Tavuk horoz gibi öterse sahibinin ölüm haberi gelir.

2.6.1.4. Batıl İnanç ve Büyü Hakkındaki İnançları

Batıl inançlara, şarlatanlıklara, kıskançlıkla savaşmanın halk yöntemlerine ve başka şeylere inanan insanlar vardır. Cinler (ferište), bir sorun çözme, hicap yapmak veya göz/nefes maksadıyla büyücülere ve şarlatanlara başvururlar. Diğer toplumlarda olduğu gibi, Türkmen toplumlarında da baht ve talihi bilme, gelecek hakkında bilgi sahibi olma ve olayları tahmin edebilme inancı yaygındır. Rüyalara ilgi, insan ruhu kadar eskidir. Yorumları, ifadesini miras kalan inançlardan ve hâkim geleneklerden ören kültürel ve bilişsel değerlerle iç içe geçmiştir. En iyi rüyalar, kişinin sabah namazından sonra ve kaylüle vakti gördüğü rüyalaradır. Fincan okuma da böyledir. Bu inançlar hala yaygındır. Birçoğu, özellikle de kadınlar hala buna inanır ve bundan zevk alır. Bazı kadınlar bu hurafelere inanmaz. Kerkük'ün ara sokakları arasında dolaşıp eve girip ücret karşılığında talih ve baht okuyan, rüya yorumlayan (fal açıcılar/falcılar) arayan insanlar vardır.

2.6.1.5. Türbeleri ve Evliyayı Ziyaret Etmek

Belirli zamanlarda ve bereketli bir ziyaret, yemin ve adaklarını yerine getirmek, hastalığa şifa dilemek gibi herhangi bir nedenle türbelere gitmek, Türkmenlerin inançları arasındadır.

Türbe ziyaretleri arasında Kerkük Kalesi'ndeki Peygamber Danyal'ın türbesi sayılabilir. Erkekler için Cuma, kadınlar için Cumartesi ziyaret günüdür. Teberrüken ve adaklarını yerine getirmek için gelirler. Türbenin kapısına kırmızı şerit kumaşlar koyarlar. Yeminini yerine getiren kişi tarafından kurban kesilir, yemek ve çay yapılır ve şenlik düzenlenir. İmam Ali ve Hüseyin (as.) gibi sâlih imamların adlarına yemin ederler. İnsanlar onların, hastalıklarına çare bulamayanlara çare olduklarına inanırlar (Said, 2019, s. 282-287).

2.6.1.6. Halk Tıbbı

Toplum bireylerinin hastalık ve bunun sebepleri ile ilgili yaygın görüşler hakkındaki inançları arasında, tedavi edici ilaçlar ve uygulamalar, onu iyileştirme veya hastalığı önleme uygulamaları, tedavi edici unsurların kullanıldığı veya uzman bir

tedavici tarafından yapılan çeşitli girişimler yer almaktadır. Eski zamanlarda tıpla uğraşmamışlardır, şifalı otlar ve parfümler satan dükkânlar vardır. Halk hekimliği mesleğini, şifalı ve tıbbi tedaviler için bitki ve otlardan ilaçlar yaparak, sülükleri kullanarak, diş çekimi, hacamat, çocukların karın şişliğini (becale) tedavi ederek kırık ve eklem problemleri gibi diğer hastalıkları tedavi ederek hobi ya da babadan kalma bir uğraşı olarak uygulamışlardır. Bademcik iltihabı olduğunda, bademciklerini nar kabuğu, portakal kabuğu, çeneotu ve toz halinde ceviz gibi bir maddeyle kaldırma deneyimi olan kişilere giderler ve bu madde diş eti iltihabında da kullanılır. Birinin göz kapağında et fazlalığı olduğunda iyileşmesi gereken yer için sürme kullanılır. Bunun dışında diğer hastalıklar, Türkmen bölgelerinde bilinmektedir ve meslekleri nedeniyle insanlar arasında şöhret ve saygı görürler. Bazı hastaları dualar vasıtasıyla inanç yoluyla ya da ilkel yöntemlerle tedavi eden insanlar da vardır (Said, 2019, s. 95).

2.6.2. Adet ve Gelenekler

Türkmenlerin atalarından miras aldıkları, günümüze kadar devam eden bir takım gelenek ve görenekler vardır. Bu adetler arasında gelin ve damadı ilgilendiren evlilik törenleri, doğum, çocuklar için sünnet törenleri, yas törenleri ve bayram törenleri sayılabilir.

2.6.2.1. Yaşam Döngüsü Adetleri

A- Doğum

Hamileliğin altıncı ayının bitiminde, hamile kadın, anne veya kayınvalidesi, bebeğin giysi ve yatak takımlarını hazırlar. Hamile bir kadının dokuz aylık hamileliğini tamamlaması ve sancılanması üzerine ebe, hamile kadını muayene etmesi için çağırılır. Kadın, doğum sürecini kolaylaştırmak için sıvı içer. Bebek geldiğinde, ebe onu kucaklayarak bacaklarından kavrar ve bebeğin sırtına hafifçe vurur. Ağzını ve burnunu siler, plasentanın dışarı çıkmasını beklemeye dikkat ederek bir bezle sarar, göbek kordonunu tutar ve ustura gibi sivri bir cisimle kestikten sonra yerine bağlar. Bu münasebetle hamile annenin ailesi, annesi ve kız kardeşleri bir araya gelir. Gelenlerden biri bebeğin erkek olduğu anlamına gelen bir şiir okur. Şiir iki kez okunursa bu, bebeğin kız olduğu anlamına gelir. Çocuk yıkandıktan, vücudu silindikten, kundaklandıktan ve yerine koyulduktan sonra evin büyüğü çocuğun kulağına ezan okur. Sonra namaz

vaktini beklerler. Ezan okunduktan sonra çocuğa ilk süt verilir. İlk emzirme, bağışıklığını güçlendirdiği ve çocuğu aktif hale getirdiği için çocuğa faydalı olduğuna inanılması sebebiyle önemlidir. Çocuk emmezse, dudağına parmakla pekmez koyarlar, böylece bebek emmeyi öğrenir. Bu sırada ona gundah (ılık su ve şeker) verirler. Anne doğumdan sonra kırk gün dışarı çıkmaz ve tek başına kalmaz. Onu kötülüklerden koruması için annenin yanına kırk gün kıymetli taşlar koyulur. Annenin çocuğu uyuturken, Karokun üzerine bir iple bağlayıp elle hareket ettirerek veya ipi ayağının başparmaklarına bağlayarak salladığı kendine özgü bir yöntemi vardır. Bunu dile getiren bazı sözler vardır (Said, 2019, s. 236-238).

Örneğin:

Çocuk kız ise şöyle der:

Kişisiden gelir bize

Eyderem yağ yumurta

Erkek ise şöyle der:

Tongulu düşer yorgana

Koyaram o keyvize

B- Sünnet

Sünnet, Türkmenlerin miras aldığı, tören ve kutlamalarıyla takip etmeye ve uygulamaya istekli oldukları önemli gelenek ve göreneklerden biridir. Türkmen ailelerinde çocukların üç ile dokuz yaşları arasında sünnet edilmesi gelenektir. Sünnet gecesinde nebevi övgüler eşliğinde nebevi menkıbeler okunur. Aileler törenlerine akrabaları ve komşuları davet edip yiyecek tedarik etmekle başlar.

Sünnet günü genelde neşe ve sevinç aileyi sarar. Herkes sünnet olacak çocuğun etrafında pervane olur. Çocuğa süslü özel kıyafetler giydirirler, boynuna altın asarlar ve başına başlık takarlar. Sünnet için gerekli malzemeler bir tepsiye konur, sonra sünnetçi gelir ve çocuğu sünnet eder. Sünnet bittikten sonra şiirler alkışlar havada uçuşur. Sünnet sırasında çocuğun ağzına tatlı verilir. Eskiden yarannın çabuk iyileşmesi için tuz veya ezilmiş kömür uygulamışlardır ve kutlamalar üç gün sürmüştür. Yemek bittikten sonra, misafirler çocuğa hediyeler ve para bırakırlar. Çocuk iyileştikten sonra sünnetçi ya da çoğunlukla berber, çocuğun ailesinden, mesleğini başarılı bir şekilde yerine getirmedeki minnettarlıklarını belirttikleri bir bahşiş alır (Saeed, 2014, s. 24-26).

C- Ninniler ve Okşamalar

Geçmişte Türkmen toplumlarındaki anneler, çocuğu sakinleştiren, rahatlamasına ve uyumasına yardımcı olan ninniler söylemişlerdir. Bu ninniler, sembolik boyutta

sözler içerir ve anne, sanatsal nağmelerini sakın bir sesle icra eder. Ninniler, özellikle sözleri hususunda bir ülkeden diğerine farklılık gösterse de bugün, annelerin büyükannelerinden miras aldıkları çocuğa sağladığı faydalarda ortaktırlar. Irak Türkmen kültüründe de yer alır ve onlarda (Leyle) olarak adlandırılır.

Bu ezgilerin kendine has bir ritmi yoktur. Anne, beşiğin yanına oturup ninnileri alçak sesle okuduğunda, çocuklar üzerinde silinmez bir etki yaratır. Bunlar, çocuğun duymaya başladığı 2 ya da 3 aylık olduğu bir zamanda söylenir. Anne, beşiği sallayarak özel bir ritimde ninni söyler. Bu esnada her dört satırın sonunda “leyle balam leyle” ya da “ülle balam ülle” sözlerini tekrarlar.

Leyle balan leyle Leyle gözüm leyle Leyle canım leyle Leyle şirin leyle Ülle balam ülle’’

Ninniler bir eğlence aracı olarak kabul edilir. Anne beşiği sallamaya başladığında, kısık bir sesle ninniye başlar, sonra ses yükselir ve bu beyitleri okumaya başlar: (Uluhan, 2006, s. 132-136).

Leyle diler

Yâtuptı leyle diler

Yörin yuhiya dalıp

Mennen leyle diler

Leyle eğim yâtınca

Çonca güle bātınca

Gözime şiş bātırram

Sen hasıla yētince

Okşamalara gelince, Irak Türkmen folklorunda çok yaygın olup çocuklara söylenir. Sadece anneler tarafından söylenmez, büyükanne, teyze, hala ve yaşlı kadınlar tarafından da söylenir. Açık bir şekilde ninnilere benzer. Resmi biçiminde farklılık gösterir. Ancak şiirsel beyitleri ve özel bir vezni vardır. Okşamalar farklı yerlerde ve işlevlerde söylenir. Okşamaların, uykudan uyandıktan sonra çocuğu eğlendirdiği söylenir. İki bölümden ve dört satırdan oluşur. İlgi, sevgi ve oyalama gibi işlevleri yerine getirir: (Paşayev, 1998, s. 177-179).

Dama direkdi oğlum Harmana kürekdi oğlum Vay nişi nişi

Çıhıbdı iki dişi Veya:

Ataram tutaram seni, Őekere kataram seni Babav eve gelende Gucuna ataram
seni Kızım kızlar içinde, Altun hiçil gıçında Kızıma dilekçi geler

2.6.2.2. Türkmenlerde Evlilik Törenleri

(Evlilik) geleneği, toplumların birbirinden farklı olduğu temel şeylerden biridir. Çoğu durumda, evlilik gelenekleri ülke içinde bile bir Şehirden diğerine farklılık gösterir. Türkmenlerde evlilik aşamaları arasında Şunlar yer almaktadır:

- **Nişan**

Damadın ailesi, akrabalarından ya da ahabplarından, çocuklarına uygun bir gelin arar. Ya da kadınlardan biri bunu yapmak ve bu konularda arabuluculuk yapmakla görevlendirilir. Bu kadın Türkmenlerde yenge olarak isimlendirilir ve oğulları için doğru kızı bulur. Bazen genç adam evlenmek istediği kızı kendi belirler. Damadın ailesinden kadınlar, anlaşıp kızı bulduktan sonra gelini görmek için kızın ailesine giderler ve Türkmenler bu aşamayı “Görücü geldi” olarak isimlendirirler. Gelinin, oğullarıyla evlenmesi için gerekli özelliklere sahip olduğunu gördükten sonra, kadınlar kızı resmen istemek için damat evinden kızın evine giderler. Böylece gelinin ailesi tarafından, düşünmek ve fikir beyan etmek için ve çocuğu ahlakı ve itibarı açısından sorgulamak amacıyla örneğin 1 hafta gibi belli bir süre verilir.

O gün damadın velisi, kardeşleri ve yakınları damadın evinde bir araya gelir. Sonra isteklerini resmen arz etmek için hep birlikte gelinin evine giderler. Yaşlı bir kişi oturumu açar, geliş amaçlarını belirtir ve Kuran-ı Kerim’den bir ayetle söze başlar. Sonra “Evinize gelmekten onur duyuyoruz. Evinizin bahçesinden bir gül koparmaya geldik.” der. Sonra gelinin velisi onayını bildirerek “Sizinle birlikte olmaktan onur duyuyoruz” der. Yani evlenmeyi kabul ederler. Sonrasında orada bulunanlar tarafından Fatıha suresi okunur. Kadınlar coşku dolu Şiirler okur, Şeker ve Şerbet dağıtılır.

Daha sonra her iki tarafın kadınları bir araya gelir, mihr ve nişan konusunda anlaşılır. Bu, Türkmenlerde kesebiç olarak isimlendirilir. Yani iki taraf evliliğin gerektirdiği şeyler için anlaşır. Gelinin ailesi ve damadın ailesi, dişarı çıkma tarihi ve evlilikle ilgili diğer konularda anlaşır.

- **Evlilik Sözleşmesi**

Mehir gününde kadı, gelinin evine gelir, damat ve gelinin onaylarını alır. Fatiha okunur, şiirler söylenir ve içecekler dağıtılır. Daha sonra gelenlere içinde şeker olan zarflar ya da mendiller dağıtılır.

Gelinin ailesine, gelinin ve evin ihtiyaçlarını, erzaklarını satın almaları için bir miktar para verilir. Gelinin de damadın ailesine hediye alması âdettendir.

- **Kına Gecesi**

Düğünden önceki gün gelinin ailesi kına gününü kutlar. Gelinin ailesi ve arkadaşları gelinin evinde toplanır. İçinde kına kâsesi, şeker kâsesi ve tatlı kâsesi olan bir tepsi hazırlanır. Gelin, tahta bir sandalyeye oturur ve ayağının altına içinde su olan bir leğen konur. Sandalyenin yönü kibleye doğru olur. Gelinin başı peştamal ile örtülür. Kadınlardan birinin elinde Kur'an-ı Kerim olur ve Fetih suresini okur. Sonra yaşlı kadınlardan biri, gelinin bir eline kına koyar, diğer eline bir şeker ya da bir bez sonra da bir miktar para koyar. Ayağına da kına koyulur ve sonra kına gelenlere dağıtılır.

- **Düğün Günü**

Damadın ailesi ve yakınları, düğün gününden bir hafta veya dört gün önce, davul ve zurna ile halay çekerek kutlama yapar. Kutlama sabahtan akşama kadar erkeklerin ve kadınların katıldığı Türkmen halk oyunları yani halay ile başlar.

Nikâh töreni Cuma günüyse, çoğunlukla damadın ailesi düğün gecesi nebevi menkıbeler okur. Menkıbe sırasında şerbet ve baklava dağıtılır. Bazen bazı aileler nebevi menkıbe olmadan sadece eğlence düzenlerler. Bu eğlenceye şarkılar eşlik eder ve sabaha kadar devam eder. Sabah damat berbere ve hamama gider, saçını kestirir. Kendisine şiirlerle eşlik edilir. Davet edilen aile, akraba ve arkadaşlar için aynı gün öğle yemeği verilir. Ondan sonra gelini atla, at arabasıyla veya yürüyerek getirirler (Said, 2019, s. 220-227).

2.6.2.3. Ölüm Töreni

Türkmen toplumundaki ölüm törenlerinin kendine özel gelenekleri vardır. İçlerinden biri Kur'an-ı Kerim okur ve merhumun evinin çatısında veya mahalle camisinde ölüm haberini duyurmak için dua eder. Böylece akraba ve arkadaşlar, ölen kişinin evinde toplanarak yıkama ve cenaze törenleri için gerekenleri hazırlar. Bu işi

yapan tanınmış gönüllü insanlar vardır. Merhumun akraba ve tanıdıklarından gelenler, evin önünde dururlar. Bazıları mezarı hazırlamakla görevlidir. Merhumun yıkanması ve mezarın kazılması hazırlıkları tamamlandıktan sonra yas tutanlar cenazeyi battaniyeyle örterek kaldırır. Bir kısmı cenazenin erkeğe ait olduğunu belirtmek için üzerine elbisesinin bir parçasını koyar. Evden çıkarken biri Peygamber Efendimize (s.a.v.) salavat getirir. Kadınlar ağlar, feryat eder, saçlarını yolar ve tırnaklarıyla yüzlerini yırtar. Sonra yas tutanlar hem erkek hem de kadın olarak cenazenin arkasında yürür. Daha sonra cenaze camiye veya mezarlığa götürülür ve cenaze namazı kılınır. Sonra çocukları, arkadaşları veya akrabalarından biri onu mezara indirir. Sonrasında yemeğin hazırlandığı eve giderler. Üç gün boyunca ölen kişinin evinde yemek pişmez.

Daha ziyade komşular tarafından yapılır ve insanlara ekmekle hurma tatlısı verilir. Bir yıl geçtikten sonra merhumun ailesi, ölüm yıldönümü dedikleri bir olay için akraba ve arkadaşlarını yemeğe davet ederler, daha sonra Nebevi menkıbe okurlar. Komşulara hurma tatlısı ve ekmek dağıtırlar (Said, 2019, s. 272-273).

Taziye için toplanmalar üç gün boyunca devam eder. Ölen kişinin yakınları “Başınız sağ olsun” veya “Allah rahmet eylesin” gibi sözlerle taziyelerini bildirirler. Kadınların taziye meclisleri ise evde olur. Kuran okuması için kadın bir hoca tutarlar. Feryat edip ağlarlar. Sızlayan diye isimlendirdikleri ağıt yakan kadınlar vardır. Orada oturan kadınları hüzünlü bir sesle ve üslupla ağlatır, insanları yüzlerini yırtacak ve saçlarını yolacak hale getirir. Merhumun özelliklerini, ahlakını, boyunu, işini ve yüce gönüllülüğünü anarlar. Sonra dağılmaya başlarlar (Paşayev, 1998, s. 83-85).

Burda oliib bir cavan Gelsin cavant yuyan Nece kefen tikerler? Nece kabre goyarlar? Barmagların toktilstin, Cavan goztinii yuYan

2.6.2.4. Ramazan Adetleri

Türkmenler, diğer halklar gibi, tarih ve kültürleriyle ilgili sosyal davranışlarını yöneten geleneklere sahiptir. Bu âdetler arasında, mübarek bir ay olarak kabul edilen Ramazan ayını karşılamak da vardır. Türkmen aileler Ramazan ayı için hazırlık yapmaya başlarlar. Aileler ramazan hazırlıkları için çarşıya giderler. Sahur ve iftar yemekleri çeşitlilik gösterir. Göz ardı edilemeyen Türkmen gelenek ve adetleri arasında, aile ve komşular arasında yiyecek değiş tokuşu vardır. Bunun ayırt edici tarafı, her ailenin, komşusuna belli bir tabak yemek göndermesidir. Türkmen toplumundaki

insanların çoğu, Ramazan ayının oruç, namaz ve Kuran gibi ibadetlerine bağlı kalır ve camiler, teravîh namazını kılan farklı yaş gruplarından insanlarla dolar. Belli başlı insanların yaptığı davulculuk mesleği de mevcuttur. İnsanları sahur vakti davul çalarak uyandırırılar. Bu durum, Ramazan ayı boyunca devam eder. Ramazan oyunları arasında “Çin oyunu” geleneksel bir Türkmen oyunu olarak sayılabilir. Bu mübarek ayın sevgiyle ve eğlenceli bir şekilde geçmesi için oyun, on bir bakır bardaktan birinin altına boncuk yerleştirilerek oynanır. İki takımdan biri boncuğu bardaklardan birinin altına saklar. Diğer takımın en iyi oyuncusu da puan almak için boncuğu bulur. Bu oyun ferasete ve sezgiye dayanmaktadır. Bu oyuna meşhur Türkmen halayıyla birlikte makamlı kuryaların okunması, izleyicilere tatlı ve içecek dağıtımı gibi şeyler de serpiştirilmiştir (Said, 2019, s. 83-85).

2.6.2.2.5. Bayram Gelenekleri ve Dini Törenler

A- Ramazan Bayramı

Eski zamanlardan beri Türkmenler Ramazan Bayramı'nı karşılamalarıyla bir özelliğe sahiptir. Bir hafta öncesinden hazırlık yapmaya başlarlar. Evlerde büyük çapta hazırlıklar yapılır. Hurma, ceviz ve badem dilimleriyle kelice tatlısı yaparlar. Kadınlar, kendileri ve çocukları için bayramlık kıyafetler alarak süslenirler. Arife günü, yani bayramdan bir gün önce mezarlığa giderek ölülerini ziyaret edip ruhlarına Fatiha okurlar. Bayram sabahı, bayram namazını eda etmek için camiye giderler. Bayram namazından ve bayram hutbesini dinledikten sonra birbirlerine hoşgörü ve uzlaşmayla dolu, nefreti reddeden, uyum ve sevgi sayfasını açan kalplerle muamelede bulunurlar. Kadınlar bayram için sabah yemeği hazırlamakla meşguldür, Sonra ölülerin ruhlarına Fatiha ve Yasin okumak için kabir ziyaretlerine başlarlar ve ardından eve dönerler. Aile arasında bayramlaşırlar. Daha sonra kendine özgü yemekleriyle sabah kahvaltısı yapılır. Kuru kayısı, pilav, tavuk veya et suyu yemekleri sofrada bulundurulması zorunlu ve vazgeçilmez gelenekler arasında yer almaktadır. Ardından komşuların ve akrabaların evlerini ziyaret etmeye başlarlar. Çocuklar ise bu münasebetle süslü kıyafetleriyle mutlu olurlar ve oyun alanlarına giderler (Paşayev, 1998, s. 181-182).

B- Kurban Bayramı

Türkmenler coşkuyla Kurban Bayramı'nın gelişini beklerler. Kurban Bayramı'nın Ramazan Bayramı'ndan sadece bir farkı vardır. Kurban Bayramı sabahı gücü yeten insanlar, kurban kesip etlerini fakir ve muhtaçlara dağıtırlar. Bayramdan

önce çocuklar ve yetişkinler yemek hazırlar, evi temizler, süsler ve kıyafetler alırlar. Bayram günlerinde en yaygın yemeklerden biri kelicedir ve geleneksel yemeklerden biri de kuru fasulyedir. Arife günü kabirleri ziyaret ederler, kadınlar ağlar, erkekler Kuran okurlar. Bayram sabahı miniklere hediyeler verilir. Erkekler bayram namazını kılmak için camiye, kadınlar mezarlıkları ziyarete, çocuklar ise oyun oynamaya gider.

Herkes eve döndükten sonra aileyi, akrabaları ve komşuları ziyarete giderler (Mehdi, 2015, s. 147-148).

C- 1-7 Ekim

Irak Türkmen Cephesi'nin kuruluşu 1995 yılında Kuzey Irak'ta Erbil şehrinde ilan edilmiştir. Irak Türkmen Cephesi tek çatı altında toplanmıştır. Türkmen siyasi kurumları Türkmen milliyetini uluslararası platformda savunarak ve Türkmen toplumuna yardım sağlayarak öncü olmuştur.

1997'de Bağımsız Türkmen Hareketi ve Türkmen Millî Partisi temsilcilerinin, Türkiye'deki ve göç ettirilen devletlerdeki Türkmen siyasi şahsiyetlerin, Irak içinden ve dışından gelen konukların katılımıyla Erbil'de Türkmen Kongresi düzenlenmiştir. Irak Türkmen Cephesi, tüm Türkmenleri yurtiçi ve yurtdışında karşılamıştır. Tüm Türkmen örgütleri, Irak'ın siyasi tarihinde eşi benzeri görülmemiş gerçek bir özgür demokrasinin temelleri üzerinde bir araya gelmiştir. Türkmen konferansı yapılmış ve 4-7 Ekim tarihlerinde ilk Türkmen konferansında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta Türkmenlerin meşru hakları serbestçe tartışılmış onaylanmış ve ilan edilmiştir. 7 Ekim, Türkmeneli'nin tüm bölgelerinde millî bayram olarak kabul edilmiştir. Tüm Türkmenler için millî bayram olarak kabul edilen bu büyük günü, Türkmen halkı büyük bir sevinç ve keyifle kutlar (Kuzeci, 2017, <http://www.kerkukgazetesi.com/1556-2>).

D- Nevruz Bayramı

Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler, Sebeiler, Yezidiler, Filiyyeler ve diğerleri dâhil olmak üzere Irak ulusunun tüm grupları için en kapsamlı bayramlardan biridir. Her grup, belirli bir isimlendirme ve kendine ait farklı bir dini ve tarihi sebeple onu kutlar. Ancak herkes, bu dönemi yeşilin ve baharın ortaya çıkması, bereketin çevresel ve manevi anlamlarının yayılmasıyla kutlar. Nevruz kutlamaları, Türkçe konuşulan ülkelerde olduğu gibi Irak Türkmenlerinde de yapılır. Yani Kerkük ve Türkmen köyleri de bunu kutlar. 21 Mart gecesi sokaklarda toplanırlar, çocuklar

yollarda ve evlerinin çatılarında meşaleler taşıırken şarkı söylemeye başlarlar. Bu vesileyle Nevruz kutlamaları, farklı mahallelerde Türkmen binalar tarafından kutlanan genel bir gelenek haline gelmiştir.

Türkmenler geleneksel Türkmen kıyafetlerini giyerek ve geleneksel halaylarla ve çeşitli geleneksel Türkmen yemekleri sunarak kutlama yaparlar (Mater, 2008 , https://www.mesopot.com/mesopot/old/adad4/3.htm#_ftn1).

E- Mübarek Aşure Ayı Muharrem

Muharrem ayı, Yüce Allah'ın yücelttiği, diğer halklar gibi Türkmen halkının da karşıladığı mübarek aylardan biridir. Bu ayda İmam Hüseyin'in (a.s), ehli beytin ve ahabının Kerbela olayında aşure günü şehit edilmesini anarlar. Mübarek Muharrem ayı kutlamaları Kerkük'te ve Türkmenlerin yaşadığı diğer şehirlerde yapılır. Camilere ve evlere renkli bayraklar asmaları, yollara ve duvarlara renkli pankartlar koyulması ve siyah giyinmeleri hazırlıkları arasındadır.

Bu ayda, Irak'ın geri kalanında olduğu gibi, salavatlar ve ibadetler artar. Örneğin; çocuğu olmayan kadınlar, Hüseyin (a.s) için siyah giyinirler. Yemek pişirirler ve bir kısmını yürüyerek Kerbela'ya götürürler. İnsanlar bu ayın ilk gününde, bu aya özel olarak büyük bir tencerede et ve nohuttan oluşan piriç ve kıymalı özel bir yemek pişirirler. Komşulara ve fakirlere yiyecek dağıtırlar. Et ve nohuttan oluşan harisa da pişirirler. Onuncu gün her türden kabileler düzenli saflar halinde baltalar, zincirler ve kılıçlarla hareket ederler. İnsanlar Kerbela olayını canlandıran tiyatroya gider (Yaşar, 2018, s. 63-65).

F- Safer Ayı

Safer, Hicri takvimin ikinci ayıdır. Muharrem ayını takip eden aydır. Bu ayla ilgili miras kalan birçok inanç, adet ve gelenek vardır. Türkmen toplumunda hâkim olan bu inançlar arasında, Safer ayı geldiğinde sorunların çok olduğu bir ay olduğuna inanmaları ve uğursuzluktan korkarak evlilik girişimlerini, ev ya da araba satın alma veya herhangi başka bir işi iptal etmeleri sayılabilir. Bu da çoğu kişinin bu kararlarını ertelemesine ve ay boyunca talihsizliklerini kovabileceğini düşünerek sadaka vermesine neden olur. Türkmenler her yıl Safer ayının sonunda çömlek kırma âdetini miras almışlardır. Kötülükler ayının talihsizliklerine ve hüznlerine veda anlamına gelen ulusal bir tılsım gibi görünür (AL bayati, 2016,

<http://www.alnoor.se/article.asp?id=29585>).

G- Zekeriya Günü

Türkmenlerin uzun zaman önceki gelenek ve göreneklerinden biri olan (Zekeriya günü) her yıl Şaban ayının ilk gününe denk gelir. Genellikle o gün oruç tutulur ki buna Zekeriya orucu denir. İçine mumlar, tatlılar ve kuru yemişler koyulan büyük bir tepsi hazırlanır. Odanın ışığı söndürülüp sabaha kadar mumlar yakılır. O gün oruçlulara özel bir iftarlık hazırlanır. Komşulara tepsi içindekilerden bir miktar gönderilir. Bu gelenek, nesiller ve çağlar boyunca kısır kadınlara çocuk doğurma umudu vermiştir, bu yüzden Yüce Allah aşkına bu törenleri yeniden canlandırmaya kalkışmışlardır. Kısır bir kadın ya da Allah'ın kendisine erkek bir çocuk vermediği kadın her sene bir sürü tepsi hazırlar (Said, 2019, s. 18).

2.6.3. Türkmen Halk Edebiyatı

Irak'taki Türkmen edebiyatı, dalları doğuda Moğolistan'dan batıda Akdeniz'e uzanan büyük Türk edebiyatı ağacının küçük bir dalıdır. Irak'ta Türkmen edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen Şair İmadüddin Nesimi (ö. 1404), Doğu Anadolu lehçesi ile Azeri lehçesinin karışımı olan Türkmen lehçesini şiirde ilk kullanan kişidir. Bu şair, eski Bağdat'ın eteklerindeki Nesim köyüne nispet edilmiştir. Türkmen edebiyatı, 16. yüzyılda Irak'ta gelişmiştir. Fuzuli (1498-1558), Türk şiirinin müceddidi ve yaratıcısı olarak ortaya çıkmıştır. On dokuzuncu yüzyılda Türkmen şairlerinden biri olan Garibi Erbilli ve Türkmen sözlüğü yazar ve bunun dışında Emsile Türkmaniyye İftarname, Kıstas Müstakim, Divan Şiir... vb. eserler yazar Abdullah Safi (1828-1898), başarılı şairlerdir. Türkmen şair Seyyid Muhammed Cevad (1959-1892); Kerkük'te Hıdır Lütfü, Molla Sabir ve diğerleri gibi yazar ve düşünürlerin yanı sıra Türkmen şairler için bir kalem platformu haline gelen "Kevkeb Maarif" dergisini çıkarmış ve Bağdat'ta Türkmen Kardeşler Kulübü, 1962'de Arapça ve Türkmençe olarak Kardeşlik dergisini yayınlamıştır. On yedinci yüzyılda Türkmen devletleri döneminde Irak'ta yaşayan, köylerde yaşayan çiftçileri Kış ve Leyla kasidelerine benzer şekilde anlattığı destanların sahibi Azeri Kanber ve on sekizinci yüzyılın sonlarında Kerkük'te vefat eden, Yusuf ile Züleyha manzumesinin sahibi Muhammed Nevruzi de bu şairlerdendir. 1911'de Kerkük'te vefat eden Kör Abbas, 1906 yılında Dakuk'un köylerinden birinde vefat eden Kanber Ali ve 1917'de Beşir köyünde vefat eden Halil Ahmed şiir rivayet edenler

arasında sayılabilir. Eski Türkmen halk edebiyatı tarihi, romantik, batıl inançlı, dinsel ve eğitici hikâyelerle doludur. Çoğunun yazarı meçhuldür. Şarkılar, kuryalar, atasözleri, efsaneler ve fıkraların aktarılması gibi bunlarda asırlar boyunca nesiller tarafından aktarılmıştır (Basri, 1997, s. 25-32). Türkmen Halk Edebiyatı İkiye Ayrılır:

1- Yazarı Meçhul Halk Edebiyatı: Kökeni ve ortaya çıkış zamanı bilinmeyen edebiyattır. Bu nedenle halkın genel mirası ve bu edebiyatın sanatlarından biri olarak kabul edilir. Bu sanatlar; halk hikâyeleri, fıkralar, eğitici hikâyeler, efsaneler, halk atasözleri ve şarkılardır.

2- Yazarı Bilinen Halk Edebiyatı: Bilinen birinin yaptığı edebiyattır. İki kısma ayrılır:

A- Siyer: Nesir ve şiir arasında değişebilen, Türkmen edebiyatında âşık olarak tanınan şairlerin nazmettiği kıssalardır. Bu yüzden bu edebiyata âşık edebiyatı da denir. Kahramanlık, at ve aşk hakkındadır ve destansı şiirler içerir. Bu sanat, saz denen bir Türkmen müzik aletiyle şarkı söyleyerek icra edilir, bu yüzden onlara saz şairleri denir. Bu tür halk edebiyatı, kış gecelerinde ve mübarek Ramazan ayının gecelerinde halk kahvehanelerinde gelişmiştir.

B- Dini Edebiyat: İslam mezheplerinin edebiyatıdır. İslam kültürünün etkisi altındaki Türkmenler kendilerine ait Divan Edebiyatı olarak isimlendirdikleri bir edebiyat oluşturmuşlardır. Halk kitleleri; milletin aynası olan sultanlar, hükümdarlar, vezirler ve onları takip edenlere yönelik bir edebiyat olan bu edebiyattan soyutlanmıştır. Bu nedenle, İslam dininin etkisi altındaki bu kitleler, köklerini hakiki İslam dininin ruhundan alan yeni bir edebiyat yolunu izlemişlerdir. Bu edebiyat, nazım ve ölçü bakımından İslam öncesi Türkmen edebiyatıyla uyumludur. Bu nedenle bu edebiyat, eski Türkmen edebiyatı ile İslam'dan sonra ortaya çıkan edebiyat arasında bir arabulucu olarak kabul edilir ve bu edebiyat türü, Sufiler için edebi ve yol gösterici bir yer olan tekke ve zaviyelerde neşet ettiği için Tekke Edebiyatı olarak da adlandırılmıştır. Bu edebiyatın sanatları ise, Bektaşî ve Sufî nefesleri, Rasulullah'ın (s.a.v) ehli beytine methiyeler, şehit Hüseyin'in yiğitliği ve diğerleridir (Al-Dakuki, 1971, s. 38-39).

2.6.3.1. Türkmen Edebiyatında Halk Hikâyeleri

Hikâyelerin her türü (popüler – tarihi – duygusal dini- efsanevi hikâyeler, yani çoğu zaman çocukların zihnine hitap eden kurgusal hikâyeler) sadece Türkmen

kültüründe ve mirasında değil, aynı zamanda tüm dünya halklarının farklı özellikleriyle hayatlarında da farklı aşamalardan geçmiştir. Halk kültüründeki bu eski öykülerin çoğunun keyfi olarak yazılmadığını, halkın ihtiyaç duyduğu güvenliğin temin edilmesi, geçim konusundaki ihtiyaçlarının giderilmesi, maddî açlıkları ve manevi zayıflıklarından kaynaklandığını belirtmek önemlidir. Belki de yazılan en eski Türkmen hikâyelerinden biri Dede Korkut'un hikâyeleridir. Türkmenlerin kahramanlıklarını, savaşlarını ve atlılarını anlatan halk hikâyeleri, diğer duygusal hikâyeler, aşk hikâyeleri ve diğerleri de böyledir. Bu eski hikâyelerin çoğuna bakarsak, Türkmenlerin, o tarihî dönemlerde yaşadıkları basit aşiret atmosferleri ve bedevi hayatına dair resimlerle ayırt edildiklerini görülmektedir. Ayrıca Türkmenlerin gerçekliği, kahramanlıkları, zorlu koşullara dayanması, peş peşe gelen işgalleri, savaşları ve göçlerini anlatan canlı destanlar görülmektedir. Aslında bu hikâyeler, Türkmenlerin ne olduklarını, kahramanca eylemlerini ve kendilerine özgü eserlerini yansıtan en iyi ayna olarak kabul edilir. Halklar arasında her biri kendilerine ait olduğu iddia edilen ortak hikâyeler vardır. Ancak Türkmenlerin kendilerine ait Genç Osman, Aslı ve Kerem, Melike ve Cemal, Sultan Mahmut'un hikâyeleri, biçim olarak uzun öyküler ve kısa öyküler ve içerik olarak birkaç bölüme ayrılan eski öykülerin Türkmen mirasını kalabalıklaştıran cin hikâyeleri gibi hikâyeleri olduğu kesindir (Ahmet, 1998, s. 7). Bazılarına şöyle işaret edilebilir:

A- Tarihi Hikâyeler

Belirli bir olayı içeren veya olayın meydana geldiği özel bir tarihle ilgili hikâyelerdir. Sultan V. Mehmet'in İstanbul'u fethi, Genç Osman'ın Bağdat'ın fethindeki kahramanlığı, Sultan Selahaddin Eyyubi'nin Haçlı ordusunu yenmesi, Cengiz Han'ın sonunun nasıl olacağını öğrendiğinde oğullarına verdiği nasihati bunlardandır. Bu hikâyelerin çoğu, bu kahramanların doğüstü eylemleriyle ilgili birçok efsaneyle karışmıştır. Diğer halkların kahramanları ve eserleri alanında hürmet ve saygıyla anılabilir. İslam kahramanlarının hikâyeleri ise, özellikle gençlerin meclislerinde vaazlar, ibretler içerdiği ve uğruna kendilerini feda edebilecekleri vatan sevgisini yüreklerine aşladığı için gururla anlatılır. Nitekim İslam halkları, gurur duydukları her alanda İslam kahramanlarını taklit etmişlerdir. Bu, sahip olduğu din ve milliyetçilik birliği sebebiyledir. Onun için bu halkların her biri kahramanı kendine nispet etmeye çalışır. Bu hikâyelerin çoğu, insanlara, büyük atalarına ve onları doğuran Türkmenlere karşı ulusal gurur ve sorumluluk bilinci kazandırır.

B- Aşk Hikâyeleri

Çoğu Türkmen hikâyesi aşk (anne-kız kardeş-eş) özelliklerini içerir. Türkmen mirasında, kahramanın sevgilisine kavuşmak için ne kadar acı çektiğini anlatan duygusal hikâyeler vardır ancak o, her zaman mutlu sonları olan diğer Türkmen halk hikâyelerinin aksine, hikâyenin sonunda kazanan taraf olmaz. Aslı ile Kerem hikâyesindeki kahraman başını sevdiği kızın kucağına koyabilmek için tüm dişlerini feda eder. Bir diş hekimi olan Aslı'nın annesi onu kandırarak (sevgilisinin kucağında kalabilmesini vadederek) dişlerini teker teker çeker. Amacı diş çekmek değildir, sonunda kalbinin derinliklerinden çıkan aşkla yanar. Bu aşk onunla birlikte annesinin, Kerem'le arasına girdiği Aslı'yı da yakar. Irak Türkmen sözlü edebiyat tarihinde önemli yeri olan Arzu ve Kanber hikâyesine gelince, diğer halk hikâyeleri arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Ayrıca bu destansı ölümsüz hikâye, çağlar boyunca Türkmen nesillerinin geniş alanlarında ortaya çıkan Türkmen hikâyesinin önemli bir kaynağı olarak kabul edilir. Bu hikâyede kahraman ile sevgilisi arasına biri girer. Bu hikâye, tamamen Türkmen bir karakter taşır ve bu hikâyedeki olayların Irak'ta Türkmen devletleri döneminde gerçekleştiği asla göz ardı edilemez (Al-Dakuki, 1971, s. 42-43).

C- Efsanevi Hikâyeler

Irak Türkmenlerinin efsanevi hikâyeleri, kötülük ve iyilik arasındaki bir mücadeleyi, kötülüğün, yalanların ve kandırmaların, iyiliğin karşılaştığı bir güç olduğunu, hayvanların istediklerinde insana dönüştüğünü yansıtır.

Irak Türkmenlerinin efsanevi hikâyelerinde de diğer ülkelerinkinde olduğu gibi insanlar, kuş şekli veya hayvan şekli alabilir. Hain Vezir, Oduncu Kızı ve Ahmet ve Şerkar Sahibi hikâyeleri bunlara örnektir.

Hikâye, sihirbaz ve Ahmet arasında geçer. Sihirbaz Ahmet'e tılsımlar ve büyüler öğretir, büyücünün kızı Ahmet'i sever ve Ahmet de onu sever. Kız Ahmet'e, eğer büyülerini ve tılsımlarını öğrendiğini söylese sihirbazın onu öldüreceği haberini verir. Bu yüzden Ahmet aptalmış gibi ve her şeyi unutmuş gibi davranır. Sihirbaz ona inanır ve onu serbest bırakır. Ancak kısa sürede kandırıldığını anlar. Ahmet'in babası at giysileri satarken sihirbaz onu yakalar. Ahmet, babasının at dizginini satması nedeniyle gücünü kaybeder. Sihirbaz atı orada bırakmaz. Onu öldürmek için atı saraya götürür. Sihirbazın kızı durumu anlar ve babası evden çıktığında kız atın dizginini çözer. Bundan sonra Ahmet'in gücü yerine gelir. Yarışma başlar ve farklı hayvan kıyafetleri giyerler.

Sonunda Ahmet sihirbazı yener ve sevdiği kızla bir araya gelir. Bu hikâyeden bireyin özgürce ve bağımsız yaşamasının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü herkesin özgür yaşama hakkı vardır (Paşayev, 1998, s. 195-196).

D- Hayvan Hikâyeleri

Hayvanlarla ilgili hikâyeler Türkmenler arasında çok yaygındır. Hayvanların insan gibi konuştuğu birçok hikâye vardır. Sembolik hikâyelerin temel amacı, hikâyelerde korku, yalan, nefret ve hileler yerine çocukların ve gençlerin kalplerinde dostluk, mertlik, hayırseverlik, büyüklere saygı gibi duygular büyütmek ve yetiştirmektir. Aslan, kurt, kuzu, horoz, tavuk vb. olan hikâyelerde bu hayvanların temel hedefi yiyecektir. Yiyecek için verilen mücadele tatmin edici yollarla ifade edilir.

Kerkük bölgesindeki hayvan hikâyeleri ile Azerbaycan'daki yaygın hikâyelerin ortak özellikleri vardır. Yeryüzünde hayvanlarla ilgili bilinen tüm hikâyelerde, hayvanlar birbirleriyle konuşur, kavga eder, arkadaş olur, düşmanlık beslerler ve özel bir şekilde ifade edilirler. Hayvan hikâyelerinde de diğer milletlerin hikâyelerinde olduğu gibi sembol tilkidir ve Irak Türkmen kültüründe tilki, çeşitli hileler yaparak en zor durumlardan kurtulur. Yani tilki hızla kıyafet değiştirir, gerektiğinde hile yapar, zor durumdan kurtulur ve diğerlerini zor durumda bırakır. Bu hikâyeler sadece tilkinin hilelerini anlatmaz. Çocuklar, hayvanlar ve hayatları, kişilik, hayvanların sevdiği yiyecekler hakkında bilgilendirilir ve dünyaya bakış açıları geliştirilir (Paşayev, 1998, s. 192-193).

2.6.3.2. Efsaneler

Konumu yükselmiş veya alçalmış her milletin eğlence, kahramanlık, aşk, ahlak ya da komik içerikli olsun tüm renkleriyle efsaneleri vardır. İnsanların nesilden nesile aldıkları ve oluşumlarının ve yaşamlarının hayati bir parçası haline gelen, hatta ruhlarına karışan ulusal mirasın büyük bir bölümünü temsil eder. Bu nedenle her efsanenin, insanların geçmişini, evren ve varoluşa bakış açılarını ifade eden kendine özgü ulusal özellikleri vardır. Öte yandan efsaneler, belirli bir kişiyi veya ferdi oluşturmak için oluşmamıştır. Yunanlıların İlyada'sı, Farisilerin Şehname'si, Hinduların Ramayana'sı ve Türklerin Oğuzname'si; Homeros'un, Firdevsi'nin, Valmiki'nin ve Dede Korkut'un yazdığı destanlar değildir. Bundan önce halk hikâyeleri ve şarkıları şeklinde de mevcuttur. Sonra bu kişiler gelmiş, bu dağınık parçaları toplamış ve bu milletlerin

övüneceği destanlar oluşturmuşlardır. Türkmenlerin adetlerini, geleneklerini, kahramanlıklarını ve hatta kökenlerini anlatan kendi efsaneleri vardır. Bunlar arasında bugün Moğollar arasında bilinen kahraman olan Bahadır Cangır efsanesi, Türkmenlerin kökenini ve topraklarda yayılmalarını anlatan Bozkurt efsanesi, Oğuz Kağan ve 6 çocuğu, Ergenekon, Attila ve diğer destanlar bulunmaktadır (Al-Dakuki, 1971, s. 67-68).

2.6.3.3. Halk Destanları

Destanlar, eski ulusların tarihinde oluşan en eski edebi ürünler olarak kabul edilir. Bu destanlar yazılı edebiyat öncesindeki (yani edebi metinleri yazmaya başlamadan önce) edebi eserlerdir.

Halk destanları, Türkmen edebiyat sanatının ve onun kadim edebi mirasının büyük bir parçasıdır. Türkmen halkı, özgün bir edebi sanat türü olan halk destanlarına özel bir ilgi göstermektedir. Arzularını, dünyaya bakış açılarını, hayatlarındaki olayları bildirir. Halk destanları, çoğunlukla kahramanın yaşadığı tarihi olayları anlatan kahramanlık eylemleridir. Destanlar, büyük edebi bir zenginlik gibidir, Türkmen feodal halkının da yaşadığı dönemin gerçek tarihidir. İnsanların karakteri ve dehası hakkında birçok destan ve hikâye tescillenmiştir. Köroğlu, Arzu ve Kanber destanları, en önemli halk destanlarından biridir (Khedher, 2011, s. 62-63).

2.6.3.4. Vecizeler ve Atasözleri

Diğer halk kültürü edebiyatı türleri gibi vecizeler ve atasözleri, hikmeti, dünyaya bakış açısını ve ifade gücünü ortaya çıkaran kelimelerdir. Aynı zamanda insanların tarihini, gelişim aşamalarını, yaşam tarzını, dünya görüşünü, inançlarını, geleneklerini vb. yansıtan olağanüstü hazinelerdir. Bu hazinede geçmişle ve geleneklerle ilgili olaylar görülebilir. Irak Türkmenleri tarafından söylenen atasözlerine rağmen, Türk atasözleriyle benzerliklerini koruyan özelliklere sahiptirler. Hatta çoğunlukla benzer oldukları kanıtlanmıştır. Türkmen halkının hayatını ve millî unsurlarını yansıtan atasözleri, samimi ve özgün bir şekilde ifade edilmektedir. Yapı ve düzen açısından Türk atasözlerinden farklı değildir. Anlam olarak tüm insanlara hitap eden bir üsluptadır. Türkmen atasözleri, çalışmanın faydaları, tembelliğin zararları, mertliğe ve cesarete saygı, atın bir insanın hayatındaki yeri ve önemi, vatan sevgisi, dostluğun önemi,

talihsizlik, rüşvet, kıskançlık, kadının toplumdaki konumu, anne, misafirperverlik vb.

konuları ele alır. Romanlar, atasözlerinde belli bir rol oynamıştır. Leyla ile Mecnun efsanesi buna örnektir. " Ne Leyli heste düşün, ne Mec- nun can versin" .

Ayrıca folklor, epik ve lirik, peri masalları, gizemler, destanlar ve peri masalları hakkında birçok atasözü ve ifade vardır. Peri masallarında olduğu gibi, "Yuhu ölümün kardaşığı", "Gelen geder, giden dönmez". Bilmeceler hakkında atasözleri ortaya çıktı "Her gözelin bir eybi olar". Komik anekdotların yaygın atasözleri vardır " kassabın minnetin". Türkmen folklorunda birçok atasözü vardır. Açgözlülük hakkında bahsetmektedir.

"Azacık aşım, ağrımaz başım", "En büyük varlığı-sağlıdır"

Türkmen atasözlerinde hayırsever, cömert, açık fikirli bir insanın nitelikleri ilgi ve takdir konusudur.

"Veren el derd görmez", "Veren eli herkes sever", "Vursan öldür, yedirtsen doydu"

Atasözleri, atasözünde olduğu gibi insanlar arasında adaleti ve iyi ilişkileri ifade eder, örnekte olduğu gibi: "Garib, dostu olmayandır".

"Terbiye direği nene terbiyesidi" "Esil ile evlen, hesirde yat" "Herkes öz evinin hizmetçisidir"

Bencil, kibirli ve konuşkan insanlar şu atasözlerinde ve ifadelerde eleştirilir:

"Bire değmez, mini beğenmez"

Atasözleri adaletsizlik ve sosyal eşitsizlik temalarını ele alır:

"boş boğazlığı, karın doyurmaz"

"Biri yeyer, biri bahar, gıyamet onda kopar"

"Kimi su tapmaz içmeğe, kimi yol tapmaz keçmeğe" (Paşayev, 1998, s. 209-233).

2.6.3.5. Bilmeceler

Bilmeceler, halk ürünlerinden biridir. "الأحاجي واللغاز" kelimeleri eş anlamlarıdır. Bilmecelerin içeriğinin derin, ulusal zihniyeti geliştirme gibi belirli bir amacı olduğunu,

geçmiş yüzyıllardaki değerlere bağlılığını görüyoruz. Toplumların farklı kesimlerinde yaygın olarak kullanılan bir zekâ oyunudur. Sözlü kültür, bu kültürel ürünü bir dilden diğerine, bir nesilden diğerine ve bir bölgeden diğerine aktarır. Ulusların ve halkların kültürel değişimini tanımlamak için önemli bir kaynaktır.

Bilmeceler, Irak Türkmen halk sözlü edebiyatında geniş bir yer tutmaktadır. Bilmece, sosyal hayatı büyük ölçüde etkiler. Geçmişte, teknoloji insanların hayatlarını etkilemeden önce, insanlar çeşitli eğlence ve vakit geçirme biçimleri bulmuşlardır. Köylerde ve şehirlerde aile bireyleri ve akrabalar uzun ve soğuk kış gecelerini geçirmek için sobanın etrafında toplanır, bilmeceler sorarak eğlenceli zamanlar geçirir. Çoğu zaman bilmeceler büyükanne, teyze veya yaşlı insanlar tarafından sorulur. Bilmeceler şiir ve düzyazı şeklinde söylendiği gibi mâni ve kurya tarzında da söylenir. Aynı şekilde sözlü halk edebiyatı kafiyesi, çoğu şiir biçimine yakındır. Bilmeceler, soru-cevap şeklinde, süreli olur. Genellikle bilmecelerin cevabı hayatın çeşitli alanlarındanadır. Bilmeceler çeşitli kavramlar ve konular içerebilir. İnsanlar arasında en yaygın olanı bitkiler, hayvanlar, nesnelere ve doğa olaylarıdır.

Türkçede “Türkmen bilmecesi” terimi “tapmak” fiilinden türemiştir, “tapmaca” kelimesidir. Bu terim bugün hala Irak Türkmenleri tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca Anadolu, Azerbaycan ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Tuzlu, 2016, s. 477-496).

Bulmaca Örneği:

Bir kızım var

Bir gözü var (**İğne**)

Altı deri üstü deri

İçinde var bir avuç darı (**İncir**) Ateşte pişer

Ette asılı

Bir quyyum var (**Küpe**)

İçinde iki türlü suyum var (**Yumurta**)

2.6.3.6. Anekdot ve Fıkralar

Fıkralar, zamanın geçmesiyle halkın ve kültürel bir miras olmuştur. Her zaman anlam ve hikmet içeren kısa hikâyeleridir. Türkmen kültürü, derin anlamları ve hikmetleriyle insanları büyüleyen neşeli fıkralar açısından zengindir. Fıkraların en meşhur şahsiyetlerinden biri, fıkraları sayı ve nitelik olarak özel bir konuma sahip olan Nasreddin Hoca'dır. Nasreddin Hoca'nın fıkraları doğu ülkelerinde, özellikle Türkçe konuşan topluluklar arasında yayılmıştır. Nasreddin Hoca, herkes tarafından ve Irak Türkmen kültüründe sevilmiştir.

Türkmen kültüründe fıkraların konuları geniş ve çeşitlidir. Nasreddin Hoca'nın fıkraları eğlenceli ve kısadır. Bu nedenle çok yaygınlaşmış ve insanların hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Fıkralar, atasözlerinin ve tabirlerin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bugün bile insanlar tarafından Nasreddin Hoca'nın fıkralarını vecize olarak kullanılmaktadır. Irak Türkmen kültüründe Nasreddin Hoca'ya ait birçok atasözü ve vecize vardır, örneğin:

"Parayı veren, düdüğü çalar", "Eyibsiz güzel olmaz", "Bahara bir söz deyen yoh", "Mesele haçalandı", "Gurbet belimi kırdı", "Yorğan getdi, iş bitdi"

Çoğu zaman bir fıkradaki fikir bir cümleyle ifade edilmektedir. Nitekim fıkraların özü bilinçli söylenmiş bir cümleden oluşur. Fikirleri, konularla ilgili çeşitli fıkralarla açıkça belirtilmiştir. Zulüm, adaletsizlik, durgunluk, kölelik, rüşvet, ikiyüzlülük, cimrilik, dolandırıcılık, zarar, kızgınlık, kandırıcılık, bencillik, tembellik gibi kötü nitelikler eleştirilir. Nasreddin Hoca'nın fıkralarının, Türkmen kültüründe kendine özgü bir üslubu vardır. Halkın dilidir ve onların yaşam deneyimlerini ifade eder. Bilgeliğiyle harika görünen, insanları seven Nasreddin Hoca, kendinde en güzel nitelikleri birleştiren zeki, gururlu, iyiyi kötüyü ayırt edebilen biridir. Nasreddin Hoca fıkraları ve şakaları ahlaki, eğitici ve tavsiye içeren konular içerir. Aşağıda "Baş Süfrede Evvelce Yer Alardım" fıkrasını örnek olarak işaret vermekteyiz:

Molla Nasreddin Hoca bir meclise kıyafetleriyle gider. Kimse ona ilgi göstermez, bu da yetmezmiş gibi ondan sonra gelenler üst kata oturur. Mola buna çok kızar ve kimsenin haberi olmadan meclisi terk eder. Molla'yı yeni kıyafetiyle gördüklerinde, önünde çaba göstererek ona saygı duyarlar:

"Hadi Mola, elini masanın üstüne koy" derler.

"Bu eti ye, o eti değil"

Israrlarına rağmen hiçbir şey yemez. Yemeği bir tarafa uzatırlar:

Buyur ye. Sana saygı duyuyorlar. Bana saygı duysalardı sofrada ben olurum.

Kıyafetine ve görünümüne göre insanlara saygı duyanları eleştirir (Paşayev, 1998, s. 257-267).

2.6.3.7. Türkmen Şiiri

Türkmenler atalarının rehberliğinde yüzyıllar boyunca şiirsel ve kültürel miraslarını korumuşlardır. Bu da Türkmen edebiyatını Orta Asya'daki tüm Türkçe konuşulan ülke ve bölgelerde ayrı ve farklı kılmıştır.

Irak-Türkmen edebiyatı tarihi hakkında yazılan kaynaklara dayanarak, iki esas döneme Ortak Dönem Edebiyatı (Başlangıcından 1918'e kadar) ve Çağdaş Edebiyat (1918-Günümüze kadar) ayrılmaktadır: Ortak dönem edebiyatı başlangıçtan 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar süren bir devri içine alır. 14. yüzyılda tuyuğları ile yazılı edebiyatta şöhret kazanan ve Irak-Türkmen oğuzuyla şiirlerini yazan Nesimi (1370-1417M.) Irak'ta yeni bir edebi çığır açarak Türkmen edebiyatının baş temsilcisi olmuştur. Nesimi'nin etkisi yüzyıllar boyunca Irak-Türkmen şairleri üzerinde devam etmiştir. Şiirlerinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Nesimi'den sonra gelen meşhur şair Fuzûlîdir (1498-1556M.) Araştırmacıların bildiklerine göre, Fuzûlî çağın en büyük şairlerinden olmuştur. O, sadece Irak-Türkmenlerin değil, bütün Türk âleminin en büyük şairi olarak tanınmıştır (Beg Zade, 2018, s. 1-2).

En önemli ve önde gelen Türkmen şairleri Seyyid İmadüddin Nesimi ve Fuzuli el-Bağdadi'dir. Türkmen şiirinin en büyük öncüleri olarak kabul edilen bu şairler, sadece anavatanları Irak'ta değil, Türkçe konuşan ülkelerin toplumunun şiirinde de yer almaktadır. Bu iki şair klasik yaklaşımı benimsemiştir. Bağdat'ın eteklerindeki Nesim bölgesinde doğan şair İmadüddin Nesimi (1370-1417), Türkmen şiirinin gerçek kurucusu ve Türk dili konuşan halkların edebiyat tarihinin en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilir ve özellikle Türkçe konuşan ülkelerde İslam düşüncesinde önemli bir figürdür. 14. yüzyılda Türkmen lehçesiyle şiirlerini yazan ilk şair olmuş ve zamanına ilişkin geniş bilgisini ortaya koymaktadır.

(Gülşeni Şuara- 1563) tezkiresiyle şöhret kazanan, çağının büyük edebiyatçısı sayılan Fuzûlî'nin çağdaşı ve Fuzûlî'nin oğlu (Fazlı)'nın yakın dostlarından olan lirik şair Ahdi'nin yazdıkları edebiyat tarihimiz için önemli bir belgedir (Benderoğlu, 1989, s. 11).

16. yüzyılda Bağdat'ta doğan ve Şam'da ölen Bağdatlı Ruhi 1548-1605 M. divan şiirinin ustalarından sayılan ve (Terkib-i Bent)'i ile tanınan bir şairdir. Yine bu dönemin sonlarında Bağdat'ta yaşamış Türkmen şairi ve hattati (Kavsi)'nin, yazdığı şiirlerin dizelerinde ünlü şair Fuzûlî'nin etkisi altında olduğunu öğrenebiliriz. 18. yüzyılda Iraklı Türkmen şairi (Nevresi Kadim)'in adına ortak Türk edebiyatı tarihinde de rastlıyoruz. Sanatkâr Kerkük'te doğup büyümüştür. Divan yazarları arasında olduğu kadar nesirde de üstün başarı sağlamıştır (Sarıkahya, 1978, s. 7).

19. yüzyılda Safi Abdullah, 20. Yüzyılda Kabil, Mehri, Esad, Hızır Lütfü, Hicri Dede, Reşit Akif, Muhammed Sadık, Celal Rıza Efendi ve başkalarının edebiyatımızda görkemli yerleri vardır (Benderoğlu, 1989, s. 12).

Servet-i Fünûn döneminde baş gösteren yeni tarz şiir anlayışı 20. yüzyılın başlarında Irak Türkmen edebiyatını da etkilemiştir. Baha (1866-1948) ve Rauf Görkem (1885-1972) gibi isimler, buna örnektir. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra Bağdat, Basra, Musul ve Kerkük'te gazete ve dergilerin yayımlanmaya başlaması ile edebiyat dünyası da canlılık kazanmıştır. Özellikle Kerkük'te çıkan Havadis gazetesi ile Maarif dergisi, edebiyatçılara ışık tutmaya başlamıştır (Alwindawi, 2016, s. 20).

1950'li yıllarda bir yandan eski geleneğe bağlı eserler verilirken diğer yandan özellikle şiir alanında sadeleşme hareketi hissedilmeye başlar. 1958 yılında, Kerkük'te yayınlanmaya başlayan Beşir Gazetesi Irak Türkmen edebiyatı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu edebî hareketlenme Ata Terzibaşı'nın (1924-2016)'nın liderliğinde başlamış, böylelikle önceki dönemlerde tüm girişimlerin sonuçsuz kaldığı hareket, kendini göstermeye başlamıştır. Ata Terzibaşı'nın yanında Reşit Kâzım Beyatlı (1914-1983), Rıfat Yolcu (1926) ve Ali Marufoğlu (1927) gibi isimler de bu konuda önemli rol oynamışlardır. Nazım alanında da önemli adımların atılması ve yeni şiir anlayışının rağbet görmeye başlaması, Irak Türk edebiyatının yeni ufuklara doğru açılacağına bir habercisi olmuştur (Alwindawi, 2016, s. 20).

2.6.3.8. Türkmen Edebiyatında Horyat

Horyat, Irak Türkmen halk edebiyatının felsefesini ve yaşam tarzını yansıtan en önemli dalıdır. Yazarlar ve edebiyatçılar horyatın birçok tanımını yapmıştır. Horyat konusunda yaptığı araştırmalarla tanınan Ata Terzibaşı, “Bu özel olarak yazılmış küçük dörtlüklerin, aslında derin anlamları vardır. Kelimelerin sanatından doğan, insanların kalbindeki duygularını bildiren bir ifade türüdür. Horyat, kısa olmasına rağmen derin ve değerli anlamlara sahiptir.” şeklinde tanımlamıştır (Terzibaşı, 1973, s. 70).

Horyat sözcüğünün kökeni ve telaffuzu hakkında farklı görüşler ileri sürülmekle beraber kesin bir yargıya varılamamıştır. Irak Türkleri arasında kavramın “horyat; horyat, koryat, koyrat” şeklinde de telaffuzu söz konusudur. Bazı Türkmen araştırmacılar, “koryat” kelimesinin Kerkük şehrinde bulunan Korya adındaki semtten veya “koruyad: acı hatıra” anlamındaki sözcüğün değişiminden meydana geldiğini ileri sürerler. Türkiye’deki bazı araştırmacılar, koyrat kelimesinin “sertlik” anlamına geldiği konusunda ortak fikirdedirler. Horyat kelimesi Türkmen lügatında “horı, hor” kelimesinden alınmıştır. Bu kelimenin birçok anlamı vardır: zavallı sefil, kimsesiz vs. bunlardan bazılarıdır (Dakuklu,1970, s. 97).

Vehbi Cem Aşku, horyat kelimesinin Türkiye’deki karşılığının “horyat” olduğunu; kelimenin “kötü huylu, çirkin” gibi anlamlara da geldiğini belirterek bunun daha çok Türkiye’nin güney illerinde uzun havaların karşılığı olarak sözlerin de bu yanık ezgiye uygun bir tavırla icra edildiğini ifade eder. Araştırmacı, bu kelimenin Kerkük’teki aslının “horyat” olduğunu ve mani karşılığında kullanıldığını belirtir (Mulla Muhammedoğlu, 1954, s. 145).

İsmail Parlatır, “Osmanlı Türkçesi Sözlüğü”ndeki “horata” kelimesinin tanımından hareketle horyatın diğer bir anlamının “(<Yun.), Alay, şaka, eğlence, latife” olduğunu açıklar (Parlatır, 2006, s. 642).

“Tarama Sözlüğü”nde de “Osmanlı Türkçesi Sözlüğü”nde olduğu gibi “horata” sözcüğünün “şaka, alay, eğlence” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Tarama Sözlüğü, 1957, s. 386).

“Kamus-i Türki”de horyat kelimesi “köylü, kaba, eli bir şeye yakışmayan, bir şeyi güzel muhafaza etmeyi bilmeyen” şeklinde açıklanmaktadır (Sami, 2007,s. 591). Türk lügatlarında horyatın Yunanca bir kelime olduğu belirtilmektedir. “Türkçe

Sözlük”te “hoyrat” kelimesi “s. Yun. hoyratis 1. kaba, kırıcı ve hırpalayıcı 2. Güneydoğu Anadolu’da ve Irak Türkleri arasında tek başına söylenen bir çeşit ezgili deyiş olduğu bilinmektedir.” biçiminde açıklanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1998, s. 1006).

Horyat, kısa, yazıya geçirilmemiş, söyleyeni bilinmeyen bir sözlü halk şiiridir. Nesilden nesile aktarmışlardır. Genelde kuriyat veya huriyat dedikleri cinaslı dörtlüklerdir. Bu dörtlükler, cinaslı kelimelerin derin çağrışımlarla basit bir şekilde kullanılmasıyla nefis aşk görüntüleri, sosyal, ahlaki ve felsefi atasözleri içerir. Türkmenler sevinç ve üzüntülerinde her fırsatta bu türü zikrederler. Dini törenlerde de önemli işlevleri vardır. Toplum sınıfları arasında aktif olarak kullanılmaktadır. Halkın geleneksel dilini yansıtır (Tuzlu, 2011, s. 43).

Dörtlükler şeklinde yazılan horyatlarda kafiye ve redif vardır. Bu dörtlükler genelde “aaba” şeklinde kafiyeleyip dört mısradan oluşmaktadır. Horyatların birinci mısrası 3, 4, 5 veya 6 heceden oluşur. Kimi horyatlar dört mısradan fazla yapıda olur. Bu tür horyatlarda “kanat” adı verilen mısralar aabbba şeklindedir. Dörtten fazla mısradan oluşan horyatların oluşturulması için horyattaki cinas ögesinin farklı manalar veren şekillerin mısraları arasına aynı kafiyede mısraların eklenmesi gerekmektedir. Bu mısralar aababa şeklindedir yani biri serbest biri kafiyeli olmak üzere istendiği kadar çoğaltılabilmektedir. Genel olarak horyatları şekil yapısına göre şu başlıklar altında toplayabiliriz: Cinaslı Horyatlar, Kafiyeli Horyatlar, “Redifli ve Kafiyeli” Horyatlar, Kelime Tekrarı ile Kurulan Horyatlar, Kanatlı Horyatlar, Dörtten Fazla Mısradan Oluşan Horyatlar... vb. (Tuzlu, 2014, s. 223-230).

Yaz bele

Bahar bele yaz bele

Kâtıbın ne suçu var

Xudam démiş yaz bele

Yara meni

Dert meni yara meni

Ya al yaradan canım

Ye yétir yara meni

Al inceden

Gir sallan al inceden

Néçe can telef oldı

Bı faqtan alınca den

Horyat, yüksek sesli, nağmeli şarkılardan biri olarak kabul edilir. Çünkü bireysel olarak icra edilir. Kuriyat, düzenli nağmelere sahip, özel makam türleri ile söylenir. Bu nağmelerin sadece Irak kuriyatlarına özgü olduğunu söyleyebiliriz. Kerkük, benzerleri başka yerde bilinmeyen kendine has makamlarını hala korur. Irak'ta Türkmen müziğinin altın çağı on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başları arasındaki dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde Türkmen makamlarının ustalarının çoğu Mugila, Malullah, Şaltag, Muhammed İskender ve Türkmen müziğinin gelişiminde etkisi olan diğer şarkıcılar yaşamışlardır. Türkmen kuriyatlarının yirmi kadar makamı vardır. Muhalif, beşiri, kesük, Karabağlı vs. bu makamlardandır (Al Dakuki, 1964, s. 46).

Horyat tarzının musiki bakımından menşe' ve tekâmülü hakkında eski kaynaklarda aranan bilgilere pek rastlanılmamaktadır. Bununla beraber hoyrat tarzının tarihî seyir ve gelişmesini kendi özelliği içinde izleyecek olursak bu tarz nağmenin umumiyetle Irak Türkleri arasında neşvü nâme bulduğu neticesine varabiliriz. Bu tarz ezginin son gelişmiş şekliyle Kerkük'te en az üç yüz yıllık geçmişi vardır. Bugün mevcut 24 kadar hoyrat usulünün hepsinin o tarihlerde bilinmekte olduğu, araştırmalarımız sonunda anlaşılmıştır. 1950 yılında henüz hayata gözlerinin yummamış olan yüz yaşlarını aşkın hemşehrilerimizin ve bu arada o vakit seksen, doksan yaşlarındaki bazı hoyrat çağırancılarımızın bize anlattıklarına bakılırsa-ki bunlar genç yaşlarında buldukları bir çağda yaşlı ustalarından naklen haber verdiklerine göre- yukarıda vardığımız neticenin doğruluğunu öğrenmiş oluyoruz (Terzibaşı 1975, s. 132-133).

2.6.3.9. Halk Edebiyatı Biyografisi

Türkmen halk edebiyatı, aşk, aile, halk veya insanlık uğruna ideallerine ulaşmak için kendilerini feda eden kahramanların hayatlarını anlatan sözlü veya yazılı biyografilerle doludur. Biyografi, düzyazı serpiştirilmiş şiirsel bir destandır. Eğer yazılıysa, görünürdeki konusu atçılık veya kahramanlıktır. Ancak genellikle gerçek bir

tarih etrafında döner ve kahramanın ortaya çıkışından atlı olana kadar geçtiği farklı aşamaları, ardından efsanevi ve destansı tarafını anlatır. Bu halk edebiyatı türü, Türkmenler tarafından İslam'dan önce bilinmektedir. Orta Asya şairleri, "Oğuzname" dedikleri uzun şiirlerde kahramanların biyografilerini nazmetmişlerdir. Türkmenlerin İslam'a girmesinden sonra Türk edebiyatı Arap ve Fars edebiyatından etkilenmiş ve bu iki edebiyatın etkisiyle 12. yüzyılda divan edebiyatı ortaya çıkmıştır.

On yedinci yüzyılın biyografi yazarları için parlak bir çağ olduğu söylenebilir. Buradan, bu sanatın 15. ve 17. yüzyılları arasındaki dönemde tamamlandığı anlaşılır. Köroğlu, Arzu ve Kanber, Aslı ve Kerem ve diğerleri gibi en önemli biyografiler yazılmıştır.

Biyografi, çiftçilerin köylerdeki duygusal yaşamını bize gösteren değerli bir Türkmen destanını temsil etmektedir. Üslup ve tema açısından, Türkmen lehçeli şarkılar, cömertlik, misafirperverlik, su çarkından su alan kızlar, Türkmen gelenek ve göreneklerini, sevgilinin kahramanlığını, kızların fedakârlığını ve sadakatini açıkça göstermektedir.

Yusuf ve Züleyha'nın yaşam öyküsünü yazan Türkmen şair Muhammed Nevruzi, Kuran-ı Kerim'de bahsedilen Yusuf Peygamber'in kıssasından esinlenerek bunu nazmetmiştir. Yaklaşık 8400 beyte sahip, Kerkük ve çevresinde birçok el yazması nüshası bulunmaktadır. Nevruzi, efsanevi bir hava katmasına rağmen, destanında Kurani kıssadan etkiler göstermiştir. Türkmen şair Dadaloğlu (ö. 1865) biyografi sanatının şairlerinden biri olarak anılmıştır. Ancak raviler, başka biyografi şiirleri söyleyen bazı ravilere ulaşmıştır. 20. yüzyılın başlarında, Kerkük'te 1911'de ölen Karabaş ve 1906'da İmam Zeynelabidin'in köyünde Dakuk'ta ölen Kanber bunlardandır. Hatta bu şiirleri söylerken sesinin güzelliği ve güzel icrası sebebiyle bülbüllerin, sazının yanına indiği rivayet edilir.

Bu destanlar, birçok yazar ve şair için büyük bir edebi zenginlik ve ilham kaynağı olmanın yanı sıra, Türkmen toplumunun içinden geçtiği feodal dönemin gerçek tarihi olarak kabul edilir. Halkın yaratıcı kişileri, bu biyografilerin kahramanları hakkında birçok hikâye ve efsane örmüş, böylece kendileri de efsane olmuşlardır.

Bu biyografiler çeşitlilik gösterir. Halkı zalimlerden ve baskıcılardan kurtarmak için kahramanlığı ifade eden Köroğlu, genel tecrübeyle ilgili özel tecrübeyi ifade eden, o dönemdeki çiftçilerin yaşamlarının resimlerini içeren sevgi, fedakârlık ve kurtuluş

çerçevesi içinde duygusal destanlar bunlara örnektir. Arzu ve Kanber, Aslı ve Kerem, Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun bu duygusal destanlardandır. Bu biyografi, yaşamı eski ve yeni değerler arasındaki bir mücadele veya insanın daha basit bir şekilde daha iyi bir yaşama ulaşmak için verdiği mücadele olarak veya karmaşıklıktan uzak olaylar olarak tasvir etmesiyle ayırt edilir. Geçmişteki birçok dünyayı ve nesli kucaklasa da insanlığın hayat, aşk, sihir ve ölümle ilgili çok eski zamanlardan beri hikâyesini anlatılır. Türkmen halk edebiyatının en ünlü biyografi öyküleri arasında Koroğlu ve Arzu ve Kanber bulunmaktadır (Al-Dakuki, 1971, s. 151-152).

- **Arzu ve Kanber**

Bu hikâye en ünlü halk masallarından biridir ve Anadolu, Rumeli, Azerbaycan, Türkmenistan ve özellikle Türkmen unsurunun yaşadığı bölgelerde Irak halk çevrelerinde dilden dile dolaşmaktadır. Merhum Dr. İbrahim ed-Dakuki, Merhum Dr. Abdullatif Bendirolu, Araştırmacı Ata Terzibaşı, Araştırmacı Dr. Mehmet Merdan ve diğer Iraklı Türkmen araştırmacılar bunun hakkında yazılar yazmışlardır. Arzu ve Kanber hikâyesi, Leyla ile Mecnun ve Ferhat ve Şirin hikâyelerine benzeyen, yüzlerce yıldır dillerde dolaşan hikâyelerden biri olarak kabul edilir.

Oysa Halk bilimi araştırmacısı Ata Terzibaşı, hikâyenin Irak'a ait olduğunu ilk belirten kişidir. Bu hususta Kerküklülere yazıp Kerkük lehçesiyle 1964-1967 yıllarında iki baskı halinde yayınlamıştır. 1971'de Latin harfleriyle üçüncü baskısı yayınlanmıştır.

Öyküdeki olaylar, özellikle de anne babaları büyüdüklerinde onlara evlenme sözü verdikten sonra yetim bir gencin Kanber'in ve amcasının kızı Arzu'nun arasında çocukluktan beri geçen aşk hikâyesi etrafında döner. Ancak rüzgâr ters eser ve Kanber, anne babasının erken ölümünden sonra amcasının yanında çoban olarak çalışmaya başlar. Ancak amcasının karısı, onları ayırmak ve evliliklerini engellemek için sinsi bir oyun oynar. Kanber, Arzu'ya olan aşkının ve hayranlığının şiddetinden, kaçınılmaz zorluklara katlanır. Tek kaçış yolu, ona bu aşkında eşlik eden ve en güzel şarkıları söylediği, en güzel şiirleri okuduğu sazı bozuk olur. Kanber'in Arzu ile evlenme çabaları boşunadır. Kendisine komplo kuran ve onu çeşitli yollarla kızından uzak tutmaya çalışan amcasının karısının kötü niyetinden dolayı başarısız olmuştur. İki aşığı ayırmak için entrikaların yapılmasında rol oynayan kötü yaşlı bir kadının yardımıyla kızı için zengin biriyle düğün ayarlar. Yıllarca süren hayal kırıklığı ve çaresizliğin ardından Kanber'in ölümüne sebep olan mesele, ona olan içten sevgisinden dolayı başını Arzu'nun kucağına

koyarken son nefesini solumasının ve hayatına trajik bir şekilde veda etmesinin gururudur. Kanber'in ölümünün dehşetiyle Arzu amcasının oğlunun ayrılığına dayanamaz. Kanber'e olan aşkının samimiyetine olan bağlılığını hayatına son vererek ifade eder ve intihar eder. Kanıyla, bedeninden önce kalbini kana bulayan aşkının hikâyesini anlatır. Onlar samimi bir sevgi ve fedakârlık hikâyesinde birlikte başladıkları gibi birlikte göçmek için sadakat şarkısını söylemişlerdir. Bu yüzden aşkları, nesilden nesile bugüne kadar dolaşır (Al Bayati, 2020, <http://www.almothaqaf.com/b1a-3/>).

2.6.4. Maddî Kültürel Miras ve Halk Sanatı

2.6.4.1. Türkmen Mutfağı

Mutfak mirası, her halkın kültürünün en önemli unsurlarından biridir. Türkmenlerin mutfağı, aşçılık işlerine ve gereklerine olan ilgileri, geçmişte ve hatta günümüzde Türkmen halkının azami derecede keyif aldığı Kerkük'teki Türkmenlerin en önemli gelenek ve göreneklerinden biridir. Türkmen kadınları için evdeki en önemli şey, lezzetli bir yemek pişirmek için saatlerini içeride geçirmesi sebebiyle mutfaktır.

Türkmen mutfağının listesi uzundur ve sulu Kebabı bunlardandır. Kaynatıldıktan sonra yağda kızartılmak suretiyle kuzu pizolalarından hazırlanır. Etin suyu doğranmış ekmeğin üzerine dökülerek kullanılır. Yemeğin üzerine yoğurt, sarımsak ve baharatlar koyulur. İmambayıldı ise, kabak kızartılıp üzerine yoğurt ve sarımsak eklenerek hazırlanır. Kerkük yiyecekleri arasında şeyh dolması da vardır. Dolmaya benzer ancak pirinç yerine kıymayla doldurulur. Patlıcanın içi çıkarılır, kıyma, biraz baharat ve badem veya çam fıstığı ile doldurulur ve kapatılır. Karışık dolma ve Türkmen paçası gibi meşhur ve lezzetli, çeşitli iç harçları olan başka yemekler de vardır (Akkoyunlu, 2012, s. 19-20).

Kerkük halkı, özellikle kelle paça, bamya yemeği, bakla olmak üzere çeşitli yiyecekleri tercih etmektedir. Bu yüzden "Hanna-Tefnune" adı verilen kalın küçük somun ekmekler yapılır. Türkmen mutfağına çeşitli pilavlar eşlik eder. Bunlardan bazıları süzme pilavı, bakla şibet pilavı, harşata pilavı vb. olarak zikredilebilir. Ayrıca termiye, berbec helvası, un helvesi, şeriye helvası vb. gibi tatlı çeşitleri de vardır (Said, 2019, s. 227-230).

2.6.4.2. Halk Sanatları ve El Sanatları

A- Çömlekçilik

Eski uygarlıklarda ünlü eski bir sanattır. Anne babadan, büyükanne ve büyükbabadan miras kalan bir el sanatıdır. Çanak çömlek ve seramik ürünlerini kapsamaktadır. Çömlekler hala el çarkı ile yapılmaktadır ve birçok çeşidi vardır: Toprak kaplar, toprak kiremitler, duvar ve yer karoları, banyo takımları. İnsanlar çok eski zamanlardan beri alet edevatını yapmak için bunu kullanmıştır. Gıda maddelerini muhafaza etmek ve yemek pişirmek için kullanmışlardır. Irak'ta çömlekten yiyecek kaplarının izlerine rastlandı ki bu da kesin olarak eski insanların bu sanatı eski zamanlardan beri uyguladığını gösterir. Bu sanatın özelliği, aile sanatı olmasıdır, yani sadece aile reisi ve aile üyeleri çalışır. Özellikle Kerkük'teki Türkmenler geçen yüzyılın başından itibaren çömlek ve seramik sanatı ile ünlüdür. Kuria bölgesi, seramik mesleği olan çini ve kupa yapımı ile ünlüdür.

B- Yorgan, Kilim ve Yastık Yapımı

Şehirlerde olduğundan daha çok köylerde ve kırsal alanlardaki insanlar tarafından icra edilen, bilinen ve önemli bir sanattır. Bu sanatın dallarında tecrübeli insanlar vardır ve şöyle açıklanabilir:

1- Pamukçular: Pamuk satıcıları.

2- Hallaç (pamuk atan): Kalın bir teli olan kalın ahşap bir aletle pamuğa vuran kişidir. Bu durumda eski pamuk, şişmiş ve temiz bir hale gelir. Hallaçların belirli yerleri vardır ya da Kerkük'ün mahallelerinde dolaşırlar.

3- Yorgan Dikenler: Yorgan dikenler olarak bilinirler.

C- Terzilik Mesleği

Kerkük'te dikiş meslekleri de dâhil olmak üzere halkın ihtiyaçlarını karşılayan pek çok meslek yayılmıştır. Halk tamamen kadınların elle veya son zamanlarda ortaya çıkan ev makineleri ile diktiği ürünlere bağımlıdır. Birçok kadın dikiş sanatını iyi bir şekilde icra etmiş ve kendi giysilerini dikemeyen insanların giysilerini dikerek geçimini sağlamıştır. Kadınların dikiş dikme alanları arasında ister erkek iç giyim ister erkek, kadın veya çocuk için ev kıyafetleri olsun, çeşitli kıyafetlerin dikimi vardır. Kadınlar geçmişte güzel işlemleriyle öne çıkan giysi ve abaları sadece el ve iğneyle dikerlerdi.

Bazı aileler, “Terziler Evi” olarak tanınmıştır. Bu uğraşlardan bazıları ise, erkekler için özel meslek haline gelmiştir.

D- Çeşitli Boyalı Yünler

Kadınların yaptığı mesleklerden biridir. Tişi ya da iğ adı verilen aletlerle yün ve pamuğu eğirip örmede kullanılmak üzere iplik haline getirirler ve bu işleme “eğirmek” denir. Türkmen kadınları küçükler ve büyükler için yün örürler. İnce kumaşın, seccadenin veya kilimin yapıldığı yün boyama ve eğirme mesleği (katma) ortaya çıkmıştır. Bu meslekte çalışanlara dokumacı (gulha) denir. Köylerden yün ve iplik getirip renkli renkli boyarlar.

E- Ayakkabıcılar

Geçmişte Kerkük şehrinde ayakkabıcılar (kunduracılar) hayvan derisi kullanmışlardır. Tabaklama işlemi bittikten sonra deriyi tabakhaneden getirirler, ayakkabı yapmak için gerekli ölçüleri alırlar, bıçaklarla keserek ayak şekli verilir. Uygun bir ayakkabı oluşturmak için bu parçaları karıştırılır ve şekillendirmek için tahta kalıplar kullanılır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ayakkabı yapımında ilerleme ve gelişmeler başladı ve Kerkük’te büyük itibar kazanan insanlar ünlenmiştir (Said, 2019, s. 144-163).

2.6.4.2. Görsel Halk Sanatları: Halk Kıyafetleri

A- Türkmen Erkek Kıyafeti

Irak’taki Türkmen erkeklerin özel kıyafetleri vardır. Türkmenler Osmanlı döneminde Musul’un her vilayetinde ve Bağdat vilayetinde geleneksel erkek kıyafetleri giymişlerdir. Türkmen kıyafeti, Bağdat kıyafetlerine benzer. Türkmen elbisesinin ve adının "Bağdat elbisesi" olarak tanınmasının nedeni, Güney Irak Araplarının Türkmen elbisesine "Bağdat elbisesi" demeleridir. Bunun nedeni, bu yeni kıyafeti daha önce hiç görmemiş olmalarıdır. Anadolu’dan Türkmen göçü Selçuklu ve Osmanlı devletinin egemenliği süresince devam etmiştir. Türkmen kıyafeti, kuzey bölgelere, yani Musul vilayetinde yayılması dışında Bağdat’ta da yayılmıştır. Bağdat’a göç eden Türkmen boyları ise Bağdat’ta Türkmen kıyafeti giymişlerdir. Bağdat halkı onu giymeye başlamış ve ona Bağdadi elbisesi demişlerdir.

- **Irak Türkmenlerinin Geleneksel Erkek kıyafetlerinin bölümleri:**

1. Beyaz Gömlek
2. Zubun, Uzun Yelek
3. Beyaz uzun şalvar
4. Ceket
5. Zubun Üstüne Kemer
6. Kafada Beyaz Takke
7. Takke Üzerine "Camadan Siyah-Beyaz Kareli
8. Yemeni, Çarık Ayakkabı
9. Yün Çora
10. Bel Bağı Kayış veya kumaştan (İbrahim oğlu, 2019, <https://afkarhura.com/?p=20559>).

- **Türkmen Kadın Kıyafeti**

Kıyafetler, halk medeniyetinin bir tezahürüdür. Bu sayede o insanların medeniyetinin ilerlemesi, yaratıcılığı, ne kadar geliştiği, zevkleri ve ufuklarının ne kadar geniş olduğu hakkında bilgi edinilebilir. Türkmen kadınlarının kıyafetlerinin farklı, süslü, değerli ve kaliteli olduğu, çoğunun ipekten, ketenden, pamuktan yapıldığını ve çeşitli parlak işlemlerle işlendiği görülmektedir.

Türkmen kıyafeti, Doğası parlak, renkleri simli ve kumaşın kalitesi süsleriyle fark edilir. Bu kumaşların kalitesi Türkmen kadınlarını komşu halkların diğer kadınlarından ayırmıştır. Irak'taki Türkmen kadınlarının kıyafetleri Anadolu kadın elbiselerine yakındır.

- **Türkmen Geleneksel Kadın Kıyafetlerinin Parçalarının İsimleri:**

1. Etek
2. Dizlik
3. İç yeleşti
4. Şalvar

5. Hırka
6. Gömlek
7. T lbent (Dul bent)
8. Ferace, Manto, pard s  cübbe
9. Őal
10. Yazma
11. YaŐmak
12. Bindallı
13. Peşe
14. Entariler
15. Başlık
16. Cepken
17. Gece elbisesi

2.6.4.4. Türkmen Halk Mimarisi ve Tarihi Simgeleri

- **Büyük Sera – Büyük Yaka**

Kanuni Sultan Süleyman (1495-1566) döneminde, H. 955/M. 1548 yılına kadar uzandığı belirtilen mahalleler inşa edilmiştir. İmam Kasım mahallesinde sadece 21 ev vardı. Kalenin altına inşa edilmiş mahalleler ve evler iÇerir. Eski Sera – Eski Yaka veya Büyük Sera – Büyük Yaka ile ünlüdür.

- **Kuria Serası**

Kuria, Kale ve Büyük Sera'dan (Büyük Yaka) sonra Kerkük Şehrinin  ç nc  bölümüdür. Kuria, Hassa Nehri'nin batısında bulunan tüm mahalleleri iÇerir. Taş Köprü onları birbirine bağlar. Kuria bölgesi 1822'de Kerkük' n en küçük yerleşim birimi olarak kabul edilir ve nüfusu bin kişiyi geÇmez. Bununla birlikte, en parlak dönemi, 1890'da Sarı K hya, Beyler, Şatırlı bölgeleri dâhil olmak üzere binaların ve resmi dairelerin yayılmasından sonra başlamıştır. Kuria bölgesinin güney ve kuzey taraflarından kalkınmasına gelince, 1960'larda başlamış ve geniş bir gelişmeye tanık olmuştur (Said, 2019, s. 14-15).

- **Saraylar**

A- Zindan Sarayı

Kerkük'teki ilk eski saraydır. Osmanlı döneminde Kerkük'ün güneydoğu bölgesinde inşa edilen Zindan Sarayı, beş kattan oluşur. Şehirdeki ilk saray olarak zemin katı bir hapisanedir, bu yüzden "Zindan" adı verilmiştir.

B- İncilli Saray

H. 1249/M. 1833 yılında Kerkük valisi Muhammed Paşa, Kerkük'ün Şatırlı bölgesinde İncilli Köşk adında yeni tarzda bir saray inşa emiştir.

C- Taş Köprü

H. 1292/M. 1875 yılında Kerkük Valisi Yardımcısı Tümgeneral Nafiz Paşa, temelin ilk taşını eliyle koymuştur. Şehrin erkekleri tüm kereste ihtiyacını karşılayarak aktif olarak işin içinde yer almıştır. İnsanların eliyle inşa edildiği için bu tarihi köprünün Türkmenlerin ruhunda bir yeri ve manevi değeri vardır.

D- Kula

H. 1295/M. 1879 yılında Kerkük–Tuzhurmatu yolundaki bir tepede Kerkük'ten 15 km uzaklıktadır. Kerkük Valisi Asım Paşa tarafından büyük bir polis karakolu olarak yaptırılmış ve bu merkez Kerküklüler arasında Kula olarak bilinmektedir. Bu bölge, baharda Kerküklüler için yürüyüş, gezinti ve piknik yapılabilecek bir yerdir. İnsanlar bu mimari yapının etrafında oturur, güzel vakit geçirirler (Kevseroğlu, 2018, s. 21-37).

2.2.4.5. Türkmen Müziği

Türkmen müziği, bu insanların yaşadığı çevre, onların manevi kültürleri ve inançlarıyla ilişkilendirilen uyumlu seslerin karışımı olan bir müziktir. Türkmen müziği, Türkmenlerin duygu ve anlayışını yansıtan sembolik bir dildir. Türkmen müziği insanların acısı, sevinci ve ağıtlarıyla dolu olan bir hayattan çıkmıştır. Türkmen müziği genellikle hüznüldür. Türkmen müziği bir ayna gibi bu milletin tarihini ve kültürünü yansıtır. Türkmen müziği, çölün yumuşak ve samimi diliyle kırsal kesime hitap eder ve hüznü sesleriyle bu halkın ruhunda derin bir etki bırakır. Türkmen sazı ve zili doğadan ve çevreden ilham alır. Doğrudan sosyal yaşamla ilgilidir. Rus araştırmacı Uspensky, Türkmen müziği hakkında şunları söylemiştir:

"Doğuya gittim ve tüm sazları dinledim. Güneş doğana kadar insanların tadını çıkarabilecek tek enstrüman Türkmen sazıydı. Araştırmamın sonunda ülkeler arasında en etkili enstrümanın Türkmen dutar olduğunu söyleyebilirim."

➤ **Türkmen müziği şu bölümlere ayrılabilir:**

Duygusal Müzik: Bunun açık bir örneği annelerin hüzünlü seslerle söyledikleri ninnileridir. Anneler ninnilerle duygularını çocuklarına aktarırlar.

Aşıkâre: Bu tür müzik söyleyen kişiler, aşk ve ayrılık nağmeleri söylerler. Bu şarkıları çobanlar, kırsalda mal ararken söyler.

Hamaset ve Kahramanlık Müziği: Bu müzik türünde Köroğlu gibi kahramanların destanları söylenir. Bu müzik türü, özellikle gençler arasında bir millîyet ve kahramanlık duygusu uyandırır.

Bayram Müziği: Bu müzik, düğün ve festivallerde hayatın güzelliğini ifade eden güzel şiirlerle icra edilmektedir. Genellikle geceleri bir enstrümanla söylenir. Seyircinin ruhuna kemençe ve dutar aletleri ile neşe ve heyecan katar.

➤ **Türkmen Aletleri**

Saz Aletleri

Türkmen enstrümanları arasında en önemlilerinden biri dutardır. Kıcak, kopuz ve ney diğer Türkmen enstrümanlarıdır. Ney iki kısma ayrılır. Bunlar: "Kargı (Reed) Tüdük" ve "Stone Tüdük"tür. Kopuz, iki küçük kamış, tahta bir kütük ve iki telden oluşan küçük bir sazdır. Bunu genellikle Türkmen kızları kullanır.

Kemençe/Gıcak

Kemençe/Gıcak, Türkmenler arasında ikinci enstrüman olarak bilinir. Türkmenler arasında gıcak olarak bilinen bu saz, 700-800 mm uzunluğundadır ve nergis biçimli bir kamış ile bağlanmıştır. "Tari" teli, at kılından yapılmıştır. İpleri ipekten yapılmıştır, ancak ipeğin yerine mandolin ipi kullanılmıştır. Kemençe, Türkiye'deki en köklü aletlerden biridir. Türkmenler gıcak olarak isimlendirir. Yapı ve mükemmellik açısından da geliştirilmiştir. Türkmen kemençesindeki nağmeler, tariye göre kesintisiz çalınır ve birbirine bağlanır. Gıcak yani Türkmen kemençesi, halk şarkılarına daha uyumlu bir şekilde çalınır.

Düdük

Yedi eklemli mızraktan yapılmıştır. Mızrak, parmak eklemine uzunluğuna bağlı olarak uzun ve kısadır. Üflemlili bir alet olan düdük sekiz deliklidir. Türkmen düdüklerinin sesi insan seslerine çok benzer. Bu nedenle halk şarkılarına dil düdükleri, gıcık ve duvar ile aynı ölçeklerde yapıldığı için kolayca eşlik edebilir. Grup oyunlarında uygun bir sese ulaşabilirler.

Dutar

Dutarın kökeni ve ortaya çıkışı hakkında belirli bir bilgi yoktur. Ancak söylentilere göre kökeni altı bin yıl öncesine dayanmaktadır. Alete, eski Orta Doğu'nun birçok ülkesinde rastlanmıştır. Arkeologlar Şuş'taki Danyal Peygamber'in mezarının yanında kazı yaparken, ellerinde sazlık olan iki adamın heykelini bulmuşlardır. Arkeologlar, bu değerli eserin, M.Ö. 3000-4000 yıllık bir döneme dayandığına inanırlar. Dutar uzun kano, uzun kollu, düz başlı, iki kulağı ve 13 perdesi olan bir sazdır. Dutar genellikle 90 cm boyundadır (Deveci, 2011, <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=148>).

2.6.4.6. Çocuk Oyunları

A- Yeşil

Çocuklar toplanır ve bir çember oluşturur, çocuklardan birisi oyunun başı olur. Oyunun başı olan çocuk diğer çocukların etrafında döner ve omzuyla ona vurur. Yumruğu yiyen çocuk ustanın elindeki mendilin rengini bilmelidir. Çocuk bilemezse, oyunun başı olan çocuk, diğer çocuk mendilin rengini bilene kadar dönmeye devam eder. Mendilin rengini bilen çocuk ebe olur. Mendili alırken diğer çocuklar dağılır. Ebe mendili alır ve çocukları kovalar. Çocuğa mendille vurabilen, ebe olur.

B- Çizgi Atma

Bu oyunda, adı verilen yassı bir taş üç dairenin birlikte çizilmiş olduğu yere belirli bir mesafeden atılır. Atılan taşın boyutu ve mesafesi ne olursa olsun, kazanan bir ceviz veya para alır.

C- Danguz Tepme

Bu oyunda ebe, tek ayak üzerinde dolaşır ve diğer ayağıyla basmadan tek

ayağıyla başkalarına vurmaya çalışır. Ebeye vurmak için etrafında dolaşırlar. Ebe çocuklardan birine dokunabilirse ebe olmaktan kurtulur ve diğerleri ebe olur.

D- Göz Bağlama

8-15 yaş arası kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Ebe olanın gözleri bağlanır. Geri kalan çocuklar, gözü kapalı çocuğun etrafında dönerler. Ebe çocuklardan birine dokunursa ebelikten kurtulur ve diğerleri ebe olur.

E- Göz Yumma

İçeride veya dışarıda, kızlarla ve erkeklerle birlikte oynanabilen bir oyundur. Birini ebe olarak seçerler. Ebenin gözleri kapanınca diğerleri farklı yerlere saklanmaya başlar. Sonra ebe onları aramaya başlar. Onlardan birini görünce onu yakalar ve yakalanan oyundan çıkarılır.

Tüm yarışmacıları çıkana kadar buna devam eder. Ancak oyuncu son kişiyi bulamazsa kazanan o kişidir (Saatçi, 2010, s. 46-47).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRTLER'İN KÖKENİ VE SOYU

Kahraman ve cesur anlamına gelen Kürtçe kelimesinin kökeni Farsçadır. Bazı tarihçiler (Kürt) kelimesinin kökeninin "Zinfon" tarafından işaret edilen (Cardoch, Cardock) kelimelerine dayandığına inanmaktadır. Yunan Başkomutan'ı Zinfon (Anabasis veya On Bin Askerin Yolculuğu) adlı kitabında Zagros sıradağlarında yaşayan insanları bu isimle isimlendirmiştir. Kürt veyahut Kürtler ilk kez Sasani devleti tarafından (M. 226) kullanılmıştır ve tüm İran Bedevi kabilelerini içermiştir. Bu isim İslam'ın ilk günlerinden bu yana Arapçaya taşınmıştır. Kürdistan terimi eski kullanımlarında, (Hakkâri) dağlarına yerleşen Cardokiler'in evine ve vatanına karşılık gelmektedir. Van Devleti'nin Ermeni Krallığı içerisinde olduğu tarih-coğrafya ilminden alınmıştır. (Aşuriyye) ve adanın bir parçası (iki nehir arasında) ve Ermenice (Ermistan)'ın hepsi orta ve güney Kürdistan'ı oluşturmaktadır. Bu durumda, (Ermeni) kelimesinin yerini Kürdistan kelimesi almıştır. Kürdistan, kuzeyde Ararat dağları ve Karaj Krallığı ile güneyde Bağdat devleti ve çevresi ülkeden, doğuda İran, batıda Lazistan ve Küçük Asya ülkeleri ile sınırlanmıştır (Zeki, 2005, s. 67).

Şimdiye kadar Kürt halkının veya Kürdistan'ın keşfedilen eski kalıntıları, onların aslı ve kökeni hakkında bizlere kesin bir fikir vermez. Ancak bu tarihsel konu hakkında iki farklı görüş mevcuttur:

Kürt halkının kökenini araştırma alanında, ünlü ve yetenekli bir uzman olan (Viladimir Minorsky), Kürt halkının doğudan (İran'ın doğusundan) günümüz Kürdistan'ının batısına göç etmiş olma ihtimalinin çok yüksek olduğunu söylemektedir. Tarihin başlangıcından beri oraya yerleşmişlerdir. Bu millet buraya göç etmeden önce, o göçmen halkın adına benzeyen başka bir millet orada yaşamış olabilir; örneğin, Karroud gibi. Bu durum, oraya sonradan göç edenlerin ve orada yaşayan yerel halkla birleşerek tek millet olmalarını engellemez.

Yakın Doğu'nun kadim tarihi konusunda uzman olan ve tanınmış oryantalistlerden olan (Sir Sydney Smith) ise, şu ana kadar Kürdistan hakkında elde edilen tüm bilgilerin çelişkili ve çok eksik olduğunu ve bunun da kesin, tafsilatlı bir fikir oluşturmak için yeterli olmadığını söylemiştir. Ancak şüphesiz Eski Ahit'te az ya da çok olmayan bilgiler vardır. Araştırmacılar, makul teorilere en yakın olarak şu iki teori

üzerinde ittifak etmişlerdir:

Birincisi; bazı oryantalistlerin, Kürtlerin Kafkas (Kafkasya) ırkına itibarla Zagros bölgesine ait oldukları, tarihlerinin Sümerlerin ve Akadların ortaya çıkmasıyla başladığı ve eski Asurların ortaya çıkışında siyasi bir rol oynadıkları iddiasıdır.

İkincisi ise; oryantalistlerin bir başka kısmının benimsemiş olduğu, onların Aryan ya da Hint–Avrupa unsurlarına intisap ettiği ve milattan önceki 30 asırdan beri Zagros’un doğusu ve batısına göç ettikleri iddiasıdır (Zeki, 2005, s. 99-100).

Bu halklara, Hindistan’dan Batı Avrupa’ya uzanan göçlerinden dolayı “Hint-Avrupa” denilmiştir. Aryanlar ise, ateş anlamına gelen “R” lafzına nispet edilmişlerdir (Tac Al ddiin,2001,s16).

3.1. Irak Kürtleri (Dilleri ve Dinleri)

Kürtler, Irak nüfusunun yaklaşık yüzde 20’sini temsil etmektedir. Orta Doğu’daki en büyük dördüncü etnik gruptur. Irak Kürtleri, diğer Kürtlerle kültür ve dil paylaşımlarıyla Irak’ta ayrı bir grubu oluşturmaktadır. “Kürdistan” dünya genelindeki Kürtlerin gerçek ve tarihi yurdu olmuştur. Kürdistan’ın dört parçası, yaklaşık 900 km uzunluğunda ve yaklaşık 200 km genişliğinde geniş alanlara sahiptir. Kürdistan, coğrafi olarak 34–39 genişliğinde ve 37–46 uzunluğundaki koordinatlar arasında yer alır. Güneybatı hariç akarsularla sulanan ovalar ve pınarların çağıladığı çeşitli platoları içeren, her yönden etrafını çevreleyen yüksek, görkemli dağ sıralarının doğal engebeleri ile çevrili bir bölgedir.

Tarih ve ırk bilim adamları Orta Asya’dan Kafkas Dağları üzerinden gelen insan dalgaları ve bunu takip eden dalgaların sadece, milattan önceki üçüncü ve ikinci binyıldakiler de dâhil olmak üzere, tarih boyunca dillerini korumanın yanında orijinal bölgesel özelliklerini koruyan Hindu milletlerinde olduğunu kanıtlamışlardır. Ve bu insanlar (Alkardonin) veya (Cardokhin) olarak isimlendirilmiştir. İlk toplulukları İran’ın kuzeybatısında, yani (Kuzey Zagros) civarında Hazar Denizi bölgesindedir. Kahramanlıkları ve cesaretleri sayesinde Köysancak ve Şehrizer’den, Zap Suyu ve Habur arasındaki Dicle’nin doğusuna ulaşan topraklarını, Toros dağlarından geçerek Ege Denizi’ne kadar genişletmişlerdir. (Hititler, Kutitler, Mitanniler, Katolikler, Elamiler) olarak bilinen tarihi halklarla çağdaş olmuşlar, ardından Asurlular, Kaldeanlar ve Ermenilerle komşu olmuşlardır. Dağları, vadileri, ormanları, su kaynakları ve

şelaleleri, nehirleri ve gölleriyle güzellik ve fitne bölgesi olan Kuzeybatıda İran'ın en güzel bölgelerinde ve Irak'ın doğusunda, medeni bir devlet kurmuşlar ve kahramanlar, erkeklik makamı, ciddiyet, çalışma, tarım ve hayvancılık, tavukçuluk, edep ve ilim kavramlarını barındırması sebebiyle (pehlivanlar) ülkesi olarak isimlendirmişlerdir. Doğuda Azerbaycan, Loristan, (Sünne-Danabawar- Hamedan-Kirmanşah), güneyde Fakhuristan, Irak'ın Arap kesimi, Şam bedevileri (Deyrizor), kuzeyde Ermenistan, Erzurum, Fars ve Trabzon, batıda Fırat Nehri ve Anadolu eyaletlerinin köylerinin bir kısmını kapsayacak şekilde alanlarını genişletmeye devam etmişlerdir (Homi, 1959, s. 145-148).

(Kürtçe lehçelerine) gelince, aslında bunlar (Kürtçe)dir. Çünkü aralarındaki farklar, farklı diller arasındaki farklar düzeyindedir. Lehçelerin hepsi Slav, Latince, Hintçe, Germen grupları ve diğerleri gibi çeşitli Asya ve Avrupa dil gruplarını içeren daha büyük bir gruba, (Hint-Avrupa dilleri grubuna) ait olan (İran dilleri grubuna) aittir. Diğer dil grupları gibi, belirli gramer oluşumları ve kelimelerin ortak paydalarını oluşturan büyük bir dil grubudur. Irak'ta lehçeler kabilelere göre farklılık gösterebilir. Zap Nehri ve Van sınırı yukarısında yaşayan Badinan kabileleri Kurmanci lehçesini, Süleymaniye'deki kabileler ise Sorani lehçesini konuşurlar. Irak Kürtlerinin pek azının konuştuğu (Feyli- Gorani- Kelhuriyye) gibi lehçeler de vardır (Tac Al-ddin, 2001, s. 58-59).

Dinlerine gelince, Kürtlerin çoğunluğu Müslümandır ve milattan sonra 7. yüzyılda İslam'a girmeden önce Kürtler, yalnızca Aryanlar arasında bilinen Zerdüştlük dinini benimsemişlerdir. Kürtler H. 20 senesinde Zerdüştlük dininden İslam'a geçmişlerdir. Zerdüştlük, tüm Kürtlerin ait olduğu ortak dindi ve zaman geçtikçe, İslam Kürdistan'da güçlenmiş ve yerleşmiştir. Böylece bölge sakinlerinin yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Müslüman Kürtlerin din ve inançları çeşitli unsurlardan ve asıllardan oluşmuştur. İslami hilafet dönemindeki dini ve siyasi ilişkilerin genelinde Kürtlerin oynadıkları dikkat çekici rol ve faaliyetleri Kürdistan'da çeşitli dini tarikatların yayılmasının nedeni olmuştur. Pek çok mezhep mensubu olmasına rağmen Kürtlerin çoğu Sünni ve Kürdistan'daki en yaygın tasavvufi tarikatlar Kadiriye ve Nakşibendi'dir. Şii Kürtler ise Caferi'dir. Kürtlerin çoğunluğu Şafii mezhebine mensuptur (Kalil, 2014, s. 13-14).

3.2. Kürt Halk Kültürü Şunları İçerir

Her toplumun ve her milletin kendine özgü bir kültürel mirası vardır. Diğer toplumlar gibi Kürt halkı da özgün bir halk kültürüne sahiptir. Kürt milleti zengin ve geniş bir folklor mirasına ve klasik halk edebiyatı sahiptir. Kürt halk kültürü çok zengin bir mirastır ve bu zenginlik, destanlar, efsaneler, hikâyeler, masallar, kıssalar, şiirler, atasözleri, halk şarkıları, bilmeceler, fıkralar, anekdotlar, şakalar, halk oyunları, danslar ve şarkılar gibi kelime ve sanatlarındaki çeşitlilikle temsil edilir. Kürt vecizeleri ve atasözleri, nesilden nesile aktarılan ahlaki yasaları temsil eder ve içerik olarak özgün ve derindir. Kürt halk kültüründe halkın vasıfları, şuuru, ben idraki, yaşamlarının çeşitli yönlerine ve ulusal deneyimlerine ilişkin anlayışları ortaya çıkar. Halk edebiyatı, insani mesajıyla Kürt halkının hayatında önemli bir rol oynamış, tarihteki ihtiyatlı varlık yolculuğunu ve önemli olayların ayrıntılarını doğrulukla ve sadakatle yansıtmıştır. Çünkü Halk kültürü Kürtlerin servetidir. Bu edebiyatın en önemli özelliklerinden biri de konularının her Kürd'ü doğrudan etkilemesidir. Kürt halk kültürü sevgi, vatana sadakat, aile şerefi ve haysiyeti, genç neslin, iş sevgisi, iyi komşuluk, misafirperverlik ve ilişkilerde samimiyet gibi erdemli ebeveyn gelenekleri içinde yetiştirilmesi konuları açısından çok zengindir (Muhammed, 2007, s. 13-14).

Araştırmacılar ve yabancı oryantalistler, Kürt toplumunun folklorik meseleleriyle ilgilenmişler, kendilerine fırsat verildikçe yazmışlardır. Kürt halk edebiyatıyla derlemesi, sınıflandırılması ve diğer dillere çevrilmesiyle ilgilenmişlerdir. Halk şarkıları kıssaları ve destanlarını toplayan, bunları yayınlayıp iki cilt olarak (Kürtçe hikâyeler, destanlar ve şarkılar) başlığıyla Almanca'ya çeviren İsviçreli bilim adamı (Albert Sussin) bunlardan biridir (Muhammed, 2007, s. 8).

Araştırmacı "Khajadur Apovian" (1805-1848), Kürt halk kültürü, adetleri ve gelenekleri üzerine kitaplar yazmıştır. Kürt şiirinin değeri niteliğinde "Şiir ruhu her Kürdün, hatta cahil yaşlıların bile derinliklerinde gizlenir. Herkes şarkı söyleme yeteneğine ve kudretine sahiptir, kendiliğinden şarkı söylerler. Dağları, şelaleleri, dinleri ve çiçekleri için şarkı söyledikleri için mutludurlar. Kahramanlık başarıları ve güzel kızları için şarkı söylerler. Bunların hepsi duygularının derinliklerinden geliyor" demiştir.

Erzurum'da (1848-1866) Rus konsolosu olan Rus araştırmacı "Alexander Zappa", 19. yüzyılın ortalarında (sayı ve tür olarak) hiçbir yerde benzeri bulunmayan

Kürdistan’da Kürt halk edebiyatından çok sayıda ve çeşitli materyaller toplamış, özellikle el yazmalarının sayısı 60’ı geçmiştir (Ömer, 2018, s. 66-67).

Rus araştırmacı "Basili Nikitin" Kürt halk kültürü hakkında yazılar yazmış ve şöyle demiştir:

“Kürt edebiyatı öncelikle Kürt halk kültürüdür. Biz bu kültürde geçmiş nesillerin ve ataların kalıntılarını ve mirasını bulmuyoruz, aksine bu miras günümüze gelebildiğini kanıtlar ve Kürt formunda tazelik ve zenginlik veren yaratıcı güçlerin ihtişamının kanıtıdır” (Resol, 2011, s. 8).

Sonuç olarak tüm oryantalistler ve halk kültürü çalışmalarında uzman olanlar, Kürt halk kültürünün zengin olduğu konusunda hemfikirdir (Ömer, 2017, s. 128).

3.2.1. Kürt İnanç ve Efsaneleri Şunları İçerir

3.2.1.1. Hayvanlar Hakkındaki İnançları

Kürtler keçi kuyruğunu kaldırdığında yağmurun o gün şiddetli yağmayacağını anırlar. Ancak kuyruğunu indirirse bugün yağmur yağacak derler. Yavru kedi yüzünü iki ayağıyla silerse bunu misafirlerin gelişinin bir işareti olarak görürler. Ama seyahate çıkıp kurt, ayı, leopar gibi yırtıcı hayvanlarla karşılaşılırsa iyimserdirler (Bayezidi, 2010, s. 61).

Kutsal hayvanların varlığına olan inancı ise Kürdistan’daki yaygın inançlardan biridir. Horoz güneşi uyandırır ve yeni evlilere mutluluk getirir, tavus kuşu ise melekleri sembolize eder.

3.2.1.2. Bitkiler Hakkındaki İnançları

Kürtler, Kürdistan’daki bazı bitkilere garip bir gözle bakıyor. Gece boyunca parlayan gümüş yapraklar var ve yaklaşıldığında kapanmaya çalışan (cin elmaları) vardır. Kadın idrarının bir damlası değse hareketsiz kalır. Kürtler bir bitkinin tutulduğunda köklerinin ses çıkardığından ve köklerinden biri çıkarıldığında insanı öldürdüğünden bahsederler. Bu yüzden bitkinin etrafını kazarlar, ardından kökleri bir ipin ucuna, ipin diğer ucunu da bir köpeğin boynuna bağlarlar. Sonra olabildiğince uzaklaşırlar ve köpeğe taş atarlar. Köpek koşar ve kökleri sökülürse, köpek de ölür. Bu bitkiyi koklayan anında kör olur. Amadiyah’da yetişen zarif bir bitkidir, ancak bu bitki

için bir panzehir olan başka bir bitkiler de vardır (Al Sindi, 2002, s. 245-250).

3.2.1.3. Efsaneler ve Büyü

Geleneksel (ilkel) toplumların çoğu batıl inançlara ve büyüye inanır. Bu efsanelerin psikolojik ve sosyal sorunları çözen psikososyal bir işlev gördüğü görülmektedir. Kürt halkının, bazı hastalıklardan nazarları uzaklaştırmayı amaçlayan muska ve hapsetme uygulamaları bu kabildendir. Bu uygulamalar bireyseldir ve yaygın değildir (Mahmut, 2010, s. 149-150).

3.2.1.4. Veliler

Ailenin istikrarını tehdit eden zor problemlerde aile üyelerinden biri Allah'a bizzat ya da velilerden veya imamlardan birini vesile kılarak yönelir ve sorununa çözüm arar. Sorunu hallolunca kendisine koyun kesmeyi, fakirlere bir miktar para vermeyi ve türbeleri ziyaret etmeyi şart koşar. Dolayısıyla Kürtler, görünmeyen gücün Yüce Allah'ın gücü olduğu inançlarından yola çıkarak bir gelenek uygulamaktadır. Bu durumda psikososyal işlev yerine getirilmiştir. Bu yeminler, bir veli veya imamın, problemini çözmek için Yüce Allah'a dua edeceğine dair bir inanç ölçüsü sağlar. Şüphesiz bu uygulama, tüm Kürt toplumunda yaygın olan, bir tür gerginlik ve kaygı hafifletme, psikolojik ve sosyal dengeyi yeniden kurma çabasıdır (Mahmut, 2010, s. 146).

3.2.1.5. Dini İnançlar ve Şeyhlere Olan İnançları

Şeyh Abdülkadir el-Geylani'nin türbesinden alınan toprakta çocuklar için şifa olduğuna, hasta çocuğun koluna kırmızı bir iplik geçirince ateşinin geçtiğine inanmaları Kürtlerin dini inançları arasındadır. Şeyhleri hakkındaki inançlarına gelince, aralarından biri deli ise veya bir hastalığı varsa, onları hediyelik koyunlarla birlikte şeyhlerin evlerine götürürler. Şeyh, deliyi veya hastayı sopayla döver ve iplere bağlar, iyileşirse şeyhe ihsanda bulunmaya esir olur. Şeyhe her yıl bir koyun vermesi gerekir (Bayezidi, 2010, s. 60-99).

3.2.2. Kürt Gelenek ve Göreneklere

Her insanın kendine özgü bir medeniyet ve sosyal mirası vardır. Kürt halkının

özgünlüğünün belirgin bir işaretini oluşturan folklorik bir gelenek, görenek ve düşünce tarzına sahiptir.

3.2.2.1. Yaşam Döngüsünün Alışkanlıkları

A- Doğum

Kürt aileler, özellikle bebeğin (erkek) olmasını bekleyen babalar doğuma çok ilgi gösterir. Bu nedenle Kürt aileler, çocuğa gerekli kıyafetleri hazırlayarak çocuğun gelişi için hazırlıklara başlar. Doğum sırasında baba karısı doğurana kadar evden uzaklaşır ve hamile kadının komşuları doğum sürecini devralır. (Göbek), büyü yapılır korkusuyla gizlice gömülür ve hamile kadının yastığının altına bazı dualar ve muska konur, bebeğin yastığının altına da cin ve şeytanları önlemek için bir bıçak ve büyük bir iğne veya soğan kabuğu konulur. Yedinci günün sonunda akraba ve arkadaşlar bütün gece sürecek bir kutlamaya davet edilir. Bebeğe isim verilmesi için Molla çağırılır ve ona bazı Kuran ayetleri okur. İlk dişi görüldüğünde ailesi komşularına ve arkadaşlarına yemek dağıtır (Mahmut, 2010, s. 141-142).

B- Sünnet

Kürtlerde sünnet geleneği çok eski geleneklerden biridir. Doğum gibi sünnetçi adı verilen bir uzman tarafından veya deneyimli bir berber tarafından gerçekleşir. Sünnet yapılmadan önce çocuk kirve tarafından getirilen beyaz, bol bir elbise giyer. Kirve, bölgedeki sosyal olarak tanınan ve itibarlı ailelerden, sünnet edilecek çocuğu kucağına alan kişidir. Tabii ki, sosyal ve işlevsel ilişkileri nedeniyle kirve seçiminde istisnalar olabilir. Böylece iki aile arasında sevgi bağları kurulur. Sünnet töreni başlar ve sünnetçi sünnetten korkan çocuğu meşgul edecek bazı sözler ve hareketlerle onu avutur. Tavana bakmasını ister, çocuk tavana bakarken ameliyat bitmiş olur. Acı çığlıkları başlar, kadınların ilahileri ve şarkıları yükselir. Sünnette sünnetçi sünnet derisini keser ve sünnet derisi üretra başının derisidir. İnsan vücudunun bir parçası olduğu için genellikle hürmeten gömülür. Sünnetçi, görevini olabildiğince çabuk yerine getirmek için keskin bir alet (neşter) kullanır, çünkü ameliyata çocuktaki ağrı ve kanama eşlik eder. Bu esnada ebeveynler arasında endişe meydana gelir. Daha sonra çocuk, bir akrabası tarafından kadınların tarafına taşınır, orada tezahüratlarla karşılanır, üzerine şekerler serpilir ve kendisi için önceden hazırlanmış bir yatağa yerleştirilir. Sünnet töreni bittikten sonra ev sahipleri, bu mutlu güne ithafen misafirlere yemek dağıtır (Ceziri,

2017, s. 53-56).

C- Evlilik

Kürtlerdeki evlilik törenleri Araplardakinden çok farklı değildir. İkisi de nişan ve evlilikten önce mihr sunmayı gerektirir. Törenlerde Kürtleri diğer Araplardan ayıran ince detaylar vardır. Evlilik sürecini kolaylaştıran, nişanlılığın başlamasından önce gelen bir hayranlık ya da sevgi ilişkisinin varlığı bu kabildendir. Bununla birlikte, Kürt mihrinde biraz farklılık vardır, talibin geline, Araplar arasında alışlagelenden daha fazla miktarda altın vermesini gerekir. Buradan, altının takdir için önemli bir kriter olduğu anlaşılmaktadır. Kürtlerin altına ilgisinin sebebi, ne kadar gelişme olursa olsun değerini koruyan bir maden olmasıdır. Bu nedenle, kadının statüsünü takdir etmesindeki rolünün yanında onlar için ekonomik bir güvencedir. Kadınlara ne kadar çok altın sunulursa, akranları arasındaki statüleri o kadar yüksek olur. Kürt toplumunda iki tür evlilik vardır:

1- İç evlilik

Bu tür evlilik en yaygın ve belki de sosyal bakımdan en önemli türdür. Çünkü hem kırsalda hem de şehirde hala takip edilen köklü gelenekleri kapsamaktadır. İç evlilikten kasıt, bireyin akrabalık birimi (aşiret) içinden evlenmesi ve kızların aşiret çocukları dışında biri ile evlenmemesini şart koşmasıdır. Bu evlilik türüne göre iki farklı evlilik türü vardır:

Birincisi: Kızın amcasının oğluyla evliliği. Bu evlilik çoğunlukla, küçük yaşlarda ve bazen de doğumdan itibaren falan kız bebek amcasının oğlu için geldi dedikleri günlerinden belirlenir. Yasal evlilik yaşına geldiklerinde işlem gerçekleştirilir. İki taraf (aile), mihrin sunulma tarihini ve ardından evlilik tarihini belirlemeye anlaşır.

İkincisi: Değişim evliliği, Sorani lehçesinde (zen be zen) denir. Bu tür bir evlilik, şehirden daha çok, kırsal kesimde yaygındır. İki ailenin (genellikle aynı akrabalık biriminden ve bazen başkalarından) kızlarını erkek kardeşleri için değiş tokuş etmeye anlaşmalarıyla tamamlanır. Bu tür bir evlilik mihr gerektirmediği gibi, evliliğin geleneksel şartlarından hiçbir şeyi gerektirmez.

2- Yabancı evlilik

Bu tür bir evlilik ise genellikle bireyin ait olduğu akrabalık biriminden değil, başka bir akrabalık biriminden kız istemesi ile yapılır. Bu tür, geleneksel olarak kızın ailesinin istediği mihrin takdim edilmesiyle gerçekleşir. Kürt kadınlarının Kürt

olmayanlarla evlenmelerinin temsil ettiği bir tür yabancı evlilik de vardır ama bu çok sınırlıdır (Mahmut, 2010, s. 134142).

➤ **Düğün törenleri şunları içerir:**

• **Nişan**

Genç çocuk uygun evlilik yaşına gelirse ve utangaçlığı nedeniyle arzusunu dile getiremezse, babası, annesi veya kardeşlerinden biri bu engeli kırar ve genç çocuğa meseleyi açar. Ancak genç, belli bir kızı isterse oğlanın babası, annesi veya erkek kardeşlerinden birine mevzunun açılmasından sonra, gencin (داخوازیکه‌ران-**daxvazikerân**) olarak isimlendirilen, bir grup akrabası evliliği konusunda ona yaklaşır. Eğer bölgedeki kızlardan birini istiyorsa, kızı istemek için evine giderler. Oğlanın ailesi gelmeden birkaç gün önce bir grup kadın kızın annesine oğlanın kızı istediğini bildirir. Kızın annesi bu durumu kızın babasına, erkek kardeşlerine bildirir. Onlar da kızın amcalarına ve oğullarına, dayılarına ve oğullarına ve diğer akrabalara, erkek tarafını karşılamaya hazırlanmaları için bildirir. Kızın onaya ilişkin görüşü alındıktan sonra kabul yapılırsa diğer meseleler konuşulur. Daha sonra altın ve mihr üzerinde anlaşmaya varılır. Burada damadın, gelinin ailesine kıyafet ve mobilya almak için ücret ödediğini kıyafet, mobilya ve düğün dâhil tüm masrafları karşılamak zorunda olduğunu belirtmek gerekir.

• **Kına günü**

Kızın babasının evinde geçirdiği son gecedir. Damat, bu geceyi kutlamak için bir miktar para veya pirinç, yağ ve et gibi temel gıda malzemelerini kına torbalarıyla birlikte gönderir, böylece gelinin ailesi bu geceyi kutlamak için kına yoğurur ve yemek hazırlar. Kutlama sırasında gelinin avucuna kına konur, kadınlara kına dağıtılır ve kadınların dans, şarkı ve ilahileriyle tören başlar (Mahmut, 2010, s.134-142).

• **Düğün Günü**

Kürtlerin çoğu düğünlerini ilkbaharda yapar ve düğün törenleri bu mevsimde başlar. Damat, geline yeni evine eşlik etmek için bir grup erkek ve kadınla birlikte gelir ve gelin babasının evinden ayrıldığında ilahiler yükselir. Düğün töreni, Kürtçe türkülerin ve dansların saatlerce sürdüğü kadın ve erkek karışık dans bölümleriyle başlar. Büyük törenlerde davul ve zurna da olur.

Törenler genellikle üç gün bazen yedi gün sürer, yemekler dağıtılır. Yemekler genellikle et ve pilavdır ve konuklar sırayla yemek yer (Bayezidi, 2010, s. 70).

- **Ölüm**

Merhumun yıkanıp feryat ve ağıtların karıştığı görkemli bir törenle toprağa verilmesinden sonra, ailesi Fatiha meclisinden taziyeye gelenleri karşılamak için 3 gün evde kalır. Gelenlere çay, yiyecek ve sigara ikram eder. Gelenler de şeker, çay ve pirinç hediye ederler. Akrafa ve komşular taziyeye meclisinin üç ila yedi gün süren günlerinde yemek hazırlarlar. Taziyenin sonunda, üçüncü gün genellikle bir koyun kesilir ve eti fakirlere dağıtılır. Merhumun helvasını buğday, pirinç unu veya hurmadan yaparlar ve üzerine yağ, kakule, tarçın, ceviz ve badem eklerlerdi. Helvayı bir kısmı kadınlara, bir kısmı erkeklere olmak üzere ikiye bölerler, taziyeden sonra üç gün merhumun kabrini ziyaret ederler, helvayı gelenlere dağıtırlar ve bir kısmını yakındaki mezarlara dağıtırlar. Aynı şekilde kadınlar da taziyeye gelen kadınlara helva dağıtırlar. İlk Perşembe olarak isimlendirdikleri taziyenin ilk haftasından sonraki ilk Perşembe, aile bireyleri tekrar bir araya gelir yemek pişirip fakirlere ve komşulara dağıtır ve öğleden sonra mezarlığa giderler. Merhumun vefatından 40 gün sonra kabre giderler ve merhuma Kuran-ı Kerim okuması için bir hoca tutarlar (Al asafi, 2012, s. 146-147).

3.2.2.2. Ramazan Ayında Kürtlerin Adetleri

Kürtler Ramazan ayını, miras aldıkları gelenek-göreneklere bağlılıklarını ifade eden özel bir atmosfer ve törenlerle karşılar. Mübarek Ramazan ayının girmesinden bir hafta önce, her yıl aileler mübarek ayı karşılamak için kendi yöntemleriyle hazırlıklarını yapar. Pazarlar insanların çeşitli gıda malzemeleri ve Kürtlerin sevdiği yağlı ve et ızgara gibi çeşitli yemekler başta olmak üzere iftar hazırlığı için gerekenleri almak için çıkmalarıyla alışık olunmayan bir hareketlilik görür. İftardan yaklaşık iki saat önce şehrin sokaklarında ve pazarlarında yavaş yavaş bir hareketlenme başlar, oruçluların gelmeleriyle bu hareketlilik zirveye ulaşır.

Oruçluların çoğu, oruçlu geçirdikleri saatlerden sonra oruçlarını açtıkları ilk lokmanın iştah açıcı bir şey olmasını ister. Bu, komşuların iftardan önce kendi aralarında değişik tokuş yaptığı sıcak yağa batırılmış özel bir ekmek olabilir. Ramazan ayında Kürt mutfağının popüler yemekleri arasında meşhur (Süleymaniye köfte) ve satıcılar arasında meşhur olan (Kalana) yer alır. Bu yiyecek seyyar satıcıların arabalarında bulunur.

Hamur ve soğandan yapılır. Daha sonra isteğe bağlı olarak pekmez, yağ, acı, tuz ve şeker gibi çeşni ve baharatlar eklenerek kızgın saca koyulur. Anneler bu yemeği yaparlardı ve böylelikle bu yemek ev mutfaklarından sokağa taşındı. Orucun son dakikalarının gelmesiyle birlikte birçok Kürt camisinde Rahman sofraları adı verilen hayır sofraları kurulur. Birçok insan, mübarek ayın günleri boyunca fakirler için çeşitli yiyecekler içeren hayır sofraları kurar. İftardan yaklaşık bir buçuk saat sonra yani yatsı ezanıyla kadın erkek herkes teravih namazını eda etmek için mescitlere giderler. Ramazan geceleri, davulcular sokakları, mahalleleri insanları uyandırmak için gezer. Uyuyanların tokmak sesini duyup sahura ve namaza hazırlanmaları için davula vurur. Davulculuk sadece erkeklere has bir iş değildir. Zira bu mübarek ayda bu törenin maneviyatına inanan, sahur vakitlerinde insanları uyandırma görevini üstlenen kadınlar da vardır (Aziz,2007,<https://archive.aawsat.com/details.asp?article=436782&issueno=10516#.X2c3thAzblU>) .

• Ramazan'daki Halk Oyunları

Kürtlerdeki geleneksel halk oyunları Ramazan gecelerinde büyük bir yer kaplar. Şehirdeki kahvehaneler ve parklar Ramazan geceleri boyunca "Tepsi" ve "mheibes" oyunlarının temsil ettiği oyunlar uygulanır. Geleneksel şarkıların söylendiği çeşitli törenler ve dansların organizasyonu bu oyunların arasına serpiştirilmiştir. Aynı zamanda oyunlara katılanlara ve halka tatlıların dağıtılır. Bu oyunlar, uygulanması sırasında kazanmayı ve desteklemeyi ifade etmek için çığlıklar ve alkışlardan hali değildir.

Oyunlar arasında, Kürdistan'da yüzlerce yıl öncesine dayanan geleneksel Kürt oyunlarından biri olan şapka oyunu veya Kürtçe ismiyle "Kalawin" de yer alır. Genellikle Ramazan geceleri üç veya daha fazla oyuncudan oluşan iki takım arasında oynanır. Takımlardan biri oyunu oluşturan on iki şapkadan birinin altına bir ceviz veya küçük bir taş saklar ve diğer takım puan almak için onu arar. Kazanan takım iki tur boyunca en yüksek puanı alan takımdır. İki takım da eşit puan alırsa 12 devreden oluşan ek bir tur daha yapılır. Bu oyun, şapkalardan birinin altında neyin gizli olduğunu ortaya çıkarmak için zekâ, kıvraklık ve ferasete dayanır (Delşad, 2016, <https://aawsat.com/home/article>).

3.2.2.3. Kürtlerde Bayramlar

A- Ramazan Bayramı

Kürtler, özellikle çocuklar için yeni kıyafetler olarak Ramazan Bayramı'na hazırlanır. Bayram kutlaması sabahın erken saatlerinde başlar. Erkekler bayram namazını kılmak için bir araya gelirler ve ardından bayramın ilk sabahı en lezzetli Kürt yemekleri ile zengin ve ışıltılı bir sofrayla ailesi ile bayramlaşmak için evlerine dönerler. Gozi, (pilav) ve fasulye et suyu ile kaisi (Tarhana) ve bamya, çeşitlerinden oluşan yemekler, bayram sofralarında en sevilen ve yaygın olan yemeklerdir. Bayram deyince aklımıza gelen ilk şey kliaçe ve bayram tatlısıdır. Aile fertlerinin ve akrabalarının bayram sırasında birbirlerini ziyaret etmelerinde bu tatlı ikram edilir. Başta kliaçe olmak üzere bir ziyafet verilir. Eski zamanlardan kuşaktan kuşağa aktarılan bu geleneğin, çoğu Kürt ailesinin bayramın ilk gününde olduğu söylenir.

B- Kurban Bayramı

Kürtler için Kurban Bayramı, iki bayramın törenlerinin çoğu benzer olmakla beraber Ramazan Bayramı'ndan farklı değildir. Ancak her birinin tabiatı diğerinden biraz farklı olan bir gelenek ve görenek dayatmaktadır. Kurban Bayramı onlarda (hacı bayramı) olarak isimlendirilir. Çünkü imkânı olan Müslümanlar bu bayramda hac görevlerini yerine getirirler. Belki de bu gelenek, Kürtler tarafından miras alınan kurban sunma ve fakirlere ve muhtaçlara dağıtma ve o güzel ve mutlu sabahta kurbandan bir miktar yeme adetleriyle bağlantılıdır (Mahmut, 2010, s. 143-144).

C- Nevruz Bayramı

(Nevruz) kelimesi, yeni anlamına gelen (nev) ve gün anlamına gelen (ruz) kelimelerinden oluşur ve (yeni gün) anlamına gelir. Bu gün, Kürt güneş takvimine göre yılın ilk gününe, Batı takviminde Mart ayının yirmi birinci gününe denk gelmektedir. Bu günü bin yıldır kutlarlar ve millî bir bayram olarak görürler.

Kürtlerde nevrüz zulmü ve zorbalığı yenen milliyetçiliği için zafer kazanan ulusal kahraman Demirci Kava'nın zaferi efsanesini kutlamak için Kürtlerin kalbinde büyük bir halk mirasına sahiptir (Al demerdaş, 2012, s. 183).

• Kava Destanının Özetlenmesi:

Büyük Kava destanı İran'ı yöneten diktatörle yüzleşmesiyle başlar. Günler geçer

ve Tiran ölümcül bir hastalığa yakalanır. Yahudi bir doktor onu muayene eder, ilaç yazar ve hayatına devam edebilmesi için vücudunu her gün iki genç Kürt'ün beyin kanıyla silmesini tavsiye eder. Cellat olan Tiran, Yahudi doktorun tavsiyesini yerine getirir ve her gün iki genci öldürür. Bu durum yıllarca devam ederken, kader çekicini taşıyan Demirci Kava'nın oğullarının, insanlara isyanı bildirmesini ister ve Demirci Kava isyan eder. Çıplak çocukları hayatlarının baharında olan, acı çeken ve öfkeyle yanan solmuş kadınları görür. Kava, ailesine ve kardeşlerine kılıç ve balta vererek, adamlara "Ülkeyi özgürleştirip eski haline getirmeliyiz, hayat adil olmalı, zafere ulaşmak için benimle yürümelisiniz." demiş. Böylece, İran halkı Demirci Kava'yla ayaklandı ve Zorba kral onun tabiiileri tarafından öldürüldü. Zaferi ilan etmek için en yüksek dağ zirvelerine ateş yakıldı. Artık Kürtlerin gölgesinden sonra bir nida atarlar:

"Kava'nın ayakları altında otlar büyüyor ve pınarlar fişkiriyor."

Efsanenin özetini tekrarlamakla Kürtlerin yaşamındaki önemini vurgulamak istenmiştir. Efsane, Kürt toplumunda, ışığın karanlığa, adaletin adaletsizlik ve zorbalığa karşı zaferinin kaçınılmaz olduğu açıklanmaktadır. Dolayısıyla "Nevruz" günü Kürtler için yüzlerce yıldır kutladıkları bir halk bayram ve sosyal bir olay haline gelmiştir. İnsanları coşturmak için yüksek dağların tepelerinde ateş yakarak kutlama yaparlar. Vatandaşlar ayrıca bayramı kutlamak için şöenler düzenlemek için dağlara ve yeşil çayırlara çıkarlar. Kadınlar ve erkekler geleneksel Kürt şarkılarının ezgileriyle dans ederler. Kürtler için millî bir gün olarak kabul edildiği için Kürt kadınlar yeni kıyafetler giyer ve süslenirler. Baharın yeşilliği ve çiçekleriyle parlak renklerle, zaferin anısına yapılan kutlamalar, bayramının güzel bir resmini oluşturur (Zaki, 1991, s. 9-10).

D- Kürt Bayrağı Günü

Kürtler her yıl Aralık ayının on yedinci günü olan Kürdistan Bayrağı Günü'nü kutlar. Bu münasebetle özel etkinlikler ve festivaller düzenlenerek büyük çapta resmi ve halksal olarak kutlanır. Seyirciler her yeri süsleyen ve yüksekte uçan Kürdistan bayraklarını görür. Kürdistan Bayrak Günü kutlamalarının kökleri yetmiş yılı aşkın bir geçmişe dayanmaktadır (Rudaw, 2017, <https://www.rudaw.net/arabic/kurdistan>).

3.3. Kürt Halk Edebiyatı

Tüm edebiyatlarda olduğu gibi Kürt edebiyatı da iki kısma ayrılır:

1- Söyleyene ya da yazarına nispet edilen yazılı edebiyat,

2- Söyleyeni belli olmayan ve halkın mirasının ve hafızasının bir parçası haline gelen sözlü veya folklorik halk edebiyatı (Mahavş, 2016, s. 56).

Kürt edebiyatı, nesilden nesile aktarılan şiirsel destanlar, hikâyeler ve halk masallarıyla doludur. Bu Kürt edebiyatı, geleneklerin içerdiği ve sayılamayacak kadar çok kahramanlık içerir. Kürtçe, rivayet edilen ya da yazılan birçok eseri, tamamı üretken fikirlere ve geniş bir hayal gücüne işaret eden hikâyeleri, halk efsaneleri ve güzel şiirleriyle nesiller boyunca devam eden kültüründe saklamaktadır. Profesör "Thomas Boa", halk veya sözlü Kürt edebiyatı üzerine yaptığı araştırmasında şöyle demektedir; "Son derece zengin ve kapsamlıdır. Kürt halk kültüründeki zenginliğin ve kapsayıcılığın gücü, her şeyden daha çok atasözlerinde, nakledilen sözlerde, bilmecelerde, şarkılarda, hikâyelerde ve ardından destansı hikâyelerde ve kahramanlık hikâyelerinde belirgin şekilde görülür. Kürt atasözlerinin sayısı çok fazladır ve canlılık doludur" (Al demerdaş, age., s. 162-163).

3.3.1. Yazılı Dönem Kürt Edebiyatı

Kürt edebiyatı hakkında yazan ilk Batılı bilim adamlarından biri, Kürtleri ve kültürlerini seven Rum topraklarındaki Rus konsolosu "Alexander August Jabba"dır. Kitaplarından birinde kendisine değerli yardımlarda bulunan kültürlü Kürt "Molla Mahmud Bayazidi" ile tanıştığı için kendisini şanslı görür. Kitaplarının bir bölümünü Kürtçe yazan Kürdistan şairleri ve yazarları hakkında konuşmasına ayırmıştır. Kürtleri ve kültürlerini seven; Kendisine değerli yardımlar sağlayan kültürlü Kürt Molla Mahmud Bayazidi ile tanıştıktan sonra düşüncelerini kaleme alarak Kürtler ve Kürt folkloru üzerine önemli çalışmalar yapar.

Önemli yazı çalışmalarından biri de "Kürt Aydınlar Meclisi" adlı yayımlardır. "Kürt Aydınlar Meclisi" nin ilk baskısı 1920'de basılmıştır. Yazarı, önemli bir düşünür ve subay rütbeli Kürtçe, Türkçe ve Farsça yazan bir şair olan Amiralay Emin Faizy Bey (1860-1923)'dir.

Ayrıca "Alaeddin Sejjadi" (1910-1985) kitabını (Mêzhuy Adabi Kordi), 634 sayfalık devasa bir hacme sahip 1952'de Bağdat'ta yayınladı. Kitapta Kürt edebiyatının gelişim aşamalarını, imgelerini ve biçimlerini açıklamış. Yirmi dört şairden ve kitap sayıları iki yüz on ikiye ulaşan bir grup yazardan bahsetmiştir.

Şiire gelince, Kürt edebiyatı çok sayıda Kürt şairin ünlü olduğu büyük bir miras içerir. Bu şairler aşk, vasıf, gurur ve vatan sevgisi gibi şiirin tüm yönlerini ve amaçlarını ele aldılar. Ancak en belirgin etki dinsel ve tasavvufi yöndür.

19. yüzyılın ilk başı refaha, ekonomik canlanmaya, kentsel gelişmeye, edebi ve bilimsel ilgiye tanık olmuştur. " Şeyh Mevlana Halid El-Nakşibendi" (M.S 1773-1826), şairlerin ilham kaynağı olarak kabul edilir ve Irak'taki saf Sorani Kürt edebiyatının yolunu açmıştır. Nali, Sorani lehçesinin en çapkın Kürt şairlerinden biri olarak kabul edilir. Son derece edebi felsefi derinliği olan ve hayal gücünden gerçeğe akan imgeleri olan şiirler yazmıştır.

Hacı Kadir Koyi (MS 1815-1892) ve ikinci kuşaktan felsefi ve bilişsel bir eğilime sahip olan Berah Mird (1876-1950), Sorani lehçesiyle Kürt kültürünü yerleştiren kişilerdir.

Basın ve matbaa hareketinin ortaya çıkmasıyla (ilk Kürt gazetesi, 1898'de Mithat Bedirhan Paşa tarafından Kürdistan adına kuruldu) ve kültürel üretimler yayılmıştır. Halk arasında kültürel ve edebi bilincin yayılmasına katkıda bulunmuştur. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Irak'taki Kürtlerin krallık zamanından günümüze kültürlerini tatması ile birlikte onlarca gazete ve dergi kurulmuştur. Bu gazetenin amaçlarından biri de "Kürt kültürünü canlandırmaktır". Bu nedenle makaleleri halk kültürü, tarih ve edebiyata kadar çeşitlilik göstermiştir (Sirini, 2009, http://www.mesopot.com/default/index.php?option=com_content&view=article&id=213&Itemid=53).

Mezopotamaya - ansiklopedik bir süreli yayın - Irak Ulusu Araştırmalar Merkezi tarafından yayınlanan ulusal kimliğin canlandırılmasıyla ilgili) .

3.3.2. Sözlü Dönem Kürt Edebiyatı

3.3.2.1. Kürt Efsaneleri

Efsaneler, ulusların sözlü edebiyatlarındaki en eski kültür türlerinden biridir, çünkü eski dönemlerin bir ürünüdür. İnsan tabiattan korkuyor olsaydı, idraki ve takatinin üstünde gerçekleşen olayları açıklayamazdı. Kürt mitolojisi hikâyelerinin büyük bir kısmı ifritlere ve cinlere karşı mücadele etrafında döner. Bu hikâyelerdeki kahraman da insandır ve kötü güçlerin simgesi olan şeytanlarla mücadelesinde her zaman galip gelir.

Kürt efsanelerinde bu çatışma, iyile kötü arasındaki mücadelenin sembolü haline gelir ve iyinin zaferiyle sona erer. İfritler ve cinler ile insanlar arasındaki çatışmaya dair Kürt efsanelerini, insan toplumunda, iyi ve kötü güçler arasında eski zamanlardan kaynaklanan bu çatışmanın sembolü yapan şey budur. Bu çatışmada iyi güçler insandır. Güneş ışıkları altında korkusuzca yaşar, iyilik ve sevgi için çalışır. Kürt efsanelerindeki kötülük güçleri ifritler tarafından temsil edilmez, yılan e ya da yaşlı, huysuz, kocaman insan yiyen bir kadın şeklinde temsil edilir. Bu yaşlı kadın, Kürt efsanelerinde her zaman kötü bir unsur değildir. İyilik güçlerinin arasında Kürt efsanelerinin “beri” olarak isimlendirdiği iyiliksever cinler olduğu görülmektedir. Bu iyi ruh insana iyi gelir ve ona yardım eder. İyilik imgesi, Kürt efsane ve hikâyelerinde, "Khader Al Hayy" olarak adlandırılan "Hızır" imgesiyle bulunmaktadır. Kürt efsanesi Hızır'ı iyilik sembolü olarak gökyüzünün ve yeryüzünün sonsuzluğu gibi sonsuz, ölümsüz, büyük bir şeyh yapar. Bu, kötü güçlerin ölüme doğru yürüdüğü bir zamanda, iyi güçlerin sonsuz olduğunu, bitmeyeceğini simgeler. Hızır imgesi Orta Doğu'daki birçok millet arasında ünlüdür.

Hızır'ın Kürt kültüründeki en belirgin sureti, "Fas şehrinin" üç prensinin, emirliğe veliath prens ve mirasçı olacak bir oğulları olmadığı için göç etmeye zorlandığı, derviş kıyafeti giyerek Kurban Bayramı sabahı kafaları karışık bir şekilde emirlik divanından ayrıldıkları “Mimi el an” destanındaki suretidir. (Hızır) onlara görünür, şehirlerine dönmelerini ve bu mübarek günde fakir ve muhtaçlara sadaka vermelerini öğütler. Onlardan birinin bir oğlu olacağını, tekrar görünene kadar ona bir isim vermemeleri gerektiğini söyler. Sonra bu üç kardeş öğütleri dinler ve şehre geri dönerler. Kardeşlerin büyük olanının bir çocuğu olur, Hızır onu “Mimi el an” olarak isimlendirir ve ortadan kaybolur. Kürt efsanelerinin baskın özelliği hep iyinin tercih edilmesi ve kötülüğe karşı iyiliğin kazanmasıdır. Kahraman her zaman insandır. Amacından sapmadan birçok kötülüğe maruz kalır, sonunda kötü güçlere karşı galip gelir (Mustafa, 1987, s. 11-16).

3.3.2.2. Halk Hikâyeleri

Hikâye ya da kıssa, Kürt halk edebiyatında geniş bir yer tutar. Hikâyenin sanatsal bir biçimi vardır ve onu ne kadar uzun ya da kısa olursa olsun korur. Başlangıcı, ortası ve sonu vardır. Kürt halk hikâyesi, bir veya iki cümle ile kısa bir başlangıçla başlar, örneğin (olan ve olmayan), Arap halk hikâyesinin başlangıcını tamamen andıran bir başlangıçtır.

Hikâyenin ortasında olaylar yer alır, bazen aralarına diyaloglar serpiştirilir. Bir veya iki cümle ile kısa bir sonla biter. Örneğin; (Onlar erdi muradına biz çikalım kerevetine) gibi kısa bir cümle ile temsil edilir. Her hikâyede aynı başlangıç ve bitiş cümleleri tekrarlanır. Kürt hikâyesi, malzemesini ve hikâyesini, ister hayvanlardan ister kuşlardan olsun, canlı nesnelere alır ve insan, hikâyede öne çıkan bir karakterdir.

Birçok ulusun edebiyatında ve kültüründe, eğitici veya yol gösterici amaçlara sahip hayvanların dilleriyle anlatılmış hikâyeler vardır. Belki de (Kelile ve Dimne) bu hikâyelerin önemli bir örneğini temsil eder. İçinde, baskıcı hükümdarın sembolü veya simgesi olan bir aslanı, baskıcı hükümdarı çevreleyen ve onu kötülüğün yoluna yönlendiren tilkiyi kötü arkadaşın temsilcisi olarak görüyoruz. Sonra her hikâyenin hikmet olabilecek bir şeyle bittiği, erdemli davranmayı teşvik ettiği veya haksız ve adaletsiz davranışların sonuçlarını gösterdiği görülmektedir.

Kürt mirasında, hayvanların dilleri ile yazılmış pek çok hikâye bulunur. Üç yavrusuna kendisinden onlara tekrar tekrar okuduğu şarkıyı duymadan kapıyı açmamalarını tavsiye eden bir keçinin ağzından anlatılan (Shinkalo ve Minklo) hikâyesi bunlardandır. Keçi sonra otlamaya çıkar. Bunları birkaç gün tekrarlarlar. Bir gün oradan geçen bir kurt onu duyar. Keçi yavrularından ayrıldıktan sonra kurt, anne keçi rolüne bürünür. Yavrular ona kapıyı açsın diye aynı şarkıyı söyler. Onlardan birini inandırınca hepsini tuzağa düşürür. Yavru kapıyı açar ve kurt yavruları öldürür. Anne keçi döndüğünde yavrularını bulamaz. Ormanda kurdu arar. Onu bulur, öldürür ve yavrularını karnından çıkarır.

Hikâyeden eğitici ve yönlendirici bir amacı olduğu sonucuna varılmaktadır. Çocuklara yöneliktir. Keçinin yavrusunu arama ısrarı ve kurdu öldürmesi, en karanlık koşullarda bile umutla silahlanmaya ve hedefin peşinde koşmaya devam etme ısrarına yönlendirmiştir. Kürt halk edebiyatı, hayvan diliyle anlatılan bu tür hikâyelerle doludur. Çoğu çocuklara yöneliktir. Anlatıcı, hepsinde kahramanlarını, hayvanların bol olduğu dağlık bir tarım ortamı olan Kürt kırsalından seçer. Bu da, bu hikâyelerin, toplumun insan evriminin ileri bir aşaması olan hayvan evcilleştirme, sürü ve tarım aşamasına döndüğü zamana dayandığı anlamına gelir.

Kürt hikâyesi veya kıssası her zaman bir hayal ürünü değildir ve karakterleri her zaman hayvanlardan değildir. Aksine tarihsel olaylardan ve gerçek olaylardan bahseden, Kürt mücadelesinin tasvir eden pek çok hikâye vardır. Belki de bu hikâyelerin en çok

dilde dolaşanı (Merivan'lı On İki Şövalye) hikâyesidir. Hikâye, on iki bin askerden oluşan bir Pers ordusu karşısında sağlam duran ve (Merivan) kalesini teslim etmeyen, kazanana kadar savaşan ve o büyük askeri gücü ağır bir yenilgiye uğratan on iki Kürt savaşçının zaferinin öyküsünü anlatmaktadır. Şair "Gerh Mird" (1867-1950) tarafından şiirsel bir biçimde ve 1935'te yeni bir edebi anlatımla yazılmıştır (Omer, 2017, s. 131-132).

3.3.2.3. Kürt Destanları

Destan, halk edebiyatının en eski türlerinden biridir. Destan, kahramanlıkla ilgili uzun şiirsel bir hikâyedir. Yazılı ya da sözlü olabilir. Destan, nesilden nesile aktarılan sözlü edebî geleneklerden doğar. Konuları efsanevi kahramanlara ve tarihi kahramanlara uzanır. Kürt halk destanı, bu açıdan diğer halkların destanlarından farklı değildir. İçerik bakımından ise, kahramanlık ve aşk destanı olarak ikiye ayrılabilir.

A- Kahramanlık Destanı

Olaylar, hayali imgeler, cesaret ve kahramanlık tezahürleriyle, efsanevi olaylarla ve insan gücünün ötesinde mucizevi eylemlerle aktarılır. Kahraman, yoluna çıkan herkesi ve her şeyi yener. Kahramanlık ve cesaret sahnelerini anlatan kahramanlık destanları vardır ve çoğu zaman kahramanları gerçektir, sosyal bir statüleri vardır ve tarihsel öneme sahiptirler. Bu tür bir destandaki cesaret ve kahramanlık bir nedene bağlıdır.

• Dımdım Kalesi Destanı

Kürtler arasında (Dımdım) destanı olarak bilinen (Dımdım Kalesi) destanı, Kürtlerin kahramanlık destanlarının en önemli örneklerinden biridir. (1608 ve 1610) arasında Xanê Çengzêrin (Altın Elli Han) veya (Emir Han Yekdest) liderliğindeki "Birinci Safevi Şahı Şah Abbas"a karşı mücadelelerinin hikâyesini anlatır. Nesilden nesile anlatıla anlatıla Kürt halkının hafızasında yer almıştır. Bu destan, Kürt yazarların ilgisini çekmiştir. Âlimler onu Kürt halk kültürünün en önemli bir unsuru olarak görür ve Kürtlerin yaşamında, tarihinde, edebiyatında ve kültüründe de büyük ve önemli bir yer tutar.

(Dımdım Kalesi) destanını, Kürt yazar hayal gücüyle gerçeklerden uzak bir şekilde şekillendirmemiş, bilakis tarih kitaplarına kaydedilmiş gerçek olaylar ve

gerçeklerdir. Bu olaylar Doğu Kürdistan'ının Urmiye Gölü yakınlarındaki (Bıradost) bölgesinde gerçekleşmiştir. Dımdım Kalesi, İran'ın kuzeybatısı, Türkiye sınırlarında doğru yer almaktadır.

Destanın içeriği, bir Kürt emirinin kendisini, oğullarını, aşiretini ve emirliğini düşmanların kötülüklerinden korumak için korunaklı bir kale (Dımdım Kalesi) inşa etmesidir. Şah bundan haberdar olunca, güçlü bir ordu kurarak kaleye saldırmış. Ancak bölge sakinleri, destanın kahramanı önderliğinde, işgalci orduya direnişlerini sürdüreceklerini ve sonuncu kişileri ölene kadar kalelerini savunacaklarını taahhüt etmişlerdir ve herkes sözünü yerine getirmiştir. Ordu kaleye girdiğinde, onların her biri kanının son damlasına kadar işgalcilere direndikleri için orada tek bir yaralı bile bulamamışlardır (Al demerdaş, age., s. 163-167).

B- Aşk ve Sevgi Destanları:

Kürt aşk destanları nostaljiyi, duyguları, sevgiyi, sadakati ve dürüstlüğü gösterir. Dünyadaki ve özellikle Doğu'daki bu aşk destanları, sosyal hayatının gelenek ve göreneklerin bazı yönlerini göstermektedir.

Persler, Türkler ve Azeriler arasında da gördüğümüz Kürtler ve diğer doğu halkları arasında ortak olan (Ferhat ile Şirin) gibi birçok Kürt mirası vardır. Kürt halk kültüründeki en ünlü aşk ve sevgi destanları arasında (Hac ve Siyamend), (Mem ve Zin) destanları yer almaktadır.

• Hac ve Siyamend Destanı

Kürdistan'ın dört bir yanında yaygın bir Kürt destanıdır. Ezgiler söyleyen insanların ağzından toplanmış ve Kürt halk kültürüyle ilgilenen birileri yazmıştır. Kalplerindeki samimi tutkunun ürünü olan gerçek bir hikâyeyi anlatır. Sevgili uğruna fedakârlığın bir resmini yansıtır. Hikâyenin özeti:

Hac ve Siyamend kuzenlerdir ve birbirlerine evlenme sözü verirler. Ancak kızın babası ve yedi erkek kardeşi, yetim ve fakir olarak büyüdüğü için kuzeniyle evlenmesini reddeder. Hac istememesine rağmen ailesi onun için başkasını düşünür. Siyamend kızı evleneceği gün düğünden kaçırılmayı başarır ve onu uzaklara götürür. Arkalarından aşiretten atlıları gönderirler. Siyamend onlarla mücadele eder, ancak kalbini delen bir okla vurulur ve bir dağın tepesinden yuvarlanır. Hac onun için ağlar ve ağıt yakar. Uzaktan kendilerine doğru gelen atlıları görünce kendini atar ve beraber ölürler.

Bu destan, iki sevgilinin sevgisini ve sadakatini, özellikle de kızın sadakatini anlatmaktadır. Aynı zamanda kızlarını kendi isteklerine göre evlendirmek isteyen ve duygularını önemsemeyen anne babaları kınayan, trajedi yaratan tüm değerlere karşı verilen mücadeleyi temsil etmektedir (Omer, age., s. 133-134).

3.3.2.4. Kürt Atasözü ve Vecizeleri

Atasözleri halkların kültürlerinde geniş bir yer tutmaktadır. Kürt halk bilimcilerin ilgisini çeker. Kürt atasözleri, Kürt halkının övünebileceği zengin bir edebi servettir. Kürt düşüncesinin niteliğini, yaşama ve sosyal gerçekliğe yönelik gelişmeleri yansıtmıştır. Genel olarak atasözleri, Kürtlerin sosyal fikri mirasının vecihlerinden biridir. Kürt şehir kesiminde veya Kürt kırsal kesiminde gündelik dil aracılığıyla sosyal ilişkiler alanında bariz bir rol oynamaktadır.

Vecizeler ve atasözleri, insanların yaşamındaki gelenekleri, görenekleri, değerleri ve ahlakı en iyi yansıtan şeylerdir. Diğer toplumlardaki vecizeler ve atasözleri gibi Kürt atasözleri de kelimesi kelimesine nesilden nesile aktarılmaktadır. Kürtler arasında hikmet ve atasözleri için birden fazla isim vardır. Bazıları ona (büyüklerin sözleri veya nesilden nesile aktarılan sözler), bazıları da (geçmişin sözleri) olarak adlandırır. Aynı zamanda bazıları (ataların ve ecdadın sözleri) demiştir. İsimler ne kadar farklı olursa olsun, vecize ve atasözü çemberinin dışına çıkmazlar. Kürt halk atasözü özel bir ritmi, faydalı ve ince cümlelerdir. Telaffuzu, aktarımı ve ezberlemesi kolay, ölçülü, musikili cümleler ve sözcüklerden oluşur.

Halk atasözleri, asil Kürt ahlaki değerleriyle ilgili toprak ve vatan sevgisi, fedakârlık, şeref, sadakat, cömertlik, aile, toprak ve vatan gibi konuları ele alır.

Kürtler, atalarının ve ecdatlarının vatanlarıyla ve memleketleriyle duydukları gururla ilgili olarak: "Taş yerinde ağırdır." derler. Yani ülkenden uzaklaşınca eskisi gibi olmayacak. Yine başka bir örnekte "Yuvası olmayan kuş olmaz" denmiştir. Vatana ait olmanın kaçınılmazlığına vurgu yapılırken söylenir. Kürtler, başkaları için fedakârlık yapmayı derin bir şekilde "Mum dibine ışık vermez" diyerek tasvir etmişler. Kendini feda eden kişinin, başkalarının iyiliği için eriyen bir mum olması anlamına gelir. Kürt atasözleri hiçbir şeye çarpmadan yanan ve hep ışık tutan, herkesin yolunu aydınlatan bir lambadır.

Kürt atasözleri ve vecizeleri, Kürt halkının diğer özelliklerini yansıtmaktadır. Bu

atasözlerinde, cesaret, yüce gönüllülük gibi korkakları ve hainleri reddeden imgeler bulunmaktadır. Eskiden bir Kürt “Bir gün horoz yaşa, bin gün tavuk yaşama” ya da “Erkeklerin kazanı kırk günde kaynar” demiştir. Yani cesur bir adam zulmün karşısında ne kadar dirense de yüreğinde ne kadar nefret toplanırsa toplansın sonuna kadar dayanamayacak ve sabırlı olmayacaktır erkekler gibi isyan edecektir.

Kürtlerin misafirperverliğini anlatan çok sayıda atasözleri vardır. Kürtler, misafirin rızkıyla geldiğine inanır ve “Misafir rızkıyla gelir” demişler. Bu da misafir sevgisini ve onu güzel karşılama gerekliliğini gösterir. İyi amel yapmak ve güzel ahlak hakkında Kürt vecizesi, bir ödül ya da karşılık beklemeden “İyilik yap, denize at” der. Atasözleri ve vecizeler, kadınların evdeki önemini ve rolünü, çocukları büyüttüğünü ve erkeklerle ortak rollerini vurguladıkları “Kadın çadırıdır, erkekler onun direğidir” sözünü söylerler. Başka atasözlerinde de belirtildiği gibi: "Kadın evin direğidir" ve "Kadın hayatın kaynağıdır". Aşağıda bazı Kürtçe atasözlerini Türkçe karşılığı ile örnek olarak işaret vermekteyiz:

<u>Kürtçe</u>	<u>Türkçe</u>
1- Zıgi bırsi le hiç natrsi.	Aç ne yemez, tok ne demez.
2- Aqıl be gevreyi u bıçuki niye.	Akıl yaşta değil, baştadır.
3- Kem bıle ve zor bbiste.	Az söyle, çok dinle.
4- İşi emro mexere beyani.	Bugünün işini yarına bırakma.
5- qisey heq reqe.	Doğru söz acıdır (Şevani, 2019, s. 380-397).

3.3.2.5. Bilmeceler

Halk edebiyatının bir türü olan, nesilden nesile sözlü olarak aktarılan Bilmeceler kelimesinin eş anlamı Arapçanın "الألغاز" kelimesidir. Doğru gözlem, hızlı zekâ, dikkat ve derin düşünmeyi gerektirir. Kürt edebiyatında tarım ürünleriyle ilgili pek çok bilmeceler vardır. “İçinde gelin gibidir. Saçları dışarıdadır” Mısır taneleri, saça benzeyen bir şeye sarıldığı için kastedilen mısırdır. "Başı bir minare gibidir, ancak yere gömülüdür" kastedilen havuçtur. Kürt halk edebiyatında tarımla ilgili bilmecenin çok sayıda olması, ağırlıklı olarak tarıma dayalı Kürt ekonomik yaşamının doğasına bağlanabilir.

Ay ve gün adlarının geçtiği zaman döngüsüyle ilgili Kürtçe bilmeceler vardır. İçinde gecenin ve günün, ayın ve güneşin adı tekrarlanır. "On ikidir, on üç olmaz". (Bir

yıldaki ay sayısı) kastedilir. "On iki omuz, her omuzda otuz sopa ve her sopanın beş gülü vardır" (yılın ayları, günleri ve namaz vakitleri) kastedilir.

Bilmece, düşünme egzersizi ve düşünce parlatması olarak kullanılır. Bir kişinin yeni koşullara uyum sağlama yeteneğini göstermeye çalışması gibi inceleme gibi hayatta özel amaçlara hizmet etmek için sosyal ve politik bir çaba olarak kullanılabilir. Genellikle bir kasıt olmadan vakit geçirmek için kullanılır. Köylüler, uzun kış gecelerinde birinin evinde ateşin etrafında toplanarak vakit geçirirler. Doğaçalama hızlı bilmece sormada rekabet ettiklerini söyleyebiliriz. Biri ortaya bir bilmece sorar, diğerleri de doğru cevaplamak için yarışır. Diğerlerinden daha çok cevaplayan yarışı kazanır.

Bilmece, kısa anlatım biçimiyle ayırt edilir, bir veya iki cümleyi geçmez. Bu cümleler, onu söyleyenin yeteneğini vurgulayan sanatsal bir tarzda söylenir. Aşağıda bazı Kürtçe Bilmecenin örneğini vermekteyiz:

1- Beyaz saray; penceresiz, kapısız,

İçinde oturmuş sarı bir gelin kız. (Yumurta)

2- Başında sarık durur,

Hoca değildir, ezan okur. (Horoz)

3- Amcamdır ovadan gelen,

Sırtında bir yük diken. (Kirpi)

4- Ela gözü, dik bıyığı var;

Dikildiği yerse, karşığı duvar. (Baykuş) (Omer, 2018, s. 268-270).

3.3.2.6. Anekdotlar

Anekdotlar, çeşitli milletlerin halk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Ulusal mirasın ve onu bir çağdan diğerine ve nesilden nesile aktaran halk arasında popüler olan sözlü edebiyatın önemli bir parçasıdır. Mekânın, zamanın ve dönemin özelliklerini taşıyan, dönemine ait olayların imgelerini yansıtan edebi bir türdür. Kürt halk edebiyatında geniş bir yer kaplar, kişiden kişiye ve nesilden nesile sözlü olarak anlatılır. Edebi bir tür olarak anekdot, bir hedef doğrultusunda hikaye gibi bir örgüsü olan kıssadır. Karakterler ve hedefler gibi sanatsal unsurları vardır. Anlatım, açıklama ve diyaloga dayalı dilsel bir dokuya sahiptir. Çünkü birinin ağzından anlatılır. Anekdotlar

içeriklerine göre sosyal, politik ve ekonomik olmak üzere üçe ayrılır. "Meşhur Molla veya Molla Mezbur" Kürtler arasında en meşhur anekdotlardandır. Bu şahsiyet hakkında Kürtlerin ağzında dolaşan birçok anekdot vardır. Anekdotlardan biri şöyledir:

“Mollanın, birine bir miktar borcu vardı. Alacaklı ondan borcunu her istediğinde yakın zamanda ödeyeceğim diyordu. Adam bu durumdan sıkılınca ona, ne zaman ve nasıl vereceğini bana söyle dedi.

Molla: Bak! Çoban'ın kaylule yapmak için geldiği o yere dikenler diktim. Bu dikenler büyüyecek, koyunların yünleri bu dikenlere yapışacak. Yapışan yünleri toplayacağım, karım onu eğirip çorap yapacak, çorapları pazarda satacağım, o zaman sana borcumu ödeyeceğim, demiş. Adam Molla'dan bu cevabı duyunca kahkaha attı ve Molla “Bak! Para kelimesini duyunca nasıl da gülüyorsun?” dedi.

Bu anekdot gerçek bir olayı tasvir eder. Yapmaları gereken şeyden kaçmak için binlerce sebep üreten bazı kurnaz kişilerin davranışlarını eleştiriyor ve halkın bu tür insanlardan bıktığına dair bir çılgılık niteliği taşımaktadır. Meşhur Molla veya Molla Mezbur anekdotları zekâsına ve hazır cevaplılığına işaret eder.

Anekdotlar çeşitlilik gösterir. Çoğunun gülme yoluyla yaşamda refah ve mutluluk yaratmayı amaçlayan hedefleri vardır. Gülmeyi hayatın kötü ve acı yönleriyle alay etmenin bir yolu yapmıştır. Toplumsal gelenekleri ve hatta hâkim olan sosyal düzeni de eleştirmeyi amaçlamaktadır (Al Kalili, 2013, s. 251-257).

3.4. Kürtlerdeki Maddî Kültür ve Halk Sanatları

3.4.1. Kürt Mutfağı

Kürt mutfağı çok eski mutfaklardan biri olarak kabul edilir. Birçok lezzetli tarif içerir ve içerik bakımından çok zengindir. Yemekte ikram, Kürt toplumunda konukları takdir etme ve karşılamanın bir ifadesidir. Bazı tarifler bir ölçüde diğerlerine benzeyebilir. Bu da bir yandan Kürt halkı ile diğer halklar arasındaki sürtüşmenin, diğer yandan bazı ülkelerle sınırlarının yakın olmasının bir sonucudur ki bu doğaldır. Yine de onu diğer mutfaklardan ayıran özel bir rengi ve karakteri vardır. Kürt yemekleri çeşitli miktarlarda hayvansal ürünlere ve taze otlara dayanır. Kürtler, misafirlerin beğenisinin ve Kürt ailelerinin yemeklerini önemsemesinin bir ifadesi olan yemek konusunda aşırıya gitmeleriyle ayırt edilir. Ayrıca Kürt kadınları, birçok çeşit lezzetli yiyeceğin olduğu

zengin bir sofraya hazırlamada iyidir. Ki bunlar orijinal Kürt yemekleridir. Tüm Orta Doğu tarafından bilinen (pilav) ve ıslak pirinç, (saver) yani kurutulup sonra dövülüp pişirilen ve tereyağı, soyulmuş pirinç veya beyaz mısır ile servis edilen haşlanmış buğday Kürt yemeklerindedir. (Tarshank) denen, baharat ve cevizlerin yanı sıra çeşitli kokulu otlarla pişirilen et çeşitleri de vardır. Ayran (dou) ile pişirilmiş hamur veya kıyma topları vardır, buna pirinç ve ufalanmış buğday eklenir ve buna (dukha) denir. Pirinç ununun önce körili suda pişirilip sonra yağ eklenmesiyle hazırlanan bir yemek türü de vardır. Bazen ufalanmış buğday ve arpa, sütte pişirilip nane gibi bazı kokulu otlar eklenir ve buna (dokhina) denir.

Sütün (kesilmiş sütün) suyla karıştırılmasıyla hazırlanan shinin şurubu, en sevilen ve en ferahlatıcı Kürt içeceğidir. Kürt mutfağında yapılan en bariz tatlılar arasında (Ter Bijok) Bork, içi ceviz ve susamla doldurulmuş (Seh ve Kit Hah Levi) ve (Min al- Sama)) vardır (Nikitin, 1956, s. 170-171).

3.4.2. El Sanatları ve Sanayi Faaliyetleri

Geleneksel el sanatlarının faaliyeti ve üretimi, bir ulusun veya halkın mirasının önemli bir parçasıdır. Eski zamanlardan beri bu topluluklarda yayılır. Ulusal özgünlüklerini ve insanlara ve onların sanayideki yeniliklerine olan manevi bağlarını koruyabilen nesiller aracılığıyla aktarılır.

Kürdistan'ın koşulları, bu tür sanayilerin kurulması için gerekli hammaddelerin bolluğunun bir sonucu olarak modern, ileri sanayilerin kurulmasına hazırdır. Sebze ve meyvelere dayanarak konserve sanayisi yapılabilir. Özellikle tütün yetiştiriciliği konusunda uzmanlaştığı için çeşitli tütün ve sigaralar da üretilebilmektedir. Pamuk liflerine ve tohumlarına dayalı bir endüstri için uygun hammaddeyi sağladığından dolayı pamuk yetiştiriciliğine de uygundur. Şeker endüstrisinin temelini oluşturan şeker pancarı yetiştiriciliğinde bölgenin uygun olduğu sabittir.

Kürtlerin hayvancılıktan faydalanmaları, bu hususta uzmanlaşmaları ve doğal otların varlığı nedeniyle süt endüstrisi, et konservesi, yün ve deriye dayalı endüstriler gibi çeşitli hayvan endüstrileri için hammadde hazırlamaktadırlar.

El sanatlarına gelirse, çeşitlilik gösterir. El sanatları endüstrisi Kürt bölgelerinin çoğunda yayılmıştır. Evlerde ve küçük atölyelerde yapılanlar dâhil, en önemlisi eğirme ve dokumadır. Koyun yünü ve keçi kılının kırılması, sürünün sahibi

ya da çobanı tarafından yapılır. Biçme işlemi, yün ve keçi kıllarından yararlanmak için profesyonelce yapılır. Yün eğirmek geçmişte Kürt kadınlarının uğraştığı en önemli mesleklerden ve el sanatlarından biri olarak bilinmektedir. Halıcılık Kürtler için en önemli el sanatlarından biridir. Kürt mirasının önemli bir yönünü koruyarak, kelimenin tam anlamıyla duygularını ve zevkini ortaya koyan Kürt kadınları başta olmak üzere Kürt halkı arasında yaratıcılığı somutlaştıran bir zanaattır. Büyükbabadan babaya ve bugün oğula, nesiller boyu aktarılan kendine özgü miras kalan meslek; Kürt halk sanatının ayrılmaz bir parçasını oluşturan geleneksel örgü zanaatını uygulamadaki uygunluğunu kanıtlayan ilk halktır. Zamanla birden fazla desen ve şekle büründüğü için, yıllar geçtikçe zarafeti ve güzelliği artmıştır. El işi halı endüstrisinin 100 ile 300 yıldır var olduğu tahmin edilmektedir. El yapımı halılar binlerce yıl öncesine dayanan Kürt medeniyetinin bir parçasıdır ve tarımdan sonra ikinci sıradadır (Mahmut, 2010, s. 291-294).

3.4.3. Kürtlerde Otlacılık ve Tarım

Otlatma, hasat ve ekim süreçleri atalarından miras kalan özel işlerdir. Kürt insan toprağa bağlıdır, toprak, tarım ve hayvancılık çalıştığı en önemli işlerdir. Doğanın Kürt insanı için özel bir yeri vardır. Büyükbaş hayvanların da hayvancılıkla yakından ilgili olan Kürtler için samimi bir yeri vardır (Tac Alddin, 2001, s. 51).

Kürtler, iklim koşulları ve ikamet ettikleri dağlık bölgelerde çadırlarda yaşamaları nedeniyle hayvancılık ve tarıma dayalı bir hayat yaşamışlardır. Bitkiler ve hayvanlar Kürt bölgelerinde son derece çeşitlilik gösterir. Vadilerinin çoğundan nehirlerin geçtiği dağ koşulları ve kışın bol bol kar yağışı Kürt topraklarına yüksek verim sağlamaktadır. Kürdistan'ın vadilerinde ve ormanlarında meşe ağaçları ve cevizler, dağlarında ayılar, kurtlar, tilkiler, tavşanlar, kuşlar, güvercinler ve kartallar yaşar. Kürdistan'da üzüm, elma, ayva, şeftali, hurma, kayısı gibi her türlü meyve yetişmekte ve halk fazlasını yurt dışına ihraç etmektedir.

Buğday ve arpa hasadı, eski çağlardan beri Irak Kürdistanı'ndaki en önemli tarımsal ürünlerden biri olarak kabul edilmektedir. Botanik konusunda uzmanlaşmış tanınmış bilim adamı (Vavilov Fan), Kürdistan'ın yabani buğdayın evi ve (buğday) türlerinin ortaya çıkışının başlangıcı olarak kabul edildiğini söylemiştir. M.Ö. 8. yüzyılda bu tohumları eski sakinlerin topladığını belgeyle kaydetmiştir. Kürdistan,

yabani tahıl, buğday ve arpa ekimi için bir merkezdir. Süleymaniye iline bağlı Çemçemal ilçesine yakın Çermo köyü (M.Ö. 7000 yıl), tarımsal yerleşim yeri olan en eski Kürt köyüdür. Eski sakinleri orada buğday ve arpa yetiştirmişlerdir. Kürtler arasında tarım sadece erkekler tarafından değil, kadınların ve kızların erkeklere hasat edilen buğdayın kuru saplarını taşıma ve harmanda katılımıyla yapılmıştır. Sebze mahsullerinin hasadına da katılırlardı. Tarım işleri aileye uyumlu bir ruh kazandırır (Salavat, 2011, s. 23-48).

Hayvan otlatmacılığı ve koyun yetiştiriciliği, Kürtlerde temel mesleklerden biri ve ekonomik bir yaşam biçimidir. Kürtlerin esas serveti koyun, keçi, inek, at ve deve sürülerindedir. Otlatma sırasında ve özellikle küçük sürüler olmak üzere büyükbaş hayvanlar için yaptıkları işlerde ney kullanmışlardır. İran ve diğer bölgelere ihraç edilen peynir yapmada meşhurdurlar. Kürtlerin ana yiyeceği süt ürünleri ve mısır ekmeğidir. Diğer sütler yerine koyun sütünü tercih ederler ve inek sütüne göre manda sütünü tercih ederler. Bol miktarda yağ ve peynir tüketmişlerdir (Lerk, 1994, s. 16-17).

Kürt halkı tarımla ilgili ticaretlerden biri de tarım ürünlerinin işlenmesidir. Kadınların ezilmiş buğdaydan bulgur ve türevleri, üzüm pekmezi yapımı, kayısı, kuru üzüm ve domates gibi meyvelerin kurutulması gibi bu tür gıda endüstrilerindeki rolü açıktır.

19. yüzyılın ilk üçte birinde sakız üretimi başlamıştır. İki tür bitki kullanılmıştır, birincisi beyaz gül, ikincisi menekşe gülüdür. Adamlar bu bitkileri dağlarda dolaşarak toplarmış. Bu bitkilerin köklerini ararlar, daha sonra maddelerin kuru sakız toprakları şeklinde sertleştiğini görmek için geri getirirlermiş. Bu uğraşı iyi bir ürün olarak kabul edildi ve bu maddeyi şehir satıcılarına satmışlar. Kürdistan'da seyyahların ilgisini çeken en önemli sektörler arasında seramik, dokuma, deri sanayileri, kuyumcular ve nakışçılar gelir. Bu endüstrilerin bazı biçimleri de üzere geçmişte Venedik üzerinden Avrupa'ya taşınmıştır. Kürt sanatçıların isimlerini taşıyan endüstriler de vardır. İnsanlar büyük bir gayretle yün eğirmiş. İster yünden ister kısa tüyden olsun, çeşitli halı türleri dokunmuş. Capcanlı renklerle çeşitli resimler ortaya çıkarmıştır (Al Sindi, 2002, s. 360-362).

3.4.4. El Sanatları

- **Kürt Halısı**

Halıda kullanılan nakış ve resimler, yaşamın doğasını ve halkların sosyal ve kültürel koşullarını, yerel dokuma sanatındaki Kürt aşiret yaşamının doğasını yansıtır. Zira bu orijinal sanatı geçmiş yüzyıllar boyunca korudular ve Kürtler ve Kürt aşiretleri için ayırt edici bir kimlik olarak tanınmıştır.

3.4.5. Kürt Millî Kıyafeti

İçinde yaşadıkları dağlık ve yeşil doğa, renklerini ve çekiciliğini geleneksel Kürt kıyafetlerine yansıtır. Onları yaşadıkları bölgenin diğer sakinlerinden ayıran şey budur. Kürt kıyafeti, farklı ve ilham verici kıyafetleri olması gereken, dağların ve tepelerin doğasından yansıyan bir kimliktir. Kürt erkek ve kadınlarının kıyafetlerinde gördüğümüz budur. Geçmiş yüzyıllar boyunca hem erkek hem de kadın Kürt kıyafetleri, çevresinde meydana gelen büyük gelişmeye rağmen tasarım ve renkler açısından sabit kalmıştır.

A- Erkeklerin Ulusal Kıyafeti Şunlardan Oluşmaktadır:

1. Kava Patul: Detay ve örgü açısından farklılık gösteren iki parçalı manto ve pantolonlardır. Kafa ya da Kürt mantosu, yan cepleri olmaması, solda ve sağda iki açıklığı olması ve kolların açık olması farkıyla, neredeyse askeri ceket şeklindedir. Kışın soğuktan korunmaları için içlerini pamukla doldururlar ve buna (Murad Hani) denir. Batul ise Kürt pantolonudur, kenarları genişler ve kemer yerine (duman) dedikleri bir kuşakla düğümlerler.

2. Peştend: Altı metre uzunluğunda işlemeli, geniş tarafı katlanarak dokunan bir bezden yapılmıştır. Sonra belini farklı (detaylı) bir görüntüyle düğümlerler. Silah taşıyanlar onları beline dolayarak sıkıca düğümlerler. Uzun hançerler peştend ve kava arasına asılır.

3. Betş: Üç metre uzunluğunda, çoğu işlemeli bir kumaştır. Başlarına sarık gibi dolarlar. Yüzün her iki tarafında güzel şekilli ipler asılı olacak şekilde ayırırlar. (Merz) olarak da isimlendirilen betş, Saggız bölgesinde özellikle takke olarak isimlendirilen keplerin üzerine sarılır. Takke teri alması için dokunur. Ucu çengelli uzun bir iğne ve özel bir ipten dokunur. Bu, Kürt kadınlarının ve kızlarının işidir. Nakışlarını ve

güzelliğini artırmak için çok renkli ipliklerden öreri.

4. Karas: Gömleğe benzer, ancak yakasızdır ve kollarının ucuna (Sorani) adı verilen kolyeleri örerek “kafanın” kollarını bağlarlar. Acil durumlarda, özellikle savaş zamanlarında Sorani'nin iki ucunu bağlayarak boyunlarına asarlar. Bu Soraniler, elleri ve yüzleri yıkarken kolları sıvamaya yardımcı olur (Tac Alddin, 2001, s. 49-50).

B- Kürt Kadın Ulusal Kıyafeti şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Kava: Kürt erkek paltosuyla aynıdır, ancak renk farklılığı vardır ve biraz daha kısadır, bazen kulja olarak da adlandırılır. Erkek “kafasında” olan cepler bunda yoktur.

2. Karas: Ya da Kürt kadın gömleği, uzun gövdeli ve açık kuyruklu basit bir dokumaya sahiptir, bu nedenle gömleğin kuyruğu kadınların bacaklarına sarkar. İnce, değerli bir kumaştan dokunur.

3. Peştend: Erkeklerin peştendiyle aynıdır ancak kadınlar altına görünen bir kumaş koyarlar.

4. Taraha: Güzelliğini arttırmak için iplerin sarktığı, çok ince ve üç ucu olan bir kumaş parçasıdır. Kadınlar iplerin ucuna medeni paralar takarlar.

5. Dirye: İçlerinde pantolon yerine topuk kısımları dar bacaklara doğru genişleyen bir kıyafettir. Genellikle, biri diğerinin üzerinde olmak üzere iki veya üç dirye giyilir.

6. Külah: Kürt takkesi de denilir. Kısa silindir şeklinde zarif ve güzel bir karton parçası olup üzeri renkli kadife bir kumaşla kaplanmıştır. Daha sonra arkası bozuk para veya yıldızlı pamuk parçaları ile süslenir ve bu iplik çenenin altından geçer. Kürt kadınlar takkenin üzerine koyarlar ve takkede sabitleştiren ipe (katara) denir. Önemli bayanlar tarafından kullanılır. Bu ipliğin başlığa bağlandığı her iki uca da altın bir gül tutturulmuştur. Önemli kadınlar genellikle takke yerine (calvula) kullanır. İpek kolye uçlu uzun siyah beyaz ipek ipliktir ve tarahanın üstünden güzel bir şekilde tutturulur (Al demerdaş, age., s. 200-2002).

3.4.6. Dövme

Araplar gibi Kürt kadın ve kızlarının çoğu yüzlerine, alınlarına ve dudaklarına dövme yapmaktadır (Bayezidi, age. ,s. 101).

Kürtler dövmeyi güzelliğin ve gücün sembolü olarak kullanmışlardır. Kürt tarihinde dövmelerin tarihi İslam döneminden önceye kadar uzanmaktadır. Ayrıca bu, dünyanın birçok ülkesinde hala yaygındır. Avuç içi, el, bacaklar veya yüze güneşi, ayı, yıldızları ve astronomik şekilleri ve sembolleri temsil eden semboller çizilir. Dövme işleminde genellikle sütle karıştırılmış kül kullanılır. Bir anne, genellikle bir iğne ile vücuda kazınan dövme malzemesini yapmak için bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. "Dövmeler eski bir Kürt kültürüdür. Kürt toplumunda estetik ve sanatsal değeri olduğu kabul edilir" (Şinda, 2018, haber ajansı, <http://hawarnews.com/ar/haber>).

3.5. Kürt Halk Mimarisi

Mimarlık, kentleşmenin vecihlerinden biridir, daha ziyade ekonomik, sosyal ve politik faktörlerden etkilenen edebiyat dili gibi mühendislik ve estetik de bir dildir ve insanın kimliğini taşır. Kürt evleri, güneşin ısıyla kurutulmuş kerpiç ve tuğladan yapılmış bir tabaka üzerine inşa edilmiş kare şeklinde tek katlı bir binadır. Yaklaşık bir metre yüksekliğindedir, duvarları samanla karıştırılmış çamurla kaplıdır. Bir odanın duvarları bir çamur tabakası üzerine kireçle boyanır veya astarlanır. Çatısı düzdür ve üzerinde bir toprak tabakası bulunan köprü ve kirişlerden oluşur. Aynı durum (Dukhanh) konuklar için de geçerlidir. Bu evde haremın iki avlusu bir duvarla ayrılmıştır. Her avluda sıra ağaçları, cevizler, meyveler ve çiçekler dikilmiş bir çayır görülür. Evlerin avlularında küçük bir su akıntısı vardır. Divan'da neredeyse karanlık olan sütunlara yaslanan geniş, boş bir salon vardır ve yazın serin bir sığınak olduğu söylenir. Kışlık odalara gelince, onlara uzun karanlık geçitlerden girilir ve görünüşleri onları bir an önce görme arzusunu uyandırmaz.

Evler genellikle bir kare avlunun üç tarafına düzensiz bir şekilde inşa edilir. Odalar çamurdandır. Yazın oturmak için serin olması için 3 odanın duvarı yoktur. Kışlık odalara gelince, tek kapıdır, yüksekliği 1,5 metreden fazla değildir ve bu kapılardan biri en iyi sıva ile beyazlatılır, geri kalanı çamur ve samanla kaplanır, zeminler ise karıştırılmamış kildir. Kürt kahvehanelerinin ise yüksek yakaları ve büyük sütunlarla desteklenen kubbeleri vardır. Birden fazla yerden giriş yeri mevcuttur. Etrafına yüksek sedirler dizilmiştir. Bir boşlukta iki büyük semaver vardır. Yanlarında çay fincanları (payandalar) ve altlıkları çamurdan yapılmış geniş bir raf üzerine yerleştirilmiştir. Zemini tuğlalarla döşenmiştir (Al Sindi, 2002, s. 465-470).

3.5.1. Erbil Kalesi'ndeki Miras Evler

Erbil Kalesi, geleneksel evler, camiler, okullar, hanlar, pazarlar ve hamamlarda gördüğümüz seçkin mimari ve sanatsal mirasıyla ünlüdür. Bu binalar, bir bütün olarak, başka yerlerde nadiren bulunan mimari ve teknik unsurlara sahiptir.

Evlerine gelince, gövdelerine çeşitli şekillerde demir çivilerle sabitlenmiş bir sıva tabakası ile kaplanmış. Silindirik gövdeli ahşap sütunların ve en göze çarpanları akantus yaprağını andıran yivli yapraklara sahip ince yapılıdır. Güzel görünümlü bitki taşlarının tepesinde yer alan gömme kanallar ve belirgin dışbükey kaburgalar şeklinde spiral gövdeli ahşap sütunların varlığıyla ayırt edilirler. Altı, sanatsal bir şekilde ve titiz bir hassasiyetle yapılmış örgüler ve bantlarla çevrilidir ki bu da sütunu güzel ve görkemli yapar.

Şimdiki haliyle kale, sıhhi koşullardan yoksun dar sokakların ve patikaların her iki yanında ıssız bölgelerin her iki yanında uzanan, yıkılan ve korunan (580) ev olduğu tahmin edilen büyük bir ev grubunu içerir. Sert bir cephe ile evlerin yanlarında uzanan ve sadece kapının görüldüğü bir ağ şeklinde düzensiz genişleyen bir özelliği vardır. Dar, kıvrımlı, kısadır ve çoğu zaman kaplamasızdır, bazı kapalı uçları vardır. Zemin katında penceresiz duvarların arasından geçer ve bazen tavanın altına uzanır. Bazıları güzel yapılmış, narin ahşap kancalara bakmaktadır.

Sokaklara ve yollara bakan ahşap kapılar, yaşlarına göre farklı tarzlara sahiptir. En eskisi, kendisini oluşturan ahşap panelleri sabitlemek için kullanılan dışbükey uçlu büyük demir çivilerle süslenmiş ahşaptan yapılmıştır. Bunlardan en yenisinin iki kanadı vardır, her bir kanat kapıyı ayıran bitkisel motiflerle süslenmiştir. İki kanat ayrıca bitkisel motiflerle süslenmiş, üzerine bitki veya kuş motifleriyle süslenmiş bir taç ve bazen birkaç alçak mukarnasla süslenmiştir.

Geleneksel evlerin ortasında (hosh) adı verilen, gökyüzüne doğru açık bir orta avlu vardır. Kökeni Irak'ın en eski tarihi dönemlerine kadar uzanan unsurlardan biridir. Gökyüzüne doğru ve gökyüzüne doğru açık avlu sistemini temsil eder. Yukarıdan açık olduğu için gece ve gündüz gökyüzünün manzarası görülebilir. Hava ve ışık için tek çıkıştır ve yazın ve kışın ev sıcaklığının ana düzenleyicisidir.

Geleneksel evlerin güzelliğine katkıda bulunan şey, (Bukajah) adı verilen avlunun ortasında küçük bir bahçenin varlığıdır. Bazen bukajahın ortasında bir su

havuzu, onun da ortasında bir fiskiye vardır. Bu havuzun kare, daire, oval ve sekizgen gibi birçok şekli vardır. Su, açık kanallardan içine akar. Dikkat çeken şeylerden bir diğeri ise, bazı evler iki veya daha fazla avlu içerir. Odaların çoğu yuvarlatılmış ahşap kirişlerle çatısı yapılmış ve odaların içi gibi alt kısmı birbirine bağlanmış ince ahşap panellerle örtülmüştür. Zarif, mükemmel ve güzel çiçek ve geometrik motifler yapmak için bir zemin kullanılmıştır. Bazı tavanları güzelleştirme ve süslemede çoğu kare, dikdörtgen, üçgen, çapraz ve paralel şekiller olmak üzere dekoratif geometrik şekiller için ince tahta çubuklar kullanılmıştır (Al Deraci, 2016, s. 10).

3.5.2. Erbil Medeniyet Müzesi

Kültür müzesi, şehir merkezinde, Erbil belediyesinin karşısında bulunur. Üç bölüme ayrılmıştır, her bölüm belirli dönemlere ait eserlerle ilgilidir. M.Ö. 4000 yılın ortalarında Warka döneminden kalma üç binden fazla olan bu eserler Erbil'in eski dönemlerinden başlayarak üç salonda sıralı olarak sergilendi. Müzede nadir bulunan mühürler ve el yazmalarından oluşan bir koleksiyonun yanı sıra, modern eserlerle birlikte savaşçı kıyafeti giyen şehir tanrılarında birini temsil eden doğal boyutta bir heykel vardır. Müzenin içindekilerin bir kısmının M.Ö. 5000 yılına dayandığına, Kürdistan ve Irak'taki sivil hayatı temsil ettiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca şehrin en önemli tarihi kütüphanelerinden biri olarak kabul edilen bir kütüphaneyi de içermektedir.

3.5.3. Kürt Dokuma Müzesi

2004' yılında kurulan müze, Erbil Kalesi'nin içinde yer almaktadır. Birkaç yüzyıl öncesine ait birçok eser içermektedir. Eğirme ve dokuma gibi Kürt kültürünün eski geleneklerini gösterir. Sergilerinde, giysiler ve kumaşlar, ham maddeler, yabancı bitkiler ve çiçekler kullanılarak doğal olarak boyanmış yün vardır.

3.5.4. Tarihi Erbil Kalesi

Erbil Kalesi, eski çağlardan beri insanlar tarafından iskân edilmeye başlandığı için tarihi ve medeniyeti yönünden zengin en önemli tarihi eserlerden biridir. Esasen Asurlular döneminde ve yaklaşık MÖ 1. binyılda inşa edilmiştir. Oval şekli ile Erbil Kalesi, Erbil şehrinin etrafında büyüdüğü merkezdir. Kalenin alanı yaklaşık 60.000

metrekaredir. Erbil Kalesi'ndeki miras niteliğindeki yapıların dekorasyonunda kullanılan estetik unsurlar, genel olarak Arap ve İslam mimarisindeki mevcut temel unsurların bir uzantısı olup, özellikle cephe, tavan, duvar ve girişlerin dekorasyonunda kullanılan bitkisel motifler, geometrik motifler ve Arapça hat sanatıdır.

Erbil Kalesi'nin geleneksel mimarisinde süslü taçlar ve kemerlerle süslenmiş güzel yapısal dokulardan oluşan ahşap sütunlar, çeşitlilikleri ve farklı işlevleriyle öne çıkmaktadır. İnşasında temel malzeme olarak mermerin yanı sıra büyük mermer ve tuğla sütunlara dayanmış kemerlerin inşa edildiği tuğla kullanılmıştır.

Geleneksel binaların özellikle girişler, kapılar, koridorlar ve bodrum katları gibi özel yerlerinde yoğunlaşan mahzen ve kubbeler... Şehir, kaleden başlayıp ışıklı sokaklarla halkalar şeklinde kalenin etrafında büyümüştür. Yüksekliği yaklaşık 35 metredir ve şehir merkezine, oradan banliyölere ve komşu şehirlere giden mihrerlerden oluşur (Al Kubaysi, 2014, s. 10-12).

İçinde kumaşlar, örtüler, el işleri ve diğer ofis ve ev eşyaları satan geleneksel pazarlar vardır. Kentsel ve mimari dokusu, bitişik ve merkezi bir avluya sahip geleneksel evlerin olduğu dar kıvrımlı sokaklar ağı ile birbirine bağlanmıştır. Bu kale, tarihi çağlar boyunca bugüne kadar ayakta kaldı ve yerleşen insanları görmüştür. Çarşıları, evleri ve ibadet için bir camisi olan koca bir şehirdi. Aynı zamanda bir yerleşim merkezi olan Kale medresesi adlı bir medrese de bulunmaktadır. 2014 yılında Erbil Kalesi, Dünya Miras Listesi'ne "UNESCO" kuruluşu tarafından dâhil edilmiştir (Salim, 2018, s. 32).

3.5.6. Kürt Halk Müziği

Kürt müzik mirası, Batı Asya tarihinde Kürtlerin var olması kadar eskidir. Doğu müziğinin önde gelen iki makamının Kürtler tarafından oluşturulması güçlü bir delil olmuştur. Biri Kürdi, diğeri Nihavend makamıdır. Nihavend, Güney Kürdistan'da eski bir Kürt şehridir.

Kürt halk müziğinin, diğer halkların müziği gibi kendine has bir karakteri vardır. Batı Asya halklarının müziği konusunda tecrübesi olan herkes Kürt müziğini Farsça, Ermeni, Türk ve Arap müziğinden ayırabilir. Kürtler müziği seven bir halktır. Bu pek çok kez özellikle düğünlerde ve Nevruz'da karşımıza çıkmaktadır.

3.6.1. Kürtlerde Yaygın Olan Müzik Aletleri

Dahol: Boyutu büyük, iki tarafından ahşap bir daireye sabitlenmiş bir deriden yapılmıştır. Çalan kişi iki tür çubuk kullanır: Biri ince, diğeri kalın. Yuvarlak bir uç ile biter ve her bir çubuk 40 ila 50 cm uzunluğundadır.

Defik: Tamburdan daha küçük, elek gibi, bir yüzü ince deri ile kaplıdır. Çerçevesinin iç kısmına, defe elle vurulduğunda şıkırtılar çıkarması için madeni halkalar takılır. Tasavvuf dervişleri bunu zikir için kullanırlar.

Tanbur: Ahşaptan yapılmış, uddan daha küçük telli bir çalgıdır. Sapı yaklaşık bir metre uzunluğundadır. Sapına özel teller takılır. Parmakla ya da kamışla çalınır ve nağmeleri uddan daha incedir. Pek çok türü vardır ve Kaka'i Kürtleri dini törenlerinde kullanırlar.

Kemençe: Zarif telli bir çalgıdır. Alt tarafında bir kutu vardır. Bazen iki kutu olabilir. Alttaki üsttekenden biraz daha büyüktür. Kıvrımlı ince bir çubuğa gerilmiş bir telle çalınır. Nağmeleri ince ve tatlıdır. Güneydeki Lour Kürtleri tarafından kullanılmaktadır. Kuzeyde ve batıdaki Kürtler tarafından kullanıldığına dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Zurna: Şekli trompete benzeyen üflemeli bir çalgıdır. Şekli içi boş, dairesel, koniktir. Üst yüzeyinde sıralı delikler vardır. Ucu geniş ve kıvrımlıdır. Yaklaşık 30 cm uzunluğundadır.

Ney: Tahtadan yapılmış nefesli bir çalgıdır. Uzunluğu yaklaşık 40 cm'dir ve üst yüzeyinde sıralı birkaç delik vardır (Al Kalili, 2013, s. 248-250).

3.6.2. Şarkı Söyleme

Şarkı en eski halk sanatlarından biri olarak kabul edilir. Kürt halkı için şarkı, kendini ifade etmenin en önemli şeklidir. Antik çağlardan günümüze kadar şarkının, kendisine eşlik eden, varlığının aynası olduğu halklardan biridir. Şarkı, duygularını, psikolojik durumunu, endişelerini ve çeşitli arzularını dile getirdikleri yerdir. Şarkı, yaşadıkları tüm neşeyi, kederi ve kahramanlığı somutlaştırır. Hiçbir olay ya da olgu ne kadar küçük ya da büyük olursa olsun Kürtlerin hayatına iz bırakmadan geçemez. Kürtler müziğe, melodilere ve şarkı söylemeye meraklı insanlardır. Şarkılar, halk mirasında muazzam bir renk ve form çeşitliliğine sahiptir. Hatta tüm yaşamın içinden

aktığı nehir olarak tanımlanır.

Halk şarkısına toplumsal bir karakter hâkimdir. Ancak halk bilimciler bu şarkıları iki çeşide ayırırlar. İlk çeşidi tek başına söylenen tür, Çobanların şarkıları bunun en önemli örneğidir. Çoban dağlarda ve otlaklarda sürüsüyle birlikte şarkı söyler ve yürür. Dr. İzzeddin Mustafa Resul'e göre, bu türün bile toplumsal karakterden yoksun değildir. Çoban yalnız başına şarkı söylemez, daha çok etrafındakilere karşı duyguları, hisleri ve sürüsüyle diyalogu şarkı sözlerinin bir parçası olur (Mustsfa,1987, s. 223-224).

İster kahramanlıkla ilgili ister duygusal olsun Kürt şarkılarının çoğu, özellikle uzun kış gecelerinde akşamları tek başına söylenir. Çünkü İnsanlar bir çadırın altında ya da birinin evinde toplanıp eşlik ederek şarkıcıyı dinlerler. Vücutuyla, ses tonuyla, yüz hareketleriyle, sevgililerin ve âşıkların halini anlatan inlemelerle kahramanlık, savaşçı ya da bir aşığın hareketlerini canlandırır.

Bu destanlar, özellikle duygusal olanlar, geniş ve açık bir meydana düzenlenen düğünlerde söylenir. İnsanlar, Kürtçe (govend) olarak adlandırılan dairesel veya yarım daire şeklinde dizilir. Davul ve zurna (iki Kürt müzik aleti) ritmiyle dans ederler. Biri şarkı söyler diğerleri ona eşlik eder. Bu tür şarkıdaki cümle veya satır iki kez tekrarlanır. Şarkıcı şarkı söylemeye başladığında, kovandaki herkesin duyması ve eşlik edebilmesi için davulcu ve zurna çalan kişi durur.

İkincisi ise, bir grup insan tarafından icra edilen toplu şarkılardır. Basile Nikitin'e göre "Kürtçe şarkıların çoğu dönüşümlü gruplar halinde toplu olarak icra ediliyor". Toplu olarak icra edilen dini şarkılar toplumsal özellik gösteren ilahileri de kapsar. Hasat şarkıları ve iş şarkıları, toplumsal şarkılar içindedir. Zira hasatçılar birlikte bir şarkı söyler. Bu şarkıların sözleri ve nağmelerinin vücut hareketleriyle uyumlu olduğu, hasatçıların omzundaki yükü kaldırmada yardımcı olduğu fark edilmektedir. İki veya üç kıtayı geçmeyen kısa şarkılardır. Çünkü iş esnasında söylenir, boş zamanlarda değil.

➤ **Kürtçe Şarkısının Oluşumu:**

A- Gorani: Birbirinden bağımsız şiir topluluklarıdır. Her grup veya iki grubun bağımsız bir anlamı vardır. Bu tür şarkı Loristan bölgesine aittir.

B- Lavuk: Soran ve Badinan bölgelerinde aşk ya da savaş destanıdır. Erbil, bu şarkı türüyle ünlüdür. Lauk, bazen iki sevgilinin kendi aralarında ve birbirlerinden

ayrıldıklarında değiş paylaştıkları dilek ve hayallerden söz edilen kısa lirik şiirlerdir. Bu tür şarkılarda, iki âşık arasındaki diyaloglar yer alır. Her ikisi de diğere olan duygularını ifade eder. Evliliklerini engelleyen sosyal veya ekonomik bir engel varsa, bu engelleri aşmanın bir yolu olarak birlikte kaçmayı tercih etmekte tereddüt etmezler.

C- Hayran: En az son üç kıtası ölçülü olan kafiyeli nesirdir. Coğunlukla kafa şaşkınlık ve endişe ifade eder. Bu tür Soran bölgesine özgüdür ve en yaygın Kürtçe şarkı türü (Hayran)'dır. Basil Nikitin'e göre, "Kürt şiir sanatının gücünü ve üslubunu anlamak için en iyi örnektir" (Omer, 2010, s. 204-210).

Farklı konuları olan şarkılar vardır. Diğer milletler gibi Kürtlerde de olağan olaylardan biri olan ninniler bunlardan biridir. Bu nağmelerde çocuklarını beşikte uyutmak için gözdağı veren annelerin yaptığı dokunaklı melodiler görülmektedir. Çünkü güzel ses vücuda sızır, damarlarda akar, kanı arındırır ve kalbi rahatlatır. Bu şarkılar kısıklıklarıyla ve doğaçlama olmalarıyla ayırt edilir. Şair "Bekes", Kürt halk kültürüyle alakalı harika resimler çizdikten sonra bir çocuk şarkısı yazmasıyla ünlüdür. Kürt annenin halk edebiyatının hazinesinden çıkardığı melodik bir sesle çocuğunu uykuya teslim etmesi bu suretlere dendir. Bir annenin uyumak için çocuğuna söylediği ninnilere örnek:

“Uyu ... uyu ... uyu oğlum,

Babanı öldürdüler

Annen onun kurbanı olsun, Cesur ... ağlamamalısın.

Uyu ... uyu ... uyu ... oğlum” (Ceziri, 2017, s. 33-48).

3.6.3. Kürt Halk Dansları

Dans, şarkı söylemek ve müziğin yanı sıra Kürtler için en önemli halk sanatıdır ve Kürt kültürünün en önemli sanatlarından biridir. Tüm bölge ve çevrelerde Kürt yaşamının genel bir olgusudur. Gülşen'den, Yar Güzel, Babilkani, Malani, Zangani Swiss, Yeshoki, Ruvina, Faqiyani ve Haili'ye kadar onlarca çeşidi olan, etkinlik ve düğünlerde yaygın bir uygulamadır. Bu danslar en çok düğünlerde ve Nevruz kutlamalarında uygulanır. Bunlar çok yavaş tempolu dansları, orta tempolu dansları, hızlı tempolu dansları ve çok hızlı tempolu dansları içerir. Bu danslara vücudun üst yarısında özellikle omuzlarda, göğüste ve ellerdeki şiddetli titreme eşlik eder. Dans

türlerinin çokluğu, kabilelerin ve çevrelerin çokluğundan kaynaklanmaktadır. Bazı hareketlerin benzer olmasına rağmen her kabilenin veya bölgenin kendi dansları vardır. Bununla birlikte, her dansın hızlı, orta hız ve yavaş arasında değişen kendi tarzı ve ritmi vardır. Hepsi halk müzik aletlerini gerektirir, en önemlileri toplumlardakinden şekil ve ses bakımından farklılık gösteren iki müzik aleti olan davul ve zurnadır.

Belki de çevrenin, dansların çokluğunda, ritimlerinde ve doğuşlarında rolü vardır. Kürt dansının en önemli özelliği, tek başına yapılmamasıdır. Çoğu Kürt dansı toplumsal bir karaktere sahiptir. Böylece omuzların birbirine değdiği, ellerin avuç içlerinin birleştirildiği, parmakların birbirine geçtiği bir yarım halka oluşturulur. Dans edebileceğini düşünen herkes bir davet olmadan kendisi halkaya katılır. Onu ayıran şey, her iki cinsiyeti de içermesidir. Ayrı ayrı erkek ve kadın dansları yoktur. Bilakis, çoğu ikisi tarafından da yapılır. Kürtlerin “Gobi” adında özel bir dansı vardır. Birinin bir sonrakinin kolunu tuttuğu ve bazı küçük atlayışlarla birlikte atladıkları bir yarım dairedir. Dansı yöneten (dabkeh), sağ eliyle açık bir mendil sallarken, sol eliyle bir sonrakinin kolunu tutar her biri diğerinin kolunu tutarak dansçı halkası ona eşlik eder.

Kürt dansı türlerinin çoğu, doğada geleneksel düğün mekânı olan büyük bir meydana ve Kürt halk danslarının yapıldığı diğer etkinlikler için uygulanmaktadır. Bunun nedeni törene yalnızca geniş bir izleyici kitlesinin katılması değil, daha çok Kürtlerin daha önce olduğu gibi bir doğa aşığı olmasıdır. Bozulmamış doğayla (gökyüzü, dağlar, ağaçlar, çayırlar vb.) doğrudan temas etmediği sürece psikolojik olarak rahat hissetmezler (Al Kalili, 2013, s. 255-258).

3.7. Kürt Çocuklarının Halk Oyunları

Hala birçok gelenek ve görenek hâkimdir. Oyunlar, toplumun gelenek ve göreneklerinin çoğunun korunduğu, genç ve yaşlı oyunlarında tasvir edildiği bu büyük mirasın bir parçasıdır. Bu çocuk oyunlarından bazıları zikredilmiştir:

A- Bree (Kesme veya Çaprazlama) Oyunu: Bu oyunda zekâ ve aktiflik vardır. Sadece çocuklar tarafından oynanır ve iki takım arasında oynanır. Genellikle iki takım tarafından oynanan oyun, aynı zamanda bir oyuncuya karşı birkaç oyuncu arasında da oynanabilir. İki takımın her biri beş kişiden oluşur. Oyun, çocukların her biri kendi takımında oynayacak arkadaşını seçtiği iki takıma ayrılmasıyla başlar ve seçim (se ra be ra) (Rus) ile seçim yapılır. Daha sonra yüksek bir yere bir sandalye yerleştirilir ve ilk

takımdaki oyuncular birbiri ardına eşit mesafelerde durur. İkinci takımdaki oyuncuların karşısında duran ilk oyuncu ve ayakta kalan son oyuncuya, takımın en aktif, en zeki ve en aktif olanı Seh Rabah veya takımın başı denir. İkinci takımdaki hiç kimse onun yanından geçemez veya takım arkadaşlarından birinin arasından geçemez.

B- Bay Yaramaz Oyunu: Sadece erkekler tarafından ve iki takım arasında oynanır. İki takım oyun alanında buluşur. Her takımın bir sopası ve tahta veya kumaş bir topu vardır. Daha sonra ilk oynamaya başlayan takımı seçme işlemi başlar. İlk takım topu alır, diğer oyuncular sopalarını alır. Karşı takım ilk takımın karşısındaki oyun alanına iner. Genellikle top, oyuncuların en aktif, en çevik ve hareketli olanındadır. Bu oyuncuya (Sehr), yani (baş denir). Oyunun lideridir. Onunla birlikte olan ve ikinci takımdaki diğer oyuncular da aynısını yapar.

C- Çember Oyunu: Bu erkeklerin ve kızların yere geniş bir çember çizerek oynadığı bir oyundur. Sonra oyuncular, takım sayısı beşten az olmamak kaydıyla iki eşit takıma ayrılır. Oyun, çemberin dışındaki takım üyelerinden biri, çemberin içindeki takımdan herhangi bir oyuncunun yakalamasına izin vermeden elindeki topu karşısındaki arkadaşlarından birine attığında başlar. Oyuncu, topu arkadaşlarına atmak için onların zekâlarını ve gafletlerini kollar. Çemberdeki takımın bir üyesi onu yakalamayı başarır, oyundan çıkması için topu karşı takımdaki oyunculardan birine fırlatması gerekir. Çemberin içindeki oyunculardan biri topu tutup arkadaşlarından birine atabildiğinde ve ona dokunabildiğinde, oyuncu ve rakibinin oyunu terk etmesi gerekir ve çemberden çıkmalıdır. Böylece, çemberin içindeki karşı takımın oyuncularından biri topu yakalayıp ona geri verene kadar sadece iki oyuncu kalır. Sonra oyun biter kaybeden ve kazanan ortaya çıkar (Hüseyin, 2017, s. 75-76).

Değerlendirme

Bahsedilmiş olan üç bölümde, “Arap, Türkmen ve Kürt” kültürünün; gelenek, görenek, halk inançları, halk edebiyatı ve maddî kültür açısından, aralarında benzerliklerin ve yakınlıkların olduklarına dair bir sonuca ulaşılmıştır. Bununla birlikte tabi ki her milletin kendine özgü kültürel öğelerini de görülmektedir. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde bunlardan bahsedilmiştir.

A- Halk İnançları Konusunda

1- Toplumlarının kavramsal bilgi dağarcığı ve inanışları bakımından üç milletin,

hayvanlar konusundaki inançları birbirine benzemektedir. Araplar ve Türkmenler, karga ve baykuş gördüklerinde onları bir uğursuzluk alameti olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Araplar için evin bahçesinde ötüşen kuşlar misafirin geleceğine işaret etmektedir. Ağaçta cıvıldaayan kuşlar ise Türkmenlerin inançlarına göre yeni bir haber duyulacağını anlatmaktadır. Türkmenler, hasedi kovmak için, geyiğin başını evlerinin önüne takma inancına sahip olmalarıyla diğer milletlerden farklıdır. Keçi kuyruğunu kaldırdığında yağmur yağmayacağına, kuyruğunu indirdiğinde ise yağmurun yağacağına ve seyahat esnasında yabani hayvan görmenin iyiye işaret olduğuna dair inançlar Kürtlere has halk inanışlarındandır.

2- Bitkilerle ilgili olan halk inanışları konusunda Arapların diğer milletlerin inançlarıyla çok az benzerliği bulunmaktadır. Mesela, “ en şerefli ağaç hurma ağacıdır” hadis-i şerifinde de desteklendiği gibi hurma ağacının en mübarek ağaç olduğuna dair olan inanç, Araplara has bir özelliktir. Aynı şekilde Araplar, şeytanın meskeni olduğuna inanmalı hasebiyle, evlerinin önüne incir ağacı dikmezler. “Cin elması” ağacının gece gümüş gibi parıldaayan yapraklarının olduğuna ve ona yaklaşıldığı anda hemen yok olacağına dair inanç sadece Kürt milletine ait bir halk inanışıdır.

3- Büyücülükle ilgili olan halk inanışları, tüm milletlerde benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla her türlü sihir ve büyüculük ritüeli, tıbbi uygulamayı içerenler de dâhil olmak üzere benzerlik göstermektedir. “Kahve falı” gibi inançlar, her türlü teknolojik gelişmeye, tıbbi ilerlemelere ve İslam’ın sihir ve büyüü yasaklamasına rağmen devam etmektedir.

4- Üç millet arasında eski zamanlarda da var olan, “alternatif tıp olarak adlandırabileceğimiz bir halk tıbbi mevcuttur. Hacamat, yakı, şifalı otlarla ilaç yapımı birçok diğer farklı uygulama alternatif tıbbin en bilinen uygulamaları arasındadır. Arap toplumundan bazı kişilerin uygulamaları diğer milletlerin uygulamalarından birtakım farklılıklar arz etmektedir. Mesela, yılan sokması gibi bazı olaylarda insanlar, halk tıbbi konusunda uzman olan kişiye gitmektedir. O kişi acıyı hafifletmek için yaraya çamur koyma uygulaması yapmaktadır.

5- Başta Arap milleti olmak üzere, üç millette de evliyaların ve salih kişilerin türbelerini ziyaret etme eğilimi görülmektedir. Birçok insanın ise bu ziyaretlerinin yanı sıra, bu salih kişiler üzerine yemin ettiklerine de şahit olunmaktadır.

B- Gelenek ve Görenekler

1- Her üç millette de bebek karşılama ve yeni doğan hazırlıkları için yapılan ritüellerin birbiriyle çok benzediği tespit edilmektedir.

2- Sünnet törenlerinin hazırlık aşamaları ve sünnete özel kıyafet tercihi gibi konularda üç milletin de benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Fakat Türkmenlerin, “Nabuba methiyeleri” ismi verilen izzet ve şeref konularını içermekte olan öyküleri, akraba ve komşuların huzurunda anlatma âdeti, sadece kendilerine has bir özelliktir.

3- Evlilik törenleri ile ilgili uygulamalar, her türlü adımlarını da içine alarak (nişan, dini nikâh, kına ve zıfâf) birçok konuda üç millette benzerlik arz etmektedir. Böylece, bir dini önderin (Mela, seyyid...) huzurunda ve kızın evinde dini nikâh akdi gerçekleştirilmektedir. Yine Türkmenlere göre eğer nikâh Cuma günü kıyılırsa o ev adeta peygamber çadırının kurulduğu gibi kurulmuş olacaktır.

4- Cenaze törenleri, hazırlıklardan defin işlemlerine kadar üç millette de benzer bir süreç içerisinde. Ancak Kürtler, cenaze kaldırıldıktan sonraki ilk haftanın perşembesini “ilk perşembe” adıyla özel bir gün olarak saymakta, o gün merhumun evinde ikinci kez bir toplanma düzenlemektedirler.

5- Ramazan ayı, üç ayrı milletiyle tüm Irak halkı tarafından yaşanan, neşe, coşku ve her türlü hazırlık şevkiyle pazarlara yönelme gibi daha birçok konularda ortak gelenek ve göreneklere sahiptir. Ayrıca iftar ve sahurda aile fertleriyle komşular arasında sürekli bir yiyecek alışverişi bulunmakta, her yerde el-Mesharci'nin sesi yankılanmaktadır.

6- Ramazan aylarında üç millet tarafından da yaygın olarak oynanan oyunlar bulunmaktadır. Bunlardan en bilinenleri arasında (mihabis) “yüzük saklama” oyunu bulunmaktadır. “Çin oyunu” da Kürtler ve Türkmenler tarafından uygulanan bir oyundur. Ancak Kürtlerin “şapka oyunu” adını verdikleri ve mübarek ramazan ayında oynanan bu oyun, daha fazla Kürtler arasında yaygınlık kazanmıştır. “el-Macine” adlı oyunu da Arap çocuklarına ait olan, yöresel bir oyundur.

7- Dini günleri ifa, ramazan ve kurban bayramı hazırlıkları, gelenek ve göreneklere konusunda üç millette de benzerlik göstermektedir. Örneğin; çocuklar ve büyükler için özel bayram kıyafetlerinin satın alınması, bayrama özel sabah kahvaltılarının hazırlanması, bu göreneklerden bazılarıdır. Türkmen ve Kürt aileler kahvaltılarında, kendilerine özgü yemekler olan pilav, et ve “tarşana”(el-kısı) adını

verdikleri yöresel yiyecekleri hazırlamaktadırlar. Araplar ise, “el-kımer” ve “kahi” adını verdikleri yöresel yemeklerini bayram sabahı için hazırlamaktadırlar.

8- Nevruz bayramları, tüm Irak için en kapsamlı bayram olduğunu diyebiliriz. Her halkın özel geziler ve yöresel halk danslar gibi kendilerine özel ritüellerle kutladıkları oldukça özel bir bayramdır. Kürtler için ise Nevruz bayramının önemi bambaşkadır. Zira o gün, Kürtlerin kullandıkları güneş takviminin ilk günüdür. Ayrıca bir halk kahramanı olan “Demirci Kava” onları zulümden kurtarmıştır. İşte bu sebeplerden dolayı Kürt milleti bu bayramı ulusal bir bayram olarak kabul eden tek millettir.

9- Araplar ve Türkmenler arasında birbirlerine benzer bir şekilde kutlanan günlerden biri de “Zekeriya Günü”dür. Bu günün ifası, uzun seneler önce kendilerine miras kalan Zekeriya peygamberin kıssasının anılması üzerinden oluşan kutsal bir gelenektir.

10- Aşura günü de Arap ve Türkmenler için kutsal olan ve benzer şekilde etkinliklerle kutladıkları önemli günlerden biridir. Bu günlerde yine kendi yörelerine özel “el-herise” ve “er-ruz ve el-kıme” yemeklerini pişirirler.

11- Safer ayı Araplar ve Türkmenler tarafından bir talihsizlik ayı olarak itibar görmüştür. Dolayısıyla bu günlerde başlarına gelme ihtimali olan belaları def etmek için tencere yahut cam kırmak gibi bazı geleneksel inançların uygulamaya döküldüğü görülmektedir.

12- Araplar, kabile gelenek ve normlarına oldukça sıkı sıkıya bağlı olması hasebiyle diğer iki milletten ayrılmaktadır.

13- Türkmenler, Türkmen halkı için millî bir bayram olarak “7 Ekim” gününü kutlamaya devam etmektedirler.

14- Kürtler, hem halk ölçeğinde hem de resmi ölçekte, “Kürdistan Bayrağı Günü” ilan ettikleri aralık ayının on yedinci gününü kutlamaktadırlar.

C- Halk Edebiyatı

Araştırmalar neticesinde, üç milletin halk edebiyatının birbirinden farklı olduğuna; zira her halkın kendine özel bir kültürel mirası, tarihi geçmişi ve nesilden nesile aktarılan özgün bir kimliği olduğuna kanaat getirilmiştir.

M.Ö. 3. binyılın ortalarında, Mezopotamya'daki Sümerlere kadar uzanan bir Arap halk edebiyatıyla karşılaşmaktadır.

Türkmen edebiyatına baktığımızda ise, milattan sonra altıncı yüzyıldan itibaren gelişmekte ve Türk edebiyatının bir kolu olduğunu rahatlıkla görülmektedir.

Kürt edebiyatı ise, 19. yüzyıldan itibaren gelişen ekonomik canlanma, refah ortamı ve şehirleşme ile birlikte hızla gelişmekte olan bir alan haline gelmiştir.

1- *Üç milletin halk hikâyelerinin özellikleri:* Bazı hikâyeler tür açısından birbirine benzemektedir. Bunlardan en önemlileri; hayvan hikâyeleri, kahramanlık hikâyeleri ve halk masallarıdır. Ancak, Araplar, “Bin Bir Gece Masallar” ile Türkmenler “Genç Osman ve Aslı ile Kerem ”eseriyle, Kürtler ise “Kelile ve Dimne, Şanklo-Manklo” isimli edebi eserleri ile ön plana çıkmaktadır.

2- *Mitler* ise, o ülkenin halklarının entelektüel bir ürünüdür. Dolayısıyla, bizlere toplumun kavramsal algıları ve kültürü üzerinden insani bir anlayış sunmaktadır. Arap milleti, dünyadaki en eski hikâyelerden biri olan “Babil’in Yaratılışı” mitinin sahibi olmuştur. Türkmenler, “Bozkurt ve Oğuzhan” mitlerine sahiptir. Kürt edebiyatına ait olan “Hıdır el-Hay” miti ise iyiyile kötü arasındaki mücadeleyi anlatan bir eserdir.

3- *Epik destanlar;* eski ulusların tarihlerinde var olan en önemli edebi eserlerdendir. Araplara ait olan ve Mezopotamya kültürünü yansıtan “Gilgamiş Destanı” dünya edebiyat tarihinin en eski destanlarından biridir. “Koroğlu Destanı” ve “Arzu ile Kerem” mitleri, Türkmen edebiyatına ait en önemli eserlerdendir. Kürt halkının kahramanlıklarını en iyi anlatan destanlardan biri de “Dımdım Kalesi Destanı’dır”. Bünyesinde barındırdığı özelliklerle benzersiz bir eser niteliğindedir.

4- *Halk deyimleri ve atasözleri;* birkaç kelimedenden yahut birkaç cümleden oluşan, dünyaya hikmet ve derinlikli bir bakış sunmada etkili olan bir halk mirası türüdür. Bahsettiğimiz bu üç milletin doğruluk, vatan, toprak, dost, ihanet ve kadın konularında benzer atasözlerine sahip olduğu tespit edilmektedir.

5- *Bilmece ve bulmacalar,* üç millette de ayrı ayrı özel yerleri olan, nesilden nesile aktarılan eski bir sözlü sanattır. Üç milletin de benzer bir şekilde, evde buluştuklarında, kaliteli zaman geçirmek ve eğlenmek amacıyla bilmece kullandıkları görülmektedir.

6- *Fıkralar ve kısa hikâyeler* de Arap, Türkmen ve Kürt milletlerinin edebiyatı

ve folklorunda önemli bir yere sahiptir. Arap kültürel mirası, fıkralar ve ibretli kısa hikâyelerle doludur. Arap fıkra edebiyatının en önemli mizah karakterlerinden biri “Cuha’dır”. Türkmen folkloru da fıkra edebiyatı konusunda zengin bir içeriğe sahiptir. En önemli şahsiyetlerinden biri de “Nasreddin Hoca”dır. Kürt edebiyatında da fıkraların geniş bir yer tuttuğunu görmekteyiz. En önemli fıkra kahramanları arasında “Molla Meşhur” veya “Molla Mezbur” diye anılan karakter bulunmaktadır. Bu gibi fıkralar her topluma göre değişiklik arz etmektedir. Ancak her birinin kendi içerisinde vermek istediği bir anlam ve amaç vardır.

7- Irak Arapları, *şiire* en fazla önem gösteren milletlerden biridir. El-Attaba, ez-Zuhiri ve el-Müveşşah en önemli şiir türlerindedir. Irak Türkmenlerini, diğer ülkelerdeki Türkmenlerden ayıran en önemli özelliklerden birisi de “el-Kuriyyat” veya “Horyat” şiir türüdür. Kürt şiirini diğer şiirlerden farklı kılan en önemli özelliklerden birisi, şiirlerinde dini ve tasavvufi içeriklerin yer almasıdır.

D- Maddî Kültür ve Halk Sanatı

1- Mutfak ve Halk Yemekleri

Her milletin kendisini diğer milletlerden ayıran, özgün bir yemek kültürü vardır. Mesela, Arap mutfağı balık yemekleri ile farkını ortaya koyarken, Türkmen mutfağı “sulu kebab” ve “karışık dolma” ile ayırt edilmektedir. Kürt mutfağı ise haşlanmış buğday anlamına gelen “şelet bernec yemeği” ve “ekşi” ile karakterini ortaya koymaktadır.

2- Halk El Sanatları

Arap ve Türkmen halkının ilgilendiği el sanatları dalları benzerlik arz etmektedir ve çömlekçilik ve dikiş sanatı konusunda farklarını ortaya koymaktadırlar. Kürtler ise daha ziyade tarım ve hayvancılık ile ilgilenmektedirler. Kürt halkının toprakla olan yoğun ilişkisi sebebiyle, tarım ve hayvancılığın onlar için özel bir yeri vardır. Kürt halkının üretim perspektifinde kauçuk ve Kürt halıları önemli bir yer tutmaktadır.

3- Yöresel Kıyafetler

Yöresel halk kıyafetleri, her millet için adeta kimlik niteliği taşır. Her milletin, kendisini diğer halklardan ayıran bir yöresel kıyafeti bulunmaktadır.

4- Halk Gösteri Sanatları

Yöresel müzik aletleri, halk türküleri ve folklorik dansları içeren bir konudur. Her halkın kendine özel olan ve kendisini diğer toplumlardan ayıran bir müzik aletleri ve halk türküleri vardır. Ancak çocuk oyunları konusunda milletler arasında bazı farklılıklar göstermektedir. Yine her millet oyunları ile diğer milletlerden ayırt edilmektedir. Mesela Arapların “toki”, Türkmenlerin “yeşil”, Kürtlerin ise “si-şagi”(yaramaz çocuk) oyunları, onları diğerlerinden ayırt etmektedir.

SONUÇ

Miras, en basit anlamıyla önceki nesillerin şimdiki nesillere aktardığı (miras kalan) ve bir milletin gerçek ruhu ve manevi değerleri olarak kabul edilen bir unsurdur. Bu miras, bölge halkının yaşamını ve kendilerine özel olan özelliklerini yansıtır, kültürel miras, halkın aynası rolünü üstlenmektedir. Kültürel miras, halkın dili, fikirleri, inançları, yaşam pratikleri ve gösterimleridir.

Halk kültürel mirası, başlı başına bir ülkenin mirası ve kültür bilimidir. Aynı zamanda birçok farklı halk ve milletle bağlantı sağlama aracı olup, halkları ve ülkeleri tanımak için en önemli iletişim araçlarından biridir.

İşte bu halk kültürü unsurları, Irak toplumunun oluşumunda ve hayat seyirleri esnasında oldukça büyük bir rol üstlenmiştir. Eski mirası öğeler, günümüz sanatının da oluşumu adına önemli bir etkiye sahiptir. Bunlardan biri de Mezopotamya medeniyetidir. Mezopotamya medeniyeti, insani etkilerle harmanlanmış özel sanat ve stiller ihtiva etmektedir.

Bu çalışma, gelenek ve görenekler, halk edebiyatı, maddî kültür ve halk sanatı alanlarında halk mirasının ve folklorun tezahürlerine ışık tutan bir özet niteliğindedir.

Folklor teriminin nesnel anlamını içeren bu üç bölümlük çalışmada, folklorun değer ve önemi belirli ölçüde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Her milletin, onları diğerlerinden ayıran, “kültürel miraslarından, bitkilerle ve hayvanlarla ilgili inançları, halk hekimliği” gibi konularda, basit bir biçimde bahsetmiş olduk. Bu bağlamda, düğün ve bayram gelenekleri, hikâyeler ve efsaneler, halk sanatları, şarkılar ve halk müziği gibi, halk edebiyatına ait birçok unsur yine konu içerisinde ele alınan konular arasındadır.

Son tahlilde, bir sonuç açıklaması yapıldı ve üç millet arasındaki farklar ve benzerlikler tespit edilmiştir.

Bu çalışma içerisinde Irak'taki Arap, Türkmen ve Kürt folkloru arasında benzerlikler ve farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, bazı hayvan inançları, sihir, halk hekimliği, dini önderlerin türbelerini ziyaret konularında benzerlikler olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir millet, diğerlerinden belirli alanlarda tam olarak ayrılmış değildir. Örneğin,

Araplar halk hekimliği ve bazı tedavi yöntemleriyle diğerlerinden farklılık gösterse de bitkilerle ilgili olan inançları konusunda benzerlik içerisindedir.

Adet, gelenek ve görenekler açısından Araplar ve Türkmenler arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Mesela, “Zekeriya günü, safer ayı ve aşura günü” gibi zamanlarda bu iki millet, birbiriyle benzer ritüeller uygulamaktadır. Fakat bu konulardaki halk edebiyatında ise birçok farklılıkları bulunmaktadır.

Maddî kültür ve halk sanatları açısından ise, yemek pişirme, giyim, sanat ve oyuncak alanlarında farklılıklar var olmakla birlikte, zanaat alanlarında benzerlikler olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın sonunda, Irak folklorunun çeşitli yönleri farklı milletler açısından da işlenerek, gelecek nesillere fayda sağlayacak bir ders olacak biçimde aktarmaya çalışılmıştır. Bu gibi çalışmaların bireyler ve toplumlar üzerinde oldukça büyük etkileri vardır. Buna dikkat edilmeli ve önemi vurgulanmalıdır. Ayrıca çalışmanın "Ekler" bölümünde, Irak'ta yaşayan Arap, Türk ve Kürt'lerin folkloruna dair fotoğraflar konmuştur.

KAYNAKÇA

- Abbas, K. (2014). *Folklorda Referanslar*, Genel Kültür İşleri Yayınevi, baskı 1, Bağdat.
- Abd al-Rahman, A. (2012), "Eski Irak Atasözlerinde Su ve Yargı", *Eğitim ve Bilim Dergisi* - Cilt 19, Sayı 1.
- Abdel Hamid, B. (2007). "Mahmoud Abta ve Folklor", *El-Mada Gazetesi*, Irak, Sayı-1036.
- Abdel-Hamid. B, (1986). *Popüler Yaşam Alışkanlıkları ve Gelenekleri*, Folklor Kitabı, Seri 1.
- Abdi, I. (2004). *Al-Mada Al Sekafi Gazetesi*, Sayı 156.
- Abdull Latif, A. (2019), "Türkmen Hakları ve Irak'taki Siyasi Rolü", *Massar Eğitim Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2.
- Abdullah, K. (2006). *Miras alanındaki Irak entelektüel çıktısı*, Al-Mustansiriya Üniversitesi - Güzel Sanatlar Fakültesi - Doktora tezi, Bağdat
- Abdul Hamid, N. (2011). "Ramazan gelenek ve göreneklere", *Musul çalışmaları*, Sayı.43
- Ahmed, M. (2016). "Kürtler için halk edebiyatı", Suudi Arabistan, *Kafile Dergisi*, Sayı. 1 - Cilt 65.
- Akkoyunlu, Z. (2012), "Türk Mutfağından Kaybolan Yemekleri Yaşatan Kerkük Mutfağı", *Kardeşlik Dergisi*, Yıl. 14, Sayı. 54.
- Al- Alaf, (2017), "Lotfi Al-Khoury ve Irak'ta Folklorik Çalışmalar", *Al-Hiwar Al-Hadidan*, Sayı. 5702, <https://m.ahewar.org/s.asp?aid=579685> 10-2-2020.
- Al Arab Gazetesi, (2018), Londra, Sayı, 11116, Yıl, 41.
- Al Bayati, Z. (2020), Irak Halk Masallarından Sınırları Geçerken: "Arzi ve Kanbar"ın Aşk Hikayesi, *Al-Muthakaf Gazetesi*, Sayı 5077, <http://www.almothaqaf.com/b1a-3/>, 22-6-2020.
- AL bayati, Z. (2007), "Türkmen folklorunda okunuş" Birinci Bölüm, <http://www.bizturkmeniz.com/ar/index.php>, 1-6-2020.
- Al demerdaş, H.(2012), *Kimlik ve toprak arasındaki Kürt toplumunun kültürü*, Birinci
- Al Deraci, (2016), "Erbil Kalesi miras evlerinin estetik özellikleri", *Al-Ta'aki Gazetesi* - Sayı, 7209 - Üçüncü Baskı.
- Al ferdan, A., (2016), "Irak'ta Halk Modası", *Popüler Miras Dergisi*, Sayı.13 Bahreyn.
- AL Hormzi, A (2003), *Türkmen ve Irak Anavatanı*, Kerkük Vakfı, İkinci baskı – Kerkük.
- Al Kadravi, U. (2015), "Halk Edebiyatı, Öz ve Konu", *Popüler Kültür Dergisi*, Sayı 30,

Sekizinci Yıl. Bahreyn.

- Al Kafaci, A.(2004), "Ulusal Halk Sanatı Topluluğu Irak Folkloru", Sayı.157, Yıl,1.
- Al Kalili, A.(2013). *Kürt kişiliği - sosyolojik bir çalışma*, Birinci Baskı – Mukriyani Erbil. Al karağoli, A. (2017). *Irak çocuk halk oyunları*,. Hindawi Vakfi.
- Al Kubaysi, Ş. (2014), "Halep Kalesi ile Erbil Kalesi'nin kalkınma stratejisi arasında karşılaştırmalı bir çalışma", *Mühendislik Mimarisi Dergisi*, Cilt 6 - Sayı (19-20-21)
- Al Murakib Al Iraki gazetesi, (2015), "Sıfır güzel bir ay", Sayı. 1345. Yıl. 7.
- Al Nacafi, Z.(2008), "Irak Türkmenleri, tarihleri, bölgeleri ve kültürü" Lübnan, <https://www.mesopot.com/mesopot/old/turkman/turkman.htm>, 1-6-2020.
- Al Sindi, B. (2002), *Şarkiyatçı Perspektifte Kürt Toplumunu*, Birinci Baskı - Eğitim Bakanlığı.
- Al Türkmani, T (2015), (*Çağlar ve çağlar boyunca Türkler ve Türkmenler*), Birinci Bölüm - Adana Türkiye.
- Al-Abbasi, I. (2018). "*Bağdat Atasözlerinde Kadınları Tasvir Etmek*", *Arab Bilimsel Mirası Dergisi*, No.36, s.294-302.
- Alani, K, Al berazi, N. (1979). *Irak Coğrafyası*, Bağdat Üniversitesi Yayınları.
- Al-Anteel, (1965), *Folklor Nedir*, Dar Al Maaref – Mısır.
- Al-Araf, Y. (2008). "Bahar Şenliği Irak'ın en eski bayramıdır", *AL meda Al sekafi Gazetesi*, Sayı. 1181.
- Al-Bakr, M. (2009), "Folklorda Alan Araştırması," *Kültür Bakanlığı Yayınları, Folklor Müdürlüğü, Şam*.
- Al-Bakr, M.(2009), "Folklorda Saha Araştırması", *Kültür Bakanlığı Yayınları, Popüler Miras Müdürlüğü, Şam*.
- Al-Baldavi, Ş. (2017) *Eski Irak'ta Müzik*, Arkeoloji Koleji, Kufa Üniversitesi, Sayı. 46,
- Farid, T., (2017), "Müzik Sanatları Tarihi", *Bilimsel Araştırma Yüksek Öğretim Bakanlığı, Güzel Sanatlar Fakültesi, Basım ve Yayıncılık için Dar Al-Hekma – Bağdat*.
- Al-Dakuk, I. (1964), "Türkmen Halk Edebiyatında Al-Horiyat", *Al-Turath Halk Dergisi*, Al-Maarif Basimevi - Bağdat, Irak, 8. Sayı, 1. yıl.
- Al-Dakuki, I. (1971), "Türkmen Edebiyat Sanatları" *Rehberlik Bakanlığı*, Bağdat.
- Al Hacıye, A. (1967), *Bağdatiyat*, Seri 14, Kültür ve Rehberlik Bakanlığı, Irak.

- Al-Kaabi, S. (2010). *Irak'ta Açık Atasözleri*, Londra.
- Al-Khalidi, M. (2016), "Gelenek ve Göreneklere Yönelik Tutumlar", *Eğitim Fakültesi Dergisi* - El-Ezher Üniversitesi – Kahire, Sayısı 170.
- Al-Nuaimi, N. (2018). "Babil Yaratılış Efsanesinde Evrenin Yaratılmasının Muhtevalar İnceleyen", *El- Mallawiyah Arkeoloji ve Tarihsel Çalışmalar Dergisi* - Cilt 5, Sayı 13 - Beşinci Yıl.
- Alsadi, A. (2005). "Irak Nüfusunun Antropolojik Yapısı", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 68.
- Al-Samanci, A (1999). *Irak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi*, Dar Al-Saki - Birinci Baskı - Beyrut Lübnan.
- Al-Samarrai, H. (2011). "Folklorda Beşik neğmaları", *Al-Noor Araştırma Merkezi*, İkinci Sayı. <http://81.225.238.251/article.asp?id=110670> , 1-4-2020.
- Al-Tai, S. (2019). "Mahmud Acami'nin Çalışmalarında Rafidian Mitlerinin İstihdam Estetii", *Babylon Üniversitesi Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 27, Sayı 6.
- Al-Tai, C, Segban, H. (2015). "Vadi Al-Rafıdayn Edebiyatında Kültürel Modeller," *Babylon Üniversitesi - Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 23, Sayı 4.
- Al-Zarkani, K. (2014), "Halkın Evi Binası", *Halk Kültür Gazetesi*, Sayı 25, Bahreyn.
- Aziz, H. (2007), "Kürdistan'da Ramazan nitelik gelenek ve görenekler", *Şark Al-Awsat Gazetesi*, Sayı 10516.
- Bakir, T. (2009). *Eski uygarlıkların tarihine önü*, Birinci bölüm, Birinci Baskı, - Dar Al-Warrak, Bağdat.
- Bakir, T (1976). *Eski Irak Edebiyatına önü*, Bağdat Üniversitesi – Edebiyat Fakültesi.
- Bakir, T. (1962). *Gılgamış Destanı*.
- Basem Abdel Hamid Hamodi. (2005). Makale- "Mutfak ve Popüler Kültür", *Al-Mada Gazetesi*, Sayı 466,
- Basri, M. (1997). *Modern Irak'ta Türkmen bayrakları ve Türk edebiyatı*, Yayınevi, Birinci baskı, Londra .
- Mustafa, B. (2008). *el-Edeb eş-Şifahi el-Kurdi*, Hivar AL metmed in, Sayı 2456, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=152419&nm> , 20-2-2020
- Bayezidi, M. (2010). *Kürtlerin gelenek ve göreneklerinde bir mesaj*. Birinci baskı, AbuDabi.
- Beg Zade, K. (2018). *Kerküklü Şair Esad Naib'in Şiirleri Üzerine Dil İncelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Ankara

- Cavhary, M. (2006). *Mısır Folkloruna Giriş*, Birinci Baskı, Mısır.
- Ceziri, A. (2017). *Kürt Sözlü Edebiyatı*, Selahaddin Üniversitesi Yayınları, Üçüncü Bölüm, Erbil.
- Coda, V. (2019). "Gelenek ve göreneklerle Ele alınan konular", *Uruk İnsan Bilimleri Dergisi*, ikinci sayı, Muthanna – Irak.
- Basri, M.(1997). *Modern Irak'ta Türkmen bayrakları ve Türk edebiyatı*, Dar Al-Warak yayınevi, Birinci Baskı - Londra.
- Delşad, A. (2016). "Halkoyunlar Irak'ın güzel zamanını kahvaltıdan sabaha kadar geri getiriyor", *Şark Al-Awsat Gazetesi*. https://aawsat.com/home/article_20-6-202
- Deveci, A. (2011). "TürkmenMusikisi", *Türk Yurdu Dergisi*, Yıl 100 - Sayı 285. <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=148> ,10-8-1-2020.
- Doğan,, S.(2018), *Irak Türmenleri*, Araştırma 68, İNSAMER, Haziran, İnsan ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi .
- El-Haciye, A. (1999). *Bağdatiyat sosyal yaşam ve geleneklerin tasviri*, Yedinci Bölüm, İlk baskı, Genel Kültür İşleri Evi-Bağdat.
- El-Hanefi, Ş. (1962). *Bağdat Atasözleri*, Asaad bas imevi, Birinci Bölüm, Bağdat.
- El-Racab, M. (1978). (*cuha al-Arabi*) Aylık Kültür Kitapları Dizisi, Kültür, Sanat ve Edebiyat Konseyi.
- Hammadi, S. (2008). "Halk masalı ve içindeki araştırmacıların çabaları", *Al Meda AL Sekafi Gazetesi*. Sayı 1258.
- Hammadi, V. (2013). "Irak'ta Dikiş El Sanatları", *Eğitim ve bilim Dergisi*, Cilt 20, Sayı 4.
- Hamodi, B. (2007), "Mahmoud Abta ve folklore", *Al-Mada Al-Sakafi Dergisi*, Sayı 1036, Irak.
- Hamodi, B. (2017),” Folklorlarda Modern Arap Çalışmaları,” Al Mada Gazetesi, Sayı 4098.
- Hassan, H. (2018). "Gılgamış Destanı Sorunlar ve varlıklar Üzerine Bir Çalışma," *Edebiyat Koleji - Kadisiyah Üniversitesi*, Sayı 5.
- Hayrullah, S. (2017), "Irak Folklor Ansiklopedisi", *Al-Musakaf Gazetesi*, Sayı. 3944,http://www.almothaqaf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=918029 &catid=291.15-2-2020.

- Homi. C. (1959). *Irak milliyetlerin geçmişi ve bugünü*, Alerşad basımevi, Bağdat.
<http://bot.gov.krd/arabic/erbil-province/arts-and-cultures> , Kürdistan Turizm Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi - Irak,25-5-2020.
- Maradan, (2004). "Irak Türkmen Şiirinin Antolojisi", *Elaf Gazetesi*, Sayı. 6954,
<https://www.google.com/search?q=42->, 20-6-2020.
- Deveci, A. (2011). "*Türkmen Musikisi*", *Türk Yurdu Dergisi*, Yıl 100, Sayı285.<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=148> ,10-8-2020.
- Hussain, A. (2018). "Bağdat şehrinde Peygamber'in Kazılarının Melodik ve Ritmik Bina", *Temel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 100.
- Hussyin, M. (2016). *Destansı Efsanevi Düşünce Üzerine Bir Çalışma*, Babel Medeniyet ve Tarihi Araştırmalar Merkezi, Cilt 6- Sayı 4.
- Hüseyin, A. (2016). *Anayasa altında Aşiret gelenekleri*, Siyaset ve Hukuk Kitapları, Sayı 15.
- Hüseyin, A. (2017).” Bağdadi Mirasında Oyunlar”, *Arap bilimsel Heritage Dergisi*, Sayı 3.
- Ibrahim, K, (2008). "Irak makamında melodik ve ritmik yapılanma", *Akademik Dergi*, Sayı 48. Irak
- Halk İnançları, (2014). *Kitap ve Dokümantasyon Evi*, Millî Kütüphane, Bağdat.
- Kadim, F. (2016). *Kutsal türbeler hakkında halk Uygulamalar ve İnançlar*, Kadisiyah Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Kalil, T. (2014), *Kürdistan'daki sosyal gerçeklik ve demokrasiye yansıması*, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı - Diyala Üniversitesi, Hukuk ve Siyaset Bilimi Fakültesi.
- Kana'a, Ş.(2011). “Kültür, Miras ve Kimlik Araştırmaları,” *Filistin Demokrasi Araştırmaları Vakfı, Filistin- Ramallah*.
- Kareem, K.(2002). (*Yetiştirme ve geliştirme Mevaşah Teknik Yapısı*), El-Koufa Üniversitesi - Kız Eğitim Fakültesi - Arapça Dili Bölümü (Yüksek Lisans Tezi).
- Kasim, Z. (2017). "El Haşimi-Irak halk kostümü", *Yeni Al-Sabah Gazetesi*, Sayı 3789, Bağdat.
- Kevseroğlu, N. (2018). "Kerkük'te Yıkılan Türkmen Eserleri", *Bengi Dünya Yörük, Türkmen Araştırmaları Dergisi*,
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bengi/issue/52629/693039> ,1-8-2020.
- Khalil, A. (2012). *Halk inançta dövmenin sembolik tezahürleri*, Dördüncü Konferans,

Falstin Sanatı ve Mirası.

- Khedher, M. (2011). "Irak Türkmen edebiyatında siyasal iletişim", *Gazi, sosyal Bilimler Üniversitesi Radyo Televizyo Enstitüsü ve Sinema Anabilim Dalı*, Ankara.
- Kori, L. (1979). *Folklor bilimi hakkında*, küçük ansiklopedi 4, Kültür ve Sanat Bakanlığı tarafından yayınlandı.
- Koşnav, (2008)." *Mezopotamaya - ansiklopedik bir süreli yayın- Irak Ulusu Araştırmalar Merkezi tarafından yayınlanan ulusal kimliğin canlandırılmasıyla ilgili*," *sayı-16*, <https://www.mesopot.com/mesopot/old/adad16/22,24-5-2020>.
- kuzeci, Ş. (2017) ".7 Ekim Türkmen Millî Bayram",
<http://www.kerkukgazetesi.com/15562->, 10-6- 2020.
- Kübe, A. (2020). "Dubai'de Bağdat gecesi", *El-Arab Gazetesi*, yıl 42 sayı 10607.
- Lerk, (1994). *Kürtler ve ataları üzerine çalışmalar*, Birinci Baskı – Halep.
- Koury, L. (2015). *Miras biliminde*, ansiklopedi 40, Kültür ve Sanat Bakanlığı yayınları, Irak.
- Macid, M. (2010). "Ramazan seanslarında bulmacalar ve bilmeceler", *ALMada AL Sekafi Gazetesi*, Sayı.1881, Yıl. 8.
- Mahdi, S. (2015). *Anadolu Türk aleviliği bağlamında Irak Türklerinde alevilik*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı- Türk Halkbilimi Bilim Dalı S147-148 - Doktora Tezi, Ankara.
- Mahmut, A. (2010), *Kürt kişiliğinin tarz ve davranışları*, Al-Tafsir Yayın ve Bilgi, Erbil.
- Mahmoud, A. (2008). "Tedavi olarak büyüye inananların sosyal özellikleri\aa Musul Araştırmaları Merkezi, Temel Eğitim Fakültesi Araştırma Dergisi - Cilt 8, Sayı 2.
- Mahmoud, O. (2017). *Musul ve Bağdat Arasındaki Ortak İnançlar*, Musulizm Çalışmaları, Sayı 46.
- Maidi, E. (2019). *Müzik yapısı ve Arapça şarkı kalıplarındaki şiirsel metinle ilişkisi*, Irak - Babil Üniversitesi - Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Maradan, N. (2004). "Irak Türkmen şiirinin antolojisi", *Elağ Gazetesi*, Sayı 6954, <https://www.google.com/search?q=42>, 20-6-2020.
- Matar, S (2008). "Bahar Şenliği Newroz Bütün Irak ulusunun bayramı ",
Mesopotamaya Dergisi,Cenevre- Dördüncü Sayı,
https://www.mesopot.com/mesopot/old/adad4/3.htm#_ftn ,11-6-2020.

- Al-Khaldi, M. (2020). "Irak'ta Halkın Takıntısı", *Popüler Kültür Dergisi*, Sayı. 48, on üçüncü yıl, Bahreyn.
- Muhammed, S.ve Saad. B. (2018), "Somut kültürel mirasın yasal olarak korunması ve turizm yatırımının teşviki üzerindeki etkisi". *Cezayir Hukuk ve Ekonomik Çalışmalar Hukuk Dergisi - Cezayir*, Cilt 7 - Sayı 5.
- Muhammed, F. *Al-Hiwar Kültür Dergisi*, Yıl 14, Sayı 54, Suriye.
- Musa, A. (2009), "Falistin Halk Müziği Mirası - Özellikleri, Korunması için Yöntemler", *Al-Najah Üniversitesi Araştırma Dergisi* (Beşeri Bilimler), Cilt 23.
- Mustafa. B. (2008), "Kürt Sözlü Edebiyatı: Kayıp Kimlik Arayışı," *Al Sayı2456,Hivar ALmetmedin, Sayı 2456*,
<http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=152419&nm> , 20-2-2020
- Mustsfa, E. (1987),” *Kürt folklor edebiyatı üzerine bir çalışma*,” *Dar Al Hurriya Al Tabaa, Baghdad*.
- Muydi, E. (2019).” Al-Baghdadi'nin Meval performans tarzı Irak şarkıları için doğaçlama biçimlerinden biri olarak”. *Lark Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi-Wasit Üniversitesi*, Sayı 33.
- Nasır, A. (2013).” Al hareb alet evirim ve gelişme”. *Ürdün Sanat Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3.
- Nikitin, B. (1956). *Sosyolojik ve tarihsel bir çalışma*, Paris.
- Oğlu, N. (2016). *Irak Türkmenlerinin geleneksel erkek kıyafeti ve El Bağdadi isminin sebebi*, <https://afkarhura.com/?p=20559> ,22-6-2020.
- Omar, H. (2018). *Kürt Folklor Edebiyatı - İnceleme*, Birinci Baskı, İstanbul.
- Omar, K. (2008).” Arap Popüler Kültürüne Giriş,” *Al Athar - Edebiyat ve Diller Dergisi*, Kasidi Merbah Üniversitesi - Cezayir - Sayı 7.
- Omer, H. (2017). *Kürt Folklor Edebiyatı*, Kürtçeden Arapçaya Çevirmen, Sayı.2, s. 128, 2017.
- Paşayev, G. (1998), *karkuk Vakfi*, İstanbul.
- Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2006). *Osmanli Doneminde Irak Plan Fotograf ve Belgelerle*, Yayın Nu: 83, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü: Yazar, Plato BASIMEVİ, Birinci Baskı, İstanbul.
- Paşayev, G. (2010). *Irak Türkmen Folkloru*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 17.
- Rasol, I, (2011). *Kürt Folklor Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme*, İkinci baskı-Kürt Akademisi, Erbil.

- Ridin, E. (2012). "Kupa ve Hükümleri", *Edebiyat Koleji Dergisi*, Sayı 91.
- Rudaw,(2017), "Kürdistan'da bayrak günü kutlamaları yayıldı", Erbil, <https://www.rudaw.net/arabic/kurdistan-1-5-2020>
- Saadi El-Din, K. (1979). *Halkın Hikâyesi*, Sanat Bakanlığı - Dar Al-Rasheed Yayınları, 14 Folklor Serisi.
- Saatci, Ö. (2010), "Kerkük çocuk oyunları," *Kardeşlik Dergisi*, Yıl. 12, Sayı.45.
- Saatci, Ö. (2019)." Suphi Saatçi'nin Irak Türkmen Folkloru ", *Kardeşlik Dergisi*, Yıl 21, Sayı 84.
- Saeed, Z. (2014). "Kerkük Türkmenlerinin geçiş törenleri," *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.
- Said, I. (2019). *Türkmen tarihinden sosyal ani bakış*, Birinci baskı, Birinci Bölümç Kerkük. Said, L. (2017). *Irak Mirasının Ansiklopedisi*.
- Salavat, G, (2011), *Eski Arya ve Ebedi Kürdistan*, Rusçadan çeviri – Birinci baskı, Rozhelat matbaa- Erbil.
- Salim, Z, (2018), "Erbil Kalesi", *El-Araby Al-Jadeed Gazetesi*, Sayı 1450-Dördüncü Yıl - Erbil.
- Sirini, A. (2009), "Kürt Dilleri Dosyası - Kürt kültürü tarih ve oluşum arasında," *Mezopotamya ansiklopedik bir süreli yayın - Irak Ulusu Araştırmalar Merkezi* tarafından yayınlanan ulusal kimliğin canlandırılmasıyla ilgili, Sayı 17-18. http://www.mesopot.com/default/index.php?option=com_content&view=article&id=213&Itemid=53, 5-5-2020.
- Şebar, M. (1995). *Halk Edebiyatı*, Birinci Baskı. Kovan Yayınevi – Londra.
- Şerif, M. (2010), "Türk Destanları", *Kerkük Üniversitesi İnsani Çalışmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.
- Şevani, M. (2019). "Vecize ve Kürt Atasözleri Sosyal Düşünce", *Al-Adab Dergisi*, Sayı 129.
- Şinda, A.(2018). "Haber Ajansı, Kamışlı ", <http://hawarnews.com/ar/haber-,25-5-2020>
- Tac Alddin, A, (2001). *Kürt tarihi ve halk ve bir milletin davası*, Kültür Yayınevi, Birinci Baskı, Kahire.
- Takoş, M . (2015). *Irak Tarihi - Modern ve Çağdaş*. Anefais Yayınevi, Beyrut .
- Tuzlu S. (2014)," Irak Türkmen sözlü halk edebiyatında horyatın edebi ve musiki yapısı," Cyprus Internasioal University, folklor/edebiyat, cilt.20, sayı.80.
- Tuzlu, S. (2011), "Horyatın Tanımı ve Sosyo-Kültürel İşlevleri", *Kardeşlik dergisi*. Yıl

13 - Sayı 51.

- Tuzlu, M. (2016). "Irak Türkmen bilmecelerinde icra", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl. 3, Sayı. 6..
- Uluhan, Ç. (2006), "Irak Türkmen folklorunda leyleleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 131.
- Wahed, C. (2007), "Eski Babil Döneminde Tarım". Al-Kadisiyah Üniversitesi - *Arkeoloji Koleji Al- kadisiye İnsan Bilimleri Dergisi*.
- Yaşar, N. (2018). "Bayatlı Irak Türkmenleri arasında muharram ayı ritüelleri çerçevesinde oluşan sözlü halk edebiyat ürünleri ve bu ürünlerin geleneksel anlatıcılar", *Türk Kültürü Hacı Bektas Veli Arastırma Dergisi* - Sayı 86
- Zaki, N. (1991), *Kürtler, mitler, devrimler ve savaşlar*, Darü'l-Kütub, Sayı 8, Kahire.
- Zeki, M. (2005). *Kürd ve Kürdistan tarihinin özeti*, Arapçaya çevrildi, General Kültür İşleri Evi, İkinci Baskı, Bağdat.

ELEKTRONIK KAYNAKÇA

URL 1:

https://www.google.com/search?q=التراثية+المحبس+لعبة&tbm=isch&ved=2ahUKEwj7Cpr8vtAhUXD-wKHXvAAKMQ2-cCegQIABAA&oq=التراثية+المحبس+لعبة&gs_lcp=CgNpbWcQA1CizAFYnusBYMTyAWgAcAB4AIABjgKIAoPkgEFMC40LjWYAQCgAQGqAQtn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&sclient=img&ei=NEDWX97JCpeesAf7gIOYCG&bih=627&biw=1326&client=opera&hs=WLS#imgrc=VSmQ94PZP3x4eM&imgdii=aqt32x54GAsaAM

URL 2:

https://www.google.com/search?q=يوم+زكريا&client=opera&hs=dIX&sxsrf=ALeKk02O476B0aHD0stoBQGYICVH9P_x5Q:1607876893380&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjJ0cmYsMvtAhVBpIsKHQAcAXMQ_AUoAXoECA4QAw&biw=1326&bih=627#imgrc=md8qaBOyOPGZ9M

URL 3:

https://www.google.com/search?q=بغداد+في+الختان&tbm=isch&ved=2ahUKEwjgYeDrsvtAhVM6qQKHYYuCjMQ2-cCegQIABAA&oq=بغداد+في+الختان&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECCMQJzoECAAQEzoICAAQBRAeEBM6CAgAEAgQHhATUIZKWLGWAWCnmQFoA3AAeACAAb4CiAHhFZIBBzAuMi45LjGYAQCgAQGqAQtn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&sclient=img&ei=1z7WX6DGFszUkwWG3aiYAw&bih=627&biw=1326&client=opera&hs=qwC#imgrc=m3kfjrOv2UTvHM&imgdii=GRBkFBJgsXHfFM

URL 4 :

https://www.google.com/search?q=الزجاج+وكسر+صفر+يوم&tbm=isch&ved=2ahUKEwix15H2sMvtAhUVOuwKHRYuCOgQ2-cCegQIABAA&oq=الزجاج+وكسر+صفر+يوم&gs_lcp=CgNpbWcQAzoGCAAQBRAeUPdGWpj6YON-aABwAHgAgAGRAogBqhWSAQYwLjEuMTGYAQCgAQGqAQtn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&sclient=img&ei=4UHwX_HiI5X0sAeW3KRA&bih=627&biw=1326&client=opera&hs=joX#imgrc=8OwlhnOF1N9zMM&imgdii=dX0X_yclrf_pWM

URL 5:

https://www.google.com/search?q=المسكوف+العراقي+السلك&client=opera&hs=KFD&sxsrf=ALeKk00HMOCjcXMvqPbgsa0FJO5AvGJGcw:1607877451173&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=2duiAnUw1PjbEM%252C18-tBrXmNPN61M%252C_&vet=1&usg=AI4_-kQpR6q9Tx5vbD2CJu03bURMMTU7mQ&sa=X&ved=2ahUKEwjf3caissvtAhVRY8AKHZ-EDj4Q9QF6BAgNEAE&biw=1326&bih=627#imgrc=c0oOBi3J9aWkIM

URL 6:

https://www.google.com/search?q=%D8%AC%D8%A7%D9%8A%D8%AC%D9%8A&tbm=isch&ved=2ahUKEwiR_cnRvNzuAhUX_BoKHSgMcpkQ2-cCegQIABAA&oq=%D8%AC%D8%A7%D9%8A%D8%AC%D9%8A&gs_lcp=CgNpbWcQARgAMgIIADoHCCMQ6gIQJzoECCMQJzoFCAAQsQM6CAgAELEDEI MBUJFGWMONAWCxnwFoAnAAeACAAfMDiAHwE5IBBTMtMi40mAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWewAQrAAQE&scient=img&ei=vFMiYJGvDJf4a6HMqsgJ&bih=657&biw=1366#imgcr=fAtXK1Q0IBjqDM

URL 7:

https://www.google.com/search?q=%D9%86%D8%B3%D8%A7%D8%A1+%D9%81%D9%8A+%D8%B2%D9%8A+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A8%D8%A7%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9&tbm=isch&ved=2ahUKEwjmnvKUvtzuAhWK7aQKHfPuDOoQ2-cCegQIABAA&oq=%D9%86%D8%B3%D8%A7%D8%A1+%D9%81%D9%8A+%D8%B2%D9%8A+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A8%D8%A7%D9%8A%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9&gs_lcp=CgNpbWcQA1C3L1iRQWCYRmgAcAB4AIABwgOIAZQQkgEJMC42LjEuMS4xmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&scient=img&ei=VVUiYKagMYrbkwXz3bPQDg&bih=657&biw=1366#imgcr=fv1oW15H0P6ZHM

URL8:

https://www.google.com/search?q=العراقية+الصااية+الأحمر+البشماغ&client=opera&hs=VPD&sxsrf=ALeKk02u3YLF3qedNZSs6s7WpBKJ4cRJcQ:1607878082568&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiQjNDPtMvtAhWRXsAKHdFAC0EQ_AUoAnoECAUQBA&biw=1326&bih=627

URL 9:

[https://www.google.com/search?q=بيوت+بغدادية+قديمة&client=opera&hs=uns&sxsrf=ALeKk00T4a2YXdyrOXzzJgWWPlpH9woo1A:1607878317785&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=ChbgvmpWPBi95M%252C7T0L6VYq8P9BAM%252C_&vet=1&usg=A14_-kSSDa7NJabYBuEeQOx8JFeKvtb42Q&sa=X&ved=2ahUKEwipxeS_tcvAhXIbsAKHe0JDvUQ9QF6BAgNEAE&biw=1326&bih=627#imgcr=ChbgvmpWPBi95M\)](https://www.google.com/search?q=بيوت+بغدادية+قديمة&client=opera&hs=uns&sxsrf=ALeKk00T4a2YXdyrOXzzJgWWPlpH9woo1A:1607878317785&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=ChbgvmpWPBi95M%252C7T0L6VYq8P9BAM%252C_&vet=1&usg=A14_-kSSDa7NJabYBuEeQOx8JFeKvtb42Q&sa=X&ved=2ahUKEwipxeS_tcvAhXIbsAKHe0JDvUQ9QF6BAgNEAE&biw=1326&bih=627#imgcr=ChbgvmpWPBi95M)

URL 10

https://www.google.com/search?q=البيت+الموصلى&client=opera&hs=wUD&sxsrf=ALeKk00Mh-PowP9EhVQXSUqfIYz0lw7Org:1607878419665&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwj_6q7wtevtAhXEK4sKHYyubJYQ_AUoA3oECAMQBQ&biw=1326&bih=627

URL 11:

https://www.google.com/search?q=العراقية+التوكي+لعبة&client=opera&hs=3XD&sxsrf=ALeKk00wgXLeSE5ri5yqb6DFIzDiRd0IEQ:1607878612738&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwic3bbMtsvtAhVro4sKHc3WCWIQ_AUoAnoECA0QBA&biw=1326&bih=627

URL 12:

https://www.google.com/search?q=%D9%88%D8%B4%D9%85+%D9%86%D8%B3%D8%A7%D8%A1+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8&tbm=isch&ved=2ahUKEwiGm9jZw9zuAhUY44UKHZyxBK0Q2-cCegQIABAA&oq=%D9%88%D8%B4%D9%85+%D9%86%D8%B3%D8%A7%D8%A1+%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECAAAQzoCCA A6BggAEAUQHjoGCAAQCBAeUMcfWJgqYMMuaABwAHgAgAG8BIgBuxWSAQczLT EuNC4xmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&scient=img&ei=JFsiYIb5D5jG1wSc4 5LoCg&bih=657&biw=1366

URL13:

https://www.google.com/search?q=التر كمان+الختان+مراسيم&client=opera&hs=p0s&hl=tr &sxsrf=ALeKk03oLfuh-frLVIVSvb99JNhF3p-ugw:1607879118319&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiEr8G9uMvtA hXIAWMBHfuHBD4Q_AUoAnoECAUQBA&biw=1326&bih=627

URL14:

https://www.google.com/search?q=sulu+Kebabı+&tbm=isch&ved=2ahUKEwiN2-2tusvtAhWJnqQKHf2wBYYQ2-cCegQIABAA&oq=sulu+Kebabı+&gs_lcp=CgNpbWcQAzIGCAAQCBAeMgYIAB AIEB4yBggAEAgQHjIGCAAQCBAeMgYIABAIEB4yBggAEAgQHjIGCAAQCBA eMgYIABAIEB5Q8ecBWPnAWDK7gFoAHAAeACAAdkBiAHZAZIBAzItMZgB AKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=xkvWX43gFYm9kgX94Za wCA&bih=627&biw=1309&client=opera&hs=XID&hl=tr#imgrc=0HImrL5YDKNFJ M

URL 15 :

https://www.google.com/search?q=كر كوك+في+الخطاط+مهنة&tbm=isch&ved=2ahUKEwja hNHBU8vtAhUHahokHZK8DcUQ2-cCegQIABAA&oq=كر كوك+في+الخطاط+مهنة&gs_lcp=CgNpbWcQAzoCCAA6BAgjECc6 BAgAEAE6BAgAEBM6CAgAEAUQHhATogYIABAeEBNQw7wCWK- GA2CmigNoAXAAeACAAsCiAGcJJIBCD AuNS4xNS4xmAEAoAEBqgELZ3dzL Xdpei1pbWfAAQE&scient=img&ei=_EzWX9qWEIfUaZL5tqgM&bih=627&biw=1 326&client=opera&hs=NCt#imgrc=sbtP-F0M-dlblM

URL 16:

<https://www.google.com/search?q=العراقي,20%التر كمان,20%الزي&tbm=isch&client=oper a&hs=swD&hl=tr&sa=X&ved=0CCEQtI8BKAJqFwoTCPDipLK8y- OCFQAAAAAdAAAAABAL&biw=1309&bih=627#imgrc=Riun8wb4EA v2KM>

URL 17:

<https://www.google.com/search?q=الزى%20التركماني%20العراقي&tbm=isch&client=opera&hs=s&hl=tr&sa=X&ved=0CCEQtI8BKAJqFwoTCPDipLK8y-OCFQAAAAAdAAAAABAL&biw=1309&bih=627#imgrc=BQ4Jw7BEJwaajM>

URL 18 :

https://www.google.com/search?q=T%3%BCrkmen+Halay%C4%B1&tbm=isch&ved=2ahUKEwi0y4vew9zuAhVIgRoKHeWVBkkQ2-cCegQIABAA&oq=T%3%BCrkmen+Halay%C4%B1&gs_lcp=CgNpbWcQA1DQ4RRY00EUYMjnFGgAcAB4AIAB2AKIAdgCkgEDMy0xmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&scient=img&ei=LVsiYPSAHsiCauWrmsgE&bih=657&biw=1366

URL 19 :

https://www.google.com/search?q=taş+köprü+kerkuk&tbm=isch&ved=2ahUKEwiD47eFvsvtAhVY0-AKHbC8BrMQ2-cCegQIABAA&oq=taş+köprü+kerkuk&gs_lcp=CgNpbWcQAzoCCAA6BAgAEEM6BggAEAUQHjoGCAAQCBAeOgQIABAYUP5jWOOSA WCMmAFoAHAAeACAACeEiAGfGZIBBTQtNS4ymAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&scient=img&ei=o0_WX8OFFNimgwew-ZqYCw&bih=627&biw=1326&client=opera&hs=E4D

URL 20 :

https://www.google.com/search?q=قلعة+كر كوك&tbm=isch&ved=2ahUKEwiPi8CQvsvtAhUSgRoKHfIFCb0Q2-cCegQIABAA&oq=قلعة+كر كوك&gs_lcp=CgNpbWcQAzIECAAQEzIECAAQEzIECAAQEzIICAAQBRAeEBM6BwgjEOoCECc6BAgjECc6AggAOgYIABAFEB46BAgAEB5Qvr8MWMaEDWC-iA1oAnAAeACAAd0FiAHhJpIBCTMtMS45LjAuMZgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nsAEKwAEB&scient=img&ei=uk_WX4_GIJKCavmLpegL&bih=627&biw=1326&client=opera&hs=E4D

URL 21:

https://www.google.com/search?q=%D8%A8%D9%8A%D9%88%D8%AA+%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D9%83%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%8A%D8%A9+%D9%81%D9%8A+%D9%83%D8%B1%D9%83%D9%88%D9%83&tbm=isch&ved=2ahUKEwjnkMvPxdzuAhXOwoUKHdYpDhkQ2-cCegQIABAA&oq=%D8%A8%D9%8A%D9%88%D8%AA+%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D9%83%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%8A%D8%A9+%D9%81%D9%8A+%D9%83%D8%B1%D9%83%D9%88%D9%83&gs_lcp=CgNpbWcQAzoHCCMQ6gIQJzoFCAAQsQM6AggAOgYIABAFEB46BggAEAgQHjoECAAQGF7H1i8mgFg6p4BaAFwAHgAgAGSA4gB1S-SAQowLjEuMjAuMi4xmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWewAQrAAQE&scient=img&ei=J10iYKfhOc6FlwTW07jIAQ&bih=657&biw=1366#imgrc=N14afzeVXgtFvM

URL22 :

https://www.google.com/search?q=اكلات+كوردية+في+كوردستان&tbm=isch&ved=2ahUKEwjSxqqLw8vtAhVUgaQKHQ32DJ8Q2-cCegQIABAA&oq=اكلات+كوردية+في+كوردستان&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECCMQJzoECAAQOzoCCAA6BAgAEBNqmacBWLH7AWCCgAJJoAHAAeACAACMCiAHjKpIBCDAuMS4yMS4ymAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&scient=img&ei=7VTWX5KcNdScKgWN7LP4CQ&bih=627&biw=1309&client=opera&hs=E4D&hl=tr#imgrc=yK77knpQ1jGeXM

URL 23 :

https://www.google.com/search?q=%D8%B3%D8%AC%D8%A7%D8%AF+%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%AF%D9%88%D9%8A+%D9%81%D9%8A+%D9%85%D8%AA%D8%AD%D9%81+%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D9%84&tbm=isch&ved=2ahUKEwihh4_DyNzuAhUKnRoKHfbXDwgQ2-cCegQIABAA&oq=%D8%B3%D8%AC%D8%A7%D8%AF+%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%AF%D9%88%D9%8A+%D9%81%D9%8A+%D9%85%D8%AA%D8%AD%D9%81+%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D9%84&gs_lcp=CgNpbWcQAzoHCCMQ6gIQJzoFCAAQsQM6AggAOggIABCxAXCDAToGCAAQCBAeOgQIABAYOgYIABAKEBhQwdwCWOTYA2D93ANoAXAAeACAACyCiAH8KpIBCTAuMTIuMTIuMZgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaWInsAEKwAEB&scient=img&ei=M2AiYOG5Boq6avavv0A&bih=657&biw=1349&hl=ar#imgsrc=WY_wcVC6EMjjoJM

URL 24:

https://www.google.com/search?q=ازياء+نساء+الكورد&client=opera&hs=WYE&sxsrf=ALeKk03ypywxf7SmLpyfxeLlnm04YprxQw:1607882485671&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjLkpiDxcvtAhVIQkEAHbwICgkQ_AUoAXoECAUQAaw&biw=1326&bih=627#imgsrc=2YY7f7hIBwdctM&imgdii=8loccYEwdOYa_M

URL 25:

<https://www.google.com/search?q=الزى20%الكردي20%للشباب&tbm=isch&client=opera&hs=gTE&hl=tr&sa=X&ved=0CB0QtI8BKABqFwoTCID-YLEy-0CFQAAAAAdAAAAABAZ&biw=1309&bih=627#imgsrc=XHTgFlIfFMr7tM>

URL 26:

https://www.google.com/search?q=%D8%B2%D9%8A+%D9%83%D9%88+%D8%B1%D8%AF%D9%8A+%D9%88%D8%AF%D8%A8%D9%83%D8%A7%D8%AA&tbm=isch&ved=2ahUKEwiJ_5yC0dzuAhVH2xoKHUznAkYQ2-cCegQIABAA&oq=%D8%B2%D9%8A+%D9%83%D9%88+%D8%B1%D8%AF%D9%8A+%D9%88%D8%AF%D8%A8%D9%83%D8%A7%D8%AA&gs_lcp=CgNpbWcQA1DuDlj9IWCYJ2gAcAB4AIABowOIAcMNkgEJMC4zLjMuMC4xmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&scient=img&ei=GmkiYImKOce2a8zOi7AE&bih=657&biw=1366#imgsrc=1C6XTlpcvpymoM&imgdii=CcxPqAxaeXgyRM

URL 27

https://www.google.com/search?q=ار بيل+قلعة&client=opera&hs=twT&sxsrf=ALeKk01Y42wiLcO9QaCeYgpsM0qoDUC6pQ:1607882718788&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiVt6zyxcvtAhVcCRAIHTqyCfQQ_AUoAXoECBEQAaw&biw=1326&bih=627#imgsrc=-BN-izt-qakVTM

EKLER

Irak'taki Arapalar'a Dair Fotoğraflar

Fotoğraf 1: el-Muhaybis Oyunu

Fotoğraf 2: Zekeriya Bayramı

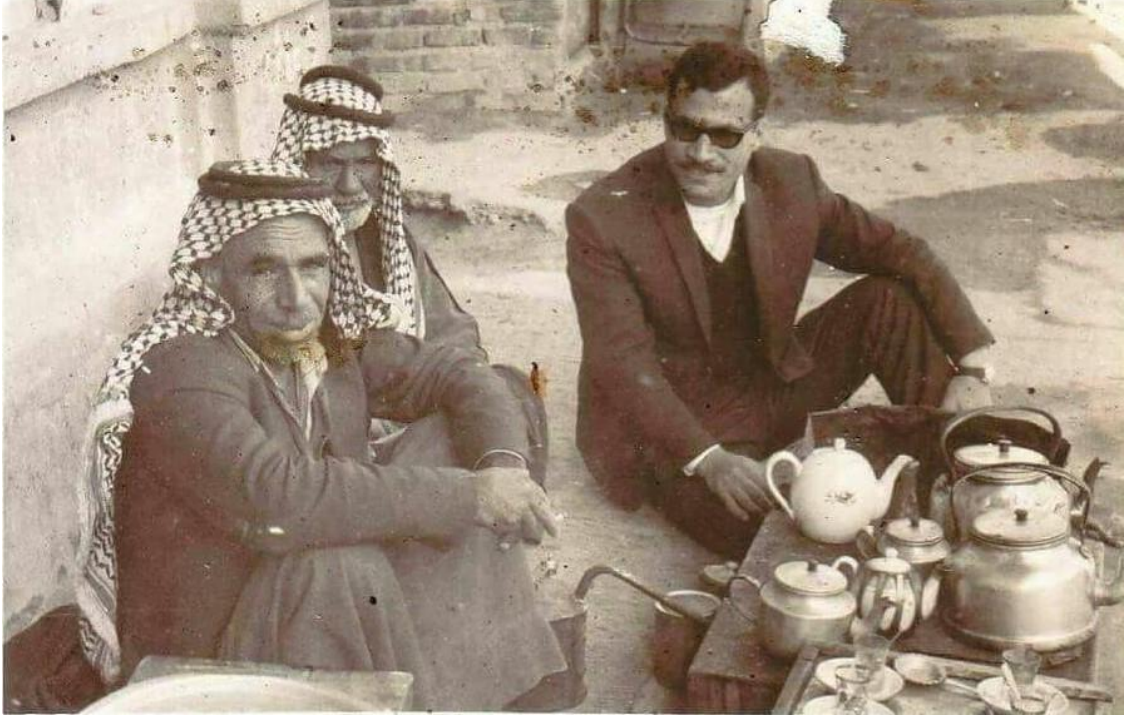
Fotoğraf 3: Sünnet

Fotoğraf 4: Safer Ayında Arap Gelenekleri

Fotoğraf 5: Arap Mutfağı

Fotoğraf 6 : aycı

Fotoğraf 7: Kadın Kıyafetleri

Fotoğraf 8 : Erkek kıyafetleri

Fotoğraf 9: Eski Bağdat Evleri

Fotoğraf 10 : Eski Musul Evleri

Fotoğraf 11: Tuki Halk Oyunu

Fotoğraf 12: Dövme

Irak'taki Türkmenlere Dair Fotoğraflar

Fotoğraf 13:Sünnet

Fotoğraf 14:Türkmen Mutfağının Sulu Kebabı

Fotoğraf 15:Terzilik Mesleği

Fotoğraf 16 : Kadın Kıyafetleri

Fotoğraf 17: Erkek Kıyafetleri

Fotoğraf 18 : Türkmen Halayı

Fotoğraf 19 : Kerkük'te Taş Köprü

Fotoğraf 20 : Kerkük Kalesi

Fotoğraf 21 : Kerkük'te Türkmen Evleri

Irak'taki Kürtlere Dair Fotoğraflar

Fotoğraf 22: Kürt Mutfağı sulu içli köfte

Fotoğraf 23:Kürt Halısı

Fotoğraf 24: Kürt Kadın Kıyafetleri

Fotoğraf 25: Erkek Kıyafetleri

Fotoğraf 26 : Kürt Halayı

Fotoğraf 27 : Erbil Kalesi

Irak'taki Osmanlı Evleri

(Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2006, s. 51) **Kâzîmiye Camii'nin Kible Kapısı**

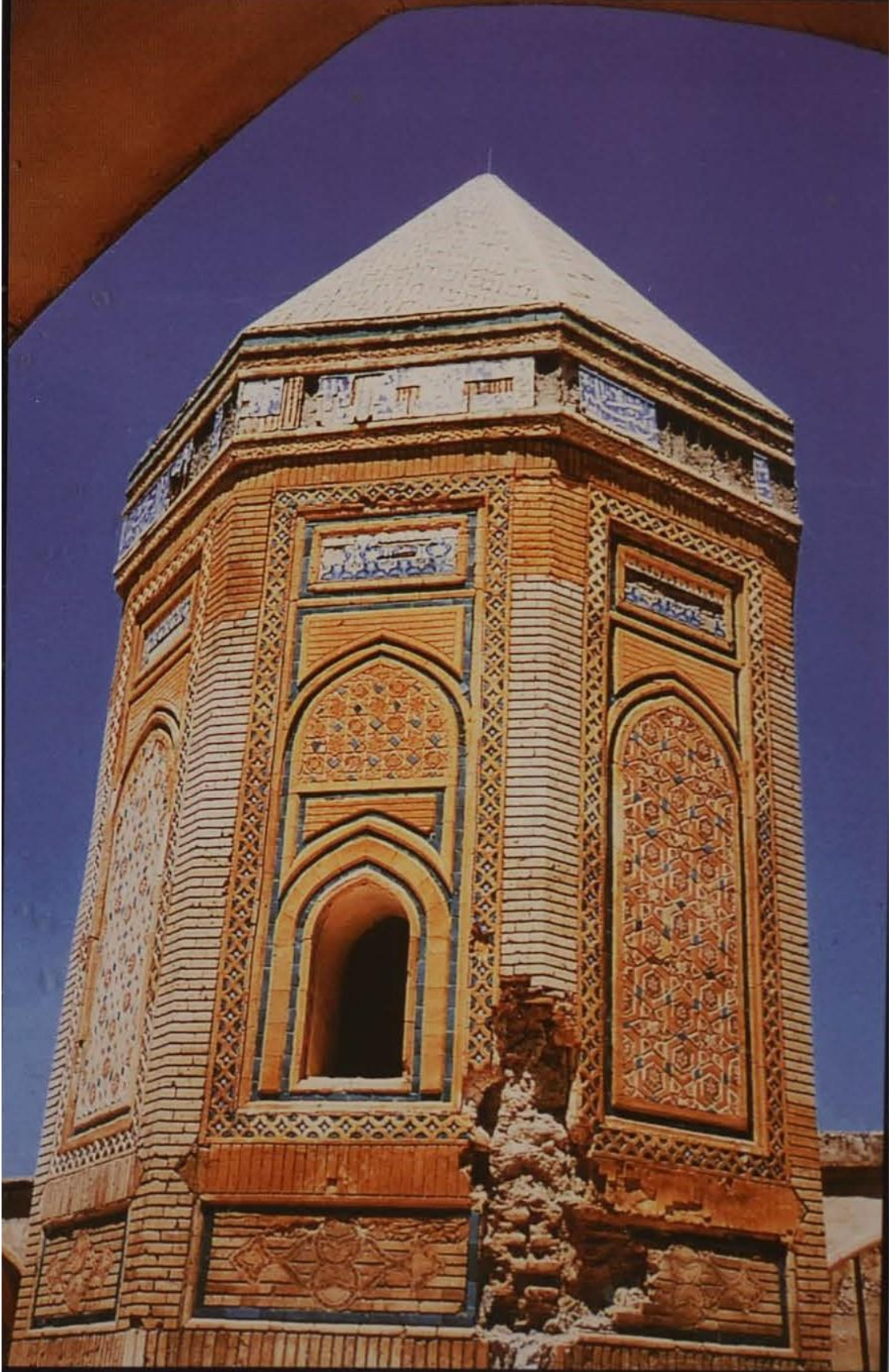
(age., 2006, s. 50) **Bağdat Yakınlarında Kâzîmiye'de Altın Kaplamalı Kubbeleri ve Minareleriyle Ünlü Şii Camii**

(age., 2006, s. 52) **Bağdat'ta Bir Cadde**

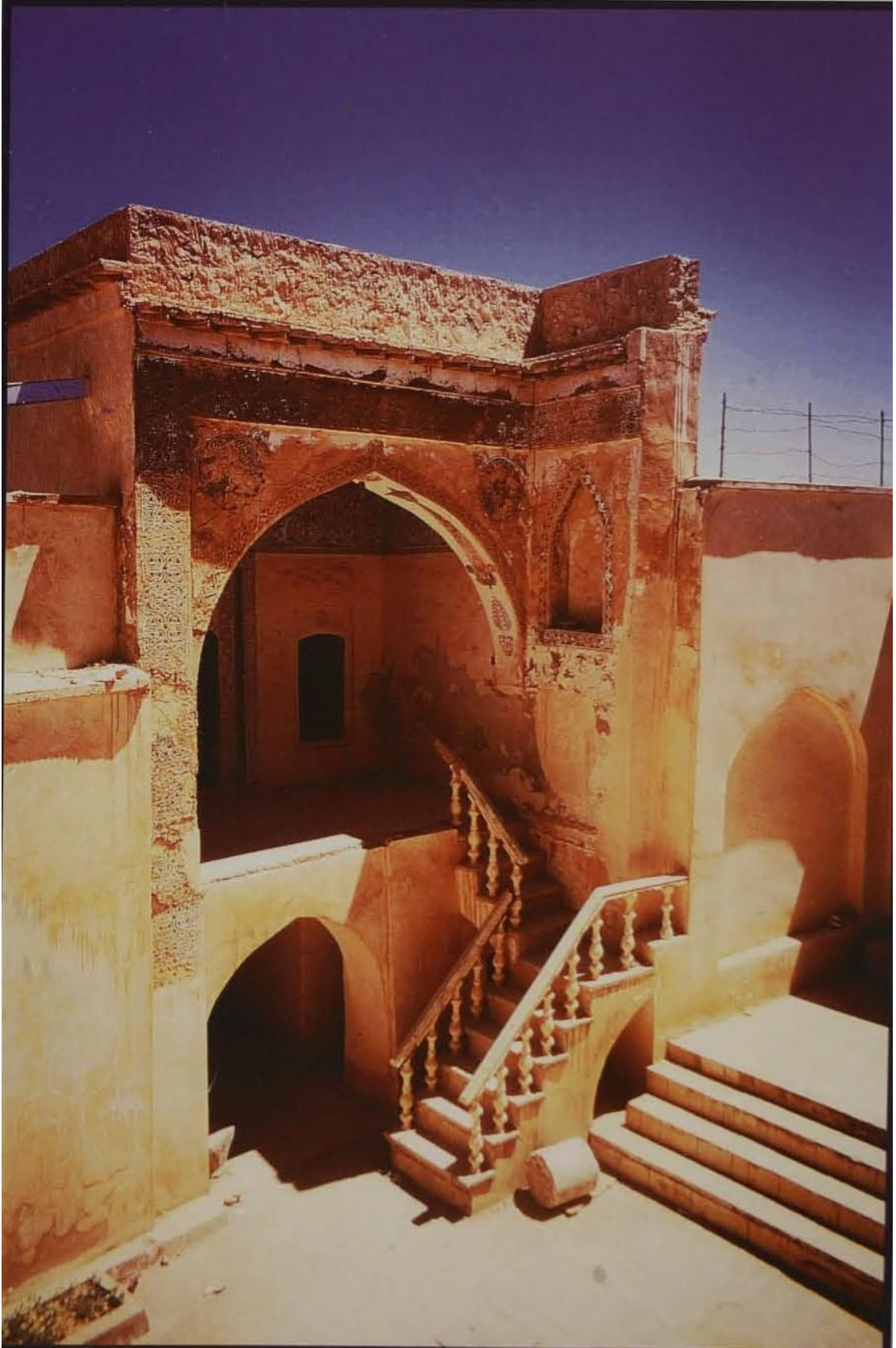
(age., 2006, s. 68) **Necef Kasabasında Hazret-i Ali'nin Mezarını da İçine Alan Meşhur Türbenin Görünüşü**

(age., 2006, s. 193) **Gökkümbet – Kerkük Kalesi'nde**

(age., 2006, s. 194) **Mustafa Ağa Evi – Kerkük Kalesi**

(age., 2006, s. 195) **Tayfur Evi, Gelin Odası – Kerkük Kalesi'nde**

ÖZGEÇMİŞ

Ranya ALKAKİ, ilk ve orta öğrenimini aynı şehirde tamamladı; Lise öğreniminin sözel bölümünde, mezun olduktan sonra 2009 yılında Salahaddin Üniversitesi Diller Fakültesi Türk Dili Bölümü'ne girdi; 2013'te "iyi" derece ile mezun olduktan sonra Cihan Üniversitesinde personel olarak göreve başladı. Halen; 2019 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Anabilim Dalı'nda başlamış olduğu yüksek lisans programını, Karabük Üniversitesi Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Anabilim Dalı altında sürdürmektedir.